RORY STEWART

PELKYNĖS PRINCAS

IR KITI SU DARBU SUSIJĘ PAVOJAI, PATIRTI PER METUS IRAKE

DABAR

baltos lankos

Rory Stewart

PELKYNĖS PRINCAS

ir kiti su darbu susiję pavojai, patirti per metus Irake

Iš anglų kalbos vertė
Goda Sodeikaitė

baltos lankos

UDK 32(567)
St-181

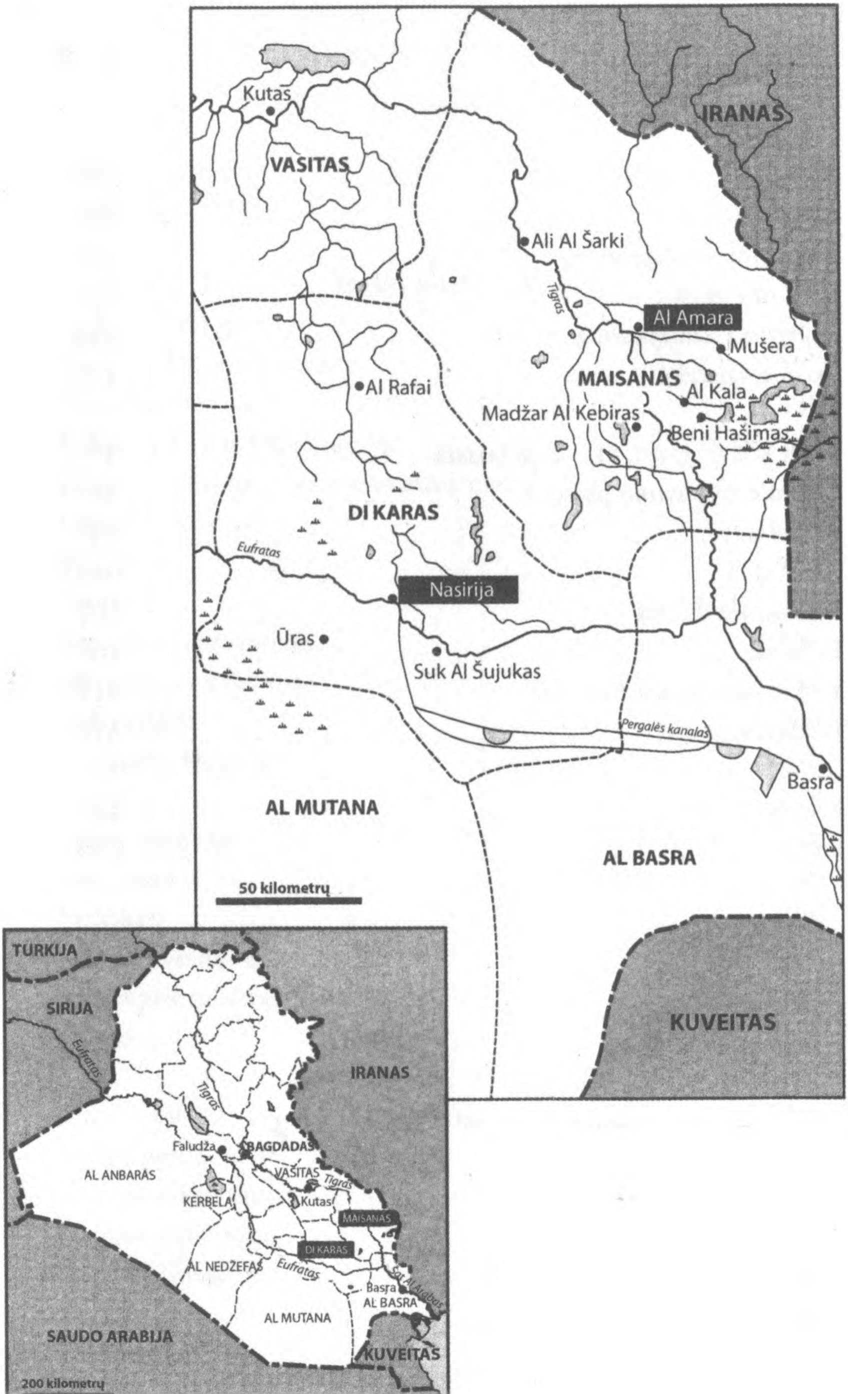
Viršelio dizainas
Zigmantas Butautis

Versta iš: Rory Stewart, „The Prince of the Marshes: and Other Occupational Hazards of a Year in Iraq“, Harcourt, Inc., 2006

Printed in Lithuania
ISSN 1822-9247
ISBN 978-9955-23-337-4

Skiriu tėvui,
didžiam žmogui, stipriam sąjungininkui
ir ištikimiausiam draugui

Turinys

Kutas
VASITAS
IRANAS
Ali Al Šarki
Tigras
Al Amara
Mušera
MAISANAS
Al Kala
Al Rafai
Madžar Al Kebiras
Beni Hašimas
DI KARAS
Eufratas
Nasirija
Ūras
Suk Al Šujukas
Pergalės kanalas
Basra
AL MUTANA
AL BASRA
50 kilometrų
KUVEITAS
TURKIJA
SIRIJA
Eufratas
IRANAS
Tigras
Faludža
BAGDADAS
AL ANBARAS
VASITAS
Tigras
KERBELA
Kutas
MAISANAS
DI KARAS
AL NEDŽEFAS
Eufratas
Basra
Šat Al Arabas
AL BASRA
AL MUTANA
SAUDO ARABIJA
KUVEITAS
200 kilometrų

Įžangos žodis

Šioje knygoje aprašyta tai, ką patyriau dviejose Irako provincijose, o ne Laikinosios koalicinės vadovybės istorija. Vis dėlto pasakojimas – nors ir paremtas asmenine patirtimi – nėra išsamus. Dirbdavome iki vėlumos, tad rašyti dienoraštį, kai tiek visko reikėjo atlikti, atrodė per didelė prabanga. Pastabas žymėdavausi per kiekvieną susitikimą, bet turiu vos vieną kitą pokalbio stenogramą, o keleto užrašų knygelių netekau per apgulą Nasirijoje, todėl daug ką aprašiau iš atminties. Irake vis dar nesaugu, tad maniau, būsią geriau kai kurių vardų neminėti. Tačiau, nors ir norėjau parodyti sudėtingą padėtį Irake, pasakojimą kai kur patrumpinau.

Kadangi šie prisiminimai asmeniniai, pasakodamas dėmesį telkiau į savo darbą, nors tai ir nedora mano kolegų atžvilgiu. Irake dirbo daug žmonių, dažnai daug reikšmingesnius darbus nei manieji. Ypač reikia išskirti Molly Phee, dirbusią Maisane, ir Barbarą Contini – Di Kare. Jos buvo mano viršininkės, taigi dirbau jų vadovaujamas. Kiti civiliai patarėjai ir civilinių reikalų kariškių komanda įgyvendino plėtros projektus, o britų kariai atliko svarbų vaidmenį ne tik rūpindamiesi saugumu, bet ir dalyvaudami politikoje. Stephenas Andersonas, Dominicas Asquithas, Andy Bearparkas, Harry Boyle'as, Toby Bradley, Bruce'as Brearly, Antonio Burti, George'as Butleris, Franco Corbani, Tash Coxen, Rachidas Elbardi, Markas Etheringtonas, Jeremy Greenstockas, Ericas Gudenius, Ahmedas Harazi, Samantha Jennings, Dickas Jonesas, generolas Lambas, Kyle Lang, Jay Lucasas, Edwardas Melotte'as, Ginnie Mottram, Jeremy Nathanas, Stefano Nigri, Patrickas Nixonas, Roberto Pedrale, Davidas Richmondas, generolas Stewartas, Hilary Synnottas,

Peteris Williamsas ir daugelis kitų – kiekvienas galėtų parašyti visiškai kitokius nei manasis pasakojimus apie vykusią okupaciją. Keletas jau parašė.

Nutylėjau daugelį Irake nuveiktų paprastų dalykų, taip pat nepasakojau apie šalies planavimo, strategines ir administracines nesėkmes, nes, manau, tokius okupacijos padarinius lėmė ne bendra strategija, o pavienių irakiečių ir atvykėlių konfliktai. Todėl daugiausia dėmesio skyriau problemiškiems atvejams – visi aprašyti žmonės dažnai pavaizduoti karingi, komiški, sutrikę ir godūs. Kitose situacijose tie patys žmonės pasirodydavo esą kantrūs, išmintingi, įžvalgūs ir dosnūs. Apgailestauju, kad jų dorybėms nupasakoti skyriau mažiau vietos – išryškinau neigiamybes, nes lemiamą reikšmę tuo metu turėjo ne sutarimas, o abipusis įtarumas.

Politiką, žmones ir provincijų istoriją aprašiau taip, kaip visa tai atrodė man, svetimšaliui. Draugai irakiečiai jau atkreipė mano dėmesį į daugelį klaidų ir netikslumų. Jų tikriausiai yra dar daug.

Kad ir su išlygom, tačiau, parafrazuodamas Rousseau, galiu pasakyti, kad, nors ir ne viskas tiesa, ką aprašiau, stengiausi nerašyti to, ką žinau esant netiesa.

Dramatis personae

MAISANAS

LAIKINOJI KOALICINĖ VADOVYBĖ
Molly Phee – provincijos koordinatorė, Maisanas

CIVILINIŲ REIKALŲ KOMANDA
Majoras Edwardas Melotte'as – Laikinosios koalicinės vadovybės atstovas
Majoras George'as Butleris – civilinių reikalų komandos vadovas
A. J. – finansininkas
Charlotte Morris, Charlie – socialinių reikalų pareigūnė

IRAKO POLICIJA
Abu Rashidas – policijos viršininkas, Maisanas
Brigados generolas Sabihas – laikinasis policijos viršininkas
Seidas Faqras – policijos kapelionas
Nadhemas – policijos viršininkas, Amara

PELKYNŲ ARABAI
Seidas Issa – Beni Hašimo rajono tarybos vadovas
„Pažangieji"
Ali – jaunasis veikėjas
Asadas – pusamžis poetas
Husseinas – finansų žinybos vadovas

Politinės partijos

Princo partija

Kaimo vietovių / gentinė ir iš dalies pasaulietinė
Karimas Mahoodas Hattabas – Abu Hatimas,
Pelkynės Princas
Riyadhas Mahoodas Hattabas – Princo brolis – atkūrimo komiteto vadovas ir kandidatas į provincijos valdytojus

Šiitų partijos

Jos visos kilo iš Dawos partijos, įkurtos šeštojo dešimtmečio pabaigoje, kuriai vadovavo ajatola Muhammadas Bakras al-Sadras (Sadras I), nukankintas 1980 m.

Grupuotės, turinčios ryšių su Iranu

Aukščiausioji Irako islamo revoliucijos taryba (*SCIRI*)
Įkurta kankinio ajatolos Muhammado Bakro al-Hakimo
Nereguliariosios pajėgos – Badro brigados ir
Dievo partija
Abu Ahmedas – SCIRI narys, kandidatas į provincijos valdytojus
Abu Miriamas – Dievo partijos judėjimo vadas
Abu Maythamas – Badro brigados, kandidatas
į policijos viršininkus

Dawa

Įkurta kankinio ajatolos Muhammado Bakro al-Sadro (Sadro I)
Abu Muslimas – dvasininkas iš Dawos judėjimo
Abu Akilas – Irako Dawos politinės grupuotės
nacionalinis vadas
Abu Mustafa – dvasininkas, nepriklausoma Dawa
Šeichas Rahimas – dvasininkas, nepriklausoma Dawa

Sadrininkai (kankinio Sadro ir Fodalos būstinė)
Įkurta kankinio ajatolos Muhammado Sadeqo al-Sadro (Sadro II), dabar vadovaujama jo sūnaus Muqtados (Sadro III) ir štabo viršininko al-Yakubi
Nereguliariosios pajėgos – imamo Mehdi kariuomenė
Seidas Hassanas – Sadro partijos vadas
Seidas Sattaras – Sadro skyriaus Madžare vadovas
Hassanas – alternatyviųjų tarybų vadovas

GENTYS
Albu Muhammadas
Beni Lamas
Al Azerjas
Suwaadas
Beni Kaabas
Albu Deraajas
Abu Ali
Sudanas
Saada
Bahadilis

DI KARAS

LAIKINOJI KOALICINĖ VADOVYBĖ
Johnas Bourne'as – provincijos koordinatorius, Di Karas
Barbara Contini – provincijos koordinatorė, Di Karas
Jeremy Nathanas – provincijos koordinatoriaus pavaduotojas, Di Karas
Toby Bradley – patarėjas politikos klausimais, Di Karas
Franco Corbani – ypatingieji projektai, Di Karas

Sabri Badras Rumaiathas – Di Karo valdytojas
Abbasas – valdytojo pavaduotojas, Danijos pilietis
Adnanas Sherife – valdytojo padėjėjas
Abdulas Amiras al-Hamdani – archeologijos įstaigos vadovas

SADRININKAI
Šeichas Awsas al-Khafagi – Sadro būstinės lyderis
Šeichas Ali Zeidi – Al Rafai lyderis
Šeichas Muwayadas – Nasirijos lyderis
Asadas al-Ghuzzi – bendrininkas ir sąjungininkas

AL RAFAI GENTYS
Shweilatas, šeichas Arkanas Hairullah
Beni Rikaabas, Shlage
Yunusas, Shlage sūnus
Šeichas Ismailas
Šeichas Talebas

Chronologija

3000 m. pr. Kr. – pirmosios šumerų civilizacijos Eufrato žemupyje atsiradimas

Apie 2600 m. pr. Kr. – „valdovė“ Puabi laidojama Ūre, Eufrato žemupyje netoli dabartinės Nasirijos

2113 m. pr. Kr. – Ur-Nammu įkuria Antrąją Ūro dinastiją ir su sūnumi Šulgi stato zikuratą

Apie 2000 m. pr. Kr. – Ūras sugriaunamas per elamitų invaziją iš dabartinio Irano teritorijos

Apie 600 m. pr. Kr. – paskutinės statybos Ūre, valdant Babilono karaliui Nebukadnezarui II ir jo įpėdiniams

539 m. pr. Kr. – Persų imperija užgrobia Babiloną ir Mesopotamiją

331 m. pr. Kr. – Aleksandras Didysis atkariauja Babiloną iš persų

Apie 129 m. pr. Kr. – partai (persai) atkariauja Babiloną iš Aleksandro įpėdinių

224 m. – sasanidai (persai) Mesopotamijoje

637 m. – musulmonai / arabai užkariauja Mesopotamiją

762 m. – įkuriamas Bagdadas, Abasidų dinastijos sostinė

869–883 m. – Zandžų sukilimas, kurio centras buvo Pelkynuose, jam vadovavo vergai afrikiečiai

1258 m. – mongolai nusiaubia Bagdadą

1534–1918 m. – osmanai (turkai) valdo tris provincijas: Mosulą, Bagdadą ir Basrą (dabartinis Irakas)

1916 m. – Britanija kariauja su osmanais dėl pietinio Irako, užima Amarą ir Nasiriją, paima Kutą, bet vėliau, vadovaujant generolui Townshendui, jo netenka. Philby ir Leachmanas tarnauja

politiniais atstovais Amaroje, Dixonas ir Thomasas – Nasirijoje ir Šatroje

1920–1936 m. – britų mandato Irake laikotarpis

1920 m. – šiitų sukilimas prieš britus

1936–1956 m. – Irakas valdomas sunitų monarchų

1952 m. – britų keliautojai Thesigeris, Maxwellas ir Youngas apsilanko pelkynuose apie Amarą bei Nasiriją ir juos aprašo

1958 m. – Abdulo Karimo Qasimo perversmas (liepos 14 d.); karalius nužudomas. Šeštojo dešimtmečio pabaigoje įkuriama Dawos partija, vadovaujama Muhammado Bakro al-Sadro (Sadro I)

1963 m. – pirmasis baathistų perversmas, Qasimas nužudomas

1968 m. – antrasis baathistų perversmas (liepos 17 d.), po kurio Ahmadas Hassanas al-Bakras tampa prezidentu, o Saddamas Husseinas viceprezidentu

1979 m. – Saddamas Husseinas tampa prezidentu

1980 m. – narystė Dawos partijoje – nusikaltimas, už kurį gresia mirties bausmė, Muhammadui Bakrui al-Sadrui (Sadrui I) įvykdoma egzekucija

1981 m. – Irane įsteigiama Aukščiausioji Irako islamo revoliucijos taryba

1980–1988 m. – Irano ir Irako karas

1990 m. – Irako invazija į Kuveitą

1991 m. – pirmasis Persijos įlankos karas, šiitų sukilimas pietuose, Saddamas Husseinas jį žiauriai numalšina

1991–2003 m. – sankcijos

1998 m. – nužudomas ajatola Muhammadas Sadeqas al-Sadras (Sadras II)

2003 m. kovas – sąjungininkai įsiveržia į Iraką ir traukia į Bagdadą per Nasiriją; Amara „išsivaduoja“ vadovaujant Pelkynės Princui

2003 m. balandžio 7 d. – sąjungininkų pajėgos įžengia į Bagdado centrą. Visuotiniai plėšimai. Ajatola al-Khoi nužudomas, veikiausiai, Muqtados al-Sadro (Sadro III) paliepimu

2003 m. balandžio pabaiga – Amara visiškai kontroliuojama sąjungininkų

2003 m. gegužė – įsteigiama Laikinoji koalicinė vadovybė, kuriai vadovauja Paulas Bremeris

2003 m. rugpjūtis – susprogdinama Jungtinių Tautų būstinė, nužudomas Aukščiausiosios Irako islamo revoliucijos tarybos įkūrėjas ajatola Muhammadas Bakras al-Hakimas (Rory Stewartas lankosi Bagdade)

2003 m. rugsėjis – Rory Stewartas keliauja į Iraką, kur iš pradžių laikinai eina Maisano provincijos koordinatoriaus pareigas

2003 m. lapkritis – Molly Phee atvyksta į Maisaną kaip provincijos koordinatorė; Rory Stewartas tampa jos pavaduotoju

2004 m. kovas – Rory Stewartas paskiriamas vyresniuoju patarėju Di Kare

2004 m. balandis – išleidžiamas Administracinis pereinamojo laikotarpio įstatymas

2004 m. balandis–rugsėjis – maištas prieš sąjungininkus, vadovaujamas Muqtados al-Sadro (Sadro III)

2004 m. birželio 28 d. – Laikinoji koalicinė vadovybė perduoda aukščiausiąją valdžią laikinajai Irako vyriausybei

2005 m. sausio 30 d. – pereinamosios valdžios ir provincijų tarybų rinkimai

2005 m. gruodžio 15 d. – Irako parlamento rinkimai

ĮVADAS

Res dura et regni novitas me talia cogunt / morili.
Rytdiena netikra ir valstybės jaunumas mus verčia taip daryti.*

– Vergilijus, *Eneida*

* Vertė Antanas Dambrauskas, Vilnius: Vaga, 1967, Pirma giesmė, eil. 563–564, p. 22. (Vert. past.)

Kapitalistas imperialistas kryžiuotis

Bagdadas buvo tikras rūmų miestas... upe nardė tūkstančiai gondolų, nukabinėtų vėliavėlėmis, jos mirgėjo tarsi spinduliai vandenyje, nešdamos malonumų ieškotojus bagdadiečius iš vienos miesto vietos į kitą. Bagdade taip pat buvo daugybė mokslo įstaigų, ligoninių, gydymo įstaigų abiem lytims ir psichiatrijos ligoninių.

– Yaqut ibn 'Abdallah ur-Rumi,
Geografijos enciklopedija, apie 1224 m.

Dvidešimt mėnesių keliavęs po Aziją, 2002 m. balandį, iš Afganistano grįžau į savo namus Škotijos aukštumose, netoli miško, per mylią nuo artimiausio miesto. Ten rašiau ir sodinau medžius: iš viso keturis šimtus trešnių, šermukšnių, pušų, ąžuolų, buksmedžių ir Šimlos kedrų. Buvau atsistatydinęs iš pareigų Užsienio reikalų ministerijoje, tačiau, 2003 m. kovą prasidėjus invazijai į Iraką, nusiunčiau savo gyvenimo aprašymą. Jokio atsakymo negavau. Rugpjūtį taksi nuvykau iš Jordanijos į Bagdadą pas operacijų vadovą prašyti darbo.

Vaikštinėjau po miestą vadovaudamasis brošiūra, kurią radau ant knygų prekystalio – ji buvo įkišta tarp angliško šeštojo dešimtmečio chemijos vadovėlio ir 1983 m. prancūziško almanacho trečio tomo. Tvyrojo stiprus kebabų ir stovinčio upės vandens kvapas, skersgatviai buvo prikimšti vežimėlių su parduodamais drabužiais ir elektronikos prekėmis. Palydovines antenas, kurios buvo uždraustos senojo režimo metais, dabar, sprendžiant iš jų kontūrų dangaus fone, turėjo kone pusė miestiečių. Ėjau vienas pro būrius vyrų, dėvinčių

tokius pat blizgius vakarietiškus drabužius ir nešiojančių akinius, kokius buvau matęs Balkanuose, – spėju, kad šie kostiumai veikiausiai ir buvo pasiūti Balkanuose. Visi juokėsi ir gestikuliavo taip, kad man, atvykėliui, visa tai atrodė kaip teatras.

Aplankiau aštuonių asmenų šeimą, gyvenančią už nelegalių ginklų turgaus Sadro priemiestyje viename nuomojamame kambaryje. Tėvas, pašto tarnautojas, dirbo Naftos ministerijoje. Sąjungininkai neseniai jo mėnesinį atlyginimą pakėlė nuo penkių iki šešiasdešimties dolerių, iš kurių penkiasdešimt penkis jis išleisdavo trisdešimties colių įstrižainės televizoriaus, stovinčio kambario kampe, nuomai. Šalia pertvaros, ant suplyšusio užtiesalo, gulėjo jauniausias jo vaikas – septynis svarus sveriantis trijų mėnesių kūdikis. Tris dienas jo buvo neįmanoma pamaitinti, vyras ir jo žmona manė jį netrukus mirsiant.

Brošiūra vedė mane pro kadaise žydų pirkliams priklausiusius siaurus namus su mediniais balkonais, – trečdalis bagdadiečių buvo žydai, dabar jų neliko nė vieno. Automobilių aikštelės kampe radau grakščią sugriautos mečetės arką, puoštą žvaigždėmis, aštuonkampiais ir Korano ištraukomis keturiolikto šimtmečio terakotoje. Tarp šių paminklų „didžiausiam viduramžių miestui, civilizacijos, pasklidusios nuo Ispanijos iki Indijos, sostinei“ stovėjo mečetės, apklijuotos paprastomis vonios kambario plytelėmis, ir požeminiai pasažai, apšviesti pailgomis lempomis, karančiomis ant plikų elektros laidų.

Kelių verslininkų mėginta plėtoti turizmo pramonę. Vienas egiptietis karavansarajuje įrengė restoraną, padavėjai dėvėjo fesus ir siūlė pasimėgauti „Ali Babos puotomis“ su vandens pypkėmis. Dengto turgaus krautuvėlėse kūpsojo kalnai naujų afganiškų kilimų, netikro gintaro karolių, muškietų imitacijų ir mameliukų šarvų. Ant sienų kabėjo droviai šypsančių vakariečių moterų nuotraukos, jose moterys vilkėjo laisvais marškiniais ir mūvėjo dryžuotomis puskojinėmis, o skaros smuko nuo galvų. Jų vizitinės kortelės, suklijuotos sąskaitų knygoje, pavadintoje „Lankytojų knyga“, rodė čia buvus nemažai Jungtinių Tautų pareigūnių, ambasadų darbuotojų

ir prancūzių naftininkių. Vis dėlto atrodė, kad per visą mėnesį į krautuvę niekas nebuvo užsukęs.

Eidamas pro šalį buvau kelių žmonių apspjautas ir stumtelėtas. Senoje kavinėje, kurioje sėdėjo tapytojai, vienas poetas man išklojo visą tiesą apie, jo žodžiais tariant, „kapitalistų imperialistų kryžiuočių Irako okupaciją“. Prie vienos šventyklos greta sugriauto miesto sienos senyvas vyras primygtinai pareikalavo, kad sėsčiau į jo automobilį, nes manė, jog besiartinanti vyrų minia pastebėjo, kad aš užsienietis, ir ketino mane nugalabyti. Jis turbūt be reikalo baiminosi, bet nuvežė mane sveiką atgal prie pagrindinės sunitų mečetės, į ją ir įėjau. Kai išėjau, durininkas paprašė auka paremti jaunųjų irakiečių džihadą prieš Amerikos karius; man atsisakius, jis įteikė JAV karių žvėriškumą vaizduojantį lankstinuką, iliustruotą minaretų, kuriuos sunaikino amerikiečių bombos, nuotraukomis. Vis dėlto, praleidęs tris naktis Bagdade, nedideliame bute miesto pietinėje dalyje, jaučiausi laimingas – jau seniai nebuvau taip jautęsis.

Kai grįžau į Didžiąją Britaniją, Užsienio reikalų ministerija paprašė manęs eiti Maisano provincijos koordinatoriaus pavaduotojo pareigas; Maisanas yra Pelkynų krašte, šiauriau Edeno sodo. Veikiau – truputį į šiaurę nuo nudžiūvusios datulių palmės ir lankytojų automobilių aikštelės, žyminčių, irakiečių teigimu, rojaus vietą. Ne vienas vakarietis keliautojas yra sakęs, kad Maisano pelkės tarsi išsaugojo tą nekaltumą, kurio būta iki Nuopuolio, būriai retų paukščių skraidą danguje virš vandeningos žemės ir didžiulių nendrinių statinių išgaubtais stogais, statomų kaip prieš penkis su viršum tūkstančius metų. Gyventojai – Pelkynų arabai – ir jų buivolai, gyveną pintose trobelėse nendriniais pamatais ant vandens, labai skyrėsi nuo kaimynų, gyvenančių palapinėse Arabijos dykumose. Šeštajame dešimtmetyje britų tyrinėtojai nufotografavo tuos nuogus vyrus, stovinčius su trišakiais plyname pelkynų dangaus fone, galbūt tyčia taip, tarsi jie būtų neolito amžiaus polineziečiai amžinajame Edene. Per laiką Pelkynų arabų tradicinės vertybės

pakito, jauni vyrai vyko į miestus dirbti prastai mokamo darbo, genčių galia nyko, valdžia įvedė savo tvarką, kaimo gyventojai tapo sveikesni. Devintajame dešimtmetyje pelkynai virto Irano ir Irako karo fronto linija; dešimtys tūkstančių pabėgo į Iraną ar buvo ten išvežti kaip belaisviai; rytinę teritorijos dalį nusėjo apkasai, minų laukai ir nesprogę artilerijos sviediniai; nendrynuose slėpėsi dezertyrai ir Irano remiami partizanai. Beveik visi šios vietos gyventojai buvo musulmonai šiitai, tad 1991 m. daugelis prisidėjo prie šiitų sukilimo prieš Saddamą Husseiną.

Už tai Husseinas nusausino Pelkynus ir ištrėmė gyventojus. Tūkstantis kvadratinių mylių vandens buvo nutekinta į griovį, vadinamąjį Pergalės kanalą – trijų kilometrų pločio ir aštuoniasdešimties kilometrų ilgio. Jis uždraudė teikti medicinos pagalbą Pelkynų arabams, sprogdino kaimus, degino namus, išžudė tūkstančius religinių ir genčių vadų, o likusius pelkių lopinėlius nusėjo vandens šachtomis. Didelė provincijos dalis buvo paversta dykuma. Daugiau kaip šimtas tūkstančių žmonių liko be namų. Nedideli kontrabandininkų ir kovotojų rezistentų židiniai dar nepasidavė centrinei valdžiai, tačiau pelkynai jau negalėjo priglobti tokios daugybės Husseino priešų. Senosios visuomenės struktūros buvo suardytos, jas pakeitė Baatho partijos aparatas. Dabar viskas prasidėdavo Bagdade ir eidavo per korumpuotos prezidento šeimos bei saugumo tarnybos rankas.

Taigi, Jungtinių Valstijų vadovaujama invazija sugriovė senąjį režimą. Bijodami bausmės, valdininkai bėgo griebdami ar supirkdami viską, ko dar nebuvo sunaikinę bombardavimai ar plėšimai. Pusamžiai žemesniojo rango pareigūnai virto vadovais ir atsidūrė įstaigose, nuklotose apdegusiais dokumentais, be stalų, nuplėšyta lubų danga ir nutraukytais elektros laidais. Šeichai mėgino atgauti galias, tačiau jaunųjų miestiečių elitas jų nepripažino. Islamiškieji nereguliariųjų pajėgų būriai pradėjo ginkluotis ir užiminėti pastatus; teisininkai pasiskelbė teisėjais; kelių policija, apimta siaubo, bet nesikišdama stebėjo, kaip į gatves pilasi nauji automobiliai ir važi-

nėja triskart greičiau nei įprastai. Tarp šių trapių valdžių rado vietos suvešėti gangsteriai ir teroristai.

Jay Garneris, pirmasis administratorius amerikietis, buvo „lengvos rankos" politikos šalininkas, norėjęs nedelsdamas perduoti valdžią Irako vyriausybei ir greitai pasitraukti. Jis nenorėjo, kad okupuotojai čia įklimptų kaip Jungtinių Tautų pajėgos Kosove ir metų metus viską smulkiai tvarkytų, taip erzindami vietos nacionalistus ir neleisdami vietos valdžiai imtis atsakomybės. Tačiau pirmosios savaitės buvo itin chaotiškos, o improvizuotai sukurta naujoji Irako valdžia visai negebanti atkurti tvarkos, tad sąjungininkai nusprendė – galbūt gynybos sekretoriaus Rumsfeldo nurodymu – imtis aktyvesnio vaidmens. Gegužės 15 d. Garnerį pakeitė Paulas Bremeris, keturių šimtų tūkstančių Irako kariuomenė buvo išformuota, iš pareigų atleista maždaug keturiasdešimt tūkstančių Baatho partijos pareigūnų. Kitą dieną buvo suformuota Laikinoji koalicinė vadovybė. Šiek tiek vėliau buvo nuspręsta kiekvienoje provincijoje paskirti Koalicijos provincijos koordinatorius. Maisano valdytojas – Saddamo Husseino pusbrolis, generolas – buvo pabėgęs. Iki ątvyks kitas sąjungininkų pareigūnas ar bus paskirtas irakietis valdytojas, aš turėjau dirbti vietoj jo kaip JAV administratoriaus Bagdade atstovas, atlikti visas vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios pareigas provincijoje.

Užsienio reikalų ministerijoje man sakė, esą, gavau šį darbą, nes turiu darbo patirties pokonfliktiniuose regionuose, šiek tiek moku farsi kalbą, tad galėsiu susikalbėti su Irano pabėgėliais, ir dėl to, kad, keliaudamas po Aziją, aplankiau penkis šimtus kaimo namų ir pažinau islamiškąją kaimo kultūrą. Kažkas juokais paminėjo, kad mano senelis devynioliktojo amžiaus pabaigoje persikėlė į Indiją, o mano tėvas dirbo Britų Malajoje ir penkiasdešimt metų praleido Azijoje.

Beveik nemokėjau arabų kalbos, nebuvau vadovavęs sugriautai, nestabiliai ir neišsivysčiusiai provincijai, kurioje gyvena aštuoni šimtai penkiasdešimt tūkstančių gyventojų. Spėju, kad iš tikro darbą

gavau todėl, kad dauguma Užsienio reikalų ministerijos darbuotojų jau turėjo pareigas, turintieji šeimas netroško vykti į Iraką, o aš norėjau ir galėjau.

Buvau škotas, gimęs Honkonge ir užaugęs Malaizijoje. Prieš įsidarbindamas Užsienio reikalų ministerijoje trumpai tarnavau pėstininkų karininku, buvau dirbęs ambasadose Indonezijoje ir Jugoslavijoje. 2000 m. nusprendžiau atsisakyti tarnybos ir per dvidešimt mėnesių apkeliauti Iraną, Afganistaną, Pakistaną, Indiją ir Nepalą. Esu rašęs apie kaimo gyvenimą Afganistane ir trumpai dalyvavęs Afganistano atstatymo po invazijos darbuose.

Dešimt metų praleidęs islamiškoje aplinkoje ir kituose, dar neseniai konfliktiniuose, regionuose pasidariau labai įtarus – nepasitikiu nei teorijomis, sukurpiamomis per seminarus Vakarų sostinėse, nei skubančiais užsieniečiais. Regis, geriausiai tarptautinė plėtra sekasi tiems, kurie patys panyra į kaimo kultūrą ir politiką, kreipia dėmesį į tradicines struktūras ir supranta, kad permainos visada vyks labai lėtai. Manau, pradėdami karus, politikai dažnai klaidina ir save, ir kitus, abejoju, ar mūsų invazija į Bosniją, Kosovą ir Afganistaną buvo pagrįsta. Vis dėlto buvau gyvenęs policinėse valstybėse, tad tariausi suvokiantis, kaip labai irakiečiai trokšta nusikratyti Saddamo Husseino ir kaip sunku jį nuversti.

Mūsų misija buvo sukurti „demokratinį Iraką, taikiai sugyvenantį viduje ir su savo kaimynais" arba, kaip mėgstama sakyti Bagdade, sukurti „daugiatautę, decentralizuotą, klestinčią valstybę, remiantis žmogaus teisėmis, teisinga konstitucija, gyvybinga pilietine visuomene ir teise". Nors atrodė, kad tokie žodžiai per daug ambicingi, maniau, kad galėtume padėti sukurti geresnę visuomenę, tokią, kokios norėjo daugelis irakiečių. Tikėjausi panaudoti žinias, įgytas Afganistane, kiek galima daugiau laiko praleisti kaimo vietovėse ir dirbti su nuosaikiaisiais vadovais. Maniau, kad mano, kaip užsieniečio, galimybės ko nors pasiekti tikrai bus ribotos, o Irako visuomenė kurį laiką išliks chaotiška, korumpuota ir sumišusi. Tik nemaniau, kad bus taip sunku nurungti Saddamą Husseiną.

Atsibusti negyvam

*...naujų visuomenės sanklodų ir santvarkų atradimas visada buvo toks pat pavojingas kaip nežinomų jūrų ir žemių atradimas, kadangi žmonės yra linkę veikiau peikti nei girti kitų darbus...**

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, Pratarmė

2003 M. RUGSĖJO 28 D., SEKMADIENIS

Rugsėjo pabaigoje eiti naujųjų pareigų Maisane išskridau kariškių išnuomotu „TriStar" lėktuvu, kadangi keleiviniai lėktuvai dar negalėjo ten leistis. Visos sėdynės buvo apsuktos, mat Karališkosios oro pajėgos nusprendė, kad avarinio nusileidimo atveju būsime saugesni, jei sėdėsime veidu į lėktuvo uodegą. Terminale sutikau specialiųjų pajėgų karį, su kuriuo dirbau Balkanuose, bet jis buvo pamiršęs pasiimti pasą ir nebuvo įleistas į lėktuvą, tad iš visų pažinojau tik Marką Etheringtoną, turėjusį eiti Koalicijos provincijos koordinatoriaus pareigas Kute, upe aukščiau Maisano. Susipažinome Britanijoje per kariškių kursus rengdamiesi dislokacijai. Kursuose mums buvo išdalytos neperšaunamosios liemenės, šalmai ir mažoki rankšluostėliai; perėjome medicininę apžiūrą; stebėta, kaip ropinėjame badydami kiekvieną žemės colį netikrame minų lauke. Trečiąją kursų dieną stambus puskarininkis pamokė mus, kaip elgtis tapus islamo ekstremistų įkaitais. Jis patarė stengtis su savo pagrobėjais užmegzti pokalbį:

* Vertė Petras Račius, Vilnius: Mintis, 1992. (Vert. past.)

– Pavyzdžiui: „Tai kaip sekasi derybos, vyrukai?“ arba „Ar galėčiau gauti vandens?“

Tačiau perspėjo jų nepykdyti ir stengtis neatkreipti į save dėmesio.

– Kadangi pateksite į nelaisvę arabams, veikiausiai būsite išprievartauti. Atminkite, kad tokios prievartos atvejais septyniasdešimt penkiems procentams vyrų įvyksta erekcija arba ejakuliacija. Bet nesirūpinkit, – pasakė jis patenkintas, kad šokiravo civilių auditoriją, ir, nutaisęs tikro rikiuotės seržanto balsą, pridūrė: – Tai nereiškia, kad esate gėjai.

Lėktuvas Basroje greitai leidosi išjungtomis šviesomis sparnų galuose, mat vienas maištininkas visai nesėniai zenitine raketa buvo numušęs DHL kompanijos lėktuvą. Tamsoje jutau, kaip lėktuvas lygiai ir sparčiai neria žemyn, staigiai šokteli, o ratai atsitrenkia į kilimo ir tūpimo taką. Atsidūrėme dar neseniai buvusiame civilių oro uoste, tačiau dabar muitinės ir atvykimo kontrolės punktuose žmonių nebuvo. Išsirikiavome kartu su kareiviais ir išklausėme „PowerPoint“ programa parengtą pranešimą – sužinojome, kad duodami saldainių irakiečių vaikams skatintume juos vytis automobilius ir pakliūti po ratais, be to, buvome perspėti neperkaisti:

– Aną savaitę vienas vyras, kuris nesiklausė šito instruktažo, nuėjo į gultą, užmigo ir atsibudo jau negyvas.

Buvo pusė trijų ryto. Tik pusę šešių man buvo leista eiti į gultų kambarį, kuris buvo įkurtas buvusioje neapmuitinamų prekių salėje ir užkandinėje, kitame koridoriaus gale nuo generolo štabo. Kareiviai vaikščiojo į patalpą degiodami šviesas, o po trijų valandų mane pažadino vyras ir liepė tuojau pat rengtis, nes vėluoju į susitikimą Basroje. Išlėkiau į ryškią šviesą, kur stovėjo du šarvuoti „Land Cruiser“ visureigiai, kiekvieno priekyje sėdėjo po du vyrus, jie buvo ginkluoti automatiniais šautuvais ir pistoletais „Glock“. Buvau pasodintas pirmojo automobilio gale. Dabar, norint saugiai išvežti civilį iš oro uosto, reikėjo mažiausiai dviejų šarvuotųjų au-

tomobilių ir keturių asmens sargybinių. Kiekvienas automobilis kainavo maždaug po šimtą septyniasdešimt tūkstančių dolerių, o vyrams per dieną buvo mokama apie penkis šimtus dolerių.

Šįkart žvalgytis po miestą neketinta. Automobilyje šaldė ir garsiai ūžė oro kondicionierius, traškėjo radijo ryšys. Jokių kvapų ir garsų iš lauko neužuodžiau ir negirdėjau, per tamsų colio storio neperšaunamąjį stiklą mačiau iškreiptą vaizdą. Mums pasiekus Basros priemiesčius, gatvėse įžiūrėjau žmones, tačiau nebuvo galima suprasti, kokios jų nuotaikos.

Keleivio vietoje sėdėjęs apsaugos komandos vadas, kresnas šeštą dešimtį baigiantis škotas, prisistatęs Willy vardu, per visus savo radijo ryšius pradėjo keikti antrąjį automobilį:

– Kliūtis, kliūtis, kliūtis, Jėzau Marija, pažiūrėk į tą vaikį. Suk čionai.

Staigiai pasukome į šoninę gatvę, už mūsų važiavęs sunkus automobilis metėsi paskui. Kelią užtvėrė asiliuku kinkytas vežimas. Taip sėdėjome apie penkias sekundes, kol Willy, žvilgtelėjęs į žemėlapį, greitai apsidairė.

– Gerai. Važiuok į kitą kelio pusę.

Vairuotojas nesėkmingai mėgino pervažiuoti skiriamąją vidurio juostą.

– Atgal. Atgal. Bandyk dar. Važiuok.

Šįkart – smailesniu kampu, džergždami ir pliūptelėję dūmų. Pagaliau trinktelėjome ant gatvės ir dabar važiavome prieš eismą. Žmonės rėkavo, gulė ant garsinių signalų ir staigiai suko mums iš kelio. Pravažiavome asilu kinkytą vežimą.

– Gerai. Grįžk į aną pusę.

Vėl truktelėję pasukome, tačiau iš paskos važiavęs automobilis, turėjęs privažiuoti mums iš kairės ir užtverti eismą, neprivažiavo.

– Ar jis nemato mūsų? Išvažiuok priešais jį. Duok greičio. Užlįsk priešais. Jėzau, tavo šikūza mašina sveria dvi tonas, ko bijojai to piselio ant motociklo? Kliūtis, kliūtis, kliūtis. Ties pirma valanda, greitai atvažiuoja mašina. Pravažiavo.

Sudėtingas ruožas baigėsi ir Willy vėl nutilo.

– Ar pastaruoju metu dirbote šį darbą? – paklausiau.

– Ne.

– O kiek laiko esate Irake?

– Šešias savaites.

– Ar čia, Basroje, irakiečiai patenkinti?

– Nepasakyčiau, kad daug bendrauju su vietiniais.

– Ar elektra yra?

– Nepasakyčiau, kad žinau, ką atsakyti.

Willy sudarytas įspūdis patvirtino Bagdade sklandančią nuomonę, esą, apsaugos komandos yra prastai parengtos ir joms per daug gerai mokama. Kaip vėliau paaiškėjo, klydau, bent jau dėl Willy. Kariuomenėje jis ištarnavo dvidešimt dvejus metus, buvo tapęs legendiniu vienų iš sunkiausių britų kariuomenėje kovos kursų Brekone instruktoriumi ir užsitarnavo visų su juo dirbusių žmonių pagarbą. Jis buvo labai šiurkštus, apie Iraką žinojo daug, tačiau savo žiniomis pasidalyti su manimi – nepažįstamu civiliu – neketino.

Štabas Basroje buvo senas elektros skyrius, dabar nuo automobiliuose padėtų sprogmenų saugomas aukšta apsaugine siena ir vingiuotu keliu, sargybą čia ėjo gurkos. Išsiritau į dulkiną kiemą ir įėjau vidun. Pasibeldęs į trejas duris sužinojau, kad karininkas administratorius mane parsikvietė, mat buvo lieptas surasti man lovą nakvynei. Nelabai supratau, kodėl mano lėktuvui nusileidus jis laukė šešias valandas ir tada pasiuntė manęs paimti, juolab kad antrą valandą turėjau susitikimą oro uoste. Bet žmogus jis buvo piktas.

– Sakiau jiem, kad prieš septyniasdešimt dvi valandas praneštų, kai kas nors atsiunčiamas. Ar žinote, kaip jums pasisekė, kad suradau jums čia lovą?

Paaiškinau, kad oro uoste turėjau kur miegoti ir kad iki antros man vėl reikia būti ten. Neįmanoma, atsakė. Visos transporto priemonės užsakytos. Aš turėsiąs pasilikti iki rytdienos. Galiausiai reikalas buvo sutvarkytas ir po valandos pakartojau ilgą brangią kelionę į oro uostą.

Ten susitikau su majoru Melotte'u, aukštu, gelsvaplaukiu airių gvardiečių karininku, vadovavusiu provincijai iki man atvykstant.

– Sveiki atvykę, Maisano muftijau, – pasisveikino jis, matyt, jautėsi labai laisvai.

Buvome vienoje oro uosto salėje, kur įsikūrė divizijos štabas. Tarp šimtų kareivių buvau mažne vienintelis civilis. Vyrai, vilkintys maskuojamosiomis uniformomis, sėdėjo už stalų, sužymėtų „SO2G3" arba „SO2 Legal". Pro ilgą langą, už kurio, matyt, kažkada būta suvenyrų krautuvės, buvo matyti prie stalo rašantis generolas. Pro šalį praėjo japonų diplomatas – nukeliavo gilyn į koridorių juosmenį apsirišęs rankšluosčiu. Vyliausi, kad jis ras dušą.

Majoras Melotte'as ketino atostogauti ir pereiti „Tuščiąją vietovę" – negyvenamą Saudo Arabijos dykumą. Jis turėjo savo prosenelio, kuris lankėsi Maisane 1916 m., dienoraščius. Majoras pažindino mane su informacija naudodamas „PowerPoint" programą ir ilgai pasakodamas, kas rodoma kiekvienoje skaidrėje:

– Maisanas pats išsivadavo iki atvykstant sąjungininkams. Vietinės nereguliariųjų pajėgų grupuotės perėmė jo kontrolę iš Baatho partijos... Šiuo metu turime septyniasdešimt du pasieniečius, sergančius dviejų šimtų mylių ilgio Irano pasienį. Mums reikėtų keturių šimtų keturiasdešimt keturių. Paskyrėme kontrolės komitetą, sudarytą iš vietos lyderių.

Jis parodė dvidešimties irakiečių nuotraukas. Tarp jų buvo storas vyriškis, vilkintis lengvu šviesiu kostiumu – buvęs partizanų vadas, kovojęs prieš Husseiną, ir trys dvasininkai ilgais plačiais drabužiais ir dideliais turbanais, per pastaruosius du dešimtmečius daug laiko praleidę Irane. Vienas stengėsi gauti privilegijų degalinei, kitas norėjo gydymo nuo impotencijos. Kokiu būdu „vietos lyderiai" išrinkti, nebuvo aišku. Fotografuojamas kiekvienas prie krūtinės turėjo laikyti užrašą su savo vardu, dėl to jie panėšėjo į nuteistuosius.

Amara, kurioje gyveno maždaug keturi šimtai tūkstančių gyventojų, buvo didžiausias Maisano miestas, beveik visi gyventojai –

musulmonai šiitai. Pirmąjį mėnesį po Saddamo Husseino nuvertimo sąjungininkai provincijos nekontroliavo, tačiau dabar joje buvo daugiau nei tūkstantis britų karių. Po mėnesio juos turėjo pakeisti kita kovinė grupė. Miestuose susibūrė alternatyviosios tarybos, kurios galėjo kelti rūpesčių, jei jas ignoruotume. Regis, majorui Melotte'ui darbas patiko. Jis parodė skaidrę su geltonai pabrauktu užrašu „Agrokultūrinė".

– Ši provincija daugiausia agrokultūrinė. Vandens reikalus mums gadina elektros, kuria varomi siurbliai, stygius. Nuotekos: nuotekos – apie šešiasdešimt procentų.

Ar jis norėjo pasakyti, kad nuotekų sistema prieinama šešiasdešimčiai procentų gyventojų? Gal kad ji veikia šešiasdešimt procentų paros laiko? Bet, man nespėjus pasitikslinti, majoras Melotte'as lėkė toliau.

– Mokyklos, – tęsė jis rodydamas naują skaidrę, – buvo suniokotos per plėšimų orgiją po išvadavimo. Kiekvienai mokyklai davėme po penkis šimtus dolerių. Trūksta pieno, cukraus ir ryžių, ir tuo turėsite pasirūpinti. Komunikacijos mums kainuoja maždaug trisdešimt–penkiasdešimt tūkstančių dolerių per mėnesį.

Ir taip toliau, dvi valandas, kol švystelėjo nuotrauka, kurią jis padarė Tigro upės sutemose. Nuo juodo kranto driekėsi baklažaninės šviesos pusmėnulis, o Pelkynų arabas stovėdamas kanojoje siekė tinklo. Šiame sentimentaliame fone majoras Melotte'as pradėjo pasakoti savo pokalbius su vietos valdininkais, jis buvo energingas, ryžtingas ir pasitikintis savimi:

– Pasakiau kontrolės komitetui nesirinkti, kol negrįšiu... Susodinau visus žinybų vadovus, spjoviau į tą finansų pasitarimą ir sakau: „Gerai, tai ko jūs norit, ko norit?" – ranka kapojo orą vaizduodamas šį pokalbį. – Baigėm. „Gerai, čia lėšos... Gal patys ką nors padarykit? Kodėl laukiat, kad aš viską sutvarkyčiau?" – šypsojo majoras. – Na, dar yra Pelkynės Princas...

Mordoras

O dėl tų įstaigų atnaujinimo iš karto, kai kiekvienam aišku, kad jos netinkamos, pasakysiu, jog šią negerovę lengva pažinti, bet sunku ištaisyti, kadangi tam įprastinių priemonių neužtenka, nes jos netinka, – čia reikia griebtis ypatingų priemonių, kaip antai smurto ir ginklo, ir pirmiausia tapti to miesto valdovu, kad galėtum jame veikti savo nuožiūra.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XVIII skyrius

Pelkynės Princas. Pirmą kartą man atvykus į Iraką, šis vardas jau buvo garsus – jį žinojo net ką tik atvykę iš Baltųjų rūmų JAV respublikonų administracijos paskirtieji asmenys, dėvintys medvilnines kelnes, tiek giliai įklimpę Žaliojoje zonoje, kad nieko nebuvo girdėję apie provinciją, iš kurios Princas buvo kilęs. Provincijų šeichai, dažniausiai pagyvenę vyrai, ateidavę į viešus susirinkimus, sakytum, nervingai parodyti savo statuso, sėdėdavo tylomis, įsisiautę į oficialių progų apdarus, ir pro tamsintus akinius auksiniais rėmeliais abejingai spoksodavo į naujuosius politikus. Iš nedaugelio jaunų vadų, dalyvavusių visuomeniniame gyvenime, niekas nepasižymėjo tokiu šiurkščiu grožiu, kaip iškilusis Maisano provincijos lyderis Abu Hatimas, Karimas, Mahoodo sūnus, sūnaus Hattabo iš Albu Muhammado genties.

Pelkynės Princas septyniolika metų vadovavo partizaniniam karui prieš Saddamą Husseiną Maisane, o dabar buvo pasirengęs kovoti už naująjį sąjungininkų Iraką. Tad nekeista, kad jis beregint buvo įtrauktas į naują Valdančiąją tarybą Bagdade. O jei žurnalistai sakydavo, esą, naujajai Irako valdžiai stinga politinio patrauklumo,

esą, ją sudaro baathistai, islamistai, nusikaltėliai ir milijonieriai, dvidešimt metų nebuvę Irake, jiems būdavo primenama, kokią meilę ir pagarbą irakiečiai jaučią šiam maištingam pasauliečiui valstiečių lyderiui, niekuomet neapleidusiam savo šalies. Jei tik kuris administratorius, prisėdęs valgykloje už stalo plastikiniu stalviršiu, panūsdavo iškeikti visus korumpuotuosius, politiškai nepatikimus, liurbius Irako politikus, tuojau pat kas nors paminėdavo Pelkynės Princą.

Manau, šio žmogaus kultas suklestėjo okupacijai pasigavus abejonės infekciją. Tikėjimas Pelkynės Princu teikė nusiraminimo valdininkams, jutusiems, kad palaikymas namuose slūgsta, tuomet, kai lindint savo gyvenamuosiuose vagonėliuose, naktimis imdavo smelktis abejonė, ar jiems pakanka tikėjimo, gebėjimo ir išteklių naujajam Irakui kurti, ar irakiečiai apskritai nori juos čia matyti.

Taigi, Pelkynės Princas: vienas iš vos dvidešimt penkių naujos Valdančiosios tarybos narių, savo tėvo žudiko žudikas, musulmonas, bet ne islamistas, irakietis, o ne iranietis, kovotojas už tautos nepriklausomybę, o ne užsienio agentas. Jis buvo kilęs iš Albu Muhammado genties – didžios Pelkynų genties, gyvenančios pietiniame Irake. Irako liaudies ir jos kovos už laisvę labui Princas dezertyravo iš Husseino armijos ir, kartu su kurdų partizanais išėjęs karinį rengimą šiaurėje, kovojo drauge su jais. Jis buvo sučiuptas ir įkalintas Abu Graibo kalėjime, ten kankintas ir nuteistas mirti, bet po šešerių metų pabėgo į pelkynus, kur subūręs savo partizanų būrius, vedė juos prieš Husseiną ir atvedė – mėnesį iki atvykstant sąjungininkų pajėgoms – vaduoti Maisano provincijos liaudies.

Vien vardas, kuriuo titulavome šį žmogų, atspindi mūsų desperaciją. Kai kas tvirtina, kad Bremeris pirmasis praminė jį Pelkynės Princu. Vis dėlto neįtikėtina, kad mūsų administracijos vadovas, įgijęs verslo magistrą Harvarde, būtų norėjęs kurti tokį monarcho įvaizdį – apgaulingą žemės ir vandens, kuriuos Princas maišė klajodamas kontrabandininkų takais, bei žaltvykslės blyksnių derinį. Ir iš tiesų, Princo autoritetui pradėjus smukti, Bremeris paneigė aps-

kritai vartojęs šį titulą. Labiau tikėtina, kad vardas gimė iš kuveitietiškų piratinių „Žiedų valdovo“ DVD, kuriuos civiliai ir kariai po vakarienės žiūrėdavo nešiojamųjų kompiuterių ekranuose – pravardė sąjungininkui mūsų kare prieš Mordorą. Ją pasigavo žurnalistai ir net autoritetingasis „Le Monde“ liepos mėnesį antraštėje paskelbė: *„Le Seigneur des marais, héros de la résistance contre Saddam, aspire à la paix.“* Tačiau taip ir liko nesutarta, ar jis karalius, ar princas, ar, kaip toji Australijos varlių rūšis, Pelkynės viešpats.

Žinoma, Irakas nebeturėjo princų ir iš Pelkynų nekas tebuvo likę. Paskutinieji princai 1958 m. buvo nužudyti ant rūmų virtuvės laiptų, kūnai išskrosti ir išniekinti gatvėse – minia regento viduriais išsidabino kaip karoliais. O Pelkynai nuo 1992 m. tapo tūkstančio kvadratinių mylių dykuma. Princas nebuvo net savosios Albu Muhammado genties vadas. Galbūt dėl to dauguma irakiečių šį miestietį puskarininkį mieliau vadindavo Abu Hatimu – „Hatimo tėvu“. Nors ir sūnaus, vardu Hatimas, jis neturėjo.

PIRMA DALIS

PELKYNĖS PRINCAS

Britų stovykla

...įtarumui nepajėgia atsispirti valdovas...

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XXIX skyrius

Remdamasis savo Laikinosios koalicinės vadovybės administratoriaus galiomis, atitinkamomis Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijomis, taip pat rezoliucija Nr. 1483 (2003 m.) bei karo ir karo veiksmų panaudojimo įstatymais, šiuo dokumentu skelbiu: Laikinajai koalicinei vadovybei yra suteiktos visos vykdomosios, įstatymų leidžiamosios ir teisminės valdžios galios, reikalingos jos tikslams pasiekti... Šias valdžios funkcijas vykdo Laikinosios koalicinės vadovybės administratorius.

Laikinoji koalicinė vadovybė (Irakas)
Reglamentas Nr. 1

2003 M. SPALIO 6 D., PIRMADIENIS

Trijų valandų kelią iš Basros šiauryn į Maisaną, kur manęs laukė naujos pareigos, važiavau per teritoriją, kurią siekė valdyti Pelkynės Princas. Mačiau Husseino iškastą kanalą: keletą nendrių, kelis žvejus skardinėse valtyse ir vieną kitą vandens paukštį. Ištisas mylias pilka žeme driekėsi ilgos lygiagrečios juostos. Buvo matyti vos vienas kitas žmogus: dauguma Pelkynų arabų dabar gyveno priemiesčių lūšnynuose. Valtys nebebuvo įprastinė susisiekimo priemonė, išnyko ir buivolų bandos. Kadaise čia tūkstančius

kvadratinių mylių tyvuliavo vanduo, gilumo sulig krūtine, ir augo šešiapėdžių nendrių tankmė, bet dabar ji buvo virtusi sukepusiu bergždžiu purvu.

Iš greitkelio pasukome į kelią, sergimą dviejų rūdijančių Irano tankų, paliktų kaip atminimas, vienas buvo su pasvirusia turele. Važiavome pro pastatus įgriuvusiais stogais nuo amerikiečių JDAM bombų sprogimų, privažiavome aptvertos stovyklos sieną, saugančią nuo automobiliuose paslėptų sprogmenų, ir pavažiavę sustojome prie Abu Nadžio stovyklos sargybos posto. Prieš šešis mėnesius čia buvo įsikūrusi pusiau mistinė Husseino finansuota „Mujahaddin-el-Halq" teroristų grupuotė.

Prie automobilio priėjo Karaliaus škotų pasieniečių eilinis, atpažinęs vairuotoją, atidavė pagarbą ir, pakėlęs užtvarą, mus įleido. Viduje abiejose pusėse stovėjo žemi aptriušę betoniniai pastatai, gulėjo dygliuotos vielos ritiniai ir gofruotasis metalas. Ant stogų buvo matyti kareivių, veikiausiai jie miegojo lauke, mat palapinėse nebuvo oro kondicionierių. Išsitraukęs krepšius iš visureigio „Land Rover" buvau palydėtas į kambarį.

Atitraukiau sunkią juodą užuolaidą, atstojusią duris, ir, pakėlęs nailoninį tinklelį nuo moskitų, ant sudedamosios lovos pasidėjau miegmaišį, nubraukiau nuo skardinės dėžės smėlį. Lango rėmai buvo apklijuoti lipnia juosta, o durų angos užuolaida siekė grindis, tačiau vėliau per šešis mėnesius, kuriuos praleidau stovykloje, įsitikinau, kad smėlio nesulaiko niekas, – storu geltonu sluoksniu jis kaupdavosi ant cementinių grindų ir drobinės kėdės.

Valgėme pusę septynių. Prie įėjimo į virtuvę irakietis, vilkintis mėlynu kombinezonu, iš butelio į didelį virdulį pylė vandenį. Šalia stovintis eilinis prižiūrėjo, kad visi – ir karininkai, ir civiliai – tuo vandeniu nusiplautų rankas – taip saugomasi nuo viduriavimo.

Atsisėdau su grupe jaunų kariškių ir pulko kapelionu. Vienas jaunesnysis karininkas riktelėjo: „Raudoną ar žalią?", ir grįžo nešinas

plastikiniais puodeliais, sklidinais stulbinamai ryškios cheminės spalvos sulčių.

Regis, buvau pirmasis civilis, apsistojęs stovykloje. Kariškis, sėdintis man iš kairės, dirstelėjo į mane ir paklausė:

– Ar dirbate oro uoste? – jis pamanė, kad esu kareivis iš divizijos štabo.

– Ne, esu civilis, steigiantis Laikinosios koalicinės vadovybės valdybą provincijoje, – atsakiau.

– Kas tai yra?

– Tai naujoji civilinė administracija.

– Ačiū Dievui, kad pagaliau atvažiavote, visi galėsime grįžti namo, – pasakė jis atstumdamas kėdę. – Pyragas dėžėje, kas nori?

Po vakarienės ėjau nusiprausti duše už gyvenamojo korpuso, kitapus kilimo ir tūpimo tako, už angarų. Riaumojo dyzelinu varomi generatoriai, tūpimo aikštelėje ritmingai ūžė sraigtasparnio „Chinook“ propeleriai. Turėjau pasišviesti žibintuvėliu, kad neužkliūčiau už skaldos ant nelygaus smėlio. Viršuje, tyrame danguje, buvo matyti žvaigždės, o tuoj pat už tvora aptvertos teritorijos galėjau įsivaizduoti šį tą panašaus į dykumą.

Dušai buvo gerai apšviesti, ant grindų kareiviškais batais pritrypta tiršto rudo purvo, o ant medinių suolų suverstos krūvos maskuojamųjų uniformų. Kažkas keikėsi, kad nėra karšto vandens, kiti, sustoję patalpos viduryje, demonstratyviai šluostėsi ir kalbėjosi apie dienos patruliavimą, akivaizdžiai nekreipdami dėmesio į dvi kariškes, kurios prie praustuvo valėsi dantis skalaudamosi mineraliniu vandeniu.

Kitą rytą aštuntą nuėjau pas kovinės grupės pulkininką. Jis buvo lieknas, penktą dešimtį pradėjęs vyras, drąsiai nurėžtais žilais plaukais, kaip ir visi vilkėjo maskuojamąją dykumų aprangą. Kabinetą puošė jo pulko Leslie tartanas. Su provincija supažindino naudodamas „PowerPoint“ programą, regis, šį pranešimą jau ne sykį buvo rodęs. Klausimų nelaukė.

– Maisanas, – pradėjo jis, – yra didumo sulig Šiaurės Airija, jį tvarkome turėdami tik tūkstantį vyrų.

Jis paaiškino, kad tai labai nerami vieta, o kovinei grupei trūksta įrangos ir lėšų plėtrai. Irako kariuomenės srities korpuso štabas buvo apiplėštas, visi ginklai dabar vietos gyventojų rankose. Dvi svarbiausios provincijos arterijos yra šeštasis kelias – greitkelis, jungiantis Basrą ir Bagdadą, – ir Tigro upė.

– Kalbant apie jus, Rory, – pakėliau akis jau įpusėjęs šeštą sausainių pakelį, – čia labai viliamasi, kad britams pavyks ko nors pasiekti. Jei nieko nevyksta, jie mano, kad mes tyčia stengiamės griauti jų ekonomikos ir politikos ateitį. Baatho partija čia neturi galimybių atgimti. Sritis nedidelė, tad baathistai negalėtų čia įsikurti. Galimas šiitų pasipriešinimas, susijęs su Iranu ir nusikaltėlių grupuotėmis. Manau, kad kontrolės komitetas, kurį čia paskyrėme, dirba gan veiksmingai.

Monitoriuje jis parodė kitą skaidrę:

– Gyvybiškai svarbu: mums gyvybiškai svarbi „atkūrimo idėja“.

Matyt, pulkininkas neabejojo galįs palaikyti tvarką. Savo pulkui jis vadovavo bemaž trejus metus, jo tarnybos laikas Maisane turėjo baigtis po mėnesio. Aukščiausiasis viršininkas, kuriam jis buvo atskaitingas, brigados generolas, buvo už dviejų šimtų mylių Basroje; kariai ir ginkluotė buvo visiškai jo žinioje, jis nuolat važinėjo. Vietovę pažinojo tiek, kad gebėjo patenkinti sudėtingus vietos merų prašymus. Suartėjo su Beni Lamu – „aristokratiškąja“ gentimi, kadaise garsėjusia žirgais. Tačiau glaudžiausi ryšiai jį siejo su Abu Hatimu, kurį pulkininkas pavadino „mūsų vietiniu Robinu Hoodu, kartais vadinamu Pelkynės Princu“. Jie provinciją valdė drauge.

Neturėjau galimybės aptarti instruktažo, išklausyto Londone, išėjau taip ir nesupratęs, kokie bus mūsų santykiai. Bagdade man buvo pasakyta, kad, kaip provincijos koordinatoriaus pavaduo-

tojas, būsiu „provincijos koordinatoriaus pavaduotojas ir *alter ego*" ir vadovausiu aštuonių civilių komandai – patarėjui politikos klausimais, plėtros projektų vadovui ir kitiems. Tačiau kol kas jokio provincijos koordinatoriaus nebuvo; Jungtinių Valstijų valstybės departamento pareigūnė, eisianti šias pareigas, turėjo atvykti per artimiausias kelias savaites. Nebuvo nei patarėjo politikos klausimais, nei projektų vadovo, nei kokio nors Maisano valdytojo irakiečio. Kol kas komandą sudariau vienas pats ir buvau atsakingas už plėtros projektų priežiūrą bei Irako politinių struktūrų formavimą. Man buvo nurodyta veikti daugmaž taip, kaip veiktų faktinis provincijos valdytojas.

Vyriausiasis vadas pulkininkui buvo nurodęs remti mūsų valdybą, tačiau konstituciniai Laikinosios koalicinės vadovybės ir kariuomenės santykiai jį ne itin domino. Sąjungininkų vadovybę, iki šiol maža tenuveikusią, jis vertino kritiškai. Abejojo, kad man pavyks daug nuveikti. Tačiau, kaip pats sakė, kariuomenė buvo priversta imtis politinių ir ekonominių pareigų, kurias geriau atlieka civiliai, tad esą pats laikas jiems imtis darbo. Man pasiūlė pradėti nuo lėšų ieškojimo. Save jis laikė faktiniu provincijos valdytoju.

Išėjęs iš pulkininko kabineto buvau supažindintas su aukštu vyru juodų plaukų gaurais. Jis nešiojo tamsius akinius, po kreminiu lininiu švarku vilkėjo šiugždančius languotus marškinius su sąsagomis, mūvėjo zomšinėmis kelnėmis ir avėjo zomšiniais batais. Tai buvo A. J. – tuo metu tvarkęs Laikinosios koalicinės vadovybės finansus. Jis buvo teritorinės kavalerijos karininkas, vienintelis stovykloje – be manęs – dėvėjęs civilių drabužiais. Kelionei į miestą jis pasiūlė pasinaudoti viena savo egzotiškų konfiskuotų ginklų kolekcijų. Pasirinkau chromuotą kalašnikovą, nes tikriausiai juo vieninteliu būčiau prisiminęs, kaip naudotis. Užsienio reikalų ministerijos man žadėta apsaugos komanda dar nebuvo atvykusi.

Iš stovyklos patraukėme į šiaurę, sėdėjau priekinėje keleivio sėdynėje, tarp kojų pasistatęs šautuvą. Nuvažiavę maždaug dešimt mylių, pasiekėme Amaros priemiestį, kur stovėjo paskubomis pastatyti mūriniai namai su naujomis, įmantriomis betono kolonomis. Pasukome pro tuoj imsiančius griūti gyvenamuosius daugiaaukščius, pro namus, seną dengtą turgų, senų gluosnių alėją ir pontoniniu tiltu nužvangėjome per Tigrą. Prie pagrindinio kelio stovėjo pastatas, jo fasadas buvo dengtas rausvomis plytelėmis. Čia būtų galėjusi įsikurti provincijos taryba ir valdytojas, jei tokie būtų buvę. Sustojome kitoje kelio pusėje priešais sunkius metalinius vartus, įtaisytus betoninėje sienoje. Jiems atsivėrus pasimatė britų kariai ir vyrai Irako policininkų uniformomis, dulkėtas futbolo aikštės dydžio kiemas, tuščias baseinas ir balta vila, joje buvo įsikūrusi nauja Laikinosios koalicinės vadovybės valdyba. Darydamas kilpą apie būstinės teritoriją, vangiai sruvo rudas Tigro vanduo. Kitapus upės augo datulių giraitė ir stovėjo nedidukė balta mečetė. Šią nedidelę Laikinosios koalicinės vadovybės būstinę, įsikūrusią penkiolika mylių nuo britų karo bazės, pusiasalyje, senojo osmanų Amaros miesto širdyje, supo trys šimtai tūkstančių irakiečių ir saugojo trisdešimties sargybinių pajėgos.

Prie durų stovėjo vyras, vilkintis dailiai išlyginta maskuojamąja uniforma, ant galvos mūvėjo tamsiai mėlyną inžinieriaus beretę ir plačiai šypsojo. Šio žilaplaukio tamsiais antakiais ženklelyje ant krūtinės buvo parašyta Butleris. Majoras George'as Butleris vadovavo civilinių reikalų komandai ir įkūrė šią valdybą, Irake jis praleido keturis mėnesius. Butleris buvo atsargos karininkas, gyvenime – vyresnysis vandens inžinerijos specialistas, anksčiau dirbęs Egipte. Elgėsi draugiškai, pranešė jau parengęs man kabinetą ir aprodė būstinę.

Kadaise šioje viloje gyveno jauniausioji didžiojo Albu Muhammado šeicho – Majido Bin Khalife – žmona. Praėjusio šimtmečio šeštojo dešimtmečio pradžioje ją nužudė posūnis, kurį vėliau datulių

giraitėje anapus upės veikiausiai nužudė jo tėvas. Nuo tada ši vieta tapo irakiečio valdytojo rezidencija, ant upės kranto jis dar pastatė bungalą stikliniu fasadu. Viloje nebebuvo elektros ir baldų – viskas buvo išplėšta dar iki mums atvykstant, buvo vos du ankšti vonios kambariai. Majoras Butleris taupė lėšas, kad galėtų išdažyti sienas, įmontuoti generatorių ir parūpinti karšto vandens. Tokias valdybas kariškių civilinių reikalų komandos buvo įkūrusios kiekvienoje Irako provincijos sostinėje. Per pirmuosius penkis savo gyvavimo mėnesius Laikinoji koalicinė vadovybė pareigūnų į provincijas nesiuntė. Laikinosios koalicinės vadovybės Maisane vaidmenį prisiėmė Butlerio komanda, iš pradžių ji tvarkė nedidelius visuomeninius inžinerinius projektus, vėliau tapo komanda, teikiančia paramą dvidešimčiai irakiečių žinybų.

Aš buvau pirmasis civilis administratorius Amaroje, vienas iš pirmųjų Laikinosios koalicinės vadovybės britų administratorių visoje šalyje: kai atvykau į Amarą, Markas Etheringtonas, drauge su manimi atvykęs į Iraką, kaip tik važiavo į Kutą, aukščiau Amaros, o veterinaras, laisvai kalbėjęs arabiškai, buvo ką tik įsikūręs Nasirijoje, gretutinėje provincijoje prie Eufrato upės.

Mane nuvedė į didelę susirinkimų salę, apstatytą sunkiomis sofomis su geltonos ir violetinės spalvų pagalvėlėmis ir išpuoštą akinamais vietinių meistrų tapybos darbais, vaizduojančiais Pelkynų arabus. Ant sofų sėdėjo dvylika stipriai įdegusių vyrų ir moterų – civilinių reikalų britų karių komanda. Elektra buvo dingusi, tad neveikė ir oro kondicionieriai, ant jų maskuojamųjų dykumų uniformų ryškėjo prakaito dėmės.

Dauguma buvo rezervo kariai, pašaukti atlikti šešių mėnesių tarnybos Irake, turėję mesti civilines tarnybas. Majoras A. J., anas finansininkas, vilkėjęs lininį švarką, dirbo bankininku. Eilinė Charlotte Morris, socialinių reikalų pareigūnė, buvo dvidešimt penkerių metų moteris, Egipte vadovavusi projektui gatvės vaikams. Per šešis

mėnesius Irake jie gavo tik septynias dienas atostogų, o miegodavo bendrose patalpose. Stovyklos išvietės buvo išmontuojami žalio plastiko tualetai be apšvietimo. Tai būta naujovės. Iki tol naudotasi ilgais suolais be pertvarų, tad atlikdami savo reikalus vyrai galėdavo šnekučiuotis, kaip kadaise romėnai. Moterys buvo priverstos laukti vėlios nakties ir dangstytis laikraščiais. Musių buvo visur. Vienai kapitonei, tvarkiusiai gaunamas užklausas, buvo ką tik diagnozuota maliarija, ir, nors visi buvo verčiami plautis rankas, daugelis karių: ir pulkininkas, ir paprastas kareivis, dažnai viduriuodavo ir vemdavo, ir tai išvietes paversdavo nemalonia vieta, ypač per dienos karštymetį. Sklandė gandas, kad vienas kareivis ten sėdėdamas mirė nuo perkaitimo. Basroje civiliai samdiniai per dieną uždirbdavo apie tūkstantį dolerių; eilinė Morris tvarkė šimtų tūkstančių dolerių vertės projektus ir uždirbdavo mažiau nei penkiasdešimt dolerių per dieną.

Nors troškau kuo greičiau paskirti naują provincijos valdžią, plėtoti svarbiausius santykius su irakiečiais ir sąjungininkais, gauti naujų lėšų ir pradėti naujus projektus, pirmąsias kelias dienas praleidau besimokydamas iš civilinių reikalų komandos. Kaskart eidamas per salę pirmame mūsų vilos-valdybos aukšte, praeidavau kampuose susispietusių žmonių būrelius, kiekvieną sudarydavo civilinių reikalų pareigūnas, kuriam dažnai stigdavo kantrybės, jaunas irakietis vertėjas, kuris kamuodavosi versdamas specialius terminus, ir keli irakiečiai civiliai darbuotojai, mandagiai linksintys galvas. Ant stalų mėtydavosi suversti keturių šimtų provincijos mokyklų dokumentai, visokie planai, paraiškos, ryšulėliai iš vietos kebabinių, laukiantys, kol juos išvynios pietums. Beveik penkiasdešimt projektų laukė pinigų iš Basros, o pareigūnai teikė aibes naujų siūlymų ir sumanymų. Žemės ūkio reikalų vadovas užprašė už pusę milijono dolerių kviečių ir miežių, dar keturių šimtų tūkstančių dolerių naujam kalėjimui prašė kalėjimo specialistas, o kitas civilinių reikalų pareigūnas norėjo atnaujinti turgų. Apie ketvirtį provincijos mokyklų

ir dauguma svarbiausių žinybinių pastatų jau buvo suremontuota. Daugelis šių projektų įgyvendinti skiriant lėšų kuriai nors iš šešių tarptautinių nevyriausybinių organizacijų, dirbusių provincijoje ir už skirtus pinigus vykdžiusių bei prižiūrėjusių šiuos projektus.

Civilinių reikalų pareigūnai pasižymėjo blaiviu ir ironišku požiūriu į Amaros poreikius, saikingu griežtumu ir atjautimu. Už sveikatos apsaugą atsakingas pareigūnas, ištyręs padėtį, nustatė, kad nėra būtinybės statyti naujų ligoninių ir klinikų – svarbiau esą rūpintis kvalifikacijos kėlimu ir higiena jau esamose infrastruktūrose. Kai kas mokėsi arabų kalbos, be to, visiems patiko dirbti su irakiečiais.

Vis dėlto, nepaisant pastangų ir kompetencijos bei šimtų įgyvendintų veiksmingų projektų, civilinių reikalų komandai nesisekė bendrauti su irakiečiais ir parodyti atliktų darbų – galbūt dėl kareiviško kuklumo, o gal dėl nenoro politikuoti arba dėl nepakankamo irakiečių lūkesčių supratimo. Kad ir kaip ten buvo, irakiečiai nepasitikėjo mūsų pastangomis, buvo nepatenkinti mūsų veikla, dažnas jautė mums panieką.

Kas rytą aštuntą valandą konvojus patraukdavo į valdybą, devintą trisdešimt civilinių reikalų komanda susirinkdavo į kasdienį pasitarimą, o likusią dienos dalį praleisdavau kalbėdamasis su irakiečiais valdininkais arba spręsdamas valdybos problemas ir politinius reikalus. Kas vakarą parvažiuodavau į bazę ir, nusivilkęs marškinius, neapsakomame karštyje eidavau pabėgioti. Po vakarienės susitikdavau su pulkininku. Guldavausi mintyse skambant arabų kalbos nuotrupoms, nebegirdėdavau generatorių ūžimo, o pabusdavau kartodamas dažniausiai tas pačias nuotrupas.

Viena vertus, daugiau kaip aštuoni šimtai penkiasdešimt tūkstančių žmonių tapo beveik visiškai pavaldūs man. Teoriškai Laikinosios koalicinės vadovybės provincijos koordinatoriaus statusas prilygo brigados generolo laipsniui, o svarbiausia pulkininko leitenanto, vadovavusio kovinei grupei, užduotis buvo remti Laikinąją koalicinę

vadovybę užtikrinant saugumą. Kita vertus, beveik neturėjau jokių galių. Irakas buvo didelė valstybė ir, nors prastai, bet funkcionavo. Mane varžė Ženevos konvencija ir okupacijos įstatymai. Ne aš duodavau įsakymus kovinei grupei. Net ir paprasčiausias eilinis buvo kariuomenės, sudarytos iš šimto penkiasdešimties tūkstančių karių ir turinčios aiškius pavaldumo principus, dalis. Buvau vienišas svetimšalis, kuriam niekas nebuvo pavaldus. Jei irakiečiai ar britai būtų sumanę mane ignoruoti, mažai ką būčiau galėjęs padaryti.

Atkūrimas

*Kiekvienas supranta, kad girtinas yra valdovas, tesintis savo žodį... tačiau mūsų laikų patirtis rodo, jog didžius darbus nuveikė valdovai, kurie maža tepaisė duoto žodžio ir mokėjo pergudrauti žmones.**

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XVIII skyrius

2003 M. SPALIO 9 D., KETVIRTADIENIS

Trečiosios dienos rytą į mano kabineto duris pasibeldė ir įėjo aukštas pliktelėjęs vyras, jis nešiojo akinius sunkiais rėmeliais, buvo dvi dienas nesiskutęs.

– Sveiki, aš jūsų vyriausiasis vertėjas, – prisistatė pabrėždamas žodį „vyriausiasis".

Paprašiau jį sėstis.

– Man nedera sėdėti valdytojo kabinete, – atsakė.

Jis paaiškino senojo režimo laikais dirbęs anglų kalbos mokytoju. Paklausiau, ką jis manąs apie dabartinę padėtį.

– Dabar mieste neišsilavinę žmonės, gentainiai, nemokantys nei skaityti, nei rašyti. Tai labai blogai. Tie žmonės visiškai nekultūringi. Jie nesupranta, kas yra valdžia. Nes nesupranta, kas yra religija. Leiskite paklausti, kas yra religija?

Atsakiau, kad nežinau.

– Nežinote? – paklausė labai nustebęs. – Religija moko gerbti kitą žmogų. Kiekvienas esame sukurtas vieno Dievo. Kiekvienas

* Vertė Petras Račius, Vilnius: Vaga, 2009. (Vert. past.)

esame gerbtinas. Tai yra religija. Net žydų religija. Bet tie žmonės negerbia vienas kito. Dabar reikalai labai blogi.

– Tad ką turėtume daryti?

– Jūs žinote. Mes nekvaili. Žinome, kokius žaidimus jūsų valdžia čia žaidžia su nafta ir Izraeliu. Bet prašau atminti vieną dalyką. Mes, irakiečiai, žavimės stipriais žmonėmis. Mūsų galvos kietos. Turite būti stiprus vadas. Taip. Kaip Abdulas Karimas Qasimas. Juk žinote Abdulą Karimą Qasimą?

Linktelėjau galva, nors apie šį žmogų, vadovavusį 1958 m. perversmui, žinojau nedaug.

– Britų kariai čia, – tęsė jis, – yra silpni. Per daug atsargūs. Jie nieko nežada. Neužtikrina saugumo, ne su tais žmonėmis prasideda, jie turi dirbti su išsilavinusiais žmonėmis. Antraip – daugėja korupcijos, niekas negerėja. Privalote įtikinti irakiečius, kad reikalai pasitaisys.

Padėkojau jam.

– Nereikia man dėkoti. Tai jums reikia dėkoti.

Vertėjui išėjus, prisijungiau prie civilinių reikalų komandos, kuri būriavosi šalia mano kabineto. Visi, išskyrus A. J., vilkėjo visą maskuojamąją dykumų aprangą, buvo ginkluoti ir dėvėjo neperšaunamąsias liemenes – nedideles kevlaro plokštes priekyje ir nugaroje. A. J. vilkėjo neperšaunamąją liemenę ir geltonas kelnes, bet chromuoto kalašnikovo nesinešė. Charlie Morris, kaip pastebėjau, beveik pavyko šviesius kirpčiukus susigrūsti po šalmu. Rengėmės svarbiausiam tos savaitės įvykiui – susitikimui su žinybinių įstaigų vadovais. Tai turėjo būti pirmasis viešas mano, kaip einančio valdytojo pareigas, pasirodymas.

– Nieko nežadėkite, – perspėjo mane majoras Butleris mums renkantis.

– Parodykite jiems, kad jūs čia viršininkas, – šnipštelėjo vertėjas. – Jūs jaunas, turite parodyti, kad esat stiprus. Pasakykite, kad bus permainų.

Taku palei upę nužygiavome iki mūsų teritoriją juosiančios sienos. Policininkas atvėrė metalinius vartus, žengėme į ryškią saulės šviesą ir šypsodami mums besišypsantiems irakiečiams kirtome kelią. Pražygiavome sargybą, stovėjusią prie rožinėmis plytelėmis apklijuoto provincijos tarybos pastato, kieme stovinčių interesantų būrį, užlipome vėsiais tamsiais laiptais ir įžengėme į tamsią patalpą, žinybinių įstaigų vadovai mus pasveikino atsistodami.

Visiems iš eilės spaudžiau rankas, apkabinimu atsakydamas į apkabinimą.

– *A salaam aleikum.* (Ramybė jums.)

– *Waleikum a salaam.* (Ir jums ramybė.)

– *Ahlan wa sahlan.* (Sveiki atvykę.)

– *Ahlan.*

– *Shlon hadartak?* (Kaip garbusis laikosi?)

– *Al hamdulillah. Shlon hadartak?* (Tebūnie pagarbintas Viešpats. Kaip garbusis laikosi?)

– *Al hamdulillah.* (Tebūnie pagarbintas Viešpats.)

Beveik visi provincijų koordinatoriai britai laisvai kalbėjo arabų arba kurdų kalba, Irake buvo dislokuota dešimtys Užsienio reikalų ministerijos arabistų. Tačiau skurdžios mano arabų kalbos žinios buvo pasemtos kitose islamiškų kraštų kalbose. Musulmonų pasaulyje esama visokių puošybinių įmantrybių – arabeskų, kaip antai *yanni*, *methelan* ar *taqriban*, atitinkančių posakius „noriu pasakyti“, „žinote, maždaug“ ir „pavyzdžiui“, vartojamos bendros teologinės sąvokos, pamaldžios užuominos į Dievą, žodžiai, gimę islamo teisėje ir viduramžių miestuose: *haram*, *mash-allah*, *hokum*, *hamam.* O štai kiti arabiški žodžiai – *dunia* „pasaulis“ ir *istirihat* „poilsis“ – prigijo kitose, arabų kalbai negiminingose, kalbose, kurias mokėjau: farsi, turkų ir indoneziečių. Mokėdamas šiuos žodžius ir dar šiek tiek pasimokęs, galėjau būti mandagus, tačiau rimtam darbui reikėjo vertėjo.

Atsisėdau visų priešakyje, šalia žmogaus, kurį žinojau esant Pelkynės Princo brolį. Riyadhas Mahoodas Hattabas buvo kresnas vyras tankiais juodais ūsais ir plaukais. Man atsisėdus šalia, jis šyptelėjo nuvargusia šypsena ir truktelėjo pečiais. Per tuos mėnesius nuo invazijos jau daug svetimšalių taip sėdosi greta, manau, jau buvo nuo jų pavargęs. Dukslus juodas kostiumas tarytum atspindėjo jo tapatybę – tai buvo arabas modernistas, dvidešimt metų dirbęs inžinieriumi kelių ir tiltų žinyboje. Dabar jis pirmininkavo atkūrimo komitetui, turėjusiam sutvarkyti nesklandumus, kylančius tarp įvairių žinybinių įstaigų.

Priešais mus sėdėjo per aštuoniasdešimt žinybinių įstaigų vadovų – daugiausia pusamžiai vyrai, kai kurie vilkėjo lengvus, kiti – dalykinius kostiumus. Priekinėse švarkų kišenėse turėjo auksinius parkerius, kai kurie segėjo spindinčius laikrodžius ir buvo stipriai išsikvepinę odekolonu. Jie priklausė dvidešimt šešioms žinyboms, tvarkiusioms įvairiausius reikalus: nuo elektros iki sveikatos apsaugos. Po invazijos ryšiai su Bagdadu nutrūko, o šių įstaigų patalpos buvo išplėštos. Daugelis tokias pareigas gavo pirmąkart – jų pirmtakai buvo atleisti dėl narystės Baatho partijoje.

George'as Butleris atsisėdo man iš kairės, šiek tiek už manęs, vertėjas atsistojo man iš dešinės. Riyadhas pradėjo be įžangos:

– Šis susirinkimas turi prasidėti dešimtą, o ne dešimt po. Ateityje prašyčiau visus ateiti laiku. Atkreipiu dėmesį, kad žemės ūkio reikalų vadovas ir elektros gamybos įmonės vadovas neatvyko. Jie turėtų atvykti šiandien po pietų ir pasiaiškinti dėl nedalyvavimo. Saugumo padėtis provincijoje pablogėjo, todėl imsiuosi priemonių situacijai spręsti, – kalbėjo jis toliau, nors jo darbas niekaip nebuvo susijęs su saugumo priežiūra.

Paskui popieriaus masės gamyklos direktoriaus jis paklausė, kodėl gamykla neveikia. Direktorius atsakė, kad jiems nebetiekiamas vanduo. Vandens ūkio vadovas paaiškino, esą, tai dėl to, kad nepakanka elektros. Riyadhas išgavo elektros paskirstymo tinklų

vadovo pažadą tiekti reikiamą elektros kiekį vandens ūkiui, o paskui pasiteiravo, ar yra klausimų.

Pirmasis atsistojo žemas pusamžis vyras, sėdintis priekinėje eilėje.

– Ponas Laithas, švietimo reikalų vadovas, – sušnibždėjo George'as.

– Seidai Rory, sveiki atvykę, – pradėjo tas. – Taigi, paprašysiu jūsų padaryti tai, ką žadėjo, bet nepadarė sąjungininkai, tai yra – iškraustyti politines partijas iš pagrindinės Amaros mokyklos sporto salės, – ir atsisėdo.

Atsistojo jaunesnis vyras.

– Aprūpinimo žemės ūkio augalų sėklomis tarnybos vadovas, – pašnibždėjo George'as.

– Seidai Rory, sveiki atvykę. Kodėl neturime kviečių ir miežių sėklų, nors prasideda sėjos metas?

Kiekvienam prabylant George'as šnipštelėdavo, koks čia reikalas. Maisto kortelių tvarkytojas klausė, ar mums pavyko gauti pieno mišinių kūdikiams, pašalpų skyriaus vadovas norėjo sužinoti, kodėl jo biuras dar nesuremontuotas. Kai kurie vadovai skundėsi, kad sąjungininkai priima sprendimus nepasitarę su jais, kiti reiškė nepasitenkinimą, kad buvo žadėtos didelės statybos, tačiau lėšų iki šiol neskirta.

Šie žmonės tikėjosi, kad labai daug nuveiksiu. Nenorėjau, kad šios ir mūsų struktūros dirbtų atskirai, atlikdamos tas pačias funkcijas, todėl buvau pasiryžęs remti ir stiprinti šias žinybines įstaigas, o vadovus ir gyventojus įtraukti priimant sprendimus, kam panaudoti lėšas. Žinojau, kaip rizikinga ką nors žadėti, negalėjome būti tikri, kad gausime skirtas lėšas, politika Bagdade galėjo keistis, o pradėtus projektus maištas galėjo paversti niekais.

Tačiau karo zonoje *ad hoc* struktūra veiksmingiausia, kai jos veikla visiems matoma. Nepakanka vien veikti, reikia, kad visi matytų, kaip dirbi. Reikėjo pažadėti pokyčių, kad irakiečiai imtų bent

šiek tiek pasitikėti mumis ir tikėti ateitimi. Turėjau juos įtikinti turįs galių ir tokia apgaule pasiekti, kad žengtume koja kojon, turėsiu atsakinėti į klausimus apie projektus, kuriuos žinojau tik iš pasakojimų, suteiksiu vilčių ir rizikuosiu juos apvilti.

Švietimo reikalų vadovui atsakiau, kad iš sporto salės iškeldinsime partijas, pažadėjau gauti grūdų ir išnagrinėti klausimą dėl pieno produktų. Nepažadėjau suremontuoti pašalpų tvarkytojo biuro, bet jo vadovui pasiūliau šį reikalą aptarti su tuos dalykus tvarkančiu civilinių reikalų komandos nariu. Pasakiau, kad esu labai laimingas, galėdamas būti čia, kad ketinu pašalinti visas kliūtis sudarant sutartis ir šį savaitgalį grįžti su puse milijono dolerių, o vėliau jų sulaukti daug daugiau. Paskelbiau įsigaliosiant naują paraiškų teikimo ir sutarčių sudarymo tvarką – žinybinės įstaigos pačios spręsiančios, kaip panaudoti Laikinosios koalicinės vadovybės skiriamas lėšas, mūsų pinigai dabar būsią atviri, kiekvieną savaitę būsią rengiami žinybinių įstaigų ir miestų tarybų pasitarimai, kuriuose gyventojai galės išsakyti nusiskundimus.

Jutau, kaip greta sėdintis George'as gūžiasi. Žinojau, kad, būdamas apdairus inžinierius ir civilis tarnautojas, jis manė mane elgiantis kaip politiką ir žadant daugiau, nei galėsime tesėti.

Tą popietę pirmąkart išsmukau iš mūsų būstinės. Neįtikėtinai lengvai. Tikėjausi būti sustabdytas vartų sargybinių, tačiau jie ramiai šypsojo, esą, jų darbas – tik neleisti žmonėms patekti vidun. Amaroje dar nebuvo įvykę užpuolimų ar pagrobimų ir daugelis, nors ir nusižengdami saugumo taisyklėms, išsmukdavo apsipirkti turguje. Norėjau apžiūrėti miestą, kol dar nebuvau atpažįstamas kaip valdytojo pavaduotojas ir įkalintas apsaugos komandos, turėjusios atvykti kitą dieną.

Popietė buvo šilta, kurį laiką mirkčiojau apakintas ryškios saulės. Vilkėjau baltais marškiniais, tamsiomis kelnėmis ir avėjau odiniais batais, maniau, kad būdamas tamsiaplaukis bent iš tolo būsiu panašus į irakietį. Buvo stulbinamai tylu. Automobilių – vos vienas

kitas; kitoje gatvės pusėje stoviniavo būrys moterų, nuo galvos iki kojų apsigobusių juodomis abajomis, jos laikė už rankų šviesiai aprengtus mažus vaikus. Pro geltoną viską dengiančio smėlio sluoksnį matėsi rausvų šaligatvio plytelių mozaika. Abipus Tigro gatvės stovėjo vienspalviai pilki daugiaaukščiai, plastikinės jų iškabos neapšviestos, mat buvo dingusi elektra. Žmonės miegojo pokaitį.

Priėjau medinį vežimą, šalia kurio stovėjo nespalvotas televizorius, prijungtas prie generatoriaus. Vežimas buvo priverstas kompaktinių plokštelių ir islamo dvasininkų plakatų, o televizoriaus ekrane kankinys ajatola Sadras II iš sakyklos šaukė didelei miniai. Aplink vežimą, susidėję rankas už nugarų, spietėsi keletas jaunų vyrų. Jie avėjo plastikines šlepetes ir mūvėjo dulkinas nutrintas kelnes; matyt, labai susikaupę žiūrėjo televizorių, nes nė nedirstelėjo į mane. Pamokslininkas iš televizoriaus kažką piktai šaukė apie Ameriką ir Britaniją.

Paėjėjęs toliau, pagavau mažo berniuko žvilgsnį ir nusišypsojau jam. Su juo stoviniavo būrys berniukų, jie suprato, kad esu užsienietis. Suklikę „inglan veligud“, visi pasileido gatve tolyn. Tuojau susirinko minia, šypsodamas keliems paspaudžiau rankas. Vyrai taip pat plačiai šypsojo, o keli pakvietė į savo krautuves išgerti arbatos. Atsiprašiau, kad neturiu laiko priimti jų kvietimo. Labai nustebau, kad niekas neseka man iš paskos, todėl nuėjau toliau, stengdamasis šlepenti palengva, kaip ir krautuvininkai.

Atsidūriau vienoje negrįstoje gatvėje prie apleisto sandėlio, purvą vagojo gilios provėžos, o per atviro kanalo kraštus liejosi nuotekos. Prie gatvės kampo pastebėjau vaikų, jie buvo liesesni ir skurdžiau apsirengę nei ką tik matytieji. Pro vieno kiemo duris pamačiau nedidelį sodą, vienspalvį aukštų sienų pastatą ir apskritų akmenų grotą, kurioje stovėjo švč. Mergelės Marijos statula. Manęs pasveikinti išėjo jaunas vyras.

– Krikščionis? – paklausė jis ir, man linktelėjus, įsivedė mane pro dideles medines duris.

Viduje stovėjo klauptai, kabėjo kalendorius, vaizduojantis Mozę nendrėse, o už altoriaus – šlovingojo Kristaus paveikslas. Ant sienų, nuo kurių trupėjo tinkas, daugiau nieko nebuvo.

– Kiek krikščionių šiame mieste? – paklausiau.

– Penkiolika šeimų, – atsakė jis.

– Kokie krikščionys esate?

Prie jo priėjo vyresnis vyras ir labai aiškiai anglų kalba atsakė:

– Mes chaldėjai katalikai – mūsų pamaldos vyksta aramėjų kalba, – ir palūkėjęs įprastu musulmonišku papročiu tęsė: – *A salaam aleikum, ahlan wa sahlan*, – o tada pakvietė mane į nedidelę raštinę, besišliejančią prie bažnyčios pastato.

Greitai kalbėdamas su jaunesniuoju vyru šnekamąja arabų kalba, jis atnešė man vandens ir karamelės.

– Kaip krikščionys, visada versdavomės – na, žinote – pardavinėdami alkoholį, – paaiškino jis vėl kalbėdamas angliškai. – Valdant Saddamui Husseinui dėl to nekildavo jokių sunkumų. Bet dabar iš Irano atsikrausto fundamentalistai ir puldinėja visus, kas parduoda alkoholį, o policija mūsų negina. Jie grasina mūsų vaikams. Dabar siųsdami dukteris į mokyklą, turime jas apgaubti skraistėmis. Daugelis jau išsikraustė į Bagdadą. Galiausiai visi išsikraustysime. Tada ir ši bažnyčia liks apleista, kaip ana, kitoj gatvės pusėj, – jis parodė didelį pastatą aukštais išdaužytais langais, kurį palaikiau sandėliu.

Grįždamas dengtame turguje pamačiau keturis barzdotus jaunuolius juodais drabužiais, vienas turėjo ginklą. Man priartėjus jie sustingo ir nepratarė nė žodžio. Nusišypsojau, bet jie tik spoksojo bejausmiais žvilgsniais. Takas buvo siauras, tačiau jie nė nekrustelėjo ir nesitraukė man iš kelio. Braunantis pro juos, vienas nusispjovė, tada visi nuėjo šalin. Apsigręžęs supratau, kad šį įvykį turguje stebėjo daugelis. Vienas krautuvininkas man pamojęs pasakė:

– Šitie vyrai iš Irano nereguliariųjų pajėgų. Juos samdo Irano valdžia. Jie nemėgsta užsieniečių, taip pat tokių, kaip aš, – parodė į

savo krautuvės iškabą – jis buvo barzdaskutys. – Taip pat ir šito, – pridūrė persibraukdamas švariai nuskustus skruostus.

Pagrindinėje sankryžoje ant betoninio karkaso buvo iškabintas milžiniškas ajatolos al-Sadro II, kurį mačiau per televizorių ant gatvės prekystalio, plakatas. Tikriausiai ajatolos sūnaus Muqtados pasekėjai užklijavo jį ant Saddamo Husseino portreto. Tolėliau gatvėje pastebėjau dar du ajatolos atvaizdus, o važiuodamas iš mūsų būstinės į stovyklą buvau suskaičiavęs jų dar tuziną. Visa, kas buvo pavadinta Husseino garbei, dabar buvo pervardyta Sadro garbei. Amaroje, kaip man sakė, jo atvaizdų būta daugiau nei kur kitur Irake, galbūt daugiau nei pačiame Sadro mieste. Husseinas portretuose buvo vaizduojamas vilkintis kostiumu, šeicho drabužiais ar kariškio uniforma, laikantis maldos vėrinį, fetrinę skrybėlę, kubietišką cigarą ar medžioklinį šautuvą, o ajatola al-Sadras visur buvo pavaizduotas sakantis pamokslą ir vilkintis plačiais juodais apdarais.

Sadrininkai, išklijavę šiuos plakatus, formavo nereguliariąsias pajėgas ir steigė partijas mirusio ajatolos garbei, jie atsisakė turėti reikalų su okupantais, juos laikė bedieviais kolonizatoriais. Reikalavo, kad mes nedelsdami pasitrauktume, ir grasino ginkluotu pasipriešinimu. Kiekgi žmonių palaikė sadrininkus?

Pasukęs atgal būstinės vartų link, pamačiau, kaip menkai esame apsaugoti ir kaip būtų lengva paleisti į mus iš gatvės raketą. Vartai prasivėrė. Sustojęs tarpuvartėje pasveikinau ateinančių jaunų vyrų būrį:

– Ramybė jums.

Jie nieko neatsakė ir tik būriui beveik susilyginus su manimi vienas niūriai pratarė:

– Ir tau ramybė. Telydi tave Alacho malonė.

Generolas

...negaliu nepriminti valdovams, užėmusiems šalį su jos gyventojų pagalba, kad gerai pamąstytų, kodėl jie suteikė tokią pagalbą. Jei paaiškės, jog jie tai darė ne iš prigimtinio palankumo, o todėl, kad buvo nepatenkinti ankstesniu valdovu, tai bus... neįmanoma juos patenkinti.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XX skyrius

2003 M. SPALIO 10 D., PENKTADIENIS

Oras pradėjo vėsti, ir, nors mano naująjį kabinetą ir virtuvę buvo apnikusios musės, ėmiau suprasti, kodėl Aleksandras Didysis nusprendė pasitraukti į Iraką. Man atvykus, dangus visą laiką buvo skaisčiai mėlynas. Sėdėjau terasoje prie kabineto, plastikiniame krėsle sulaužyta atkalte, ir stebėjau, kaip teka Tigras, o tolumoje ant kranto sausas vėjas lingavo datulių palmes. Pro šalį, persisvėrę per medinės valties kraštą, praplaukė vyras su berniuku – prie seno automobilio akumuliatoriaus prijungę laidus elektros srove gaudė žuvį.

Vasarą Pelkynuose labai karšta, pasijunti pakliuvęs tarsi į kitą planetą, kur karštis iškraipo kiekvieną garsą. Bet žiema čia švelnesnė nei kalnuose, o vėlyvas ruduo būna sausas, vėsus ir saulėtas. Antikos persų dvariškiai žiemodavo Sūzuose, už šimto mylių į rytus nuo Amaros – arčiau nei Basra. Aleksandras ten žiemojo 331 m. pr. Kr., o paskui dar kartą po septynerių metų, grįžęs iš Indijos, tada surengė dešimties tūkstančių savo kompanionų ir dešimties tūkstančių persių vedybų apeigas, norėdamas pradėti naują mišrią savo imperijos valdytojų kartą. Paskui jis išvyko į Babiloną ir pražygiavo

netoli dabartinės Amaros, o po metų mirė nuo maliarijos, kuria galbūt užsikrėtė šioje vietoje.

Kažkas iš valdybos atėjo į terasą pasakyti, kad atvyko generolas ir kad važiuosime pasimatyti su Pelkynės Princu. Rinkdamasis rangovus ir projektus bei prižiūrėdamas, kaip jie įgyvendinami, stengiausi labiau įtraukti irakiečius, mat irakiečiai šiomis programomis turės rūpintis ir vėliau, tad pradėjau susitikinėti su vietos vadais. Tačiau Princo dar nebuvau matęs.

Generolas buvo tarnavęs Škotų kalniečių pulke ir vadovavo britų kariams Basroje, turėjo visas kalniečių savybes, kuriomis žavėjausi; aš taip pat buvau trumpai tarnavęs Kalniečių pulke. Kiti generolai elgdavosi veikiau kaip biurokratai viršininkai; kalbėdavo maloniai, o vilkėdavo dailiai išlygintomis maskuojamosiomis uniformomis, nes kautis neketino, dažnas atrodė mėgdavęs papietauti. Bet šis žmogus buvo tvirtas, stiprus ir įdegęs, dėvėjo visiškai išblukusį, jau virtusį švelniai violetiniu, maskuojamąjį dykumų švarką. Didžiąją karjeros dalį jis praleido tarnaudamas specialiosiose pajėgose, spėju, kad tą patį švarką vilkėjo dar per pirmąjį Persų įlankos karą. Ilgi, siauri dykumų auliniai buvo amerikietiški, ne britiški. Elgėsi tiesmukai, nors, kaip vėliau pamačiau, jis būdavo mandagus ir diplomatiškai miklus susitikimuose su politikais.

– Labą rytą, labą rytą, – pasisveikino generolas. – Malonu jus matyti. Bet nesitikėkit, kad prisimenu, kuo jūs vardu. Ar ilgam atvykote?

– Metams, sere.

– Metams? – šyptelėjo. – Ačiū Dievui. Visi kiti diplomatai atvažiuoja šešioms savaitėms. Ką galima nuveikti per šešias savaites? Pisynė, – trumpam nutilo ir vėl paklausė: – Ką veikėt iki šiol?

Kažką burbtelėjau, esą, dešimt metų praleidau islamiškuose kraštuose ir paklausiau, ar jam patinka jo darbas.

– Man ir šiaip patinka važinėtis riedučiais, – kiekvieną popietę, apsimovęs laikros šortais ir nusivilkęs marškinius, jis važinėdavosi

apie Basros oro uostą. – Bet žinot, ką pasakysiu? Gavot šiltą vietelę. Smagiausią Irako provinciją. Ar esat skaitęs Gaviną Maxwellą ir Gaviną Youngą – apie šitas pelkes? Geriau nei Thesigeris.

Atsakiau, kad kaip tik neseniai mėginau pasikalbėti apie šias knygas su vienu aukščiausiųjų civilių pareigūnų Bagdade, tačiau tas neturėjęs jokio supratimo, apie ką kalbu. Paklausiau, ką jis mano apie aną pareigūną.

– Jei galėčiau kaip nors prisigretint su šautuvu, nupilčiau jį iš dviejų šimtų jardų.

Jis primygtinai pareikalavo, kad drauge su juo vykčiau visureigių „Land Rover" konvojumi, tad važiuodami tęsėme pokalbį.

– Suprantate, norim kuo greičiau išnešt iš čia subines. Mūsų darbas – karus kariauti. Dabar civilių eilė – taigi, jei galiu jums ką nors duoti, kaip nors paremti – padėti jums pasispartint, o mums pasitraukti – prašom. Tik paprašykit.

Pasakiau, jog man reikia pusės būrio karių, kad galėčiau suteikti apsaugą civilinių reikalų komandai ir tam, kad galėtume labiau remti žinybines įstaigas.

– Jėzau, tamsta tai jau nevėpsai. Tokią suknistą daugybę? Pažiūrėsiu, ką galiu padaryti.

Didelė balta Princo vila ant Tigro kranto dar prieš kelis mėnesius – kaip ir visos kitos jos kaimynės – buvo vieno labai aukšto Baatho partijos pareigūno namas ar būstinė. Dabar jau niekas net nesvarstė, kaip šis pastatas pateko Pelkynės Princo nuosavybėn. Iki šiol laikėmės tokios strategijos – remdavome jį kovoje su jo priešais, suimdavome jo nurodomus žmones, samdydavome jo gentainius ir klausydavome jo patarimų.

Princas stovėjo ant laiptelių prie lauko durų. Jis buvo daugiau kaip šešių pėdų ūgio, plačių pečių, juodbruvas, stiprus vyras, neatrodė keturiasdešimt penkerių. Šiek tiek nusklembtą smakrą slėpė dailiai apkirpta barzda. Nors Princas veikiausiai buvo vienas iš nedaugelio, patyrusių tiek pat kovų, kiek ir generolas, tai niekaip neatsispindėjo

jo aprangoje. Jis vilkėjo tamsiai rudus apdarus ir lengvą rudą apsiaustą su kuveitietiškais šešiajuosčiais aukso galionais su įaustu raudonu siūlu. Baltas galvos apdangalas buvo perrištas juodu raiščiu, avėjo stipriai nublizgintais bateliais su auksinėmis sagtimis. Plačiai šypsodamas paspaudė generolui ranką ir per vertėją pradėjo sveikinimų tiradą. Kyštelėjau ir savąją, Princas, trumpai ją spustelėjęs, atsuko man nugarą. Buvo aišku, kad nei aš, nei brigados vadas, nei pulkininkas ar kuopų vadai ir politikos patarėjai jo visiškai nedomina. Įėjęs į savo kabinetą pasiūlė generolui sėstis šalia. Ant kitų kėdžių sutūpėme patys.

– Kaip laikotės, generole? – paklausė Princas.

– Labai gerai, o kaip jūs laikotės, Abu Hatimai? Visus prižiūrite?

– Garbė Dievui. Ką tik grįžau iš kiaulių medžioklės.

– Kur?

Princas žengtelėjo prie žemėlapio, kurį per plėšimus nusikabino nuo Husseino armijos Ketvirtojo korpuso bazės sienos, – jame buvo sužymėta, kur visoje provincijoje išdėstyti neegzistuojantys Respublikos gvardijos pulkai. Jis parodė vietą pietryčiuose.

– Labai greitos. Labai piktos. Labai pavojingos, – pasakė.

– Mums labai patinka kiaulių medžioklė. Wilfredas Thesigeris, kaip pamenate, prieš penkiasdešimt metų eidavo čia medžioti kiaulių. Kada paimsite mus su savimi?

Vienas britų karininkas, anksčiau tarnavęs kavalerijoje, pasilenkė į priekį ir pridūrė:

– Žinote, Abu Hatimai, raiti jas medžiodavome ietimis. Buvo sakoma „kiaulių badymas“.

– Ne. Ne. Taip negalima daryti. Jos labai greitos. Labai pavojingos, – atsakė Princas.

– Taip, suprantu, bet...

Aš jį pertraukiau:

– Manau, Abu Hatimai, brigados vadas nori pasakyti, kad taip darydavo anksčiau, praeityje, o ne dabar.

– Ne, – vėl paprieštaravo Princas, – reikėtų pasinaudoti sraigtasparniu. Šaudyti iš sraigtasparnio.

– Ką gi, manau, verta pagalvoti, – burbtelėjo generolas ir, pasisukęs į savo adjutantą, paklausė: – Kils keblumų, jei įlaipinsim jį į sraigtasparnį?

– Ne, sere.

– Ar vyktumėt su manimi sraigtasparniu, Abu Hatimai, paskraidytume kartu?

Princas nežymiai linktelėjo.

– Kita savaitė tinka? Trečiadienis gerai? – jis vėl pasisuko į savo adjutantą, o šis linktelėjo.

– *Inshallah*, – pasakė Abu Hatimas, regis, ne itin susidomėjęs.

– Imsit ką nors iš mūsų, generole? – pasiteiravo kavalerijos karininkas.

– Tikrai ne. Jūs per daug užsiėmę, nėr čia ko trankytis po svietą tokiais reikalais. Na, o aš kas kita – iš oro atliksiu svarbų pažintinį darbą. Bet gal paimčiau majorą Johnny – juk nelaikysi kavalerijos toli nuo kiaulių.

– O mane, generole? – paklausiau.

– Po velnių, kas čia bus, Rory? Atsiprašant, šventiškas darbadienis? Kas čia viską tvarkys? Abu Hatimai, susipažinkite su šiuo žmogumi, – jis parodė į mane. – Čia ponas Stewartas. Jis visur bastęsis ir bus čia metus, tad norėčiau, kad prižiūrėtumėt jį.

Abu Hatimas dirstelėjo į mane ir nusigręžė:

– Visada prašom, – atsakė.

Svarsčiau, ar jis laiko mane per jaunu, ar negerai, kad esu civilis ir net ne amerikietis, trumpai tariant, nevertas gaišti laiko. Plačiai šypsodamas generolui Princas paklausė:

– Ką gi, o dabar gal visi susitiktume su šeichais?

Man ir daugeliui mano kolegų labiausiai rūpėjo, kas dedasi provincijoje. Dvi didžiąsias Maisano gentis – Beni Lamą ir Albu

Muhammadą – laikiau garsiausiomis ir galingiausiomis gentimis visame Irake. Buvau įsitikinęs, kad visoje šalyje mūsų provincija pati skurdžiausia, nuošaliausia ir sunkiausiai valdoma, kad ji labiausiai nukentėjo nuo Husseino represijų, o dabar atsidūrė didžiausiame pavojuje dėl Irano ir sadrininkų keliamos grėsmės. Mažai ką nutuokiau apie įmantrią Bagdado miesto kultūrą, nė neįsivaizdavau, kad Rabia genties princas buvo daug iškilesnė nacionalinė figūra Kute nei mūsų šeichai, kad Samava buvo skurdesnė, o padėtis Anbare pavojingesnė. Praėjo ne vienas mėnuo, kol supratau, jog daugelis irakiečių Maisaną laiko murzinų, prietaringų beraščių lindyne arba, anot vieno mano bičiulio Bagdade, nuobodybe.

– Sykį buvau nuvažiavęs į Amarą, – pasakė jis. – Ten nieko nėra. Viso labo pažaidžiau biliardinėse, kol laukiau autobuso grįžti namo.

Geografiškai Maisano provincija yra tarsi kaimyninės Di Karo provincijos dvynė. Abi ribojosi lygioje dumblėtoje vietovėje Tigro ir Eufrato deltoje, šiaurėje driekiasi dirbamosios žemės ir ganyklos, o pietuose, arčiau upių santakos, kadaise buvo pelkynai. Amara įsikūrusi rytinėje tarpupio dalyje, prie Tigro upės, Nasirija – vakarinėje, prie Eufrato.

Devynioliktame amžiuje deltoje miestų beveik nebūta. Muntafiqo genčių konfederaciją prie Eufrato valdė Saaduno giminė. Mūsų provincijai priklausančias teritorijas prie Tigro valdė Beni Lamo gentis iš šiaurinių lygumų, vertusis kviečių ir žirgų auginimu, ir pietinių Pelkynų Albu Muhammado gentis, auginusi ryžius ir buivolus. Šios dvi gentys kariavo tarpusavyje. Abiejų provincijų gentys dar pasipelnydavo plėšdamos upių transportą, keliaujantį iš pakrantės miesto Basros aukštyn Tigro upe į Bagdadą ir gabenantį Eufratu mirusiųjų kūnus ir piligrimus į šiitų šventyklų miestus Nedžefą ir Kerbelą.

Beveik visi šių provincijų gyventojai, kaip ir dauguma iraniečių, buvo musulmonai šiitai. Tačiau valdančioji klasė Bagdade priklausė sunitų mažumai, o sunitai šiitus laikė prietaringais atsilikėliais, jei

ne eretikais. Jų manymu, šiitų raudojimai ir nusiplakimai per procesijas, nedidelės molinės plokštelės, dedamos po kakta meldžiantis, rodo prietaringumą, o didelė šiitų pagarba šventųjų šventykloms, pranašo Mahometo šeimos atvaizdams ir Dvylikos Imamų arba vadų garbinimas bemaž prilygsta stabmeldystei.

Devynioliktojo šimtmečio antroje pusėje osmanai galiausiai parodė dėmesį šioms dviem provincijoms ir prie Tigro upės, Beni Lamo ir Albu Muhammado genčių pasienyje, pastatė Amaros miestą, o prie Eufrato – Nasiriją, prieš tai įveikę ir ištrėmę Saaduno giminę. Genčių šeichus pavertė žemvaldžiais, įpareigojo juos mokėti mokesčius, o naujuose miestuose įkurdino nedidelius karinius korpusus ir provincijų valdytojus.

1916 m. šias osmanų provincijas nukariavo britai, srities miestų administravimą iš pradžių patikėjo politiniams atstovams. Amaroje susikūrė britų žolės riedulio klubas ir kiekvieną savaitę tarp britų ir indų karių vykdavo rungtynės. Tačiau 1919 m., kai Irakas tapo Tautų Sąjungos mandato teritorija, dauguma politinių atstovų iš provincijų buvo perkelti į Bagdadą dirbti patarėjais. Britai, kaip ir osmanai, ir Saddamas Husseinas, toliau rėmėsi sunitų mažuma – labiau išsilavinusia ir turtingesne valdančiąja klase. Tai iš dalies lėmė didelį 1920 metų sukilimą prieš britus šiitų gyvenamosiose vietovėse, per jį žuvo daug britų ir irakiečių. 1932 m. britai – kaip ir buvo įsipareigoję Tautų Sąjungai – valdžią perdavė vyriausybei, vadovaujamai naujo sunito karaliaus, ir pasitraukė iš šalies. Monarchija netenkino arabų nacionalistų, ypač kariškių, ir 1958 m. karalius ir jo aukštesnieji valdininkai buvo nužudyti per sėkmingai įvykdytą perversmą, kuriam vadovavo nacionalistų generolas. 1968 m. įvykęs naujas perversmas į valdžią atvedė Baatho partiją, o dvidešimt aštuonerių metų Saddamas Husseinas tapo viceprezidentu ir įgijo faktinio vadovo galias, o 1979 m. tapo prezidentu.

2000 m. balandį, vykstant invazijai, dauguma Baatho partiečių karštligiškai bėgo iš Amaros, per vieną naktį jie paliko savo vilas

upės pakrantėse. Nė vienas buvęs teisėjas nepasiliko Maisane. Susiformavo nauja politinė klasė: politikų susirinkimuose kaklaraiščius ir lengvus švarkus pakeitė tunikos ir turbanai. Senųjų policijos viršininkų ir įvairių žinybinių įstaigų vadovų nebebuvo. Politinės partijos, nereguliariosios pajėgos ir pabėgėliai greitai įsikraustė į tuščias jų vilas. Per savaitę svečių kambariai buvo užgriozti dokumentų spintomis, amunicijos dėžėmis ir ką tik iš Irano grįžusių šeimų žibalinėmis viryklėmis. Vandentiekis nebeveikė, o bugenvilijos vyto be sodininkų.

Osmanai, britai ir Baatho partija tarėsi iš gentinio chaoso Amaroje sukūrę šiuolaikišką valstybę, bet vos kelios keramikos šukės, rastos Pelkynų salose, atskleidė šią vietovę kadaise buvus pačiu pasaulio civilizacijos centru, derlingojo Šumerijos Pusmėnulio širdimi.

Užsienio apžvalgininkai reiškė nepasitenkinimą, esą, sąjungininkai visiškai nepameną šio krašto istorijos. Jų manymu, mes nepaisėme svarbių pokario Vokietijos ir Japonijos bei trečiojo dešimtmečio Irako pamokų. Tačiau istorijoje beveik nebūna vienareikšmiškų pamokų. Daugelis mano kolegų buvo labai gerbiami arabistai, turintys didelę pokario rekonstrukcinių darbų patirtį, tačiau nė vienas negalėjo nuspėti, kokių padarinių laukti po užsienio pajėgų invazijos nuvertus prezidentą ir visiškai pakeitus visuomenę. Jokioje bibliotekoje nebūtum sužinojęs apie Pelkynės Princą, nebuvo jokių apklausų, galinčių parodyti jo populiarumą tuo metu, kai įvykiai bandė jo tvirtybę. Nesilioviau tyrinėjęs Irako istorijos, lankiau keturių kaimyninių šiitų provincijų koordinatorius, bet svarbiausias dalykas buvo vietinių reikalų ypatumai, kasdieniai susitikimai su visokiais žmonėmis, apie kuriuos beveik nieko nežinojome, o irakiečiai žinojo daugėliau.

Antai tą pavakarę, kai susitikau su Princu, mačiau, kaip į būstinę įeina vienas senyvas interesantas. Prie vartų jis nepasiūlė kyšio ir neparodė jokio oficialaus laiško, tad veikiausiai sargyba jį pažinojo. Irakiečiai policininkai jį apieškojo, paskui jį apieškojo britų

sargybinis, o gavęs kvitą tas žmogus atidavė savo pistoletą. Vadinasi, jis nebuvo nei policininkas, nei kontrolės komiteto narys, nes tik šiems žmonėms buvo leidžiama į pastatą įsinešti ginklą, o policininkams – dar ir užtaisytą. Paskui apie dešimt minučių jis buvo priverstas sėdėti ant šaligatvio, ant aptriušusios pintos kėdės. Keli irakiečiai šeichai praeidami jį pasveikino. Tikriausiai nesmagu, kai tave pamato laukiantį saulėkaitoje, tačiau vyrai šiltai apsikabino. Vyras mandagiai nusišypsojo išėjusiam jo pasveikinti vertėjui, kuris trumpai šnektelėjęs palydėjo jį takeliu į priimamąjį.

Laukiamajame ant violetinių ir geltonų sofų sėdėjo dar aštuoni irakiečiai – du vilkėjo duksliais kostiumais ir laikė segtuvus, trys vilkėjo apiplyšusiomis, purvu apdrabstytomis flanelės kelnėmis ir spoksojo į arabiškus plakatus, kurių, sprendžiant iš tuščių žvilgsnių, negalėjo perskaityti. Dar du vyrai buvo apsivilkę genčių šeichų drabužiais, o vienas jaunas dvasininkas buvo su juodu turbanu. Šeichai tuojau atsistojo pasveikinti atvykėlio, paskui juos greitai pakilo ir darbininkai, atsistojo net vyrai su kostiumais, nors buvo sukaitę ir nutukę. Dvasininkas pakėlė ranką ir kilstelėjo nuo kėdės. Atvykėlis atsakė į dvasininko pasveikinimą, apkabino gentiniais drabužiais vilkinčius vyrus, pabučiavo juos ir nepaprastai švelniai pasiteiravo, kaip jiems sekasi, tada paspaudė rankas kostiumuotiems vyrams ir padėjęs ranką ant krūtinės palinkėjo darbininkams ramybės. Jam buvo padaryta vietos ant sofos; mandagiai pasiteiravęs, gal kas kitas norėtų prisėsti, jis atsisėdo ir ėmė leisti per pirštus maldos vėrinį. Pusę valandos visi sėdėjo tylomis, paskui įėjo vertėjas ir palydėjo atvykėlį į mano kabinetą. Įeidamas tarė: „*Ya Allah.*“ Pabučiavau jį į abu skruostus – jis naudojo rožių kvapo tualetinį vandenį – ir pasveikinau:

– *A salaam aleikum.* (Ramybė jums.)

– *Waleikum a salaam wa rahmatullah wa barakatu.* (Ir su jumis tebūna ramybė ir Dievo malonė ir gailestingumas tebūna su jumis.)

Tai jis pasakė šypsodamas, tarsi būtų norėjęs pašiepti mano pastangas sveikintis su juo musulmonišku papročiu.

– *Ahlan wa sahlan.* (Būk pasveikintas.)

– *Ahlan wa sahlan bik.* (Būk pasveikintas, garbusis.)

– *Shlon hadartak?* (Kaip gerbiamasis laikosi?)

– *Al hamdulillah. Shlon hadartak?* (Tebūnie pašlovintas Viešpats. Kaip gerbiamasis laikosi?)

– *Al hamdulillah. Shlonak? Shlon saha?* (Tebūnie pašlovintas Viešpats. Kaip laikaisi? Kaip sveikata?)

– *Al hamdulillah. Shlonak?* (Tebūnie pašlovintas Viešpats. Kaip laikaisi?)

– *Al hamdulillah. Shlon umur?* (Tebūnie pašlovintas Viešpats. Kaip gyvenimas?)

– *Al hamdulillah. Wa enta?* (Tebūnie pašlovintas Viešpats. O tavo?)

– *Al hamdulillah. Min fadhlak.* (Tebūnie pašlovintas Viešpats. Po tavęs.)

– *Min fadhlak.* (Po tavęs.)

Ranka mostelėjau kėdės link.

– *La, la, habibi enta min fadhlak.* (Ne, ne, brangusis, po tavęs.)

– *Tfadle* (Tu pirmas), – nusišypsojau.

– *Shukran.* (Dėkoju.)

Mano svečias norėjo atsistoti, paėmęs jo ranką pasodinau jį. Abu nusišypsojome. Tai buvo pirmas mūsų susitikimas, nė nenutuokiau, kas jis toks.

Atsistojau paprašyti kavos. Kol kas buvau įvedęs vieną neabejotiną naujovę – stengtis rodyti daugiau svetingumo lankytojams. Civilinių reikalų komanda nenoriai išlaidavo svečių priėmimams, tam nebuvo numatyta lėšų, spėju, ji nemanė, kad tokia tuštybė gali būti reikšminga. Tačiau nė vienas irakietis pareigūnas nepriimtų svečio nepasiūlęs jam gėrimo – ritualiniai sveikinimai ir vaišingumas šioje visuomenėje yra būtinas dalykas, kone pareiga. Deramai pasiūlytas kavos puodelis

gali laimėti daugiau palankumo nei nauja mokykla, o įžeidimo neužglaistys jokie pinigai. Itin pagarbiai elgdamasis su žmonėmis tikėjausi laimėti jų pritarimą priimant sprendimus, kurie antraip nebūtų teigiamai vertinami. Todėl mokėjau Karimui, kuris virdavo tradicinę arabišką kavą kilnodamas kavinuką virš skrudintuvo.

Šis vyras vilkėjo trumparankovius marškinius, jo plaukai buvo subraukti ant pakaušio, o ūsų galiukai šiek tiek užriesti, kaip Pirmojo pasaulinio karo turkų generolo. Žinojau, kad jis nėra jokios islamiškos partijos vadas, nes paprastai tokie žmonės augindavo barzdą, o iraniečiai reikalavo, kad vyrai dengtųsi rankas. Sprendžiant iš jo elgesio ir to, kaip kitų buvo pasveikintas, galėjo būti profesorius arba sėkmingas verslininkas. Tačiau dauguma šių vyrų nešiodavo lengvus rusvai žalsvos spalvos švarkus arba vienspalvius marškinius, o jo marškiniai buvo pasiūti iš blizgančio šifono, kuris prieš šviesą mirgėjo pilkšvais ir plieno melsvumo lopinėliais. Laikrodžio dirželis buvo plonas ir odinis, nors daugelis nešiodavo sunkias auksines apyrankes. Be to, jis leido plaukams žilti ir nedažė jų juoda kaip degutas spalva.

Grįžau su vertėju Ali. Karimas įėjo tarškindamas kiniško porceliano arbatos pialą į ilgasnapį žalvarinį kavinuką. Svečias neatsistojo, bet, per pirštą nugėręs saldžios kaip sirupas kavos, ištiesė puodelį, kad Karimas įpiltų dar, tada viską išgėrė ir krestelėjo puodelį norėdamas parodyti, kad jau gana.

– Seidai Rory, – tarė mano svečias angliškai, – mano vardas yra Husseinas Suwaadi.

Toliau jis kalbėjo arabiškai. Pasisakė vadovaująs provincijos finansų žinybai, na, bent jau taip išvertė vertėjas. Tačiau vertėjas neišmanė žinybinių struktūrų, o atvykėlis vartojo nevienareikšmius arabiškus žodžius, galbūt tyčia. Išgirdau jį sakant, kad jis esąs *mudhir* – vadovas. Ką iš tiesų tai reiškė?

– Ali, prašom paklausti jo prakilnybės Husseino, ar jis yra skyriaus, padalinio ar vyriausiasis provincijos žinybos vadovas, kontroliuojantis visus padalinius.

– Jis yra vyriausiasis provincijos žinybos vadovas, kontroliuojantis visus padalinius, – atsakė Ali.

– Ali, klausiau ne jūsų, prašiau paklausti jo.

– Ar jūs finansų žinybos *mudhir*? – paklausė Ali.

– Taip, aš esu finansų žinybos *mudhir*, – kantriai šypsodamas atsakė Husseinas ir daugiau nieko nepaaiškino.

– Ir kaip ten reikalai? – paklausiau parinkdamas tinkamą abstraktų klausimą, taip duodamas ženklą pereiti prie reikalo esmės. Nemandagu tiesiai klausti, ko svečias atėjo, tad krūptelėjau išgirdęs, kaip Ali išvertė:

– Tai ko norit?

– Atėjau prašyti jūsų pagalbos, kad šį mėnesį galėtume gauti lėšų einamosios veiklos biudžetui. Finansų valdytojas jų neduoda, – akimirką patylėjęs pridūrė: – Nes sako, kad neturi tinkamai parengtų dokumentų ar leidimo. Be šių lėšų nieko negalime daryti. Mano įstaiga griūva, reikia viską sutaisyti ir susigrąžinti darbuotojus.

Tokia problema pasitaikydavo labai dažnai. Finansų valdytojas beveik niekuomet neskirdavo pinigų, kad ir kokius dokumentus jam atsiųsdavo iš Bagdado.

– Manau, jis baathistas, – kalbėjo toliau vadovas. – Štai kodėl jis neduoda lėšų – nori sabotuoti žinybas.

Mandagiai linktelėjau galva ir apsimečiau, kad pasižymėjau jo žodžius. Spėju, kad dauguma kaltinamų „sabotuotojų baathistų“ buvo ne ką didesni baathistai nei jų kaltintojai – toks kaltinimas tebuvo paranki priemonė nusikratyti konkurentų.

– Kokio dydžio asignavimai skirti šiam mėnesiui?

– Šiam mėnesiui mums skirta du šimtai milijonų Irako dinarų.

– Du šimtai milijonų Irako dinarų? – tokia suma atrodė neįtikėtinai didelė – apie šimtą penkiasdešimt tūkstančių dolerių.

– Taip.

– Visoms išlaidoms – algoms, investicijoms ir einamajai veiklai?

– Ne, tik einamajai veiklai, – jis pasilenkė ir padavė man sąmatą, dar sykį pajutau tualetinio vandens kvapą, sumišusį su, matyt, pietums suvalgyta žuvimi.

– Bet kiekgi pernai gavote einamosioms išlaidoms?

– Tai buvo senojo režimo tvarka.

Linktelėjau ir pabandžiau paklausti kitaip:

– Kokį biudžetą turėjote šių metų liepos mėnesį?

– Vieną milijoną tris šimtus tūkstančių dinarų.

Tai sudarė maždaug tūkstantį dolerių.

– Kodėl jį padidino du šimtus kartų?

– Kodėl jį padidino dvidešimt kartų? – paklausė vertėjas.

Aš jį pataisiau.

– Tokia naujoji tvarka, – atsakė Husseinas.

– Tačiau kuo remiantis taip padaryta?

– Nežinau, – šypsodamas atsakė jis.

Mėginau spėti:

– Galbūt šios lėšos skirtos ne vien jums, bet visai dešimčiai jūsų žinybos padalinių?

– Žinoma, – atsakė jis. – Sukviečiau juos visus ir mes sutarėme viską padalyti po lygiai, po dvidešimt milijonų dinarų kiekvienam.

– O ką ketinate veikti su tokiais pinigais?

– Kompiuteriai, oro kondicionieriai, sofos ir automobiliai – nė vienas neturime tarnybinio automobilio. Tik pasirašykite šitame lape, o visa kita atliksime patys.

Suskambo mano telefonas, nuo vartų man pranešė, kad atvyko vienas aukštas svečias. Atsistojęs padėkojau Husseinui už apsilankymą ir pasakiau, kad pasikalbėsime apie tai rytoj, kai susisieksiu su Bagdadu. Jis nusišypsojo. Man jį lydint, Husseinas papasakojo esąs didžiausias Suwaado genties šeichas, jis ir turįs tapti provincijos valdytoju. Jis pažįstąs visus. Nujaučiąs, kad būtume geri draugai, padėtų man visur, kur tik reikėtų pagalbos.

Jam einant per laukiamąjį, visi, išskyrus dvasininką, vėl atsistojo jo pasveikinti. Tada pagalvojau, kad šie feodalai ir paprasti samdiniai supranta ir pažįsta viešą mano svečio gyvenimą ir asmenines savybes taip, kaip aš niekada negalėsiu suprasti. Jie matydavo jį vestuvėse, laidotuvėse ir genčių susirinkimų menėse. Jie jausdavo, ar jis juokauja, ar kalba pakiliai, žiūri iš aukšto ar yra maloningas, elgiasi išmintingai ar tik klastingai. Jie žinojo, kokius įsipareigojimus jis galės įvykdyti, žinojo, ar jo pažadas nuoširdus, suprato, kada jis pasitrauktų iš kelio, o kada ne.

Šie žmonės taip pat žinojo – kaip man paaiškėjo vėliau – kad Husseino Suwaadi tėvas buvo vardu Saadas, o jo senelis Sehudas buvo vieno didžiausių Suwaado genties šeichų brolis, tačiau galingiausias Suwaado šeichas tuo metu buvo šeichas Muhajjeras Ali Shiah, bet ne Husseinas Suwaadi. Jiems buvo žinoma, kad Saddamas Husseinas už dalyvavimą 1991 m. sukilime nužudė du jo brolius ir dėdę, kad Husseinas Suwaadi mėgino užvaldyti provinciją praėjus kelioms savaitėms po išvadavimo, tačiau buvo sumuštas Pelkynės Princo; žinojo, kad jis turi didžiulį namą, kurio priežiūrai naudojami ir nešvarūs pinigai; kad buvo palankus rangovui Hassanui Ahmedui, tūkstantį kartų padidinusiam mokyklos komplekso šiaurinėje provincijos dalyje statybos darbų įkainius. Viso šito nežinojau. Tikriausiai tik tas dvidešimtmetis dvasininkas, pastaruosius penkiolika metų praleidęs Nedžefe, buvo toks pat neišmanėlis kaip ir aš.

Civiliniai reikalai

...jei kas nors sumanytų įkurti respubliką mūsų laikais, jam būtų lengviau tai padaryti tarp kalniečių, kurių dar nepasiekė kultūra, negu tarp žmonių, įpratusių gyventi miestuose, kuriuose kultūra išsigimė. Taip antai skulptoriui lengviau iškalti gražią statulą iš netašyto marmuro gabalo negu iš blogai kieno nors apdoroto marmuro.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XI skyrius

2003 M. SPALIS

Dešimtys tūkstančių valstybės tarnautojų, tokių kaip Husseinas Suwaadi, sėdėjo už savo rašomųjų stalų. Mokyklos ir klinikos dirbo. Pusė šalies gyventojų galėjo naudotis vandentiekiu ir kanalizacija, o elektra buvo tiekiama šešias valandas per dieną. Tačiau paslaugų kokybė dar nebuvo pasiekusi prieškario lygio, bet ne vien dėl sąjungininkų kaltės. Po dešimtmetį trukusių sankcijų sistemos liko „paraišiotos virvelėmis“; valdininkai sugadino įrangą, kad vėliau galėtų vogti amerikiečių skiriamus pinigus jai taisyti; šios sistemos buvo tokios didelės, kad negalėjome išvengti korupcijos. O elektros suvartojimo poreikis padidėjo, nes atvėrus sienas prekybai visi pirko naujus televizorius ir oro kondicionierius. Irake buvo pagaminama tik pusė suvartojamos elektros energijos, elektrinių statyba šiam elektros stygiui kompensuoti būtų trukusi ketverius metus, tam reikėtų milijardinių sumų. Tik viena kaimyninė šalis – Iranas – galėjo jau dabar tiekti didelį kiekį elektros, tačiau dėl svarių

strateginių priežasčių nenorėta, kad Irakas taptų priklausomas nuo Irano.

Buvo labai sunku apsaugoti vamzdynus ir elektros linijas, kadangi didelė jų dalis driekėsi tuščiais dykumų plotais. Maištininkai sprogdindavo naftotiekius. Maisane žmonės traktoriais ištraukydavo elektros stulpus – krisdamas stulpas paprastai išversdavo dar dešimtį. Paskui, sukarpę ir išlydę varinius laidus, parduodavo juos Irane. Nuvertę aštuoniasdešimt stulpų uždirbdavo dešimt tūkstančių dolerių, o remontas mums atsieidavo dešimt milijonų dolerių. Labai sunku atkurti svarbiausių paslaugų teikimą svetimame krašte. Praėjus ketveriems metams po invazijos į Kosovą ir dvejiems po invazijos į Afganistaną, tarptautinė bendruomenė vis tiek neaprūpino Prištinos ir Kabulo pakankamu elektros kiekiu.

Tačiau Irake tokio pobūdžio nesėkmės atsiliepdavo skaudžiau nei, pavyzdžiui, Afganistane, kur talibai gyventojų neaprūpindavo beveik niekuo. Buvau nukeliavęs šešis šimtus mylių Afganistano kalnais ir nė karto neteko apsistoti bent viename kaime, kuriame būtų buvusi elektra, nė karto nesutikau valdininko, kuriam būtų mokama alga. Sąjungininkai galėjo lengvai pagerinti padėtį Afganistane arba Siera Leonėje, kur pilietinis karas truko dešimtmečius, o valstybė nefunkcionavo. Tačiau milžiniška, centralizuota Saddamo Husseino biurokratija savo žinioje turėjo net ir menkiausius visuomenės ir ekonomikos klausimus. Tokią sistemą buvo sunku išlaikyti, atkartoti arba pakeisti. Irakiečiai tikėjo, kad sąjungininkai ir Vakarų technologijos galės beregint pagerinti jų gyvenimą. Bet to nebuvo galima padaryti.

Vis dėlto Saddamo Husseino režimo laikais ne visi gyveno turtingai. Atvykęs į Maisaną, netrukus palydėjau socialinių reikalų pareigūnę į vieną statinį, stovintį nusausintų pelkynų vietovėje, dešimt mylių į pietus nuo Amaros. Mūsų automobiliai sustojo prie neaukšto molinio namo su kiemu, pritvinkusiu juodų musių. Prie medinės kolonos šliejosi vyras. Viena jo koja, įmauta į klešnę, dar

buvo sveika, ja avėjo batą, tačiau likusi kūno dalis atrodė tarsi gipsinė skulptūra, per ilgai laikyta po atviru dangumi. Sukrešėjusiu krauju ištepti skudurai ant riešų buvo atsilaisvinę ir buvo matyti, kad rankoms trūksta po du pirštus. Jis nebeturėjo trijų kojos pirštų, o ten, kur kadaise buvo nosis, mėlynavo margas mėsos gabalas. Šalia jo stovėjusi moteris sukaupė jėgas norėdama pasveikinti mus tradiciniu šūksniu – *wa wa wa wa* – ir silpnai suūkė keldama balsą. Jos pūliuojančios akys buvo ištinusios iki obuolio dydžio, kataraktos aptraukti vyzdžiai bergždžiai klaidžiojo, o ten, kur kadaise buvo blakstienos, vaišinosi musės. Charlie Morris priėjo jos apkabinti, o aš labai nerangiai paspaudžiau vyrui riešą. Nesugalvojau, nei ką pasakyti, nei ką daryti, tik nusigręžiau, kad apsaugos komanda nepamatytų mano ašarų.

Per kitus šešis mėnesius Amaroje taip ir neišgirdau, kad kas iš irakiečių būtų užsiminęs apie šią vietą. Dešimt raupsuotųjų sakė sykį gulėję ligoninėje Amaroje, bet, įvykus kažkokiems pasikeitimams, dėl kurių, kaip ir dėl visko, kaltintas Saddamo Husseino sūnus Uday, jie buvo išginti iš miesto ir apgyvendinti čia. Viena šiame pastate gyvenusi sena moteris nebuvo raupsuotoji. Kadaise ji dirbo jų slauge, bet grįžusi į savo namus buvo apmėtyta akmenimis ir parginta čionai.

Tokių sąlygų Afganistane nebuvau matęs. Šie žmonės beveik nebegalėjo apsitarnauti, pusė buvo apakę, visi jie vos paėjo, kiekvienas nebeturėjo bent kelių pirštų. Šeimos jų išsižadėjo. Gyvi laikėsi tik dėl to, kad kaimo gyventojai kartais pamesdavo išėdų kelkraštyje, už trijų šimtų metrų nuo pastato.

Grįžęs į mūsų būstinę paprašiau Charlie Morris parengti projektą naujo raupsuotųjų namo statybai su generatoriumi ir tekančiu vandeniu. Charlie buvo sumaniusi, kaip šią bendruomenę susieti su Irako medicinos ir socialinėmis tarnybomis, pasisiūlė surasti tiems žmonėms drabužių ir medikamentų. Tačiau Charlie viršininkas kariškis norėjo vetuoti projektą, esą, koalicijos pareigūno užduotis –

remti žinybines įstaigas ir įgyvendinti didelio masto rekonstrukcijų projektus. Jo teigimu, atvykome ne dešimties narių bendruomenių gelbėti, kad ir kokiomis sunkiomis sąlygomis jos gyventų. Suprantu šio karininko įsitikinimus, tačiau pasinaudojau savo padėtimi Laikinojoje koalicinėje vadovybėje, kad šis projektas būtų patvirtintas ir skirtas finansavimas.

Tą vakarą pasilikau valdyboje iki vėlumos, su civilinių reikalų komanda gėrėme vyną. Nors susitikdavau su jais iš ryto ir matydavau visą dieną, mano santykiai su visais buvo formalūs, išskyrus žemės ūkio specialistą, pėstininkų kapitoną, vakarais jis bėgiodavo su manimi ir vadindavo mane „viršininku", „provincijos valdytoju", o kartais – kaip man sakė – „vištakoju".

Alkoholio vartojimas pagrindinėje bazėje buvo uždraustas dar iki man atvykstant. Man pasakojo, kad taip pasielgta, kai vieną vakarą du kareiviai tūpimo aikštelėje surengė bokso varžybas, dėl kurių negalėjo nutūpti sraigtasparnis, o vienas karo policininkas į burną įsikišo užtaisytą ginklą, jo karininkas, „stengdamasis jį perkalbėti", iš girtumo be sąmonės susmuko ant grindų. Alkoholio draudimas turėjo tik dvi išlygas, viena – specialiesiems kariniams vienetams, jie gerdavo alų žiūrėdami pornografines juostas, kurias patys nufilmavo paslėpę savo vaizdą stiprinančius naktinio matymo prietaisus ir prisivilioję į savo kambarį vieną iš trijų stovyklos moterų; kita – mūsų skyriui, vykdžiusiam visiškai kitokią nei karinės operacijos veiklą.

Sėdėjau su George'u prie upės ir aiškinau ketinąs namą ant upės kranto paversti valgykla. Jis linkčiojo galva. Aptarėme, kaip pripildyti vandeniu baseiną, kad galėtume plaukioti, o George'as įspėjo mane dėl gresiančios atsakomybės, jei plaukiotojai susižeistų. Aš vis tiek paraginau jį atlikti tą darbą. Paskui pasitariau, kaip perorganizuoti mūsų veiklą. Man kėlė rūpestį, kad irakiečiams suteikiame nepakankamai atsakomybės ir neatsižvelgiame į svarbiausius

religinius veikėjus bei politikus. Jis klausėsi manęs pusiau šypsodamas, pusiau perkreipęs veidą.

– Rory, nusiraminkite, – pasakė jis. – Esate čia tik kelios dienos. Neskubėkite.

Nieko neatsakiau, o kai grįžome vidun, prisijungiau prie kitų, kurie klausėsi svečio, vilkinčio džinsais ir striuke. Jis buvo šešių pėdų keturių colių ūgio, tokia plačia krūtine, kad iš pradžių pamaniau, jog po marškinėliais dėvi neperšaunamąją liemenę. Stovėjo plačiai išsižergęs, viename kumštyje laikė skardinę alaus ir kalbėjo pramaišiui jorkšyrietiškai ir aukštuomeniškai.

– Tai va, dabar važiuoju į Madžarą, – pasakojo jis kalbėdamas apie miestą, esantį už dvidešimties mylių į pietus, kur prieš tris mėnesius buvo nužudyti šeši Karališkųjų pajėgų karo policininkai. – Pats suvesiu sąskaitas. Man tik reikės užsikabinti karabiną, pasiimti pistoletą, prieštankinį granatsvaidį, rankinę granatą, dvylikto kalibro šautuvą ir kulkosvaidį.

Visi pritariamai linkčiojo klausydamiesi šio ginklų sąrašo, nors mažai kam iš mūsų buvo tekę jais pasinaudoti.

– Aš suprantu – ta sušikta politika ir visa kita, bet reikia ten nukakti ir keletą patiesti.

Keli klausytojai nusijuokė. Civilinių reikalų komanda, dirbdama atkūrimo darbus, susidurdavo su irakiečiais dažniau nei kas kitas, tačiau daugelis ilgėjosi kareiviškų dienų. Mūsų patarėjas žemės ūkio klausimais nepraleisdavo progos užsidėti gaubtų saulės akinių ir išvesti patrulių į gatves. O kai vėliau mūsų būstinė buvo užpulta, komandos nariai tiesiog rungėsi, kuris pirmas užsiropš ant stogo ir stos prie sunkiųjų kulkosvaidžių.

Mūsų svečias dalyvavo paskutinėje operacijoje Madžare, skirtoje Karališkųjų pajėgų karo policininkų žudikų paieškai. Tačiau ji baigėsi nesėkmingai. Paklausiau jo, kas ten atsitiko.

– Matėt filmą „Black Hawk Down“? Lyg būtume važiavę į Katangos turgų. Maniau, iš miesto išeisiu tik su dviem šoviniais pis-

tolete – vienas man, kitas besiartinančiam prie manęs arabui. Buvo vasara, visi miegojo ant stogų, mus galėjo matyti iš visų pusių, įvažiavom į uždarą centrinę aikštę – iš visų pusių apstatyta. O tas tipelis, kuris mėnesių mėnesius planavo šitą reikalą, siunčia mus į vieną pastatą. Vienas vaikinas sako: „Klausykit, čia ne tas namas – tas kitas." O anas atseit: „Čia tas sušiktas namas." Na gerai, mus supažindino su tuo reikalu tik tą rytą, o tas tai mėnesių mėnesius prie jo dirbo, na tai ir einam su juo. Įeinam, o viduj – dvidešimt. Nukreipiu į juos savo ginklą, – jis pavaizdavo, kaip tai padaręs, – apšviečiu juos žibintu ant vamzdžio ir galvoju: „Kažkas ne taip: žudikui turi trūkti kelių dantų." Tai ir viskas. Operacija baigta. *No hombre.* Dabar reikia grįžti ir atlikti reikalą.

– Reikėjo grįžti iškart po to įvykio, – įsiterpiau aš. – Madžare būtų supratę, kodėl taip darome.

– Teisingai. Nereikia rodyti silpnumo. O jie maždaug: „Tai ką? Leidžiat paskersti kelis karo policininkus, ir nieko?" Arabai gerbia jėgą – didelius, stiprius žmones. Žinau, kad jie gerbia mane, nes žino, kad turi reikalą su dideliu, galingu žmogum.

– Bet dabar per vėlu, – neatlyžau.

– Per vėlu? Tie Karališkųjų pajėgų karo policininkai turėjo žmonas, vaikų.

– Ir po tris draugužes kiekvienas, – pridūrė kažkas.

– Tai gal čia nusikaltimas? Nenusišnekėk, – paprieštaravo didysis žmogus.

– Jei eisim ten dabar, užsiliepsnos visa provincija, – pasakiau.

– O kas man? Ne saugoti čia atvykom. Taip darytų amerikiečiai. Nuo amerikiečių jie taip neišsisuktų. Kodėl mes negalim? Garbės žodis, negalim dėl pareigūnų, kurie rūpinasi savo karjeromis. Va kodėl nė iš tolo nereikia jų leisti prie tokių dalykų – mąstyti reikia nestandartiškai. O iš jų mažai kas net su bandža pataikytų karvei per šikmenis.

Pasakiau, kad skaičiau Bertramą Thomasą, kuris trečiajame dešimtmetyje tarnavo politiniu atstovu Nasirijoje ir sakė maždaug taip: „Arabai gerbia valdžioje tris dalykus: galią, norą naudotis galia ir nuoširdų rūpestį žmonių gerove."

– Tikrai taip, – atsakė didysis žmogus. – Bent jau dėl pirmų dviejų. Man nusišikt ant jų gerovės.

– Manding, ne, – paprieštaravau.

– Nusišikt. Netikit?

Persija

...jis suprato, kad priešo spaudžiami jie vis tiek būtinai apsiginkluos, todėl nutarė pasielgti garbingai ir leisti daryti, kas privalu, su jo pritarimu...

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XXXVIII skyrius

2003 M. SPALIO 12 D., SEKMADIENIS

Paulas Bremeris, vyriausiasis mūsų administratorius Bagdade, buvo sudaręs Irakui septynių punktų planą – septyni laipteliai į dangų – ir jau buvo paskyręs dvidešimt penkių narių Valdančiąją tarybą (joje buvo ir Princas), o ši, savo ruožtu, suformavusi konstitucijos rengimo komitetą ir išrinkusi ministrus. Kiti žingsniai – parašysima konstitucija, surengsimas referendumas dėl šios konstitucijos priėmimo, tada – visuotiniai rinkimai, ir mūsų Laikinoji koalicinė vadovybė bus paleista. Mažai ką bendra turėjau su visais šiais reikalais. Pirmąją savaitę Maisane praleidau spręsdamas, kaip tarpininkauti kariaujančioms gentims, susidoroti su potvyniu, kaip elgtis su religiniais fanatikais, ką patarti dėl turgaus konstrukcijos, kaip užlopyti trūkį tarp politinių partijų, įkurti televizijos stotį, surengti rinkimus, o policiją aprūpinti ginklais. Dirbau srityje, niekaip nesusijusioje su naujosiomis konstitucijomis. Pasitelkdamas ekonominį augimą ir gyventojų lūkesčius pateisinančią valdžią ketinau šią vietą

padaryti saugesnę. Daugiausia laiko tūnodavau įkalintas savo valdyboje, tad dažniausiai – vis dar – beveik nieko nežinojau apie pas mane besilankančius žmones.

Vieną rytą vertėjas pranešė, kad atvyko trys iš galingiausių provincijos vyrų. Jis vadino juos Abu Miriamu, Abu Ahmedu ir Abu Maythamu. Tačiau šie vardai nebuvo tikri – tai slapyvardžiai, *noms de guerre*.

Paklausiau vertėjo, ką jis žino apie šiuos žmones.

– Niekas iš mūsų nieko apie juos nežino.

– Bet jie kilę iš Maisano?

– Galbūt. Nežinau.

Abu Miriamas, kaip vyresnis, įėjo pirmas. Jis buvo neaukštas, atrodė netvirtas, su širma barzda, o pro akinius žvelgė pavargusios akys. Paskui jį įėjo Abu Ahmedas, apkūnus plačiai šypsantis vyras. Net ir labai neturtingi maisaniečiai paprastai itin rūpestingai nusiblizgindavo batus ir susišukuodavo plaukus, bet šio žmogaus diržas buvo nesusegtas, smėlio spalvos marškiniai išsipešę iš kelnių, švarkas suglamžytas, o batai nutrinti. Ant pakaušio nuo šono šukuojamų plaukų sruoga pasislinkusi, atidengdama plikę. Jis atrodė beveik penkiasdešimties, nors tebuvo įpusėjęs ketvirtą dešimtį. Abu Maythamas įėjo paskutinis, tai buvo aukštas, plačių pečių keturiasdešimtmetis.

Kiekvienas prisistatė kaip vis kitos politinės partijos vadas, nors žinojau, kad visi jie susiję su Badro brigadomis, turinčiomis ryšių su Iranu.* Abu Miriamo paklausiau, kiek narių yra jo partijoje, ir tikėjausi išgirsiąs – kaip visada tokiais atvejais – „o, dešimtys tūkstančių“.

– Tūkstantis šimtas trisdešimt keturi, – atsakė jis.

* Abu Miriamas vadovavo organizacijai, pavadintai Dievo partijos judėjimas. Abu Ahmedas buvo Aukščiausiosios Irako islamo revoliucijos tarybos atstovas. Abu Maythamas sakė esąs Badro judėjimo vadas. (Aut. past.)

– Iš kur žinote tokį tikslų skaičių? – pasiteiravau.

– Nes pats kiekvienam įteikiau po kalašnikovą, – atsakė.

Vėliau sužinojau, kad Pelkynės Princas šią trijulę laikė visų provincijos bėdų šaltiniu. Jis vadino juos slaptaisiais Irano agentais, siekusiais kolonizuoti Iraką. Iš tiesų nors šie vyrai buvo gimę Irake, beveik du dešimtmečius praleido Irane, kur vis dar gyveno jų šeimos. Juos išlaikė ir rėmė Irano valdžia, aukštesnieji jų nereguliariųjų pajėgų karininkai kadaise tarnavo Islamo revoliucijos gvardiečių korpuse. Irano ir Irako kare jie kovojo Irano pusėje, o jų lyderiai jau seniai atsidavę kūrė, įtraukdami Iraką ir Iraną, vieną teokratinę supervalstybę, vadovaujamą Didžiojo Irano ajatolos. Netrukus po invazijos jie peržengė Irako sieną ir su Princo (ne Irano) nereguliariosiomis pajėgomis užėmė daugumą srities miestų ir įkūrė savo saugumo aparatą – mažne vieninteles veiksmingai provincijoje dirbusias saugumo pajėgas. Šimtai jų šalininkų jau buvo įdarbinti policijoje. Tai jų juodieji vyrai nužvelgę spjovė į mane turguje. Štai kodėl Princas tvirtino esą „trečdalis policijos pajėgų yra Irano agentai“.

Jei šios grupuotės iš tiesų norėjo, kaip tvirtino Princas, padaryti Iraką panašų į Iraną, tai padėtis labai rimta. Žinoma, Irane būta nedidelių liberalizmo periodų – sostinėje ne visos moterys po skaromis slepia plaukus, kartais pasitrumpina apsiaustus, o elito atstovai susigalvoja būdų, kaip vyrams pašokti su moterimis ir slapta įsivežti alkoholio. Tai ne primityvi viduramžiška teokratija. Iraniečiai nepaprastai išsilavinę žmonės, vietos čia randa ir kitokia nuomonė, o kai kurie jų filmai tiesiog nuostabūs.

Tačiau per tris mėnesius, kai keliavau kaimiškomis Irano provincijomis, beveik nemačiau nieko panašaus. Kanų festivaliuose prizus laimėjusios kino juostos retai buvo rodomos provincijų miestuose, kur vyravo kung fu tipo filmai su piktadariais izraeliečiais ir didvyriais iraniečiais. Provincijose moterys dėvėdavo tik juodas abajas, o Irano valdžia buvo justi visur, pradedant uniformuotais ir paprastai vilkinčiais policininkais, kariškiais, saugumo tarnautojais,

žvalgyba ir baigiant Islamo revoliucijos gvardiečiais. Kiekvienas kaimas turėjo savo nereguliariųjų „Bassij“ pajėgų poskyrį, o Hamadane buvau sulaikytas uniformuotų ir ginkluotų dvylikamečių berniukų.

Mes, sąjungininkai, ypač turėjome baimintis šių Irane gimusių grupuočių antplūdžio. Irano valdžia tebevadino Ameriką „Didžiuoju šėtonu“, o Britaniją „Mažuoju šėtonu“ ir finansavo teroristines grupuotes Vidurio Rytuose. Ji buvo turtinga, agresyvi ir pasiryžusi pradėti įgyvendinti branduolinę programą. Vašingtonas norėjo, kad Irakas taptų atsvara Iranui, o ne atitektų jam. Irane buvo uždaromi laikraščiai, intelektualai ir disidentai buvo žudomi – ne tokią visuomenę norėjome sukurti Irake. O ir patys irakiečiai, mūsų manymu, norėjo kitokios valstybės.

Pelkynės Princas tvirtino, kad Iranas naudojasi tokiais politiniais lyderiais, kaip mane aplankiusieji, siekdamas destabilizuoti padėtį Irake – ant tokių žmonių pečių gulė atsakomybė už teroro išpuolius ir demonstracijas, taktiką, neleidžiančią mums nuobodžiauti ir turinčią atgrasinti nuo minties veržtis į Iraną.

Abu Miriamas, kaip vyresnis, kalbą pradėjo reikalaudamas paleisti vieną jo leitenantą, kurį buvome „nepagrįstai“ sulaikę. Tas žmogus šiaurinėse teritorijose buvo autoritetingas automobilių ir žmonių grobikas. Britų kariškiams jį suėmus, jo šalininkai užpuolė važiuojantį jų dalinį ir nušovė vieną karį. Todėl kariškiai netroško jo paleisti. Kita vertus, svarių įrodymų prieš jį neturėjo, tad jo paleidimas tebuvo laiko klausimas. Pažadėjau spręsti šį klausimą su kariškiais.

Badro judėjimo vadas Abu Maythamas sakė, kad nepakankamai padaryta šalinant provincijoje Baatho partijos narius. Daugelis Vakarų apžvalgininkų tvirtino, esą, pernelyg „debaathizavome“ šalį – šis procesas esą buvęs kur kas intensyvesnis nei pokario Vokietijoje ir Japonijoje, todėl palikome kraštą be kompetentingų darbuotojų ir įsigijome nereikalingų priešų. Tačiau Amaros žinybose buvo atleista vos keletas žmonių. Jau buvau sutikęs ne vieną, kuris,

kaip ir Badro judėjimo vadas, reikalavo labiau, o ne mažiau „debaathizuoti" provinciją.

– Daug fedajinų ir baathistų smelkiasi į provinciją, – pasakė Badro vadas.

– Prašom pasakyti jų vardus, – paprašiau, – suseksime juos.

– Nurodėme jums dievobaimingų žmonių vardus, tačiau nepriėmėte jų. Jums mielesni korumpuoti išdavikai.

Spėju, kad jis kalbėjo apie Pelkynės Princą ir žinybinių įstaigų vadovus.

– Kuo daugiau informacijos suteiksite, tuo geriau galėsime veikti prieš šiuos žmones, – pakartojau.

– Jau ne kartą tai girdėjome, – atšovė Badro judėjimo vadas, – tačiau nepašalintas nė vienas Baatho partijos narys. Jie persigrupuoja.

Tada atsargiai prabilo Abu Ahmedas, apkūnus, susitaršęs Aukščiausiosios Irako islamo revoliucijos tarybos karo vadas; ši organizacija tam tikra prasme globojo visas šias grupes. Abu Ahmedas sakė trylika metų dalyvavęs pasipriešinimo judėjime prieš Saddamą Husseiną. Didelę dalį to laiko – kiek, tiksliai nesakė – praleido Irane, o į Maisaną sugrįžo netrukus po invazijos ir vadovavo Aukščiausiosios Irako islamo revoliucijos tarybos nereguliariųjų pajėgų būriams.

– Tačiau, – pabrėžė jis, – mūsų grupuotės nesielgė neleistinai. Mūsų lyderis, kankinys seidas Muhammadas Bakras al-Hakimas, mums leido bendradarbiauti su sąjungininkais Irako labui. Mūsų priešas ne jūs. Tai Saddamas Husseinas ir Baatho partija.

Padėkojau jam. Spėju, šią kalbą buvo paruošęs pagal nurodymus iš Bagdado, mat buvo kalbama, kad jo partija vietos veikėjams beveik neleisdavo elgtis savarankiškai.

– Dabar atėjome reikalauti palaikyti provincijoje saugumą, – tęsė jis. – Mes nesibaiminame. Mums nerūpi gentys ir nusikaltėliai. Galvojame tik apie savo garbę, – jo balsas skambėjo švelniai,

šiek tiek nederėdamas su didžiavyriška kalba, o kalbėdamas kasėsi plaukuotą kaklą. – Pirmiausia esame žmonės, atsidavę islamui, antra, tarnaujame savo šaliai. Juk jums būtų daug geriau dirbti su išsilavinusiais žmonėmis, tokiais kaip mes, sistemingai bendradarbiaujant. Norime paversti Amarą šiuolaikiška visuomene ir ištraukti ją iš genčių įtakos. Netiesa, kad genčių vadai kontroliuoja gentis. Leisti reikštis genčių vadams būtų klaida. Al-Sadras yra pavojingas žmogus, kviečiantis minias į gatves. Nors sąjungininkų buvimas neteisėtas, bendradarbiausime, kad palaikytume gatvėse taiką.

Toks atvirumas pelnė mano prielankumą. Tačiau mane apstulbino jo partijos požiūris į sąjungininkus – jį rodė ši kruopščiai parengta kalba, pasakyta taip laisvai, kad atrodė išmokta mintinai. Jis manė, kad aš, kaip ir daugelis vidurinės klasės irakiečių, įtariai žiūriu į gentis bei neišprususią ir nemokytą liaudį, bet žaviuosi pasišventėliais islamistais ir pasitikiu jų garbės kodeksu. Jis nė neabejojo, kad okupacija neteisėta, ir nematė, kaip maža bendro yra tarp jo siūlymo leisti islamistams linčiuotojams rūpintis saugumu ir sąjungininkų įsivaizduojamos teisinės valstybės bei demokratinio valdymo. Tačiau jis buvo protingas žmogus, aiškiai dėstęs mintis. Pamaniau, gal jis įžvelgia tai, ko aš nepastebiu?

– O kas šiuo metu kelia rūpesčių? – paklausiau.

– Visi, taip pat ir Iranas, – atsakė jis. – Norime, kad Irakas turėtų savo valdžią.

Partijoje, kadaise siekusioje, kad Irakas būtų bendros supervalstybės, vadovaujamos Irano lyderio Khomeini, sudėtyje, toks požiūris buvo įspūdinga naujovė.

– Tad kokio pobūdžio valdžios sistemą norite sukurti?

– *Wilayat-e-faqih*, – šypsodamas atsakė jis.

Teisininkų valdžios sistemą, arba, kitais žodžiais tariant, islamišką teokratiją, vadovaujamą vyriausiojo ajatolos – Irano valdžios modelį. Niekas iš sąjungininkų nenorėjo kurti iranietiškos teokra-

tijos, akivaizdu, kad to netroško ir irakiečiai – tą pastebėjau vos per kelias dienas provincijoje. Ar šis žmogus naivus, ar kokiu nors būdu labai mane pralenkęs?

Princas klydo. Šie vyrai nebuvo paprasti Irano šnipai, atsiųsti sunaikinti sąjungininkų. Kadaise jie buvo artimi Iranui, tačiau taip pat buvo ambicingi politikai, troškę galios. Jie buvo musulmonai šiitai, norėję, kad religija turėtų svarbų vaidmenį valstybės valdyme, bet taip pat ir nacionalistai, troškę saugaus ir stipraus Irako. Be to, galbūt dėl to, ką jiems teko iškęsti dešimtmetį ar ilgiau būnant rezistencijoje, buvo orūs ir atviri. Kiek galių turėtų būti jiems skirta naujojoje provincijos taryboje? Juos rėmė trys tūkstančiai ginkluotų vyrų. Bet ar jie turėjo rinkėjų paramą?

Ant sienų atsirado dažais užrašytų šūkių – NEPRIPAŽĮSTAME JŪSŲ OKUPACIJOS. Iš naujųjų politikų pasigirdo viešų, prieš mus nukreiptų pasisakymų, jie atvykdavo su savo nereguliariųjų pajėgų kariais. Amaroje buvo daug neturtėlių ir bedarbių, o mūsų svečiai siekė pagerinti ekonominę padėtį, kuri turėjo padėti žengti į taiką. Vienas pirmųjų man tą pasakė septyniasdešimtmetis Bahadiliq genties šeichas Ismailas, pradėjęs tokiais žodžiais:

– Niekuomet nepamiršime pono Grimley.

– Pono Grimley? – paklausiau.

– Pono Grimley, jūsų pirmtako brito, dirbusio čia penktajame dešimtmetyje. Jis įrengė laukų drėkinimo sistemas. Dirbo Irako žmonėms. Jis sukūrė gerovę. Grimley kanalas. O, ponas Grimley. Anie jaunuoliai nieko neišmano. Jie nuobodžiauja, jie apmeluoti savo dvasininkų. Susitvarkyti su jais labai paprasta. Jei tik duosit darbo, jie bus per daug užimti rodytis čia ir kelti jums rūpesčių. Iš tiesų čia niekas neremia tų radikalų. Mes rami visuomenė, kaimiška gentinė visuomenė, gerbianti vyresniuosius. Pakaktų paprastų darbų – už dolerį per dieną, valyti gatves ir kiek padėti prie drėkinimo įrenginių. Atminkite poną Grimley.

Mus supo pusiau pamiršta istorija. Prieš atvykdamas čia buvau sutikęs žmonių, dar pamenančių britų politinius atstovus, tarnavusius Irake 1916–1958 metais. Gerai žinomas buvo St. Johnas Philby. Prieš tapdamas politiniu atstovu Amaroje 1917 m. ir prieš susilaukdamas sūnaus Kimo – tapusio britų žvalgybos pareigūnu ir dvigubu KGB agentu – jis tarnavo Pandžabe kaip civilis. Britų įgaliotinis Basroje prisiminė seną Itono koledžo absolventą Dugaldą Stewartą, konsulą Amaroje, pasakojusį, kaip jis savo dviviečiu automobiliu iš Amaros vyko į Basrą iškilmingos vakarienės su generaliniu konsulu. Tačiau niekas niekuomet neužsiminė apie Grimley.

Vis dėlto kaip tik ponas Grimley kažkodėl įsirėžė senojo šeicho atmintin ir įamžino savo vardą šiame kraštovaizdyje. Iš tiesų Grimley negalėjo sumokėti už kanalo įrengimą – kaip žinoma, penktajame dešimtmetyje britų konsulatui labai stigo lėšų. Taip pat jis negalėjo užsakyti kanalo statybos – tuo metu Irakas jau du dešimtmečius nebebuvo britų protektoratas. Galbūt, pasinaudojęs savo padėtimi, jis įsiūlė šį projektą Irako vyriausybei Bagdade. Šeichas Ismailas prisiminė, kaip Grimley kiekvieną savaitę ateidavęs patikrinti, kiek padaryta, lipdavęs į griovį ir rodydavęs žmonėms, kaip reikia kasti. Šeichas tepadarė užuominą, bet kiti pasakydavo tiesiai, kankindami mus per nepabaigiamus susirinkimus: „Ką sąjungininkai iš viso dėl mūsų yra padarę? Kaip žmonės jus prisimins? Niekaip."

Pinigų ir galios anaiptol nestokojome. Ir vieno, ir antro turėjome kur kas daugiau, nei kada turėjo ponas Grimley. Nebuvo nieko tvirta, viskas buvo kuriama iš naujo, taip pat ir mūsų darbas. Įgijus pakankamai pasitikėjimo ir erdvės veiklai, buvo galima imtis didesnių įsipareigojimų, gauti milijonus ir daug nuveikti. Tačiau tam būtų reikėję manipuliuoti žmonėmis – ne tik irakiečiais, bet ir mūsų kolegomis civiliais bei kariškiais.

Mūsų padėtis panėšėjo į kolonistų. Vis dėlto nebuvome kolonistai valdininkai. Kolonistai valdininkai britų valdomoje Indijoje ištarnaudavo po keturiasdešimt metų, laisvai kalbėdavo to krašto

kalba ir, rizikuodami savo gyvybe bei sveikata, atlikdavo teisingumo funkcijas ir rinkdavo mokesčius mažytėse, nuošaliose apygardose, saugomi tik nedidelės vietos kariuomenės. Neretai jie valdydavo netiesiogiai, „patarinėdavo“ vietiniams karaliams, toleruodavo jų administracijos ydas ir pašalindavo juos, jei tik šie imdavo kelti rimtą grėsmę valstybės saugumui. Ypač daug dėmesio skirdavo vietovei ir papročiams pažinti, drąsai, iniciatyvai ir dorumui, tačiau negailestingai malšino nepatenkintuosius ir baiminosi politinių pokyčių.

O štai mūsų valdžia, kaip antai Jungtinės Tautos, atsiųsdavo mus trumpam ir neleisdavo į pavojingas ir nuošalias vietoves. Neskatino ir beveik neduodavo laiko iš tikrųjų pažinti vietovės, o netiesioginį valdymą per vietos elito atstovus laikė nepriimtinu dalyku. Mūsų valdžia nebuvo ilgam įsipareigojusi valdyti šią šalį ir norėjo perleisti galias išrinktajai Irako vyriausybei. Britai tą norėjo padaryti nedelsdami. Bremerio manymu, tai galbūt truksią kelerius metus.

Ledai

*...pasaulio tu vis tiek nepakeisi, o klajojančių riterių neišvesi iš tiesos kelio.**

– Miguel de Cervantes Saavedra, *Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis*, I dalis, X perskyrimas

2003 M. SPALIO 11 D., ŠEŠTADIENIS

Dieną prieš susitikdamas su trimis nereguliariųjų pajėgų vadais, turinčiais ryšių su Iranu, nuvažiavau su George'u Butleriu į regioninį susirinkimą Basroje dėl finansų, kur susitikome su kitomis sąjungininkų komandomis, koordinuojančiomis provincijas. Iki šiol tik penki britų civiliai buvo pasamdyti dirbti provincijų valdybose už Bagdado ir Basros ribų – be Marko Etheringtono, dirbančio Kute, ir Johno Bourne'o Nasirijoje, Liane Saunders ir Emma Sky dabar ėjo valdytojų pareigas kurdų gyvenamosiose vietovėse šalies šiaurėje. Likusias aštuoniolika provincijų turėjo valdyti amerikiečiai, kurių dauguma buvo Jungtinių Valstijų valstybės departamento pareigūnai, įgiję patirties Artimuosiuose Rytuose.

Atsisėdau priešais veterinarą Johną Bourne'ą. Žinojau, kad iš Britanijos užsienio reikalų ministerijos jis buvo perėjęs dirbti į Žemės ūkio ministeriją, ir buvau girdėjęs, jog studijavo Itone, bet tuo nesipuikavo. Jis buvo smulkus, raumeningas vyras, garsėjęs gebėjimu dirbti šešiolika valandų per parą, jis nepakęsdavo nė minties apie šventadienius ar poilsį. Niekas kitas nepažinojo tiek genčių šeichų ir taip subtiliai neišmanė vietos socialinės struktūros ir politinių

* Vertė Valdas Petrauskas, Vilnius: Vaga, 1995. (Vert. past.)

partijų, kaip jis. Kiekvieną dieną jis važiuodavo į atokias vietoves ir grįždavo vėlai. Jei dirbai jo apsaugos komandoje, vadinasi, dažnai lankydavaisi pačiuose pavojingiausiuose miestuose, neturėdamas jokių galimybių prieš tai išžvalgyti vietovės, negaudamas nei pietų, nei vakarienės. Apsaugos komanda išmoko nešiotis maisto davinius. Pats Johnas, matyt, retai valgydavo.

Britų kovinė grupė Maisane labai noriai administravo provinciją, o civilinių reikalų komanda mielai ir glaudžiai bendradarbiavo su manimi. Tačiau Johnas beveik nesulaukdavo paramos iš savosios italų karių komandos, bet labai rimtai žiūrėjo į valdžiai priklausančias funkcijas, tad savo įsitikinimams atiduodavo visas nemenkas savo jėgas ir narsą. Jam nepatiko gudravimai, manipuliavimas ir kompromisai, dažnai pasitaikantys sąjungininkų politikoje. Jis manė – ir pagrįstai – kad centrinės įstaigos Bagdade ir Londone ne ką teišmano apie vietos padėtį, o taisykles, reguliuojančias kontrakciją ir finansavimą, laikė absurdiškomis.

Savo kalbą parepetavau su majoru George'u Butleriu automobilyje, važiuodamas pirmyn, todėl susitikime Basroje pavyko pateikti labai konstruktyvų pranešimą, „pagardintą" statistikos duomenimis. Nupasakojau niūrų mūsų provincijos skurdo vaizdą, tačiau optimistiškai įvertinau mūsų gebėjimus – pasakiau, kad drauge su civilinių reikalų komanda ir vietos nevyriausybinėmis organizacijomis, pasitarnausiančiomis kaip „pajėgumo multiplikatoriai", galėtume administruoti šimtus projektų. Paprašiau didesnės komandos, geresnės apsaugos ir daugiau pinigų.

Johnas Bourne'as ilgai ir ironiškai gvildeno painią Nasirijos padėtį, italų silpnąsias vietas ir agrikultūrinės sistemos ypatumus. Po susitikimo dar kartą apsilankiau visų aukštesniųjų valdininkų kabinetuose ir dar sykį pabrėžiau, ko mums reikia ir kiek daug pajėgiame. Toks mano meilikavimas buvo apdovanotas ketvirčiu milijono dolerių grynaisiais. Johnas negavo nieko.

Mums grįžtant prie savo automobilių Johnas pasisakė laukiąs atvykstant projektų vadovo, tada galėsiąs prašyti lėšų plėtrai. Pasisiūliau

paaiškinti, kaip pats apėjau šias taisykles. Jis atsisakė ir nepritarė mano abejingumui procedūroms. Ne jo kompetencija skirstyti pinigus, ketinąs tai daryti taip, kaip dera. Praėjus mėnesiui Amaroje jau turėjome sukaupę beveik du milijonus dolerių, o jis vis dar neturėjo lėšų savo provincijai.

Aš – iš dalies dėl gerų ryšių su britų kariškiais – gavau kur kas daugiau pinigų, nei galėjau išleisti. Svarstėme, kam juos panaudoti.* Bagdadui pirmiausia rūpėjo elektros ir naftos klausimai: nors tyrinėjimams, renovacijoms ir statyboms buvo išleista milijardai, elektra ir toliau buvo tiekiama prastai, o naftos gavyba Irake smuko.

Per kitus šešis mėnesius Maisane mūsų civilinių reikalų komanda įgyvendino 224 pusseptinto milijono dolerių vertės projektus – statėme klinikas, mokyklas, tiesėme vandentiekius ir renovavome žinybines institucijas; šiems darbams visuomet samdydavome irakiečius, taip pat dažnai bendradarbiavome su užsienio nevyriausybinėmis organizacijomis. Tačiau neretai šie projektai būdavo brangūs ir sudėtingi, apipinti mįslinga sutarčių, faktūrų ir pakvitavimų sistema.

Reikėjo renovuoti beveik keturis šimtus mokyklų, bet aš verčiau duodavau labai nedideles pinigų sumas kaimiečiams ir mokyklų direktoriams, kad jie patys sutvarkytų duris ir langus. Taip pinigai nepradingdavo turtingų rangovų ar žinybinių įstaigų vadovų kišenėse. Jei jau pinigai nugraibomi, tai bent jau tegu dingsta „pačiose apačiose“. Vėliau sužinojau, kad mano pirmtakas kariškis sėkmingai taikė tokią pat schemą.

* Gegužę buvau paragintas per mėnesį išleisti dešimt milijonų dolerių bemaž be apribojimų. Revizavimo sistema buvo primityvi, o milijonai dolerių atkeliaudavo vakuuminėse pakuotėse surišti nedideliais paketais. Gaudavome tiek pinigų, kad nebuvo įmanoma leisti jų atsakingai. Nasirijoje pritrūkau projektų, kuriuos įstengtume įvykdyti iki numatyto laiko, tad turėjau grąžinti pusantro milijono dolerių. (Aut. past.)

Kiekvienas naujas projektas iškeldavo dar daugiau problemų. Aštuonių narių civilinių reikalų komanda, net ir labai padedama nevyriausybinių organizacijų, negalėjo tinkamai kontroliuoti ir tvarkyti dviejų šimtų rekonstrukcijų projektų. Visuomet išlikdavo pavojus, kad jie bus įgyvendinami neveiksmingai ir korumpuotai. Kaip tik į šį dalyką ir atkreipiau britų operacijų vadovo Andy Bearparko dėmesį kalbėdamas su juo, kai šis iš Bagdado atvyko savo dideliu juodu šarvuotu „Mercedes-Benz“, lydimas dviejų džipų, kuriais važiavo pietų afrikiečių apsaugos komanda. Jis dėvėjo juodą kostiumą ir baltus marškinius, apykaklę buvo prasisegęs, jį lydėjo trisdešimtmetė politikos patarėja, ausyse seginti didelius auksinius žiedus, ir vienas bosnis, dirbęs jo asmens sargybiniu Kosove ir Belgrado mafijos naktiniuose klubuose gaudavęs geriausius staliukus. Andy rekomendavo mane šiam darbui, tad už savo pareigas buvau skolingas jam.

– Rory, – pasakė Andy, – jūs čia ne tam, kad užsiimtumėt plėtros darbais. Jūsų komanda neaugs, ji mažės. Ištekliai menkės. Verčiau prisitaikykit. Žinau, kad norite užsiimti darniu vystymusi. Bet jūs čia ne tam.

– Ką gi, tai ką turėčiau daryti su tais pinigais?

– Pakaks pastatyti kokią kliniką ar mokyklą, galite juos naudoti kaip tinkamas savo politinėms programoms ir tikslams. Jūsų biudžetas skirtas jūsų politinei veiklai remti, bet ne tam, kad sukurtumėt pagrindą plataus masto plėtrai. Stenkitės laimėti mums draugų. Mums jų reikia.

– Taigi, kokia bus mano užduotis – pagal ką vertinsite mane po metų?

Andy kostelėjo ir užgesino savo „Benson and Hedges“ cigaretę vienoje gofruotoje persikų skardinėje, naudojamoje vietoj peleninės:

– Jei grįžęs po metų matysiu, kad provincijoje daugmaž ramu, kad joje neįsigalėjo anarchija ir galite pavaišinti mane padoriais ledais, būsiu patenkintas.

Baklava

Senaisiais laikais Pelkynų gyventojai karštai tikėjo tuo „Pelkynų karaliumi“, kurį daugelis tvirtino matę; pasak vienų, tai buvęs milžiniškas negras, pasak kitų – didžiulis, griausmingas švytinčio veido pavidalas, užtemdydavęs žvaigždes.

– Gavin Young, *Return to the Marshes*

...negali būti laisvas miestas, turintis pilietį, kurio bijosi jo valdžia.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XXIX skyrius

2003 M. SPALIO 15 D., TREČIADIENIS

Norint išlaikyti ramybę provincijoje, maniau, reikėtų užmegzti artimus ryšius su Pelkynės Princu, o kadangi man nepavyko padaryti įspūdžio jo namuose, pasikviečiau jį į valdybą. Jis įvairavo savo nedidelį japonišką automobilį tiesiai į mūsų būstinę – niekas nedrįso jo apieškoti – ir pasistatė jį prie šarvuočio, atidavė pagarbą jam saliutuojančiam policininkui ir nužingsniavo dulkinu keliuku, prilaikydamas savo ploną apsiaustą su aukso galionais.

Nervinausi. Nuėjau į virtuvę ir liepiau Karimui išvirti kavos. Ištraukiau iš piniginės dešimt dolerių ir, davęs virtuvės patarnautojui, liepiau nubėgti į turgų nupirkti du kilogramus baklavos. Tada nuskuodžiau į savo kabinetą keikdamasis, kad anksčiau neišpurškiau jo insekticidu – dabar jis nespėtų išsivėdinti. Paėmęs dantų šepetėlį ir pastos nubėgau į virtuvę įsipilti vandens – vanduo vonioje

buvo nešvarus – ir išsivaliau dantis; suveržiau kaklaraištį, grįžau į kabinetą ir nušlaviau nuo stalo visus popierius į kartoninę dėžę, slepiamą po stalu; iš lagamino išsitraukiau kelias knygas ir pastačiau lentynoje; ant stalo pasidėjau nešiojamąjį kompiuterį ir palydovinį telefoną, bet paskui, pagalvojęs, kad atrodysiu rimčiau, jei ant mano stalo nieko nebus, nuėmiau juos ir žengiau prie durų pasveikinti savo svečio:

– *A salaam aleikum.* (Ramybė jums.)

– *Waleikum a salaam.* (Ir jums ramybė.)

– *Ahlan wa sahlan.* (Būk pasveikintas.)

– *Shukran.* (Dėkoju.)

Jis nėrė pro mane į susirinkimų salę ir visi laukiantieji priėmimo atsistojo jo pasveikinti. Tačiau jis nestabtelėjo paspausti jiems rankų ar pasiteirauti apie sveikatą. Tik linktelėjo ir nelaukdamas manęs prasibrovė pro durų angą į virtuvės koridorių.

Prie mano kabineto slenksčio ištarė: *Ya Allah,* ir žengė vidun. Stovėdamas už jo parodžiau ranka sėstis, ir jis atsisėdo. Nusišypsojau jam. Jis nesišypsojo. Jis išvis nejudėjo – sėdėjo atlošęs pečius, ramiai sudėjęs rankas skreite, truputį atkišęs smakrą tarsi pozuodamas skulptūrai. Judėjo tik siauros jo akys, vis dirsčiodamos į mane, į grindis, į stalą. Vėl pažvelgė į mane, kai pasveikinau jį kaip įprasta, trumpai padėkojo ir skubiai paklausė:

– Kokios jūsų pareigos? – tą akimirką į kambarį įžengė kava nešinas Karimas.

Princas jos atsisakė. Jei būčiau arabas, būčiau tai palaikęs storžieviškumu. Manau, šiaip ar taip, jis pasielgė storžieviškai. Išsiunčiau Karimą atnešti kokakolos iš šaldytuvo. Princas paėmė skardinę, padėkojo, bet neatidarė. Prie mūsų prisijungė Ahmedas, pareigūnas iš Jemeno, dirbantis su plėtros projektais, maloniai sutikęs vertėjauti. Princas nepasitikėjo vietiniais vertėjais.

– Prašom paragauti baklavos, – mostelėjau link padėklo, ant kurio stovėjo porcelianinė lėkštė, pilna cukrumi varvančių pyragėlių.

Jis įdėmiai nužvelgė lėkštę.

– Ne, dėkoju. Kenkia sveikatai. Nuo tokio saldaus maisto priaugsite svorio, užsikimš kraujagyslės, bus apkraunama širdis. Tada mirsite. Aš rūpinuosi savo sveikata. Nevalgau saldaus maisto. Nuolat mankštinuosi. Stengiuosi neperšalti. Galėčiau atsiųsti jums savo vaistažolių.

Padėkojau jam. Vis dėlto žinojau, kad būta atvejų, kai jis labai rizikavo savo sveikata. Buvo kalbama, kad prieš penkerius metus Saddamo Husseino saugumiečiai sykį pastebėjo jį viename restorane ir norėjo suimti. Jis išsitraukė iš kišenės rankinę granatą ir pagrasino susisprogdinti, o kartu išsprogdinti ir visą patalpą. Pareigūnai pabėgo, o jis atsisėdo ir baigė pusryčiauti. Pusryčiai turbūt buvo dietiniai.

– Kokios jūsų pareigos? – vėl paklausė Princas, nors generolas jau buvo sakęs.

Nebuvau tikras, kaip atsakyti. Ėjau provincijos valdytojo pareigas, netrukus turėjau tapti valdytojo pavaduotoju, galių beveik neturėjau, bet reikėjo, kad į mane būtų žiūrima rimtai.

Atsakiau oriai, pabrėždamas, kokią didžiulę garbę jis daro man savo apsilankymu:

– Esu britų diplomatas, – pasakiau. – Pastaruosius devynerius metus praleidau musulmoniškame pasaulyje. Prieš atvykdamas čia gyvenau Indonezijoje ir Bosnijoje, paskui lankiausi Irane, Pakistane ir Afganistane. Šiuo metu einu provincijos valdytojo pareigas ir vadovauju šiai valdybai. Esu ambasadoriaus Bremerio įgaliotinis. Būsiu čia metus.

– Kas atsitiko majorui Edwardui? Dirbate jam?

– Ne. Majoras Edwardas dirbs man.

– Taigi dirbate pulkininkui Markui?

– Ne. Dabar čia turime civilių valdžią, o kariškiai ir pulkininkas Markas turi padėti mano valdybai, kitaip sakant, Laikinajai koalicinei vadovybei.

Iš tiesų taip ir buvo, bent jau teoriškai. Viena iš dviejų kariškių oficialių užduočių – teikti paramą Laikinajai koalicinei vadovybei. Tačiau iš savo trumpos karo tarnybos patirties žinojau, kad mažai tikėtina, jog pulkininkas tarsis su manimi, juo labiau klausys civilio nurodymų.

Pelkynės Princui mano žodžiai nepadarė įspūdžio.

– O kaip ta amerikietė? – paklausė. – Maniau, gausime valdytoją amerikietę.

– Nežinau. Manau, ji užtruko Niujorke.

– Taip, labai rimta moteris amerikietė, Molly Phee. Viską apie ją žinau. Ji turi labai gerų ryšių administracijoje. Sąjungininkai čia nieko nepadarė dėl žmonių, nieko. Jokių statybų, darbų. Ekonomiką reikia kelti. Žmonės nuskurdę, pikti. Molly turi nedelsdama atvažiuoti. Ji gaus pinigų provincijai.

– Ką gi, ketinau pradėti rūpintis lėšomis provincijai. Pamatysite, dabar, kai esu čia, pradės eiti parama plėtrai, kuri jums žadėta. Turiu labai gerų ryšių...

– Ne, ne jūs. Mums reikia amerikiečio. Britai mums niekuo negali padėti, – Bagdade jis buvo pastebėjęs, kad Jungtinės Valstijos ne tik išleidžia devyniasdešimt procentų lėšų, patiria devyniasdešimt procentų visų nelaimingų atsitikimų, bet ir priima devyniasdešimt devynis procentus visų sprendimų.

– Manau, įsitikinsite...

– Kada atvažiuoja Molly?

– Maždaug po mėnesio. Bet atvykau aš ir būsiu čia metus, taigi...

– Ji turi atvažiuoti greičiau. Pasakysiu ambasadoriui Bremeriui, kad ji turi greičiau atvažiuoti.

Linktelėjau galva. Kurį laiką sėdėjome tylėdami. Mostu dar kartą pasiūliau kokakolos, jis atsidarė skardinę ir siurbtelėjo; pajutau palengvėjimą.

– Abu Hatimai, – pradėjau, – viena man skirtų užduočių yra reformuoti provincijos tarybą, kad ji tinkamiau atstovautų provincijos interesams, ir išrinkti irakietį valdytoją. Man regis, Maisane yra trys galingos politinės grupės, – turėjau galvoje jo vadovaujamą grupuotę, islamistines politines partijas ir sadrininkus. – Pirmoji grupė pasaulietiškesnė ir savarankiškesnė, ją remia gentys ir išsilavinę žmonės.

Princas linktelėjo pritardamas tokiam jo grupuotės apibūdinimui, nors kiti juos laikė nusikaltėlių gauja ir beraščių žudikų gentimi.

– Kai kurie antrosios grupės nariai turi ryšių su Iranu, – turėjau galvoje tuos tris mus aplankiusius karo vadus.

– Visi jie turi ryšių su Iranu. Jiems vadovauja Irano slaptoji tarnyba, – pertraukė jis mane.

– O trečioji grupė susijusi su Muqtada al-Sadru.

– Jų neverta nė minėti. Tai neraštingi bedarbiai, kurie mėgsta kelti riaušes.

– Suprantu, kad kai kurios šių grupuočių pranašesnės už kitas, bet, mano nuomone, visoms turime suteikti balso teisę ir vietą provincijos taryboje. Norime jas įtraukti. Tegu jos ginčijasi tarybos patalpose, o ne gatvėse. Antraip kils pilietinis karas.

– Ne, – tvirtai atsakė jis, – nebus jokio pilietinio karo. Uždrauskite kitas grupuotes. Jų niekas nepalaiko, jei jos bandys kenkti, kartu visus išžudysime.

– Suprantu jūsų mintį, – nusijuokiau. – Bet jos tą patį pasakytų apie jūsų grupuotę...

– Lyginat mane su jomis?! – suriko jis. – Ar žinote, kiek galios turiu šitoj provincijoj? Ar klausėte žmonių, ką jie palaiko? Kas tos politinės partijos? Žinot, kiek jose narių? Po tris. Pamirškit tas partijas. Be jų tvarkysimės geriau.

– Abu Hatimai, viską puikiai suprantu, – atsakiau nustebintas tokios audringos reakcijos. – Bet juk žinote, čia einame demokratijos

link, tad galiausiai teks pasikliauti politinėmis partijomis. Turime išmokyti žmones, suteikti balso teisę, suburti, kad būtų pasirengę rinkimams.

– Politikai? – paklausė jis. – Nekenčiu politikų, ir žmonės jų nekenčia. O aš? Kalbate apie mane taip, lyg būčiau politikas. Noriu vėl gyventi paprastą gyvenimą. Valdžia manęs nedomina.

– Gerbiu jūsų norą ir jus. Kaip ir visi. Bet bijau, kad šie pokyčiai vis tiek turės įvykti. Neturime kitos išeities, taip numatė Bremeris.

– Pasikalbėsiu su Bremeriu.

– Taip pat ir mūsų vyriausybės Vašingtone ir Londone.

Laukiau, kol jis atsakys, bet jis tylėjo. Todėl kalbėjau toliau:

– Antroji mano užduotis – išrinkti Amarai valdytoją. Mes – vienintelė provincija, neturinti valdytojo, štai kodėl aš, užsienietis, einu šias pareigas.

– Būtų geriau, jei ir liktumėt valdytoju. Žmonėms tai labiau patiktų. Jie nepasitikės irakiečiu valdytoju.

– Norėjau pasiūlyti štai ką – naujoji provincijos taryba turėtų išrinkti valdytoją.

– *La, la!* – piktai sušuko jis net pašokdamas į priekį. – Ne, ne! To negali būti. Jokiu būdu. Irakietį valdytoją paskirs Valdančioji taryba Bagdade. Dėl to jau susitarėme su Bremeriu Bagdade.

Ne tokį įspūdį buvau susidaręs per išklausytus instruktažus, tačiau iš Bagdado gaudavome labai mažai informacijos, tad ginčytis negalėjau.

– Kaip manote, kokių savybių turi turėti valdytojas? – paklausiau.

– Jis turėtų būti išsilavinęs, nepriklausomas žmogus, – atsakė jis nė nestabteldamas, lyg atsakymą būtų mokėjęs mintinai, – tvirtų įsitikinimų, geros reputacijos, politiškai nesusaistytas, bet patyręs biurokratas. Galbūt inžinierius.

Vienintelis žmogus provincijoje, atitinkantis šį apibūdinimą, buvo jo brolis Riyadhas, pirmininkavęs anam žinybiniam susirinkimui. Taip ir pasakiau.

– Visai neketinau paskirti savo brolio, – atšovė Princas.

– Ar prieštarautumėt brolio paskyrimui?

– Tas neturės nieko bendra su manimi. Tai nuspręs Valdančioji taryba.

Princas buvo vienintelis Maisano atstovas Valdančiojoje taryboje ir, priimant šį sprendimą, būtų turėjęs didžiulę įtaką. Buvau beveik įsitikinęs, kad jis mėgins į šį postą paskirti savo brolį.

Pokalbis vėl nutrūko, pasiūliau svečiui baklavos, jis vėl atsisakė. Vertėjas, laižydamas pirštus, prarijo dar vieną gabalėlį ir sukikeno vėl perspėtas Abu Hatimo, kad jei šis taip valgys, jį ištiksiąs širdies smūgis.

Mėginau kai ko paklausti apie jo gyvenimą. Dauguma rezistencinių šiitų grupuočių buvo susijusios su Iranu, tačiau jis tvirtino, kad nors yra praleidęs kurį laiką Kuveite ir Saudo Arabijoje ir yra gerai pažįstamas su jų žvalgybos tarnybomis bei dažnai susitinka su amerikiečiais, nekenčiąs iraniečių ir niekuomet su jais nebendradarbiavęs. Mėginau tiksliai sužinoti, kuo jo grupuotė užsiimdavo būdama rezistencijoje. Kai kas sakė, esą, jie tik žudę vietos valdininkus, priklausiusius Baatho partijai.

– Kovojome su senuoju režimu, – tiek teatsakė, daugiau iš jo nieko neišpešiau.

Pasiteiravau apie kontrabandą. Jis atsakė, kad tokie dalykai vyksta pelkynuose, ir parodė žemėlapyje plačią teritoriją, bet daugiau nieko nežinąs. Paskui pasakė, kad jam laikas eiti. Padėkojau ir išlydėjau jį laukan. Kai priėjome jo automobilį, perspėjo mane, kad jei iš šiaurės pusės kas paleistų minosvaidžių ugnį, čia būtume palyginti saugūs, tačiau nuo vakarinio Tigro kranto mus lengvai nušautų snaiperis.

Pagoda

...[liaudis] visada trokšta dviejų dalykų: pirma, atkeršyti tiems, kurie kalti dėl jos vergijos; antra, atgauti laisvę... nedidelė liaudies dalis trokšta laisvės todėl, kad galėtų įsakinėti, o visi kiti – jų begalė – laisvės trokšta todėl, kad galėtų saugiai gyventi.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XVI skyrius

2003 M. SPALIO 17 D., PENKTADIENIS

– *Amin masdar quwwat lel ferd we el mujtema*, – pasakė Abu Mustafa per pirmąjį mano susitikimą su vietos lyderių kontrolės komitetu, kurį buvo įsteigę britų kariškiai.

Saugumas yra asmens ir bendruomenės galios pagrindas. Visi nusišypsojo, atpažinę parafrazuotą Saddamo Husseino mėgstamą posakį. Husseinas buvo jį pasivogęs iš vieno didžio šiitų ajatolos, bet ir Husseinas, ir ajatola sakydavo kitaip: „Demokratija yra galios pagrindas." Dabar pirmenybė teikta kitkam.

Niekuomet netikėjau, kad stiprios valdžios nebebauginama žmonija neišvengiamai pultų į prievartos chaosą. Visuomenes maniau esant tvarkingas, nes tvarkingos yra žmonių kultūros, rašyti įstatymai ir policija atlieka tik nereikšmingą vaidmenį. Tačiau Maisanas pakeitė mano nuomonę. Patikima ir veiksni valdžia neatsirado savaime, o irakiečiai vis tvirtino, kad tik policinėje valstybėje vėl bus saugu. Žaliojoje zonoje įsikūrusi Laikinoji koalicinė vadovybė norėjo vienu mostu sukurti naują valstybę. Užuot pradėję spręsti saugumo ir svarbiausių poreikių klausimus, vėliau pereidami prie

sudėtingesnių dalykų, išsyk ėmėmės vykdyti žmogaus teisių, laisvos rinkos, feministines, federalistines ir konstitucinės reformos programas. Elgėmės taip, tarsi visos programos buvo puikiai suderintos, tarsi nė nereikėtų apgalvoti jų eiliškumo ir pasirinkti tinkamo laiko joms įgyvendinti. Tačiau Maisano gyventojai menkai tesidomėjo šiais dalykais, jie kalbėjo apie saugumą.

– Policijos viršininkas kvailys, – urzgė šeichas Rahimas. – Jau nuo birželio prašome sutvarkyti šitą provinciją, nes jūs negalit, – paskui jis pakėlė toną. – Pietiniuose miestuose, pavyzdžiui, Al Kaloje, rajonų tarybos nieko nedaro. Kelias iš Basros nesaugus, mūsų giminaičiai buvo pagrobti, elektros linijos plėšiamos. Slaptieji Irano agentai laisvai keliauja po provinciją, mes virtome narkotikų trasa iš Afganistano į Iraną. Prie Husseino taip nebuvo.

Vargu ar galėjau nesutikti. Valdant Saddamui Husseinui, Maisane buvo gan saugu – taiką palaikė specialiųjų kariuomenės dalinių pareigūnai, Baatho partija, ypatingoji saugumo tarnyba ir žvalgyba; kas kelis jardus būdavo išstatyti sunkieji šarvuočiai ir kontrolės postai; slapta buvo sekama, vykdomi savavališki masiniai areštai, šantažuojama ir kankinama, vykdomos egzekucijos. Regis, ir kai kurie sąjungininkai, tikriausiai ir 320-ojo Karo policijos bataliono nariai, prieš savaitę perėmę Abu Graibą, manė dar esant būtina taikyti Husseino metodus. Jų ir daugelio irakiečių nuomone, kaip antai šeicho Rahimo, ši tauta – kietakakčiai, suvaldomi tik žiauriomis priemonėmis.

Tačiau dauguma sąjungininkų strategijos kūrėjų tikėjo, kad Irakas gali būti ir saugi, ir demokratiška šalis. Jie įrodinėjo, esą, tvarka nebūtinai susijusi su brutalumu, o tiesa su skausmu. Jų manymu, slaptoji policija esanti nereikalinga ir pavojinga, kankinimai duodą priešingų rezultatų, o efektyviai suvaldyti minias galima ir humaniškais būdais; senąsias gremėzdiškas, smurtingas ir nemėgstamas saugumo pajėgas, esą, galima pakeisti nedidele, gerai parengta, lengvai ginkluota ir žmonėms bičiuliška policija.

Iš dalies kaip tik dėl šios priežasties sąjungininkai išformavo Irako kariuomenę, atleido aukštesniuosius pareigūnus baathistus ir panaikino saugumo bei žvalgybos tarnybas. Jie neleido policininkams nešiotis sunkiųjų ginklų ar steigti slaptųjų dalinių. Britų policijos instruktoriai kalbėjo, esą, reikia skatinti valstybinės tarnybos prasmingumo suvokimą, o vienas net tarėsi su manimi dėl galimybės aukštesniojo rango pareigūnams atlikti psichometrinius testus ir visiems rengti lyčių sąmoningumo seminarus.

Tačiau policijos pajėgos buvo silpnos ir nekompetentingos, paprastas policininkas teturėjo kumštį, na, kai kada dar nuosavą ginklą. Dauguma neturėjo nei ginklų, nei uniformų, nei automobilių, nei radijo ryšio įrangos. Jų veikla rėmėsi kruopščiai pagal įstatymus atliekamais kanceliariniais darbais ir neteisėtu žiauriu elgesiu; teisę pateikti kaltinimus įtariamiesiems, rašyti ataskaitas ir atlikti apiešką turėjo tik pareigūnai, o dauguma senųjų saugumo pajėgų vadovų buvo mūsų priešai. Mūsų žinios apie nusikaltėlių gaujas ir maištininkus buvo labai skurdžios. Policininkai, baimindamiesi represijų, neliesdavo politinių partijų ar islamistų nereguliariųjų pajėgų narių, o bijodami kraujo keršto negalėdavo artintis ir prie genčių. Tiesą sakant, niekas nebijojo policijos, bet policininkai bijojo bemaž kiekvieno. Daugelis policininkų nedirbo dėl sužeidimų, dėl to, kad ne visada buvo darbo, arba, kad jų nebebuvo tarp gyvųjų, bet ir toliau gaudavo atlyginimus, kuriuos pasiimdavo jų artimieji arba našlės ar aukštesniojo rango pareigūnai.

Policiją neabejotinai reikėjo reformuoti. Britų pulkininkas įvedė keletą naujovių Maisane, kaip antai – paskyrė neaiškios kilmės žmogų, vardu seidas Faqras, musulmoniškuoju policijos kapelionu. Iki tol policijoje nebūta jokių kapelionų, bet pulkininkas buvo įsitikinęs, kad jo sumanymas geras, „nes kapelioną turi kiekvienas britų pulkas". Be to, jis ilgai ieškojo tinkamo policijos viršininko, „gebančio iš tiesų vadovauti, turinčio drąsos ir charizmatiško". Tokio žmogaus nepavykus rasti tarp paprastų policininkų, galiausiai

į šias pareigas paskyrė Abu Rashidą, Nowaffelio kontrabandininkų klano šeichą, vadovavusį nereguliariosioms pajėgoms, kurios rėmė jo giminaitį Pelkynės Princą. Abu Rashidas penkiolika metų partizanavo ir niekada nebuvo dirbęs policijoje, bet garsėjo drąsa.

Didžioji dalis sąjungininkų pajėgų dirbo nustatytose vietose, saugojo atskiras provincijos vietoves, policininkams rengti būtų atsiradęs vos vienas kitas laisvesnis kareivis, kuris, beje, nebuvo profesionalus policininkas. Britų policijos asociacija nusprendė, kad Irake pernelyg pavojinga ir negalima įsakyti siųsti policininkų užjūrin, tad vyresnysis britų policijos patarėjas sulaukė vos dvylikos britų policijos mentorių iš pažadėtų kelių tūkstančių.

Pirmiausia reikėjo užtikrinti saugumą, tik tada galėjome sukurti kokias nors funkcionuojančias valdžios institucijas. Galėjau pasitarnauti plėtros projektais ir politinėmis reformomis, tačiau visų mūsų strategijų pagrindas buvo teisinė valstybė.

Su policijos viršininku Abu Rashidu pirmąkart kalbėjau spalio 17 d. kariškių stovykloje, dalyvaujant generolui ir pulkininkui. Jis įžengė ką tik apsivilkęs naująja uniforma, nors prieš valandą buvau matęs jį su arabišku apdaru. Žvaigždėti brigados generolo epoletai šiek tiek kyšojo už pečių, buvo aišku, kad tik vargais negalais susisagstė sagas per storą pilvą. Iš portfelio jis išsitraukė užrašus odiniame dėkle, gražiai pasidėjo ant stalo ir dirstelėjo apačion į savo marškinius. Suprantu, kad, su tankia juoda barzda ir stambiu kaip lokio torsu, jo povyza turėjo atrodyti grėsminga, tačiau tąkart jis atrodė, tarsi apmaudautų, kad netinkama apranga atėjo į pobūvį.

– Generole, pulkininke, seidai Rory, – išbėrė jis labai greitai. – Užduotis. Mano užduotis užtikrinti saugumą Maisano provincijoje. Mus remia genčių vyresnieji, religiniai vadovai, politinės partijos ir nepriklausomi asmenys. Čia mūsų provincija, tad turime prisiimti atsakomybę.

Visi palinkę į priekį energingai linkčiojome galvas.

– Štai šimto dvidešimties dienų planas, kaip pakeisti policiją; su tikslais. Šiuo metu atlyginimus mokame, – jis dirstelėjo į savo bloknotą, – keturiems tūkstančiams etatinių policininkų, ketvirtis jų dirba Al Amaroje, keturiems šimtams penkiasdešimčiai kelių policininkų, devyniolikai ryšių pareigūnų, trims šimtams identifikavimo tarnybos pareigūnų, penkiems šimtams gaisrininkų, keturiems šimtams iš saugos direkcijos ir trims šimtams dvidešimčiai greitkelių policininkų, – jis vėl žvilgtelėjo į bloknotą. – Lėšos. Turime gauti galimybę naudotis savo einamosios veiklos biudžetu ir parengti buhalterius jam tvarkyti.

– Gerai, tas mums žinoma, šitą klausimą jau iškėlėme Bagdade, – pasakė pulkininkas.

– Struktūra: išskaidysime Pirmąją, Antrąją ir Trečiąją nepaprastosios padėties brigadas ir integruosime jas į atskirus policijos pajėgų padalinius.

Visi sužiurome į jį. Toks sprendimas buvo labai atsakingas ir rizikingas. Nepaprastosios padėties brigados buvo gerai ginkluotos nereguliariųjų pajėgų grupuotės, kontroliavusios provinciją iki atvykstant britų kariams, žlugus Saddamo Husseino režimui. Pirmąją brigadą sudarė Pelkynės Princo šalininkai – daugiausia neraštingi kaimiečiai iš Albu Muhammado genties, drauge su juo kovoję prieš Saddamą Husseiną ir labai prisidėję prie provincijoje vykusių plėšimų ir kontrabandos. Antroji ir Trečioji brigados – Badras ir Dievo partijos judėjimas – buvo dvi nereguliariųjų pajėgų grupuotės, vadovaujamos prieš kelias dienas mane aplankiusių vadų.

Trijose brigadose buvo tūkstančiai vyrų. Pirmą mėnesį po išvadavimo šios grupuotės vienintelės saugojo valdžios įstaigų pastatus. Tačiau tos pačios grupuotės užsiėmė turto prievartavimu ir dažnai grasino susiremti tarpusavyje ir su policija. Visoje provincijoje turėdami tik tūkstantį vyrų, nebūtume pajėgę joms pasipriešinti ir nuginkluoti. Tad britų pulkininkas nepaprastosios padėties brigadoms nusprendė išdalyti policininkų ženklelius. Taigi beveik visi

gerai ginkluoti nereguliariųjų pajėgų kariai dabar dirbo oficialiosiose struktūrose. Nuošalyje liko tik viena grupuotė – aiškiai priešiškos sąjungininkams Muqtados al-Sadro nereguliariosios pajėgos, pasivadinusios Gelbėtojo Imamo armija, kuri ir toliau būriuodavosi atkampiose Amaros gatvėse bei Madžaro pietuose ir verbuodavo jaunus vyrus, galinčius burti minias, vykdyti nesudėtingas žmogžudystes, apmėtyti pastatus padegamosiomis bombomis ir gaminti sprogmenis.

Kontrolės punktuose ir kriminalinių tyrimų skyriuje dabar viešpatavo oficialieji nereguliariųjų pajėgų kariai. Pelkynės Princo brigada, kuriai anksčiau vadovavo Abu Rashidas, veikė beveik savarankiškai, ji buvo įsikūrusi greta Princo rezidencijos, buvusioje Baatho partijos būstinėje, kurią buvo neteisėtai užsigrobusi. Visų šių dalinių lojalumas ir drausmė kėlė abejonių. Išskaidyti juos ir integruoti į policijos pajėgas, kaip siūlė policijos viršininkas, būtų buvusi sudėtinga užduotis, kuri nebūtų sulaukusi visuomenės palaikymo.

– Susitvarkyti su baathistais ir negerais policininkais, – toliau kalbėjo Abu Rashidas. Jis stabtelėjo ir vėl pasitikslindamas dirstelėjo į bloknotą. Daugelis Amaros gyventojų, pasibjaurėjusių, kad policijos viršininku pasirinkome Pelkynų arabą partizaną, neturintį darbo policijoje patirties ir pasirengimo, tvirtino Abu Rashidą esant beraštį, bet, regis, tai buvo netiesa. – Pasakysiu policininkams, kad jie turi laikytis tam tikrų reikalavimų. Jie privalo ateiti į darbą. Privalo patruliuoti. Privalo gaudyti nusikaltėlius. O jei to nedarys, aš juos bausiu. Taip pat ištirsiu, kurie policininkai yra baathistai, ir juos pašalinsiu. Parengimas: sąjungininkai nutarė surengti parengiamuosius policininkų kursus Jordanijoje, taip pat ir Basroje.

Mes linktelėjome.

– Parinksime žmones, kuriuos siųsime į kursus. Esu parengęs reikalavimus, iš viso keturiasdešimt, kurių reikės laikytis ateinančias šimtą dvidešimt dienų. Pasibaigus šiam laikotarpiui, patikrinsiu, kaip juos vykdėme, – jis pažvelgė į pulkininką.

Ši kalba buvo labai savotiška. Per trumpą laiką Maisane patyriau, kad mano sutikti žmonės vienodai atsakydavo į klausimą, kaip spręsti saugumo problemas: pasamdyti penkiskart daugiau policininkų, gauti sunkesniųjų ginklų, įvesti komendanto valandą, įrengti kontrolės punktus keliuose, įsteigti slaptąsias tarnybas informacijai rinkti, elgtis šiurkščiau, uždaryti sienas. Trumpai tariant – iš dalies atkurti policinę Saddamo Husseino valstybę. Niekas iš Irako biurokratų, net ir Finansų ministerijoje, nekalbėjo apie užduotis, tikslus ir šimto dvidešimties dienų planus. Taip nekalbėjo net civiliai užsieniečiai. Taip kalbant žinojau tik vienintelius kariškius.

Tuo metu ši kalba man padarė įspūdį, nors ir šiek tiek sutrikdė. Ir tik dabar, rašydamas apie tai, susivokiau, kad Abu Rashidas veikiausiai parašė tą generolui skirtą kalbą labai padedamas pulkininko, paskyrusio jį į šias pareigas. Ta savaitė pulkininkui buvo paskutinė – Karaliaus škotai pasieniečiai ruošėsi keliauti namo, juos pakeisti turėjo lengvieji pėstininkai, tad tąsyk su generolu jis matėsi paskutinį kartą.

Generolas pasveikino Abu Rashidą išdėsčius savo viziją ir paklausė, ar gerai jaučiasi eidamas naujas pareigas. Paskui trumpam nutilome. Mąsčiau, kad jo kalba ir man iš nuogirdų žinomi policijos veiksmai Maisane nedera. Abu Rashidas policijoje buvo įtaisęs šimtus savo gentainių iš nereguliariųjų Princo pajėgų, kai kurie jų – dvylikamečiai, beveik be išsilavinimo. Buvau girdėjęs, kad dieną prieš mūsų susitikimą kai kurie šių jaunuolių, kai Abu Rashido motinai buvo liepta laukti ligoninės eilėje, išsitraukė ginklus, sumušė kelis ligoninės darbuotojus ir pagrasino nušauti gydytojus, jei šie tuojau pat nesiimsią jos gydyti.

– Atleiskite, generole, pulkininke, – įsiterpiau, – ar galiu užduoti klausimą? Generole Abu Rashidai, girdėjau, kad jūsų kariai užpuolė ligoninės personalą. Ar tai tiesa?

Abu Rashidas akimirką sutriko.

– Ne, tai netiesa.

– Tai kas ten nutiko ligoninėje?

– Bėda ta, kad ligoninė samdo apsaugos darbuotojus iš Irano islamistų nereguliariųjų pajėgų ir įsileidžia ne visus. Tiesiog padarėme tvarką, – nusišypsojo jis.

– Juk suprantate, kad policija turi būti visiškai nešališka?

– Žinoma.

Tada pirmąkart išgirdau, kad yra dar viena nereguliariųjų pajėgų grupuotė, šįkart susijusi su ligonine. Jausdamas, kad šioje kvotoje išsisemsiu, griebiausi kitos taktikos:

– Ar visi policijos darbuotojai tinkamai pasirengę?

– Šiuo metu tiriu šį reikalą.

Man klausiant, jis žvilgtelėjo į pulkininką tarsi stebėdamasis, kad man leidžiama šitaip su juo kalbėti. Tai pajutęs britų generolas, net ir nesuprasdamas priežasties, įsiterpė:

– Generole, ar turite tai, ko reikia jūsų darbui atlikti?

– Ne, – atsakė Abu Rashidas, – šešiasdešimt vyresniųjų pareigūnų turi pistoletus, maždaug dvidešimt penki procentai kitų policininkų turi kalašnikovus, likusieji neginkluoti. Jie turi tik dvylika automobilių – padėvėtus dviviečius, – kuriais turi naudotis beveik šeši tūkstančiai žmonių. Neturime lėšų benzinui. Daugiau kaip pusė mūsiškių neturi uniformų. Nepakanka amunicijos, o ta, kurią turime... – išsitraukęs iš kišenės du šovinius padavė man, viena kulka buvo sulenkta, kita apsitraukusi pažaliavusiomis rūdimis. – Neturime ryšio įrangos.

Pulkininkas, tikriausiai girdėjęs tai dešimtis kartų, įsiterpė:

– Kaip žinote, jau pasirūpinome, kad visa tai gautumėte. Jau nupirkome jums keturis automobilius ir davėme kalašnikovų. Yra sukurta nauja komunikacijų sistema – mėlynos šviesos sistema, – kuri netrukus bus įdiegta, po dviejų trijų savaičių. Nėra prasmės pirktis ryšio priemonių, kai jos tuojau bus pakeistos kitomis iš Bagdado.

– Generole, – pridūriau palaikydamas pulkininką, – beveik kiekvienas šios provincijos vyras namuose laiko ginklą. Jūs dirbate

trimis pamainomis, tad vienu metu jums reikia tik tūkstančio ginklų. Jei dalytumėtės ginklais ir leistumėte kai kuriems žmonėms naudotis nuosavais ginklais, jų turėtų pakakti.

Mano pastabą palydėjo tyla, tad pamaniau, kad turbūt gana prišnekėjau per vieną susitikimą.

– Man buvo pranešta, – tęsė Abu Rashidas, – kad policijai aprūpinti turėtume naudoti lėšas iš mūsų Vidaus reikalų ministerijos biudžeto. Tačiau finansų valdytojas skiria tik po tūkstantį dolerių. Ir sako, kad reikalingiausi dalykai biudžete nenumatyti. Visiems policijos skyriams skirta tik aštuoni šimtai tūkstančių dolerių, bet savo policijos pajėgoms norėtume gauti du milijonus dolerių.

– O kaip dėl kontrabandos? – paklausė generolas, tyčia keisdamas temą.

– Buriu darbo grupę šiam reikalui tirti.

– Kurioje vietoje tas vyksta?

– Visur.

Kiek man buvo žinoma, kontrabanda intensyviausiai užsiimta paties Abu Rashido gyvenamajame rajone, o jai vadovavo jo giminaičiai iš Nowaffelio klano. Tačiau ar vertėjo minėti, kad mūsų naujasis policijos vadovas propagavo nepotizmą, smurtavo, buvo šališkas ir pusiau nusikaltėlis? Nežinau, kas dar būtų galėjęs eiti šias pareigas. Be to, jei šis policijos viršininkas lieka dirbti toliau, reikia, kad jis jaustųsi tikras ir remiamas.

– Kaip reikalai čionykštėje Sadro būstinėje ir Gelbėtojo Imamo armijoje? – paklausė generolas; mus buvo pasiekusi informacija, kad jie planuoja rengti dideles demonstracijas ir išpuolius prieš okupantus.

– Kaip žinia, bendrauju su visomis bendruomenėmis. Esu nešališkas, – atsakė policijos viršininkas vėl atsipalaidavęs ir plačiai šypsodamas. – Čia visi mane pažįsta ir mėgsta. Esu padaręs kelias paslaugas Sadro būstinei. Jie pakvietė mane į penktadienines pamaldas savo

mečetėje. Galėčiau nuvykti, jei norite, kitą savaitę ir pasakyčiau, ką jie kalba.

– Prašome taip ir padaryti, – atsakėme, ir susitikimas tuo pasibaigė.

Civilinių reikalų komandai penktadienius padariau privalomais laisvadieniais, nes mačiau, kad dirbdami septynias dienas per savaitę jie labai išvargsta. Pats tą dieną nusprendžiau aplankyti pietinį Al Kalos miestą Princo genties Albu Muhammado teritorijoje. Pirmąsias dvi savaites kone visą laiką praleidau savo valdyboje arba stovykloje, tad labai norėjau aplankyti kaimo vietovių gyvenvietes, kuriose, girdėjau, šaknijasi korupcija, neveiklumas ir politinė įtampa. Regis, daugelis problemų buvo susijusios su rajonų tarybomis. Visi tvirtino Al Kalą esant ta vieta, kur nepaisoma įstatymų, o policija neveikli; tariau, kad būtina ją atkurti pasitelkus plėtros projektus ir politinius kompromisus. Mūsų duomenimis, rajone jau buvome suremontavę tris mokyklas ir kliniką bei sukūrę tris šimtus darbo vietų.

Al Kaloje, abipus Tigro upės, stovėjo keli cementinių namų kompleksai, supami derlingos dirbamosios žemės. Dauguma šių žemių dar neseniai buvo pelkės. Kitaip nei daugeliui kitų bendruomenių, Al Kalos gyventojams pelkių melioracija atnešė naudos, dėl to jie labai priešinosi planams jas vėl užtvindyti. Abi miesto puses jungė pontoninis tiltas, o dešiniajame krante veikė nedidelis turgus po atviru dangumi. Paaiškėjo, kad Al Kaloje buvo ne viena rajono taryba, bet dvi – viena vakariniame Tigro krante, kita rytiniame, penkiasdešimt jardų nuo upės. Jos viena su kita nedraugavo. Su manimi vykęs irakietis vertėjas paaiškino, kad žlugus Saddamo Husseino valdžiai, iki atvykstant sąjungininkams, Princo pajėgos ir Irano remiamos grupuotės išsidalijo postus taryboje. Britų kariai nekeitė šios tvarkos, todėl sadrininkai, pasijutę atstumti, suformavo

alternatyviąją tarybą, oficialiosios varžovę. Abi tarybos konfliktavo. Kai kas manė kilsiant pilietinį karą.

Jau buvau sutikęs šeichą Raisaną, įtakingiausią asmenį oficialiojoje taryboje. Jo šeima – Beit Feisalis, Albu Muhammado klanas – valdė šią vietovę daugiau nei šimtmetį, o jo proprosenelis buvo Pelkynės Princo prosenelio brolis. Kiti oficialiosios tarybos nariai, buvę tremtyje Irane ir kovoję su Saddamu Husseinu, priklausė islamistinėms partijoms. Atlyginimus jie gaudavo iš centrinės valdžios, kai finansų valdytojas prisiruošdavo juos išmokėti, ir prižiūrėjo savivaldybių projektus aplinkiniuose miestuose. Buvo kalbama, kad jie pardavinėja valdžios inventorių ir automobilius, ima kyšius ir vagia iš biudžeto. Pirmiausia aplankiau oficialiąją tarybą, darbo vietoje radau tik vieną žmogų – mero pavaduotoją.

– Šiame rajone nesuremontavote nė vienos mokyklos, – pradėjo jis.

– Suremontavome tris, – atsakiau ir nurodžiau, kurias.

– Turėjau galvoje, – tęsė jis, – nesutvarkėte nė vienos vidurinės mokyklos. Nėra darbo.

– Bet mes ką tik sukūrėme tris šimtus darbo vietų Al K'aloje.

– Turėjau galvoje, nėra darbo absolventams. Išganymo armija bendradarbiauja su „nelegalia" taryba kitapus upės. Tą tarybą valdo prieš sąjungininkus nusiteikę sadrininkai, jie ima rinkliavą iš vietos žinybinių įstaigų, išduoda leidimus keliauti, laiko baimėje visus, kas pažeidžia islamiškas elgesio normas, jie vagia žibalą. Tai tik tyla prieš audrą. Valdžios atstovams ir policijai nesumokėta. Pakaktų mažiausio niekniekio ir gentys sukiltų prieš iraniečius ir sadrininkus, o tada kiltų pilietinis karas. Privalote man išduoti leidimą ginklams ir leisti kontroliuoti vietos policijos pajėgas.

Gerai žinojau, kam jam reikalingas tas leidimas; atsakiau, kad jam reikėtų kreiptis į britų kariškius, o ne į mane. Vėliau sužinojau, kad jis vadovauja vietinei dyzelino kontrabandininkų gaujai.

Paskui perėjau per upę patikrinti kitos tarybos. Oficialiosios tarybos biuras buvo tuščias, o šiame, kuris glaudėsi mokyklos klasėje, buvo susirinkę šimtas jaunų vyrų, sprendžiant iš drabužių, daugiausia neturtingų. Prisistačiau ir atsisėdau pasiklausyti. Daugiausia diskutuota religiniais klausimais.

Daugybė Sadro II plakatų ant sienos rodė šiuos vyrus esant pasekėjus charizmatiškojo pamokslininko, dešimtajame dešimtmetyje pamokslavusio apie puolusių Vakarų blogį, pranašavusio Pasislėpusiojo Imamo – šiitų mesijo – sugrįžimą ir kalbėjusio apie musulmoniškajam pasauliui reikalingą naują lyderį, kuris kaskart vis labiau panėšėjo į jį patį. Savadarbės šių pamokslų vaizdajuostės, kaip ana, mano matyta turguje, buvo platinamos visur. Sadras II siekė pritraukti neturtėlių per išplėtotą ir gerai finansuojamą labdaros fondo veiklą. Vyriausiasis Irako šiitų lyderis vis dar buvo ajatola Sistani, įgijęs kur kas didesnį mokslinį išsilavinimą. Tačiau Sistani buvo iranietis ir nesakydavo viešų pamokslų – kai kas kalbėjo, esą, nenorėdamas, kad kiti girdėtų jį kalbant arabiškai su persišku akcentu. Jaunuoliai kartais slapta pasišaipydavo iš jo, vadindami „tyliuoju lyderiu“, ir simpatizavo nepriekaištingos, arabiškos kilmės Sadrui II. Dešimtys tūkstančių jaunuolių, kurių dažnas gyveno skurdžiai, eidavo į mečetes pasiklausyti jaunųjų Sadro mokinių pamokslų.

Pasibaigus religinei diskusijai vienas jaunas vyras manęs paklausė, ar galėčiau susisiekti su atsakingaisiais už Kuto užtvanką, kad Tigro upe leistų daugiau vandens. Kitas norėjo, kad prašyčiau Turkijos leisti vandenį iš savo užtvankos. Dar kiti klausinėjo praktinių dalykų dėl pastatų atnaujinimo. Tuojau pat pažadėjau atnaujinti Al Kalos vidurinę mokyklą ir sukurti dar tris šimtus darbo vietų mieste. Po susirinkimo mane pasivedėjo į šalį vienas vyras – svarbus alternatyviosios tarybos atstovas Al Amaroje. Jis vilkėjo kostiumą, gerai kalbėjo angliškai ir buvo malonaus veido. Nevyriausybinės organizacijos buvo jį išgyrusios už darbus, atliktus skirstant užduotis

ir maisto atsargas; kiti man buvo sakę, esą, jis pavojingas revoliucionierius, susijęs su Sadro valdyba.

Jis norėjo, kad oficialiąją tarybą pakeistų jo alternatyvioji taryba. Oficialioji taryba – tvirtino jis – yra nusikaltėliai gentainiai, pavogę keturiasdešimt tūkstančių dolerių. Paskui jis pasiskundė dėl Pelkynės Princo:

– Jo giminaitis naujasis policijos viršininkas yra gangsteris, tie jo Pelkynų arabai, iš Albu Muhammado genties, apiplėšė provinciją ir terorizuoja žmones. Niekas nepalaiko Princo, esu priblokštas, kad sąjungininkai iki šiol su juo bendradarbiauja. Tik laiko klausimas, kada bedarbiai ir vilties netekę musulmonai paims valdžią į savo rankas.

Sadrininkai anaiptol nebuvo palankūs Koalicijai, tačiau daugelis Al Kaloje juos palaikė, todėl maniau, kad, jei neįtrauksime jų į reikalus ir nesuteiksime atstovavimo teisės, jie imsis jėgos. Pažadėjau jam vėl susitikti ir pasikalbėti apie besivaržančias miesto tarybas. Tiesą sakant, man magėjo abi sujungti, tačiau, prieš pranešdamas apie tai, norėjau aptarti šį žingsnį su kontrolės komitetu sostinėje.

Paskui dar apžiūrėjau, kaip vyksta kai kurie darbai visuomeniniuose Al Kalos pastatuose. Miesto centre buvo remontuojama vietos ligoninė ir statomos nendrinės trobelės – prieglobstis pabėgėliams. Nustebau prie šių pastatų pamatęs metalines iškabas, skelbiančias, kad daugelį darbų atliko tarptautinės nevyriausybinės organizacijos. Irakas – ne Kosovas, kurio gatvės buvo sausakimšos baltų visureigių, pažymėtų „Kuveito paramos“ ar „Klounų be sienų“ ženklais. Šis karas buvo pavojingas ir neigiamai vertinamas, tokios organizacijos čia beveik nesirodė. Man būnant Irake, Tanzanijoje apsilankė tūkstantis pagalbos misijų, o Maisane – dvylika.

Al Kalos kliniką remontavo Gordonas – trisdešimt ketverių metų niujorkietis, dirbęs organizacijoje „Gailestingumo korpusas“. Šią organizaciją finansavo JAV vyriausybė, tačiau ji nesutiko vykdyti jungtinių projektų su sąjungininkais. Prieš atvykdamas į Iraką,

Gordonas organizavo dideles antikarines demonstracijas Amerikoje; išvykęs iš Irako, jis svajojo įkurti kapučino barą pajūryje. Man patiko Gordonas. Buvau lankęsis jo namuose vakarienės ir vaišinausi lęšių troškiniu, dar buvo ir keli jauni čekai, dirbę nevyriausybinėje organizacijoje „Pagalba žmonėms“, vieną jų buvau sutikęs anksčiau, mažame Afganistano kaimelyje. Po vakarienės jis pagrojo trimitu, Gordonas trombonu, vienas jo kolega skambino gitara, o aš ir kiti mušėme vietiniais būgnais, padarytais iš fajanso ir ištemptos žuvies odos. Įsigyti tokių instrumentų buvo vis sunkiau, mat islamistinės partijos užpuolė daugumą muzikos prekių parduotuvių, matyt, muziką laikydamos neislamišku dalyku. Vėliau ši grupė atėjo pagroti ir mūsų valdyboje, tačiau girtas jūrų pėstininkas kumštelėjo čekui gitaristui, ir jie daugiau nebesirodė.

Nendrines trobeles pabėgėliams statė Išganymo armija. Dauguma jos narių tėvynėje buvo kunigai. Jie negaudavo algų ir negrojo mūsų „dūdų orkestre“. Misionieriška krikščionių organizacija, pasivadinusi armijos vardu, sakytum, būtų pasmerkta šiitų dominuojamoje pietinėje teritorijoje, tačiau Išganymo armija buvo mažne populiariausia ir sėkmingiausiai veikianti nevyriausybinė organizacija provincijoje. Mūsų vietos valdyba finansavo daugelį jos programų: nuo kompiuterių kursų iki žaidimų aikštelių. Ji atidarė siuvimo mokyklą, kuriai vadovavo labai santūri moteris vardu Muna. Jos tėvas buvo miręs, tad ji buvo vienintelė penkių brolių ir penkių seserų maitintoja; visos seserys turėjo ilgas juodas kasas ir vilkėjo jos pasiūtas violetines ir žalias tunikas. Regis, net konservatyviausi tėvai mielai leisdavo savo dukteris į jos pamokas. Munos, pasakojančios apie darbą, rimtas veidas pralinksmėdavo ir ji šypsodavo kaip ir jaunesniosios seserys:

– Esu labai dėkinga, neapsakomai, kad Išganymo armija man suteikė šią galimybę, šią viltį, juk iki tol aš neturėjau vilties.

Įsitikinau, kad vidurinėje mokykloje šiauriniame miesto pakraštyje nėra šildymo, vandens, elektros, o nė vienas langas neįstik-

lintas. Mokyklą juosė atviras nuotekų griovys. Visų klasių patalpos buvo be durų, ten gyveno sugrįžėlių šeimos iš Irano, jos spietėsi apie žibalines virykles. Du jauni vyrai trumpai šnektelėjo su manimi farsi kalba, matyt, jiems palengvėjo sutikus žmogų, šiek tiek pažįstantį Iraną.

– Matote, kokiomis sąlygomis gyvename. Neturime darbo, neturime namų. Ar dėl šito čia grįžome? Ketiname grįžti į Iraną.

Grįždamas į Amarą, prie gruntkelio, sukančio iš pagrindinio kelio, pastebėjau statinį ir nusprendžiau jį apžiūrėti; kaip paaiškėjo, tai buvo paprastas ūkis. Ūkininkas, matyt, buvo patenkintas sulaukęs svečio, kuriam galėjo parodyti savo rūdijančią įrangą ir avis, ieškančias žolės smėlingoje žemėje. Paklausiau, kaip jam sekasi.

– Apsidairykite. Aš turtingas, – atsakė jis. – Turiu traktorių, septynis sūnus, tris šimtus avių, visa žemė, kiek užmatote, priklauso man. Ko daugiau norėti?

Išeidamas paklausiau, ką, jo nuomone, turėčiau daryti.

– Nepasitikėkite policijos viršininku, – atsakė jis. – Jis plėšikas. Nepasitikėkite niekuo, kas gyvena į pietus nuo Al Amaros. Visi jie vagys ir banditai.

– Bet jūs gyvenate į pietus nuo Al Amaros, – paprieštaravau.

– Nepasitikėkite ir manimi,– atsakė jis. Atsisveikindamas padovanojo man gyvą perlinę vištą.

Grįžęs į Amarą, pateikiau siūlymą, kad Išganymo armija imtųsi atstatyti mokyklą; projektui buvo pritarta. Savo lėšomis Išganymo armija pastatė daugiau tradicinių nendrinių trobelių pietiniame miesto pakraštyje ir į jas buvo perkelti pabėgėliai iš mokyklos. Mums pavyko surasti darbo tiems vyrams iš Irano. Po šešių savaičių mokykla buvo visiškai suremontuota, pilna mokytojų ir mokinių.

To ūkininko nebesutikau, nors ne kartą mėginau su juo susisiekti. Galbūt jam ne itin norėjosi bendrauti su sąjungininkų agentu. Perlinei vištai buvo duotas Larry vardas ir ji buvo paleista į valdybos sodą, o Tommy Smithas, mūsų naujasis žemės ūkio kuratorius,

vėliau nustatė, kad Larry yra patelė, ir atnešė jai dvi drauges. Jos perėdavo centriniame kieme ir keldavo tokį triukšmą, kad, kol kudakuodavo, tekdavo nutraukti susitikimus.

Gatvėse vis tiek rodydavosi ginkluoti rūstūs nereguliariųjų pajėgų nariai, o jei britų kariai mėgindavo konfiskuoti jų ginklus, dažnas parodydavo policininko ženklelį. Buvo kalbama, kad iraniečiai tyrinėja mūsų pastatus ir ginkluoja politines partijas; sadrininkai pyko, kad nėra įtraukiami į valdžios organus. Toliau vykdėme ekonominius projektus. Iš Basros gavus ketvirtį milijono man pavyko numaldyti žinybines įstaigas. Buvo patvirtintas dešimties milijonų dolerių vertės projektas nedideliame mūsų naftos telkinyje įrengti dujų turbinų generatorius – taip provincijoje padvigubėjo elektros tiekimas.

Civilinių reikalų komanda pasiūlė nuvežti generolą apžiūrėti neseniai mūsų renovuotos mergaičių mokyklos Amaroje. Ilgas mūsų konvojus atvyko valandą pavėlavęs, mat generolą sugaišino Pelkynės Princas. Mokykla buvo įsikūrusi dviaukščiame betoniniame pastate su kiemu. Kadaise osmanų laikais čia direktoriavo mano bičiulio Yahyos Saido senelis, Bagdado žydas, bet akivaizdu, kad pastatas nuo to laiko buvo perstatytas. Yahyos tėvas – vienas garsiausių šeštojo dešimtmečio Irako komunistų lyderių – buvo gimęs šioje mokykloje.

Dabartinė mokyklos direktorė vilkėjo juodais musulmoniškais drabužiais ir dėvėjo tankų šydą. Ji sakė užlaikiusi kelias mokines po pamokų pasveikinti mūsų, bet mes vėlavome, todėl paleidusi jas namo. Generolas ištiesė jai ranką, bet direktorė jos nepaspaudė.

– Kaip jau esu sakiusi, – piktai tarė ji, – jums nederėtų eiti į šią mokyklą. Čia moterų mokykla. Ji netinkama vyrams. Sutikau tik todėl, kad davėte pinigų remontui.

Generolas mandagiai apžvelgė sienas ir nieko neatsakė. Nusekėme paskui ją į pailgą tuščią klasę.

– Čia turėtų būti chemijos laboratorija. Neturime įrangos. Įrangos ir vadovėlių mums nedavėte, – ji liepė savo padėjėjai nuvesti mus ant stogo.

Didžioji lėšų dalis, kaip paaiškino J. D., už vartų apsaugą atsakingas pareigūnas, buvo išleista naujoms stogo čerpėms sukloti išvogtųjų vietoje. Darbą įvertino mūsų komanda, kurioje dirbo inžinieriai irakiečiai, parengti JAV kariškių inžinierių. Buvome paskelbę konkursą, drauge su irakiečiu švietimo reikalų vadovu įvertinome paraiškas, išrinkome rangovus, pasiūliusius mažiausią kainą, ir stebėjome darbus.

– Kaip matote, – pasakė J. D., – atlikta tikrai gerai. Geras jausmas apima, jei galiu taip pasakyti, sere, kad mergaitės vėl gali eiti į mokyklą.

Vėl nusileidę į pirmą aukštą nustebome pamatę Pelkynės Princą, kamantinėjantį direktorę. Pasisukęs į generolo vertėją, šis paliepė:

– Pasakyk jam, kad tai gėda. Tikra gėda. Keturiasdešimt penki tūkstančiai už šitą! – nagu brūkštelėjo sieną. – Dažai sumaišyti su vandeniu. Niekas nebaigta. Už tokį darbą tik penki tūkstančiai dolerių.

– Neįsižeiskite, bet nematėte stogo, – pasakiau.

– Stogo? Ką? Gal jis auksinis? Budistų pagoda? Kokia gėda. Jūs visad taip darot, niekad nesitariat su manimi, neturit supratimo, ką darot, išrenkat konkursuose visai ne tuos žmones. Jei būtumėt atėję pas mane, viską būčiau atlikęs už penkis tūkstančius dolerių, – jis kėlė balsą, o direktorė pritariamai linkčiojo. – Dabar turiu surasti rangovą, kuris atliko šitą darbą, – pasakykit man jo pavardę, išplėšiu jam liežuvį.

Kontrolės komitetas

O nūnai, mūsų pasibjaurėtinais laikais, nė viena nėra saugi, nors ir būtų paslėpta ir uždaryta kokiame naujajame labirinte, panašiame į tą, kuris buvo Kretoje, nes <...> užkratas sklinda oru, drauge su prakeiktuoju galantiškumu smelkiasi pro visus plyšius ir ima viršų įveikdamas įgimtą santūrumą.

– Miguel de Cervantes Saavedra, *Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis*, Pirma dalis, XI perskyrimas

2003 M. SPALIO 19 D., SEKMADIENIS

Maisanui reikėjo stiprių lyderių irakiečių. Tuštumą, kuri atsirado provincijoje nuvertus Saddamą Husseiną, užpildė kontrolės komitetas, jo narius parinko Princas ir sąjungininkai. Turėjau suformuoti naują provincijos tarybą, bet man nebuvo leidžiama rengti rinkimų. Ką turėčiau paskirti? Senieji žinybų vadovai baathistai ir policininkai buvo bent jau išsilavinę karjeros valstybės tarnautojai ar Policijos akademijos absolventai. Dabartiniai vadovai tepasižymėjo vienu – jie buvo rezistencijos dalyviai; bet anuometė jų veikla buvo tokia slapta, kad tiksliai sužinoti, ką jie nuveikė, buvo sudėtinga. Mažaraščiai Princo Pelkynų arabai, kruopščiai išplėšę Amarą, įrodė iš tiesų esą vagys. Kitų nereguliariųjų pajėgų nariai pradėjo diegti labai griežtas islamiškas socialinio elgesio normas. Visos krantinių kavinės ir alkoholio parduotuvės buvo uždarytos, religinių mažumų bendruomenės bėgo iš provincijos, moterys dabar baiminosi rodytis viešumoje neapsigobusios, interneto kavinės buvo išsprogdintos. Klestėjo mafijos gaujos, susijusios su dyzelino kontrabanda bei žmonių ir mašinų grobimais. Tik trys anąsyk mane

aplankę nereguliariųjų pajėgų vadai tvirtino esą politinių partijų vadovai, ką veikė kiti kontrolės komiteto nariai, iki šiol buvo neaišku.

Komitete buvo keli asmenys iš kaimo vietovių, veikiausiai simpatizuojantys Princui, keli pusamžiai vyrai, mėgstantys kalbėti apie islamą, ir keli atstumtųjų bendruomenių atstovai: viena moteris, sunitas, krikščionis ir vienas sabėjas, Jono Krikštytojo pasekėjas. Pastarieji beveik nepratardavo žodžio. Kiti buvo neklusnūs niurgzliai, skųsdavosi, esą, sąjungininkai nesuteikia jiems jokios atsakomybės, todėl jos ir neprisiimą. Daugelis juos niekino. Tačiau taip pat buvo aišku, kad į komitetą liko neįtraukta viena galinga grupuotė – alternatyviosios tarybos.

Per šį laiką nuo mano apsilankymo sadrininkų pirmininkaujamame susirinkime Al Kaloje alternatyviųjų tarybų paslaptingumas nesumenko. Nors jos akivaizdžiai simpatizavo sadrininkams, tvirtino jiems nepriklausančios ir, nors buvo islamistinės, laikėsi priešiško Iranui požiūrio. Šias grupuotes rėmė – priešingai nei kitas – miesto neturtėliai. Jos turėjo agresyvias nereguliariąsias pajėgas, bet gebėjo veiksmingai išdalyti gyventojams žibalą ir būtiniausias prekes.

Išsilavinę irakiečiai, laikantys save šiuolaikiniais nacionalistais, neapkentė alternatyviųjų tarybų lygiai tiek pat, kiek ir grupuočių, sudariusių oficialųjį komitetą, ir kaltino jas „grįžtant prie gentinio feodalizmo ir religinių prietarų“. Tačiau alternatyviosios islamistinės tarybos buvo labai galingos ir palaikomos, tad neįtraukti jų negalėjome. Kita vertus, Princo galią sumenkintų visapusiškas atstovavimas visuomenei taryboje.

Princas buvo bene garsiausias rezistencijos lyderis Irake; nors nesilaikė radikalių politinių ar religinių pažiūrų, būtų buvęs pavojingas priešas, praeityje jis labai rizikavo teikdamas mums paramą. Dažnai buvo neteisingai kritikuojamas – snobiškas miesto elitas kalbėjo, esą, jis nebaigęs vidurinės mokyklos, jam nepavykę tapti karininku, neva esąs tik „išsišokėlis kapralas, virtęs diktatoriumi“. Tiesa, Princas tikriausiai dalyvavo plėšiant provinciją, pasipelnė

parduodamas vogtus žinybinių įstaigų automobilius kurdų teritorijose, prikimšo policiją ir administraciją savo giminaičių gentainių ir susidorodavo su politiniais priešais; tačiau lygiai taip pat elgėsi ir didžiausi jo priešai, ir jo sąjungininkai. Kai kurie irakiečiai tvirtino, kad Princas eina išvien su iraniečiais ir provincijoje visi jo nekenčia. Patikimos informacijos, ką mano žmonės kaimo vietovėse, neturėjome. Labiau tikėtina, kad Princas neapkentė Irano. Beveik visi jo varžovai buvo islamistai ir, gavę valdžią, galėjo suskaldyti provinciją bei stoti prieš sąjungininkus. Visos šios priežastys lėmė, kad pulkininkas, gerai pažinodamas provinciją, labai pasikliovė Pelkynės Princu.

Atvykome žadėdami demokratiją, o ne maištininkų vadeivos režimą, tad negalėjome ir toliau valdyti tik Princo rankomis. Tikėjausi į naująją tarybą įtraukti ne tik alternatyviąsias islamistinės pakraipos partijas, bet ir kelis nuosaikesnius išsilavinusius asmenis. Be to, naujajai tarybai ketinau suteikti aiškų savarankiškumą, leisti prisiimti atsakomybę ir naudotis nuosavu biudžetu, kad ji kaip galima greičiau galėtų perimti provincijos valdymą. Tokį mano apsisprendimą lėmė moralumo klausimas, būtinybė ir šiokia tokia politinė filosofija. Nors Princas mane ignoravo, atmesdamas mano pasiūlymus ir užgauliai atsiliepdamas apie mūsų projektus, vyliausi, kad toks jo nusistatymas man dar nepadarė jokio poveikio.

Galiausiai apie savo naująjį tarybos planą parašiau į Bagdadą. Neminėjau, kad tarybose gausu nemėgstamų mafijos nusikaltėlių. To nepadariau iš dalies dėl to, kad provincijos tikrovė buvo visiškai kitokia, nei įsivaizduota Bagdade, ir būčiau apkaltintas iškraipąs vaizdą. Kita vertus, kariškiai tokią mano nuomonę būtų palaikę jų darbo, atlikto iki man atvykstant, kritika. Trečia, dėl šios netvarkos provincijoje galėjau likti apkaltintas pats. Tad biurokratinės prozos stiliumi surašiau projektą, kuriame išaiškinau „integralesnį metodą“. Iš Bagdado negavau jokio atsakymo. Nesistebėjau. Už mažos mūsų provincijos ribų vyko daug dalykų.

Pirmoji galimybė išdėstyti savo naująją strategiją pasitaikė per susitikimą su kontrolės komitetu. Pačiame gale sėdėjo stambusis Maimunos meras ir senasis šeichas Ismailas. Jie buvo Princo žmonės, bet sudarė mažumą. Princo brolis Riyadhas, susipykęs su komitetu, atsistatydino; kalbėta, kad jis mėginęs veikti kaip provincijos valdytojas, tad niekas nenusiminė jam pasišalinus. Šalia jų sėdėjo žavusis buvęs nacionalinis krepšinio čempionas, šiek tiek simpatizavęs islamistams, jis buvo artimas mūsų valdybos draugas, bent jau iki ėmėsi regzti planus, kaip perimti vietos Olimpinį komitetą. Kitame gale sėdėjo Abu Mustafa, keturiasdešimtmetis dvasininkas, dažnai užsukantis pas mane į būstinę, matyt, papramogauti ir paskleisti nepaprastos išminties; be šių, dar buvo nereguliariųjų pajėgų nariai, anksčiau gyvenę Irane.

Tarybos nariai pirmiausia pasiskundė, kad jiems dar neišmokėti atlyginimai. Jie labai pyko. Aš taip pat piktinausi dėl jų – juk pirmiausia siekėme pastatyti ant kojų Irako valdžią, bet Bagdadas negebėjo išmokėti net menkos sumelės provincijos tarybos narių algoms.

Paskui prakalbo šeichas Rahimas. Dešimtį metų jį kankino Saddamo Husseino valdžia. Šeichas man patiko – jis nebijojo manęs ir dažnai elgėsi šiurkščiai, bet taip pat šiurkščiai elgėsi ir su provincijos grupuotėmis.

– Turite leisti mums formuoti slaptuosius policijos dalinius. Tik šitaip galima palaikyti tvarką provincijoje.

– Bijau, kad negaliu to leisti. Jūs ne policininkai. Toks siūlymas nedemokratiškas.

– Jūs nesuteikiate mums atsakomybės, niekuomet neklausote mūsų patarimų, – priekaištavo jis. – Žmonės eina pas mus su reikalavimais, o mes negalime jų įvykdyti. Provincijoje nėra net valdytojo. Jūs diktatorius.

Paaiškinau, kad ketinu išplėsti tarybą, suteikti aiškias teisines galias bei finansavimą ir leisti jai išrinkti valdytoją.

– Kada? Jau esame girdėję tokių pažadų.

Apžvelgiau sėdinčiuosius už stalo.

– Nauja provincijos taryba bus suformuota per šešias savaites, – atsakiau atsitiktinai parinkdamas datą. – O kai ji bus suformuota, išrinks valdytoją.

– O ar visi išlaikysime savo postus? – neatlyžo šeichas Rahimas.

– Ne. To negaliu užtikrinti. Kai kuriems gali tekti pasitraukti. Bet sieksiu, kad naujoji taryba atstovautų visiems provincijos gyventojams. Šis organas, šeichai...

– Kodėl šeichai? – paklausė politikas islamistas. – Mes šiuolaikiški žmonės. Nepripažįstame genčių.

– Mes, gentys, turime vienodas teises su visais! – subaubė iš už stalo vienas šeichas. – Dalyvavome 1920 m. revoliucijoje prieš britus ir 1991 m. sukilime prieš Husseiną. Mes irgi turime savo kankinių.

– Taip pat, – tęsiau, – įtrauksiu politines partijas, religines grupes, miestų merus, išsilavinusius ir patyrusius žmones, alternatyviąsias tarybas...

– Britų strategija – skaldyk ir valdyk, – nutęsė dvasininkas ir jau griežčiau pridūrė: – Alternatyviosios tarybos yra netikėliai Sadro nusikaltėliai. Neturėtumėt jų įtraukti.

– Žmonės juos remia, – atsakiau.

– Tik neišmanėliai, – paprieštaravo dvasininkas.

– Užgauliojate juos, o jie – jus. Tegul verčiau jie būna šiapus negu anapus sienos.

– Jie – sadrininkai, dar didesni jūsų, nei mūsų, priešai, – atsakė jis.

– Jeigu jie mūsų priešai, tai turime laikyti juos dar arčiau savęs, – pasakiau. – Jei jie nebus įtraukti, jums teks visa kaltė dėl valdžios veiklos sunkumų, jie kaltins jus korupcija bei nekompetencija ir tik pelnys dar didesnį palaikymą.

Stojo nemaloni tyla. Princas ir Irano grupuotė sutarė tik dėl vieno – neįtraukti sadrininkų. Bagdade jų taip pat neapkentė. Tiesą sakant, niekas nebūtų man padėkojęs, kad įtraukiu juos į tarybą, taip pat ir patys sadrininkai, kurie mieliau kritikuodavo visus būdami nuošalyje.

– Turiu jums prašymą atlikti naujus išminavimo darbus, – suurzgė šeichas Rahimas.

Sutikau apsvarstyti klausimą, bet priminiau, kad nevyriausybinė organizacija per mėnesį už tai ima beveik pusę milijono dolerių. Užuot išvalę kelis užminuotus akrus, galėtume už tiek suremontuoti dvidešimt mokyklų.

– Kaip dėl korupcijos jūsų rangos sutartyse? – toliau kalbėjo šeichas Rahimas. – Rekonstrukcinių darbų konkursų nugalėtojais išrenkate korumpuotus žmones bei baathistus ir nesiklausote, kai tą jums sakome.

– Trys šios tarybos nariai sėdėjo mūsų konkursų vertinimo komisijose. Jūs pats, šeiche, buvote komisijos narys. Ketinu šiuo reikalu įvesti griežtą tvarką. Nuo šiol rangos konkursų vertinimo komisijos bus sudaromos iš vieno vietos tarybos nario, vieno provincijos tarybos nario ir atitinkamos žinybinės įstaigos direktoriaus. Mano civilinių reikalų komanda bus tik stebėtoja, turinti veto teisę.

– Čia tik pažadai, seidai Rory. Kažin ar sugebėsite juos įvykdyti? Galbūt lengviau jumis patikėsime, kai išmokėsite mums algas.

Iš kišenės išsitraukiau dešimt tūkstančių dolerių grynaisiais ir įteikiau juos buhalteriui. Stojo tyla; jie atrodė kažkaip nustebę. Įrodžiau, kad pažadus galiu tesėti; bet tik vienas žinojau, jog pinigus rizikingai pasiskolinau iš kitos sąskaitos, vildamasis, kad Bagdadas galiausiai pristatys atlyginimams reikalingą sumą ir leis man susigrąžinti šiuos pinigus. Susitikimas baigėsi be aršaus pasipriešinimo, kad taryba būtų pertvarkyta.

Vyriausioji vadovybė

Užtat įžvalgus respublikos kūrėjas... turi stengtis pasidaryti vienvaldžiu viešpačiu. Niekada nė vienas šviesus protas nepriekaištaus niekam to, kad norėdamas sukurti karalystę arba respubliką jis griebėsi nepaprastų priemonių.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, IX skyrius

Žalioji zona

Praėjus kelioms savaitėms nuo atvykimo į Maisaną, nuskridau į Bagdadą dalyvauti Bremerio konferencijoje, ten radau vykstant tokio masto operaciją, kokią sunku būtų buvę įsivaizduoti mano mažytėje, aptriušusioje Maisano valdyboje. Vakarieniauti nuvykau į viešbutį, kur per pirmąjį vizitą Irake ėjau paplaukioti. Ten sutikau kalifornietę Marlą, su ja susipažinau Kabule, anąkart ji buvo apsistojusi mano kambaryje Bagdade, taip pat savo gerą draugą Matthew MacAllesterį, kurį Husseinas kalino Abu Graibo kalėjime, ir Georges'ą Malbrunot, prancūzą „Figaro" korespondentą. Georges'as buvo paniuręs, sakė, kad kils pilietinis karas:

– Atpažįstu šitą jausmą – čia kaip Beirute 1984 metais.

Grįždamas atgal pravažiavau senąją Jungtinių Tautų būstinę viešbutyje „Canal". Per ankstesnįjį vizitą lankiausi ir ten. Viena bičiulė, žinojusi, kad ieškau darbo, tada pasiūlė man ateiti susitikti su Jungtinių Tautų specialiuoju pasiuntiniu Sergio de Mello. Pokonfliktinėse situacijose svarbiausias vaidmuo tekdavo Jungtinėms Tautoms, tačiau Irake jis buvo sumenkintas, Jungtinės Tautos turėjo nedidelę būstinę, nedaug ką galėjo padaryti. Tąkart ramiai praėjau

pro apsaugą – niekas nemėgino manęs apieškoti ar pasiteirauti, kokiu reikalu atėjau. Į būstinę ėję irakiečiai buvo gerai nusiteikę. Tada pasakiau savo pažįstamai, kad įtampos nejaučiu. Ji atsakė, kad specialusis pasiuntinys didžiuojasi, jog irakiečiai įleidžiami į Jungtinių Tautų pastatą – kitaip nei Žaliojoje zonoje, kur jau per pusę mylios nuo pagrindinės įstaigos sustatyti užtvarai.

Mano bičiulė įėjo į nedidelę būstinę ir netrukus grįžo atsiprašinėdama – deja, aš negalėsiąs dalyvauti susitikime. Pamačiau praeinantį de Mello. Buvau sutikęs jį Indonezijoje, bet jis manęs nepastebėjo, o gal neatpažino, tad nuėjau į bufetą, kur prasėdėjau nuo dešimtos iki antros po pietų, šnekučiuodamasis su nevyriausybinės organizacijos darbuotojais, atėjusiais pavalgyti ir pasinaudoti internetu. Ypač man patiko tunisietis saugumo patarėjas, prieš tai tarnavęs Balkanuose, jis nerimavo dėl teroristų, taikančių į Jungtines Tautas.

Išėjau antrą, ketinau grįžti vėliau, pavakarį, pasinaudoti internetu. Tačiau kai grįžau pusę penkių, iš abiejų pastato galų kilo iršti dūmų stulpai, ten buvusiųjų artimieji klykė ir stumdė JAV kordono karius, o moteris, užkandinėje atnešusi man salotų, bėgo link mūsų. Savižudis sprogdintojas įvairavo savo sunkvežimį po de Mello kabineto langu. Per sprogimą žuvo dvidešimt penki Jungtinių Tautų pareigūnai ir keli nevyriausybinės organizacijos darbuotojai, dirbę su našlaičiais. Taip ir nesužinojau, ar su manimi pietavęs tunisietis liko gyvas. De Mello užvirto nuolaužos, jis mirė tą pavakarį. Dauguma Jungtinių Tautų darbuotojų buvo evakuoti, Irake liko tik negausios jų pajėgos.

Dabar, praėjus dviem mėnesiams, negalėjau nė artyn prieiti prie pastato, visose gatvėse stovėjo užtvaros, nors panašu, kad jis buvo apleistas, kaip ir Jungtinės Karalystės ambasada bei daugelis kitų įstaigų mieste, o darbuotojai pasitraukė į Žaliąją zoną.

Mane vėl išleido prie Žaliosios zonos tuščioje automobilių stovėjimo aikštelėje. Ant kelio išmėtyti betoniniai luitai turėjo kliudyti savižudžiams sprogdintojams laisvai privažiuoti artyn, gatvėje man

už nugaros stovėjo prekystaliai, apšviesti lempučių girliandomis. Vienas irakietis sušuko:

– Atsargiai, mano drauge. Daryk taip, kaip liepia tie kareiviai.

Praėjau pro ženklą „Karinė zona: leidžiama naudoti mirtiną jėgą“ ir įėjau į spygliuotos vielos tunelį, beveik nieko negalėjau įžiūrėti per prožektorių šviesas. Netrukus priėjau storų smėlio maišų stulpus ir išgirdau už prožektoriaus riktelint pietietišku akcentu:

– Pakelt rankas!.. Laikyt išskėstas!

Labai atsargiai padariau, kaip liepta, nerimaudamas, kad rankoje laikoma knyga atrodys kaip bomba.

– Labas vakaras, – šūktelėjau kaip įmanydamas angliškesne tartimi.

– Nesustot!

Paėjėjęs dvidešimt jardų pamačiau šalmuotą siluetą su stora neperšaunamąja liemene, man į krūtinę nutaikiusį automatą. Iš maskuojamuoju tinklu apdengtos būdelės žengtelėjo vyras.

– Veidu į sieną. Duokit man objektą. Dabar jus apieškosiu, – jis kalbėjo su ispanišku akcentu ir labai kruopščiai mane apieškojo.

– Gerai, palaukit čia.

Man buvo mostelėta į medinį suolą. Tada penkias minutes klausiausi, kaip šioje kontrolės postų ir šarvuotės dykumoje ūžia dyzeliniai generatoriai. Ant smėlio krito oranžiniai halogeninės šviesos lopinėliai, ploni, lyg tigro dryželiai, dygliuotos vielos šešėliai ir drūti smėlio maišų ir šarvuotųjų automobilių kontūrai. Nakties dangaus nebuvo matyti. Nieko nesigirdėjo ir nesimatė – nei miesto už mūsų, nei Žaliosios zonos priešakyje. Nors buvo aštunta vakaro, tvyrojo gal trisdešimt aštuonių laipsnių karštis, negalėjau atsidžiaugti, kad nedėviu šalmo ir neperšaunamosios liemenės.

– Iš kur jūs esate? – paklausiau, kaip kad paprastai klausiu.

– Aš? Iš Puerto Riko, – atsakė seržantas.

Buvau sutikęs ne vieną puertorikietį, tarnaujantį JAV kariuomenėje, bet retas kuris buvo lankęsis Jungtinėse Valstijose.

– Ar jums patinka šis darbas?

– Tai jau tikrai užknisa, – reikšmingai atsakė kitas vyras, kaip paaiškėjo, devyniolikmetis floridietis. – Aštuonis mėnesius. Dvylika valandų stovėti prie vartų. Nebuvau išėjęs iš čia jau nebežinau kiek laiko. Noriu eit iš sargybos. O šiandien matėt? Dar pratęsė. Privaloma. Jokių išlygų.

– Vartų sargyba svarbus darbas, – pasakiau.

Matyt, šiems vyrams buvo lemta sargyboje praleisti visus dvylika tarnybos mėnesių, galbūt taip ir neiššovus nė vienos piktos kulkos. Veikiausiai jie ne ką težinojo apie Laikinąją koalicinę vadovybę, kurios būstinę sergėjo, dienos turbūt atrodė ilgos, karštos ir vienodos. Paklausiau, ko, jų manymu, čia atvykę.

– Pasiimti jų naftos. Ne? – nusijuokė puertorikietis.

Šyptelėjau. Vėliau, kai tą patį išgirdau sakant britų karį, pagalvojau – nejau tie kareiviai nė trupučio nenori, kad tikėjusieji sąmokslo teorija būtų buvę teisūs, o po šios invazijos jų šalys gaus bent nemokamos naftos.

– Dėl manęs tai – atsikratėm Husseinu, ir viskas. Laikas namo, – pasakė floridietis. – O, ateina Ali, – jis pažvelgė per taikiklį ir subaubė: – Pakelt rankas! Laikyt išskėstas!

Stambus irakietis su beisbolo kepurėle ir trumparankoviais marškinėliais iškėlė vertėjo pažymėjimą.

– Sveiki, vyrukai, – pasisveikino jis neįtikėtinai įtikinama amerikietiška tarsena, seržantui jį aptapšnojant. – Tai kas gero?

Seržantas kriktelėjo.

– Naktis praėjo gerai?

Seržantas vėl krektelėjo.

– Ten tai sumauti reikalai, – pasakė irakietis.

Nė vienas nieko neatsakė. Patikrinę mostelėjo jam eiti.

Suktos vielos koridoriumi patraukiau tolyn iki kito kontrolės punkto, kur radau tą patį irakietį ir atsisėdau greta.

– Tie vyrukai, – pašnibždomis tarė man irakietis. – Ar matot, kaip jie elgiasi su mumis? Kaip su šunimis. Argi atrodot kaip teroristas? Arba aš? Aš čia dirbu vertėju. Pas jūrų pėstininkus. Kas vakarą važiuoju su reidais. Turiu slėpti veidą.

Dirbti vertėju buvo pavojinga. Vertėjai gyveno už šios būstinės ribų neturėdami jokios apsaugos, tad kaimynai netrukdavo sužinoti, kaip jie užsidirba pragyvenimui. Daugelį nužudė.

– Husseino policija mušdavo žmones. Bet su išsilavinusiais žmonėm, užsieniečiais, jie mokėjo elgtis mandagiai. Irakiečiai labai išdidūs. Mūsų kultūroje labai negerai taip apieškoti žmones. Kodėl amerikiečiai tokie agresyvūs su visais?

Burbtelėjau, esą, amerikiečių visuomenė egalitarinė.

– Aš tą žinau, – atsakė vertėjas jau garsiau, kad išgirstų ir sargybiniai. – Žinom, kad jie dar visai jauni. Išsigandę, jiems karšta, jie nieko nežino. Bet turėtų ko nors išmokti. Kodėl nepasimokius? Bent kelių frazių. Vakar buvau kelyje, kontrolės punkte, jie sustabdo mašiną ir šaukia vairuotojui angliškai: „Lik mašinoj." Jis nesupranta, ką tie sako – buvo neišsilavinęs – ir atidaro duris. Aš bėgu prie jo ir šaukiu arabiškai: „Nelipk." Bet nespėju, ir jį nušauna.

Pažvelgiau į jį.

– Netikit manimi. Klausykit, mačiau savo akimis. Todėl jie ir pralaimi Irake.

Ir vėl ėjau spygliuotos vielos koridoriais, dar per tris kontrolės punktus. Ant kelio baltavo linijos, stovėjo kelio ženklai, supratau, kad tebesu toje pačioje keturių juostų gatvėje, kur ką tik mačiau prekystalius ir lempučių girliandas, tik štai dabar ji driekėsi Žaliosios zonos dykynėje, kur nesimatė nė vieno žmogaus, nebuvo nei automobilio, nei prekystalio. Praėjau fontaną ir, žengęs pro aukštas stiklines duris, atsidūriau marmuriniame „Al Rashid" viešbučio vestibiulyje su sietynais, čia buvau apsistojęs.

Vestibiulis buvo pilnas džinsuotų vyrų, avinčių kareiviškais dykumų batais. Vienas būrelis vilkėjo trumparankovius marškinėlius su užrašais „A Can of Whup-Ass“ ir „Who's Your Baghdaddy?“. Viešbutis ir jo darbuotojai buvo rekvizuoti, o šie žmonės buvo sąjungininkų personalas, paskirstytas po du į kambarį. Parduotuvėlėse kai kurie pirkosi rankinius laikrodžius su Husseino atvaizdais ir mečetės formos žadintuvus, kurie kelia skambučiu-kvietimu melstis. Kiti tyrinėjo aliejinius paveikslus, vaizduojančius žirgus, vėjo taršomais karčiais amžinai šuoliuojančius iš dykumos saulėlydžio, galbūt mirtinai išgąsdintus jo nenatūraliai alyvinių ir skaisčiai raudonų spindulių.

Pakilau eskalatoriumi ir atsidūriau prie pokylių salės, man įžengus pro dvivėres duris, garsiai skambėjęs hiphopas staiga virto „Gipsy Kings“. Kairėje prie baro jauni vyrai gėrė alų, o nedidukė pusamžė moteris mėgino skaityti knygą. Vienas kolumbietis, man pristatytas kaip einantis planavimo ministro pareigas, šoko tvirtai prisispaudęs aukštesnę už save anglę, trumpos jo kojos nešė ją žingsnis po žingsnio atgal prie diskotekos vedėjo. Atmetęs dešinę ranką už nugaros, suėmė merginą už kairės, dukart apsuko ir vėl pagavęs tvirtai suspaudė glėbyje, tada ėmė kažką šnibždėti jai į ilgus rudus plaukus.

Vėliau pagal „The Rolling Stones“ dainą šokau su viena moterimi, aptemptais marškinėliais be petnešėlių ir mini sijonu. Ji buvo bosnė, anksčiau dirbusi su JAV kariškiais Sarajeve, o dabar dirbo Žaliosios zonos valdininkų skalbėja. Bet, matyt, įgrisau jai su savo prasta bosnių kalba, nes ji atsuko man nugarą ir nuėjo prie būrio moterų, kurios, sprendžiant iš sudėjimo, atrodė taip, lyg būtų tarnavusios kariuomenėje. Diskotekos vedėjas nutraukė dainą ties „*the time is right for fighting in the street, for a palace revolution*“ paleisdamas ritmenbliuzą. Sulig kiekvienu tokiu mainymu į šokių aikštelę išeidavo vis kitas būrys.

Jau buvo pirma nakties. Restoranai anapus mus juosiančios sienos nebedirbo jau keturias valandas, žmonės buvo grįžę namo. Visame Bagdade: nuo sugriautų Osmanų rūmų prie Tigro upės iki

datulių palmių plantacijos miesto pakraštyje, buvo tylu. Dauguma irakiečių nebuvo itin religingi, o aukštesnieji valdininkai konfidencialioje aplinkoje darydavo neįtikėtinus dalykus, tačiau nepadorių šokių paryčiais irakiečiai su atvykėliais nešokdavo.

Suskambo salsa, paskui Justinas Timberlake'as. Tikriausiai padavėjams, rymantiems prie sienos sunertomis ant oro kondicionierių rankomis, atrodė, kad jie pateko į kitos galaktikos ateivių barą. Jie spoksojo į buvusį britų gurką, vilkintį Austino Powerso marškiniais iš violetinio atlaso su keturių colių ilgio apykaklės atvartais, į europietę, sukančią pečius ir pagal bet kokią muziką atliekančią prancūzišką roką, į du apsiglėbusius vyrus. Šokių aikštelės pakraštyje, po besisukančiu diskotekos burbulu, priešais girtus žiūrovus klubais švytravo nuogapilviai monetarinės politikos ekspertai, lyčių klausimų konsultantai, inžinieriai ir pulkininkai. Svarsčiau, ar padavėjai, stebėdami šią islamiškame pasaulyje įsivaizduojamo Vakarų dekadanso inscenizaciją, galvojo, kad mes šitaip elgiamės kas naktį? Man čia labai patiko. Šokau su žmonėmis, atvykusiais iš visiškai skirtingų kraštų, jei ne Irakas, jie niekuomet nebūtų susirinkę viename klube – čia buvo sunkvežimių vairuotojų, karių, socialinių inžinierių ir ekonomistų. Sutikau penkiasdešimtmetį vyriškį, plaukus susirišusį į uodegėlę, jis priklausė Alabamos „Pragaro angelams", čia atvyko dirbti su vandens projektais, buvo pirmą kartą išvykęs iš Jungtinių Valstijų.

Kartu su bičiule nusileidome į kavinę atsigerti arbatos, užkąsti džiūvėsių ir humuso. Per vieną stalą nuo mūsų sėdėjo Bernie Kerikas, buvęs Niujorko policijos komisaras, dabar – Irako vidaus reikalų ministras, jis buvo vienas. Bičiulė man papasakojo, kad jis dažnai būdavo drauge su asmenine viešųjų ryšių komanda, kuri rūpindavosi jo nuotraukomis spaudai: jis – su akiniais nuo saulės, jis – su šautuvu rankoje, jis – nežada Bagdadui pakantumo. Kitame kavinės gale mane supažindino su dar vienu žmogumi, laikiusiu save vidaus reikalų ministru. O kiek anksčiau sutikau du vyrus, kurie abu manė

esą telekomunikacijų komisarai. Regis, rūmuose būta daugoka viršininkų. Ne vienas, iškviestas į Baltuosius rūmus, kur jam būdavo pranešama, esą, kaip tik jis pasirinktas vadovauti kuriai nors didžiulei Irako daliai, atvykęs čia sužinodavo, kad kitam žmogui buvo pasakyta lygiai tas pat. Be to, čia buvo ir ne amerikiečių, paskirtų lygiai į tas pačias pareigas savo šalių politikų. Laikinoji koalicinė vadovybė eikvojo nemažai jėgų organizuodama darbo aplinką, skaičiuodama asmens sargybinius, rūpindama automobilius ir sraigtasparnius, nustatydama atskaitomybę ir būdus, kaip palaikyti ryšį su Bremeriu. Iš dalies tuo galima paaiškinti, kodėl Bernie Kerikui iki šiol nepavyko aprūpinti Irako policininkų būtiniausiais ginklais, radijo ryšio priemonėmis, automobiliais ir uniformomis.

Man išėjus iš pastato, džinsuotas vyras su pistoletu prie dešinio šono ir kalašnikovu ant peties paprašė parodyti leidimą. Pažinau jį – tai buvo amerikietis, buvęs jūrų pėstininkas, dabar dirbantis privačioje apsaugos bendrovėje. Pažinojau kelis jo kolegas iš Afganistano, o prieš kelis vakarus kartu išgėrėme po taurelę. Aplinkiniai jį mėgo, man jis pasirodė linksmas, elgėsi laisvai, apie Irąką kalbėjo ironiškai.

– Sveikas, Dave'ai, – pasisveikinau. – Deja, leidimo neturiu, mane lydi Catherine. Aš Rory. Prieš du vakarus drauge išgėrėme. Juk prisimeni...

– Ne. Neprisimenu.

Jis stvėrė mane už apykaklės ir apsukęs tvirtai prispaudė prie sienos. Praeidami keli mano pažįstami nusigręžė. Tada pasirodė Catherine:

– Dave'ai, jis su manimi, – pasakė rodydama savo leidimą.

Dave'as nekreipė į ją dėmesio; baigęs mane apieškoti prikišo veidą prie manojo ir suriko:

– Jei vėl tave pamatysiu toliau kaip per penkis jardus nuo savo palydovo, suvarysiu tau savo batą į subinę, kad skrisi lauk iš čia. Aišku, viršininke? – ir nelaukęs atsakymo nuėjo.

Kitą rytą pusryčiavau valgykloje, kuri buvo įrengta senojoje Respublikos rūmų pokylių menėje. Pagrindinę rūmų dalį karaliui pastatė britų inžinerinė kompanija, sparnus pristatė Husseinas ir ant jų užkėlė keturis milžiniškus savo biustus su šalmais. Noah Feldmanas, Laikinosios koalicinės vadovybės konstitucinis patarėjas, šias skulptūras pavadino „pseudoandalūziškuoju diktatoriaus rokoku“, o šalmus – „prūsiškos pikelhaubės ir arabiškos kufijos junginiu“. Senajame osmanų pasaulyje ūsų ilgio būta svarbaus dalyko. Vieno didžiausių osmanų sultonų ūsai buvo tokie ilgi, kad kovos metu tekdavo juos surišti jam po kaklu, o paskutinėje tragiškoje tautinio juodkalniečių epo scenoje mirštančio didvyrio palydovas jo prašo: „Leiskite pakelti jūsų ūsus, kad matyčiau žaizdą jūsų krūtinėje.“ Husseino skulptūros turėjo dailius ūselius, dydžio sulig banglente.

Aukšto skliauto lubos marmurinėje įėjimo rotondoje buvo uždažytos slepiant dar vieną Husseino paveikslą. Šone, alkovoje, pavadintoje „Garbingų svečių laukiamasis“, stovėjo prašmatnios auksuotos sofos ir žaliu malachitu inkrustuotas stalas. Pastebėjau, kad sosto menė buvo virtusi koplyčia, regis, keli amerikiečių pulkininkai organizavo Biblijos skaitymo grupeles.

Pagrindinę valgyklą, įkurtą pokylių menėje, tvarkė antrinė „Halliburton“ kompanijos įmonė. Ant durų kabėjo užrašas „Griežtai draudžiama įsinešti ginklus, t. y. automatinius šautuvus, kalašnikovus arba nupjautvamzdžius“, o kitoje eilutėje buvo parašyta „Su pistoletais įleidžiama“. Restoraną aptarnavo pakistaniečiai musulmonai, Šiaurės Indijos induistai ir keli Nepalo budistai, jiems buvo mokama po šimtą dolerių per mėnesį; matyt, jie čia dirbo, nes manyta, kad vietiniai irakiečiai keltų grėsmę saugumui. Gyvendamas pokonfliktinėse vietovėse kaip civilis, buvau pratęs visur valgyti iš vietinių produktų pagamintą maistą. Nors BBC Kabule ruošdavo keptus viščiukus su salotomis, bet pirkdavo juos turguje. O čia visi

produktai buvo atvežti, daugelis jų atkeliavę dvylika tūkstančių mylių tiesiai iš Jungtinių Valstijų. Meniu dominavo mėsainiai ir ledai, pusryčiams buvo tiekiama karijų dūmuose rūkyta kiaulienos šoninė, blynai su klevų sirupu, žemės riešutų sviestas ir neriebi grietinėlė. Šiek tiek vėliau man pavyko keliais urdu ir nepalų kalbų žodžiais, kuriuos mokėjau, iš personalo išsiprašyti indiškos duonos ir šaltos saldžios arbatos. Atsisėdau su jaunu vyru iš Jungtinės Karalystės iždo. Jis kalbėjo mandagiai, bet, matyt, nebuvo girdėjęs apie mano provinciją, be to, atrodė persidirbęs ir netrukus išėjo.

Prie valgomojo menės, aukštai ant marmuro sienų buvo surašytos arabiškos sentencijos. Viena skelbė:

> „Neklauskite, ką šalis gali jums duoti, klauskite, ką patys galite padaryti dėl savo šalies."
>
> Saddamas Husseinas

Konferencija vyko prie milžiniško, apskrito tuščiavidurio stalo su visur išstatinėtais mikrofonais. Buvo sukviesti visi provincijų koordinatoriai ir šalyje tarnaujantys generolai majorai bei generolai leitenantai. Johnas ir Markas atvažiavo iš Nasirijos ir Kuto, o kurdų regionų koordinatorės ir generolai atskrido sraigtasparniais. Ministrai ir vyresnieji patarėjai – retas kada išeidavo iš rūmų – tik nulipo aukštu žemiau savo kabinetų. Čia susirinko apie šimtą aukščiausiųjų Irako administracijos pareigūnų, kas vilkėjo JAV jūrų pėstininkų maskuojamosiomis dykumų uniformomis, kas melsvai pilkšva apranga, siūdintais moteriškais kostiumėliais ar buvo su juodai ir baltai margintomis kufijomis.

Bremeris sėdėjo stalo gale, vilkėjo kostiumą ir avėjo kareiviškus batus, jo veidas buvo raukšlėtas, o plaukų kupeta rūpestingai sušukuota. Kalbėjo labai tyliai, dažnai raukydamas antakius, matyt, jam nepatiko pradėti susirinkimą.

Paskui prabilo Andy Bearparkas, sėdintis Bremerio dešinėje, kaip visada apsivilkęs kostiumą, su kuriuo atrodė kaip laidojimo biuro darbuotojas:

– Žinau, kad daug dalykų nesiseka. Mums su Jerry tai žinoma, – Andy visuomet vadindavo Bremerį pravarde, visi kiti jį vadino ambasadoriumi Bremeriu. – Metas pristatyti planą, nesitikėkite, kad jis bus tobulas.

Majoras iš Strateginio planavimo skyriaus mums parodė skaidrę su vertikaliomis juodų taškelių linijomis, aštuoniomis geltonos spalvos horizontaliomis rodyklėmis, taip pat nusėtą raudonais ir baltais lygiakraščiais trikampiais bei įrémintą žydromis, baklažano ir raudonojo vyno spalvų horizontalėmis. Šį geometrinį piešinį dengė tekstas. Majoras pradėjo pasakoti apie kai kuriuos trims svarbiausiems miestams teikiamus prioritetus.

Netrukus generolas Oriendo, šešių pėdų ir keturių colių ūgio, du šimtus svarų sveriantis plikagalvis Ketvirtosios pėstininkų divizijos vadas, susidėjo didžiules rankas ant stalo ir, gan vykusiai mėgdžiodamas kalbėtoją, laibu balseliu prabilo:

– Bagdadas, Basra, Mosulas. Bagdadas, Basra, Mosulas, – paskui jau normaliu balsu pridūrė: – Visąlaik kalbat tik apie Bagdadą, Basrą, Mosulą. Ar žinote, ką reiškia būti Tikrite ar Faludžoje ten tarnaujantiems vaikinams?.. Turiu jums pasakyti, kad jie nevilty – sunku. Atvirai sakant, sunku, – jo balsas ėmė trūkčioti, ir jis staiga nutilo.

Majoras, kuris nebuvo pratęs kalbėtis su generolais majorais, gan nervingai grįžo prie savo skaidrės ir parodė keletą geltonų rodyklių su tokiais pavadinimais:

Valdymas
Ekonomika
Svarbiausios visuomeninės paslaugos
Teisingumo ministerija

Saugumo klausimai
Vidaus reikalų ministerija
Strat. kom.: Strateginės komunikacijos
CJTF-7: Karinė koalicinė vadovybė

Kiekviena rodyklė buvo pertraukta taškelių linijomis, žyminčiomis įvairias datas per ilgesnį kaip dvejų metų laikotarpį – nuo tada iki 2005 m. gruodžio. Žydros spalvos linijos turėjo užrašus, kaip antai – „OIF 2 rotacija“ ir „paspartintas kariuomenės komplektavimas“. Baklažaninės linijos, įgavusios rausvą atspalvį viename gale ir mėlyną kitame, buvo pavadintos „darbo vietų kūrimas“ ir „kontrolės perdavimas irakiečiams“. Trikampiai simbolizavo pagrindinius rodiklius.

Iš visko sprendžiant, mums buvo sakoma, kad per kitus septynis mėnesius – be daugybės kitų dalykų – turėtume išrinkti pereinamojo laikotarpio asamblėją, privatizuoti valstybines įmones, įdiegti elektroninės prekybos sistemą Bagdado vertybinių popierių biržoje, reformuoti universitetų mokymo programas, pagaminti šešis tūkstančius megavatų elektros energijos, inspektuoti visus teisėjus ir, surinkę trisdešimt du tūkstančius irakiečių kareivių, parengti ir suformuoti naujas civilinės gynybos pajėgas, taip pat devyniasdešimčiai procentų Irako gyventojų suteikti galimybę naudotis antžemine televizija. Mums buvo pranešta, kad kiekviena rodyklė turi smulkesnį planą; taip pat ir kiekvienas trikampis. Būta galimybės susipažinti su išsamiu interaktyviu šimto puslapių dokumentu, smulkiai aiškinančiu šį planą; dokumentas esą nuolat papildomas Laikinosios koalicinės vadovybės intranete. Ir jis jau buvęs pristatytas „aukščiausiems sluoksniams Vašingtone“.

– Šis planas skirtas ne statiškai publikai, – pridūrė seras Jeremy Greenstockas, Jungtinės Karalystės specialusis pasiuntinys, tuo norėdamas pasakyti, kad Irako visuomenės nuomonė dar keisis.

Stojo tyla, paskui generolas paklausė:

– Atleiskite. Gal negerai supratau? Ar sakote, kad pristatėte šį planą aukščiausiems sluoksniams Vašingtone nepasitarę nė su vienu iš mūsų, sėdinčių prie šito stalo?

– Generole, – greitai įsiterpė Bremeris, – konsultacijos vyko plačiai – šio plano dalys buvo pateiktos įvairiems žmonėms Irake, atsiklausta visų tiesiogiai su šiuo planu susijusių departamentų.

– Na, aš velniškai gerai žinau, kad jo nemačiau, – atsakė generolas. – Ar kas nors iš čia esančių yra jį matęs? Kas nors iš mano kolegų kariškių?

Tie papurtė galvas.

– Kas nors iš provincijų valdytojų?

Civiliai irgi papurtė galvas.

– Juk nemanote, kad kam nors iš mūsų esate jį rodę?

– Rodome jums dabar.

Tada majoras pamėgino išdėstyti kelis teorinius „debaathizavimo" ir nuosavybės klausimų aspektus.

– Teorinius? – paklausė generolas Petraeusas, vadovaujantis kariuomenės pajėgoms šiaurėje; jis ir generolas Oriendo buvo vieni gerbiamiausių generolų tarp susirinkimo dalyvių. – Dėl šių reikalų žmonės šaudosi.

– Kiekvieną dieną, – nutęsė greta jo sėdintis generolas, – mums liepiama vis kukliau veikti, naudoti vis mažiau išteklių. Visi tik ir kalba apie strategijos kryptį, bet iš tiesų esame verčiami atsitraukti.

Per kavos pertraukėlę priėjau prie vieno valdančiosios komandos nario. Jis buvo dvidešimt trejų metų jaunuolis, Vašingtono paskirtas į politines pareigas. Atrodė suirzęs ir išvargęs. Buvo kalbama, kad ši komanda dirba dvidešimt valandų per parą ir visą laiką baiminasi Vašingtono kritikos bei naujosios Irako valdančiosios tarybos reakcijos. Teoriškai jie prižiūrėjo mūsų darbą provincijose.

Paklausiau, ką jis dirba.

– Teikiu siūlymus, kaip keisti valdymo struktūras, – atsakė.

Husseino valdymo laikais visi pinigai, paskyrimai ir įgaliojimai ateidavo iš Bagdado, vietos lygmeniu beveik nieko nevyko. Vašingtonas norėjo įdiegti „pažangią federalinę" struktūrą ir suteikti daugiau galių provincijoms. Norėta, kad vietos žinybos parengtų bei patvirtintų savo biudžetus ir pačios teiktų projektus, užuot laukusios centrinės valdžios nurodymų, be to, norėta, kad provincijų tarybos galėtų atleisti ir skirti žinybų vadovus. Tai būtų viską labai pakeitę, prireiktų daug laiko pasirengti šiai naujai tvarkai, sutarti dėl jos ir ją įtvirtinti.

Aš palinkčiojau galva ir pasakiau, kad Maisano provincijos tarybai žūtbūt reikia žinoti, kokios šiuo metu jos galios. Tarybos nariai vis labiau irzo, bet mes negalėjome perleisti valdžios, kol jie neturi teisinių galių.

Jis atsakė, kad to padaryti nesą galima, kol Valdančioji taryba nebus parengusi ir patvirtinusi laikinosios konstitucijos.

– Tačiau tai gali užtrukti iki kito pavasario, – paprieštaravau.

Pakartojau, kad būtų geriau dabar suteikti aiškias galias provincijų taryboms, o vėliau jas pakeisti, užuot laikius visus nežinioje, iki atsiras tobulesnis sprendimas. Išreiškiau nuomonę, kad turėtume remtis veikiančiu 1968 m. įstatymu, kuriame akcentuojamas centrinis valdymas. Nemaniau, kad vietos žinybinės įstaigos jau būtų pasiruošusios rengti ir tvirtinti savo biudžetus, taip pat nemaniau, kad provincijų tarybos būtų turėjusios patirties ir kompetencijos skirti, prižiūrėti ir atleisti žinybų vadovus. Jei norime išugdyti provincijų tarybų kompetenciją, pirmiausia turėtume leisti pačioms naudoti savo lėšas ir nekeisti senos administracinės tvarkos.

Jis gūžtelėjo pečiais, pasakė išklausęs mano nuomonę bei išklausysiąs ir kitų nuomonių ir atsiprašęs pasišalino.

– Kada gausime lėšų mūsų provincijų tarybų narių atlyginimams išmokėti? – prasidėjus susirinkimui po pertraukos paklausė sąjungininkų paskirtasis kitos šiitų provincijos valdytojas. – Juk mes

turėtume remti Irako valdžią. Šie žmonės dirba be atlyginimų. Numatyti algų dydžiai juokingi. Mums reikia didesnių algų taryboms ir nedelsiant.

Bremeris nužvelgė stalą ir ryžtingai mostelėjęs ištarė:

– Atlikite, – matyt, to išmoko studijuodamas Harvardo verslo mokykloje.

– Klausau, sere, – atsakė jam vienas valdininkas.

Įsiterpė amerikietis provincijos valdytojas iš Nedžefo:

– Negaliu niekur išvykti, teturiu aštuonis komandos narius, prižiūrime daugiau nei milijoną gyventojų turinčią provinciją. Džiaugiamės bent galėdami išsimaitinti. Neturime jokių galimybių įgyvendinti ir dešimtadalio šių dalykų. Be to, mano valdyba neturi prieigos prie Laikinosios koalicinės vadovybės intraneto, tai kaipgi pamatysime tuos planus?

– Mes irgi neturim, – choru suskambo balsai aplink stalą.

– Ką gi, Tomai, – atsakė Bremeris, – įtemptai dirbame stengdamiesi parūpinti jums šių priemonių, tačiau kol kas jums teks maksimaliai išnaudoti tai, ką turite, žinau, kad visi čia esantys dirbs labai įtemptai, rūpindamiesi, kad gautumėte visą reikalingą pagalbą, kokią tik galime jums suteikti.

– Tai ne tik saugumo problema, – pasakė generolas. – Iš tiesų šis klausimas susijęs su ekonomika. Šimtai tūkstančių jaunų vyrų neturi darbo, štai kodėl jie dedasi prie maištininkų. Tai ekonominė problema, kelianti saugumo rūpesčių.

Pagaliau Bremeris pakėlė balsą:

– Atsipeikėkit, – atšovė. – Nėra jokių ekonominių problemų, keliančių saugumo rūpesčių. Mes turime saugumo problemų, o jūsų darbas jas išspręsti.

Ir baigdamas priminė, kad mūsų siekis – sukurti „demokratišką Iraką, kurio valdžia, išrinkta remiantis konstitucija, gerbtų žmogaus teises“.

Grįžęs į Amarą tariau, kad man mielesnė Andy Bearparko nubrėžtoji užduotis – ramybė ir ledai. Tačiau, kad ir kieno planą būčiau vykdęs, – o jų būta ne vieno: kariškių, paramos tarnybų, taip pat pietų regiono vadovybės, – mano viršininkai buvo už šimtų mylių, o aš improvizavau turėdamas labai ribotus išteklius. Motina man vis siųsdavo straipsnių nuorodas – visokių žurnalistų, politikų, akademikų, tarptautinių biurokratų ir visokių kitokių diletantų žinovų, neva išmanančių apie Iraką, rašinius. Visi jie sutarė, kad mes, dirbantys čia, nebuvome tinkamai pasiruošę ir neturime jokio supratimo, ką darome. Tačiau tai bene vienintelis dalykas, dėl kurio jie sutarė. Kai kurie teigė, esą, jei skaitytume istoriją, būtume daug tvirtesni ir liautumės nuolaidžiavę (tai esanti 1938 m. pamoka), kiti – kad turėtume pasitraukti iš beviltiškos situacijos (tai esanti Vietnamo pamoka). Vieni mums aiškino, kad iš valdžios organų išvalėme per daug senojo režimo atstovų, kiti – esą per daug jų palikome, neva pernelyg pasikliaujame gentimis arba per mažai, kad mūsų reformos vykdomos per greitai arba per lėtai, kad elgiamės per daug žiauriai arba per švelniai, kad be ekonomikos augimo niekuomet neužtikrinsime saugumo arba kad be saugumo nepasieksime ekonomikos augimo, esą, Irakui reikia daug didesnės užsienio šalių pagalbos; esą irakiečiams reikia leisti tvarkytis patiems.

Žinoma, visa tai buvo tiesa – turėjome padaryti daugiau, bet ir mažiau – tą žinojome. Irake reikėjo tikro saugumo, švietimo ir sveikatos apsaugos; veikiančių įstatymų, geros ekonomikos, reikėjo, kad sumažėtų korupcija, pagerėtų žmogaus teisių apsauga, kurtųsi tvirta civilizuotos visuomenės struktūra ir demokratiška valdžia. Patys buvome iš visuomenės, kurioje dauguma šių dalykų egzistavo. Tačiau nė viena tų suminėtų akivaizdybių: nei pokario Vokietijos ir Japonijos, nei Balkanų ar Afganistano „pamokos“, nei Artimųjų Rytų istorija, negalėjo aiškiai parodyti, kaip visa tai įgyvendinti šių dienų Irake, juo labiau kiek turėtume toleruoti korupciją, prievartą ir nekompetenciją ir kada įsikišti. Kada nuolaidžiauti, o kada imtis

mirtinos jėgos? Kokiomis aplinkybėmis mūsų valdžios yra pasirengusios atimti irakiečiams gyvybes, o kokiomis – aukoti savųjų karių gyvybes?

Kai britai po Pirmojo pasaulinio karo perėmė Irako valdymą, čia gyveno paprasta kaimo visuomenė. Nacionalizmas ir islamistinė politika tik pradėjo įsibėgėti. Britų valdininkai buvo arabistai, įgiję patirties ne vieną dešimtmetį dirbdami kolonijinėse administracijose, savo regionuose praleisdavo ilgus metus. Jų institucijos buvo stiprios, jie buvo laisvi kiek tinkami elgtis makiaveliškai. Ir vis dėlto, kadangi irakiečiams buvo nemieli, o britų visuomenė jų nerėmė, praėjus dešimtmečiui, buvo nuspręsta, kad geriausia, ką galima padaryti – išspręsti svarbiausius saugumo klausimus, sudaryti veiksmingą vyriausybę ir kaip galima greičiau pasitraukti. Galbūt jei būtume geriau suplanavę, turėję tinkamesnių žmonių, daugiau karių, 2003 m. būtume įgiję kiek didesnį pranašumą, tačiau tiesioginis svetimšalių valdymas, manau, niekuomet nebūtų galėjęs paversti Irako liberalios demokratijos šalimi.

O kažkur tarp šių rūpesčių kirbėjo kaltės jausmas. Pažadėjome sukurti demokratiją ir tikėjome, kaip sakė Bremeris, kad ji vienintelis teisėtas valdžios pagrindas, bet vis dėlto nemanėme, jog Irakas pasirengęs rinkimams. Jautėme, kad reikia pasilikti, tačiau gėdijomės okupacijos. Valdėme mūsų nesikvietusių ir neišsirinkusių žmonių gyvenimus. Darydami ką nors gera norėjome pateisinti invaziją, tačiau beveik nieko nežinojome apie mus supančius žmones ir jų kultūrą. Kiekvieną dieną rizikingai remdavomės nepakankama informacija, pasitikėjome ir įtarinėjome, įtikinėjome vangius biurokratus, grasinome, atlygindavome, žavėjome. Turėjau ir toliau rizikuoti ir rinktis, ką palaikyti, bet kad ir ką būtume darę, žmonių žūtys veikiausiai nebūtų liovęsi.

ANTRA DALIS

DIDVYRIO MIRTIS

...apsidrausti nuo priešų, įsigyti draugų, laimėti arba jėga, arba gudrumu, kas trokšta, kad liaudis jį mylėtų ir jo bijotų, o kareiviai klausytų ir gerbtų, kas stengiasi išnaikinti tuos, kurie gali arba turi pakenkti, pakeisti seną tvarką nauja, tas turi būti griežtas ir maloningas, didžiadvasis ir dosnus. Kas nori atsikratyti nepatikimos kariuomenės ir sukurti naują, draugauti su karaliais ir kunigaikščiais taip, kad šie mielai jam pagelbėtų ir nedrįstų jo pulti...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, VII skyrius

Penktadienio pamaldos

Daugelis jį laikė pernelyg dideliu garbėtroška, žmogumi, trokštančiu savo drąsa ir užmojais iškilti virš kitų visuomeniniame gyvenime. Neturėdama, kaip kitaip jam pasipriešinti, respublika sudarė jam priešišką stovyklą. <...> bijodamas tik kraštutinių priemonių, [jis] ėmė burti savo bendrininkus, kad šie jį gintų. Antra vertus, jo priešininkai, neturėdami teisėtų priemonių jam sutramdyti, ėmėsi kraštutinių priemonių: žodžiu, buvo griebtasi ginklų.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, VII skyrius

2003 M. SPALIO 24 D., PENKTADIENISS

Penktadienį, 2003 m. spalio 24 d., eilinė Lynndie R. England buvo nufotografuota laikanti pavadį, parištą nuogam kaliniui po kaklu. Tą pačią dieną policijos viršininkas Abu Rashidas tvirtu žingsniu lipo pagrindinės mečetės laiptais, pakeliui su visais sveikindamasis. Vidiniame kieme nusiavęs batus ir nusimovęs kojines, padavė juos batų prižiūrėtojui, tada, basomis kojomis jausdamas šiltas plyteles, patraukė prie prausyklių, atsiraitojo rankoves ir klešnes ir, rūpestingai nusiplovęs kojas bei plačius raumeningus dilbius, persibraukė drėgnais pirštais ausų kraštus, o tada kilimu žengė į salę, kur vidudienio pamaldoms jau buvo susirinkę kiti vyrai.

Kai devintajame dešimtmetyje Abu Rashidas pirmą kartą išvyko į Iraną, retas šiitas eidavo į penktadienines pamaldas, jos, sakytum, laikytos sunitų ir valdžios atributu. Tačiau dešimtojo dešimtmečio pradžioje Sadras II ėmė skatinti žmones lankyti pamaldas, kuriose

jis ir jaunieji sekėjai sakydavo itin jausmingus pamokslus peikdami nesigobiančias moteris, šaukdamiesi šlovingųjų kankinių ir reikalaudami religingesnės valdžios.

Husseinas, pradžioje rėmęs Sadrą II dėl jo nacionalistinių ir antiiranietiškų nuostatų, buvo labai patenkintas, kad šis vadino išdaviku ir šnipu šiitų partijų, turinčių ryšių su Iranu, lyderį. Tačiau nuo 1998 m. Sadro II kritika dėl korupcijos, sekuliarizmo ir dekadanso darėsi vis pavojingesnė. Nors Husseinas tvirtino esąs pranašo Mahometo palikuonis (tad ir tolimas Sadro II giminaitis) ir net skirdavo lėšų šiitų mečetėms bei viešai melsdavosi, širdyje tebebuvo sunitas, modernios pasaulietinės partijos vadovas ir jautėsi šiitų dvasininkų išduotas, mat anuomet, 1991 m., šie prisidėjo prie sukilimo. Tikriausiai, kaip ir daugelis privilegijuotų bagdadiečių, Husseinas, siurbčiodamas savo mėgstamą portugališką rožinį vyną, baimingai pagalvodavo apie šį baltabarzdį turbanuotą radikalą, galiausiai jis uždraudė platinti penktadieninių Sadro pamokslų įrašus, o 1999 m. Sadrą II ir du jo sūnus nužudė.

Ši žmogžudystė ir taip stiprėjusį judėjimą beregint padarė galingiausia liaudies religine Irako sekta. Sadro II darbą tęsė jo štabo vadas – teologu tapęs mokytas pusamžis inžinierius, ir jaunesnysis Sadro II sūnus Muqtada.

Tą penktadienį, kai Abu Rashidas įžengė į pagrindinę mečetę, pamokslą turėjo sakyti dvidešimt devynerių sadrininkų lyderis seidas Hassanas, Muqtados draugas. Tikėtasi, kad sakydamas pamokslą, kaip visuomet, smerks sąjungininkus. Susirinko šimtai tikinčiųjų, dauguma tą rytą buvo praleidę namuose su šeimomis, mat musulmonų savaitgalis prasideda ketvirtadienio vakarą. Žinodami, kad kitą savaitę prasidės ramadano pasninkas, tikriausiai su dar didesniu malonumu mėgavosi valgydami vėlyvus pusryčius. Kai kurie buvo atsivedę sūnus, bet Abu Rashidas atėjo vienas. Seidas Hassanas jį pastebėjo ir pagavęs jo žvilgsnį nusišypsojo – kaip vėliau pats man pasakojo – patenkintas, kad atvyko policijos viršininkas.

Po pamaldų Abu Rashidas nuėjo prie mečetės durų, apsiavė batus ir ėmė leistis laiptais žemyn.

Praėjus nedaug laiko, kažkas įbėgo į mūsų valdybą šaukdamas:

– *Mudir-as-shurta... jamia... shabab... sadriin... Quwat-al-ihtilaf... silah... kut-el-e.*

Policijos viršininkas... mečetė... jaunuoliai... sadrininkai... sąjungininkų pajėgos... ginklai... nužudytas.

Mokėjau veikiau žodžius, o ne gramatiką, tad iš pradžių nesupratau, kas ką žudė ir nužudė, bet vertėjas netrukus užpildė šias spragas. Policijos viršininkui nulipus iki paskutinio mečetės laiptelio, pasigirdo du šūviai. Abu Rashidas parvirto aukštielninkas, jo krūtinė pasruvo krauju. Įvyko susistumdymas, nuaidėjo dar du šūviai, ir kažkas pabėgo. Mūsų policijos viršininkas buvo nušautas, o žudikas pabėgo.

Po valandos keli iš šimto policijoje dirbančių Abu Rashido giminiečių įsiveržė į mečetę. Jie pagrobė seidą Hassaną ir dar vieną jauną dvasininką ir išsivežė juos į Nowaffelio genties teritoriją pelkynuose. Uždarę lūšnoje sumušė ir prigrasino nužudysią, jei šie nepasakys, kas nužudė Abu Rashidą. Sadro II būstinė, trokšdama susigrąžinti vadą, išvedė į gatves tikinčiuosius ir nužygiavo prie policijos būstinės. Prie jų prisijungė sadrininkų nereguliariosios pajėgos, Gelbėtojo Imamo armija, ginkluoti kalašnikovo automatais, granatsvaidžiais ir trumpais kardais. Pelkynės Princo nereguliariosios pajėgos, pasiruošusios gintis sunkiąja ginkluote, įsitvirtino ant policijos būstinės stogo. Tuo metu, pasak kai kurių liudininkų, ant tilto per Tigro upę užvažiavo paslaptingas visureigis tamsintais stiklais, sustojo, apšaudė abi puses ir nuvažiavo.

Tuomet beveik nieko apie tai nežinojome. Matėme tik gatvėse besirenkančią minią, o paskui, temstant, virš Tigro lekiančias granatsvaidžių liepsnas. Kelias valandas aidėjo nedarnūs šūvių pliūpsniai ir dusliai sproginėjo granatos. Vienas liudininkas tvirtino, kad

Princas pirmas paleido ugnį. Kiti kaltino paslaptingojo automobilio keleivius, kurie, pasak kai kurių žmonių, buvę „baathistų provokatoriai", arba *Ittila'at, al-Haras al-Thawri* – Irano žvalgyba, Revoliucijos gvardiečiai.

Pulkininko ir jo kovinės grupės – Karaliaus škotų pasieniečių – tarnybos laikas Irake baigėsi, jie buvo įpusėję perdavimo procesą savo įpėdiniams, Lengvųjų pėstininkų kovinei grupei. Todėl išvykstantysis pulkininkas galėjo pasiųsti įspūdingą sunkiųjų britų šarvuočių skaičių kariaujančioms grupėms perskirti. Susišaudymas liovėsi, ir irakiečiai suskubo rinkti žuvusiuosius bei sužeistuosius. Granatsvaidžių šūviais buvo sužeisti keli vaikai. Kitą rytą kažkas tvirtino, esą, žuvo tik du žmonės, tačiau britų kavalerijos kariškis sakė vien savo tanku pervažiavęs bent du žuvusiųjų kūnus.

Kitą rytą dešimtą Nowaffelis paleido seidą Hassaną; lydimi britų policijos patarėjo, mudu su senuoju pulkininku nuvykome pasimatyti su Pelkynės Princu. Buvo skaisti vėsi diena, tad kol keliu važiavome į miestą, mėgavausi ja sėdėdamas atvirame vieno išvykstančiojo pulkininko visureigių gale. Teoriškai, kaip civilis, negalėjau važiuoti nešarvuotu transportu, nors mane ir supo ginkluoti kariai, o aštrus neperšaunamosios liemenės kraštas ties juosmeniu rėžė man nugarą. Mums įkandin važiavo ilgas karių konvojus, mat sklandė gandai, kad riaušės tęsis.

Per radijo ryšį girdėjau akronimus, kuriuos kariškiai vartoja dangstydami nemalonius ir tragiškus įvykius: VOR *(vehicle off the road)* – gedimas, RTA *(road traffic accident)* – avarija. Dirstelėjęs į šalia gulintį žemėlapį, pastebėjau, kad kariškiai savaip suskirstė teritoriją ir surašė savo pavadinimus: su kariškiais važiavau iš „Tampa" kelio į „Quebec" kelią (JAV ir britų kariai vartojo tuos pačius kelių pavadinimus), bet jei sėsčiau į taksi, važiuočiau iš pirmojo kelio į šeštąjį kelią, o su savo apsaugos komanda keliaučiau iš „Red 11" į „Green 4", nors visais trimis atvejais tai lygiai tas pats maršrutas.

Už manęs, prie kulkosvaidžio, sumontuoto ant stogo, stovintis eilinis vilkėjo tamsiai žalią neperšaunamąją liemenę, mat maskuojamųjų dykumų uniformų trūko. Vieną rankovę buvo atsiraitojęs, tad ant įdegusio dilbio buvo matyti geometrinė tatuiruotė; visiems, ką pamatydavo, rodė viršun iškeltą nykštį, galbūt nežinodamas ar nekvaršindamas sau galvos dėl to, kas įvyko praėjusią naktį. Tačiau kelyje automobilių beveik nebuvo, o tie keli mūsų sutikti irakiečiai vengė žiūrėti į akis. Du jauni vyrai gūžėsi prie sienos, galbūt baimindamiesi represijų.

Pulkininkas buvo leidęs suprasti, kad naujuoju policijos viršininku jau paskyrė kitą Princo nereguliariųjų pajėgų narį – pulkininką Nadhemą. Aš nenorėjau, kad šias pareigas eitų dar vienas prieštaringai vertinamas nereguliariųjų pajėgų karys, kuris jau po kelių dienų galėjo būti nušautas, ir nenorėjau viršininko, kuris būtų pavaldus Princui. Ši žmogžudystė suteikė progą ieškoti gerbiamesnio žmogaus. Norėjau, kad renkant policijos viršininką dalyvautų ir provincijos taryba. Tačiau kai mėginau aptarti šį reikalą su pulkininku, jis atsakė neturįs laiko kalbėtis, o spiriamas išsigynė ką nors apskritai paskyręs. Tad susisiekiau su Basra ir pranešiau, kad dabartinis policijos viršininko pavaduotojas brigados generolas Sabihas laikinai eis policijos viršininko pareigas, kol surasime jam įpėdinį.

Nutarškėjome po tiltu, paskui keliu palei upę, kur taip pat beveik nebuvo eismo. Ant kranto pastebėjau statomą juodą palapinę. Tada įsukome į Princo būstinę. Bet mums atvykus, Princas neišėjo prie vartų pasitikti, radome jį savo kabinete. Atsistojęs greitai paspaudė rankas ir atsisėdo.

– Labai užjaučiame, Abu Hatimai, žinome, kas atsitiko, – pasakė senasis pulkininkas.

– Dėkoju, pulkininke.

– Jis buvo nužudytas, nes gerai dirbo, – pridūriau.

Princas linktelėjo:

– Niekas nemeta akmens į palmę, kuri neveda vaisių.

– Siaubinga diena.

Akimirką visi nutilo.

– Ar galite mums papasakoti, kas nutiko? – paklausiau.

– Jau sakiau pulkininkui. Iš pradžių Sadro žmonės nužudė Abu Rashidą, o paskui apšaudė mane, – atsakė jis, – ir mano šeimos narius. Sadro būstinė – ta Gelbėtojo Imamo armija. Granatsvaidžiais. Aną naktį. Ar matėte? – jis apžvelgė visus. – Dabar turite galimybę, pulkininke. Turite pulti šitą gyvačių lizdą. Jie neteisėtai užėmę tą pastatą priešais. Žygiuokite dabar, atimkit ginklus, išvykit iš pastato, nes jie žudikai. Abu Rashido žudikai, kankinio Abu Rashido. Aną naktį jie išdraskė kūnams akis.

Jau antrąkart girdėjau jį tvirtinant mačius kūnus išluptomis akimis – regis, jo žodžiais, tai reiškė karo nusikaltimą.

Baimindamasis, kad Princas naudojasi situacija ir nori pašalinti savo varžovus, o paklusę jam tik eskaluosime padėtį ir nebesuvaldysime jos, pasakiau:

– Abu Hatimai, nepaprastai gerbiame jus. Žinome, kad esate išties geras Koalicijos draugas. Tačiau Sadro žmonės buvo išprovokuoti, kažkas pagrobė jų vadą. Ne jie pirmieji pradėjo šaudyti.

– Ar prilyginate mane sadrininkams? – paklausė Princas. – Mano vyrai ėmė šaudyti gindamiesi. Sadro nereguliariosios pajėgos puolė policiją. Pulkininke, – kalbėjo jis vėl nekreipdamas į mane dėmesio, – ar pulsite Sadro būstinę šią pavakarę? Jei ne, aš pats pulsiu.

– Abu Hatimai, – vėl įsiterpiau, – jūs nepulsite Sadro būstinės. Neturite teisinių galių vesti ginkluotų vyrų į gatves, bet kuris taip padaręs bus nušautas britų karių.

Princas įbedė žvilgsnį į sieną laukdamas, kol pulkininkas ką nors pasakys. Pulkininkas tylėjo. Ilgais rudais pirštais Princas žaidė su auksiniu apsiausto kraštu, paskui, tarsi nusprendęs nekreipti dėmesio į mano įžūlų elgesį, vėl pasisuko į pulkininką:

– Ar matėte Abu Rashido kūną?

– Dar ne.

– Jis buvo nušautas dviem artilerijos sviediniais – tai matyti iš išeinamųjų žaizdų. Jie buvo paleisti iš kažkokios vietos aukščiau aikštės. Žudikas nulipo laiptais, jį matė vienas mano žmogus ir pašovė. Bet jam pavyko pabėgti, išsikruvino baltus marškinius, nesuradome jo. Ar pulkininkas Nadhemas jau eina naujojo policijos viršininko pareigas?

– Na, Abu Hatimai, – atsakė pulkininkas, – turėsime šiek tiek smulkiau apsvarstyti šį reikalą.

– Nėra čia ko svarstyti. Tai puikus sprendimas.

Jis atsistojo, nuėjo prie durų ir, šūktelėjęs kažkam koridoriuje pasiskubinti, išėjo. Netrukus grįžo, o jam įkandin įėjo vyras, nešinas padėklu su kokakolos ir fantos gėrimais. Princas mostelėjo ranka kiekvienam pasiimti ir šyptelėjo man.

– Abu Hatimai, – toliau kalbėjo pulkininkas, – Nadhemas buvo paskirtas tik laikinai.

– Irake nebūna laikinų paskyrimų, pulkininke, – atsakė Princas. – Sykį paskirtas, visuomet lieki policijos viršininku. Tuštumos būti negali. Tik Nadhemas.

– Abu Hatimai, – įsiterpiau, – kol kas šias pareigas eis policijos viršininko pavaduotojas Sabihas.

– Sabihas? Brigados generolas Sabihas? – Princas staigiai pasuko galvą į vertėją pažiūrėti, ar tikrai gerai išgirdo.

– Sabihas, – atsakiau.

– Sabihas, – iškošė jis, – nieko neišmanantis baathistas.

– Sabihas yra pavaduotojas. Tokia teisinė procedūra. Paskui iš provincijos tarybos suformuosime visuomenės saugumo komitetą ir išrinksime naują policijos viršininką...

– Grupelę Irano šnipų vadinate komitetu?

– ...jam talkins nepriklausomi visuomenės atstovai.

– O kol kas – Sabihas, – tarė pasišlykštėdamas.

– Padedamas Nadhemo, – pasiūliau.

Princas akimirką nutilo, paskui, vėl nekreipdamas į mane dėmesio, apsidairė aplink ir tyliai, lėtai pratarė:

– Jūsų reikalas, jei nenorite manęs klausyti, jei norite sunaikinti šitą provinciją, jei jums nerūpi, kas bus, jei nepasitikite patriotu. Jau sakiau, kad dabar turite progą sunaikinti Sadro būstinę, kad niekas jų neremia.

– Juk sakėte, kad aną vakarą jie išvedė į gatves tūkstančius žmonių, – paprieštaravau.

Pastebėjau, kad visi kambaryje esantys svetimšaliai jautėsi nejaukiai. Jiems nepatiko, kad ginčijuosi su Princu, bet spėju, jog ir patys netroško klausyti Princo patarimo.

– Samdytos minios. Turite dar vieną išeitį – suimti Sadro pamokslininką seidą Hassaną.

– Bet kai prasidėjo susirėmimas, jį vis dar laikė pagrobėjai, todėl jis negali būti tiesiogiai už tai atsakingas, – nenusileidau.

– Jis jūsų priešas, – lėtai pakartojo Princas. – Per pamokslus ragina sukilti prieš sąjungininkus. Sulaikykite jį, išsiųskite į kariškių kalėjimą Basroje.

– Išties noriu paklausyti jūsų patarimo, chadžijau. Nepaprastai jus gerbiu. Bet ar galėtumėte atkartoti kokius nors jo pasakytus žodžius, gal turėjo kokių ginklų ar maištavo?

– Jis blogas žmogus, – atsakė Pelkynės Princas.

– Bet ką jis padarė?

– Jis blogas. Visi tą žino. Atsakau už savo žodžius. Jei jis nebūtų blogas žmogus, neliepčiau jums jo sulaikyti. Negerbiame nei šio žmogaus, nei jo valdžios. Dabar mes lojalūs Bremeriui. Ką gi, pulkininke, eime pažiūrėti žmogžudystės vietos ir kankinio kūno.

Grįždamas į stovyklą pravažiavau senas britų karių kapines, kurios buvo paverstos ryžių lauku. Prie tvoros gulėjo keli antkapiai, o vidury lauko stovėjo baltas kryžius, ilga siena ir apgriuvęs mogolų kupolas, matyt, žymėjęs kapus, kur palaidoti induistai ir „musulmonys“. Ant tamsaus granito sienos buvo iškaltas įrašas:

„1914–1920 metai. Karininkai ir kiti vyrai, kurių vardai čia įrašyti, tarnavo Britų imperijos pajėgose ir yra palaidoti šiose kapinėse arba čia įamžintas jų atminimas, čia atgulė ir 925 jų bendražygiai, kurių vardai nežinomi.“

Siena su išraižytais kepurių ženkleliais ir tūkstančiais vardų driekėsi penkiasdešimt jardų. Mano pulkas Juodoji sargyba nukentėjo labiausiai: trys šimtai vardų – pusė bataliono – ir pats Juodosios sargybos brigados generolas. Greta buvo surašyti vardai vyrų, tarnavusių pulkuose, kurių jau nebėra britų kariuomenėje: Daremo lengvieji pėstininkai, Dviratininkų korpusas, Sikai, Pandžabai, Beludžiai; dauguma jų žuvo per 1916 m. Kuto apgulą, mėgindami išvaduoti britų generolą Townshendą. Amaroje nė vienas mano kalbintasis neužsiminė apie šį jų istorijos laikotarpį, kada Amaroje buvo dislokuota didelė britų karių įgula ir įrengta karo ligoninė, nors daugelio tėvai išgyveno šį laiką.

Stovykloje, laukdamas saugumo komiteto, parašiau Sandraugos šalių karių kapų komisijai elektroninį laišką prašydamas skirti kapinių prižiūrėtojui algą, nes žinojau, kad jis jau dešimtmetį dirba neatlygintinai. Paskui vaikštinėjau šen ir ten markstydamasis vidudienio saulėje, sulig kiekvienu treptelėjimu keldamas balkšvus dulkių debesėlius, ir svarsčiau, ką galime padaryti, jei apskritai ką nors galime. Abu Rashido mirtis man neatrodė itin tikroviška – prieš savaitę susitikime jis rodėsi toks stiprus ir tvirtas. Tikriausiai numaniau, kad pavojingas jo gyvenimas šitaip baigsis, arba man jo nelabai gaila. Turbūt formalūs susitikimai su irakiečiais, rūpestingai parenkami žodžiai ir abipusis įtarumas, vėliau analizavimas ir ataskaitų rašymas – toks bendravimo pobūdis neleido man pajusti gilios atjautos. Manau, jei būčiau nužudytas aš, irakiečiai jaustųsi labai panašiai.

Į susirinkimų salę įėjau kartu su policijos patarėju, vyriausiojo konsteblio pavaduotoju iš Šiaurės Airijos policijos tarnybos, išvykstančiuoju pulkininku ir jo įpėdiniu plačiapečiu anglų pėstininkų karininku, kuris atrodė pavargęs. Veidais į mus ant plastikinių kėdžių sėdėjo keli provincijos lyderiai. Tamsios užuolaidos buvo pakeltos, smėliu apneštos stiklo liekanos aplopytos kartonu. Iki šiol niekas taip ir neužtepė sienose gausybės duobučių.

Dvasininkas Abu Mustafa pagavo mano žvilgsnį ir sveikindamasis kilstelėjo ranką:

– *Allah bakheir.*

– *Allah bakheir*, – atsakiau.

Tada kilstelėjęs ranką mane pasveikino ir stambusis Maimunos, provincijos miesto, meras. Jis atstovavo Princui ir jo broliui. Brigados generolas Sabihas – mano siūlomas kandidatas į policijos viršininkus – sėdėjo ištiesęs prieš save ilgas kojas, tarsi leisdamas kuo geriau apžiūrėti savo juodas šilkines kojines. Jis trisdešimt metų buvo išdirbęs policininku senojo režimo laikais.

Vyriausiojo konsteblio pavaduotojas prakalbo švelnia airiška tartimi:

– Pirmiausia visiems jums noriu išreikšti gilią užuojautą dėl brigados generolo Abu Rashido žūties. Jis buvo patriotas ir didvyris, puikus policijos vadas, – visi pritariamai linkčiojo. Tą ir patys kalbėjo, nors ne vienas ten sėdintis buvo manęs prašęs atleisti Abu Rashidą, o galbūt ir linkėjęs jam mirties. – Pažįstu šį jausmą. Man tarnaujant policijoje, Šiaurės Airijoje netekome daugiau kaip keturių šimtų karininkų, daugelis buvo mano draugai. Dabar turime savo ryžtu parodyti, kad nesileisime įbauginami ir nepabūgsime, kad tęsime jo darbą.

Jam baigus, prakalbo vienas iranietiškosios grupuotės lyderių:

– Policija yra Baatho partijos reliktas. Nusikaltėliai jos nebijo. Jei būtumėte paklausę mano patarimo ir pritaikę iranietišką mode-

lį, civilių nereguliariosios pajėgos būtų rinkusios informaciją apie gyventojus ir nebūtų atsitikę nieko panašaus.

– Turime įsteigti tris nepriklausomas slaptosios policijos organizacijas, – pridūrė šeichas Rahimas.

Nei vienas, nei kitas neužsiminė, kas galėjo nužudyti Abu Rashidą ir kodėl jis buvo nušautas.

Išvykstantysis britų pulkininkas pasakė, kad Karališkųjų pajėgų karo policija ketina pradėti kruopštų Abu Rashido mirties tyrimą. Badro vadas tik burbtelėjo, esą, policija ir sąjungininkai nieko nedaro, ir nutilo. Jis atrodė kaip be nuovokos, pamaniau, kad dėl susirėmimų, bet vėliau sužinojau, kad jo penkiolikmetis sūnus ką tik nusišovė žaisdamas namuose su pistoletu.

– O jūs, pulkininke Nadhemai? – paklausiau. – Ar galite paaiškinti, kas dėjosi policijoje?

Pulkininkas Nadhemas pažvelgė į mane ir nusikvatojo. Paskui apžvelgė salę ir vėl nusikvatojo. Sodriai, nuoširdžiai. Jis buvo maždaug keturiasdešimties, stiprus ir lieknas vyras, visą laiką sėdėjo palinkęs į priekį, įbedęs žvilgsnį į grindis, tarsi žiūrėti į smėlio raštus ant jų būtų buvę įdomiau, nei klausytis mūsų pokalbio.

– Na? – paklausiau.

– Kalbėkim atvirai, – atsakė jis atsistodamas. – Svarbiausia sugauti žmogų, kuris nužudė Abu Rashidą, – kalbėdamas mynė nuo kojos ant kojos, vėl nudelbęs akis į grindis. – Mano pajėgose yra devyniasdešimt penki su Abu Rashidu susiję policininkai, jie sukrėsti. Nešvaistykime laiko kalbėdami apię „specialiuosius tyrimus“ ir „teisinę valstybę“. Visi žinome, kad geriausia tai padaryti per gentis, nereikia gaišti: ar su policininko uniforma, ar be uniformos, bet, kai keletą gerai pakratai... Na, taip tat daroma. Nežinau, kaip jums atrodo, kur mes gyvename...

– Turėtumėte imtis šiek tiek tinkamesnių veiksmų, ne šitokių, – švelniai pratarė naujai atvykęs Lengvųjų pėstininkų kovinės

grupės pulkininkas. – Mes kitaip tvarkome reikalus. Žinau, kad prireiks daug laiko...

– Jūs policininkas, Nadhemai, – pertraukiau jį. – Taip elgtis visiškai nedera – jūsų pareiga laikytis įstatymų.

– Svarbiausią pareigą turiu Abu Rashidui – mes visi ją turime turėti. Reikėtų apeiti įstatymą. Dabar galiu jums pasakyti, kokių žingsnių ėmėmės, – Nadhemas atsivertė užrašų knygelę.

Tada sunkiai pakilo vienas vyresnis irakietis:

– Taip negalima, Nadhemai. Pats buvau policininku prieš tapdamas teisėju, baigiau Policijos akademiją, tai, ką matėme pastarąsias dvi dienas, tiesiog gėdinga – policininkai be uniformų ar kratos orderių, žmogžudystė, pagrobimas, pilietinis karas. Dirbti turime remdamiesi įstatymais. Esame atsakingi – visi atsakingi – už tai, kad įstatymai būtų vykdomi, o ne laužomi.

– Tu, Nadhemai, – rėžė Badro vadas Abu Maythamas, – naudoji gentinius metodus, bet pamiršti, kad tie puolami vyrai irgi turi gentis, taip pakliūsime į užburtą ratą.

Nadhemas, dar prieš tris mėnesius buvęs pelkynų partizanu, nė neketino veltis į ginčą. Jis apsidairė, vėl nusikvatojo ir atsisėdo.

– Nadhemai, – pasakė airis, vyriausiojo konsteblio pavaduotojas, – apsivilkęs policininko uniformą prisiimate sunkias ir daug drąsos reikalaujančias pareigas – negalite jų nusimesti ar prisiimti kada panorėjęs, kaip tie žmonės, pagrobę dvasininką, negalite išduoti uniformos ir to, ką ji simbolizuoja.

Nadhemas, netikėdamas jo žodžiais, linktelėjo. Toliau kalbėjo nereguliariųjų pajėgų, turinčių ryšių su Iranu, nariai. Jie pabrėžė, kad iš tiesų dėl visko esanti kalta Sadro būstinė. Ją reikią uždaryti. Sadrininkų susirinkime nebuvo, tad nebuvo kam jų apginti. Paskui kalbą pasakė brigados generolas Sabihas: esąs pasiryžęs elgtis narsiai, stoti prieš nusikaltėlius ir visada laikytis įstatymų.

Trečią valandą net keli Irano remiamų nereguliariųjų pajėgų nariai iš paskutinės eilės pradėjo duoti man ženklus – delnais braukti sau per veidus žemyn lyg melsdamiesi.

– Manau, laikas pavakario maldoms, – nutraukiau susitikimą. – Dėkoju visiems.

Palikau stovėti vienas su išvykstančiuoju pulkininku, jo įpėdiniu ir keliais vyresniaisiais jo karininkais. Paaiškinau naujajam pulkininkui, kad Sadro būstinė neapkenčia Pelkynės Princo iš dalies dėl to, kad pati negavo valdžios. Pridūriau, kad ieškau galimybių įtraukti sadrininkus į naująją provincijos tarybą. Išvykstantysis pulkininkas pasisuko į mane. Paprastai jis elgdavosi ramiai, bet šįkart atrodė įširdęs:

– Tai jūsų kaltė, – riktelėjo šiurkščia škotiška tartimi. – Jūs su savo Laikinąja koalicine vadovybe žaidėte su ugnimi. Paskatinot tuos Sadro žmones, kai pradėjot su jais kalbėtis. Esat toks pat nedoras, kaip ir tie, kurie Šiaurės Airijoje veda į parlamentą visokius airių teroristus, kaip Gerry Adamsą ir McGuinnessą.

Užrikau ir aš, bet, man nespėjus baigti sakinio, jis jau žengė pro duris, neleisdamas atsakyti, kad Šiaurės Airijoje neturėjome kitos išeities, kaip neturime jos ir čia. O kitą dieną su savo pulku jis jau buvo grįžęs į Didžiąją Britaniją.

Kitą rytą „vietos lyderių" kontrolės komitete tvyrojo tūžminga nuotaika. Provincijos saugumo problemos – mūsų kaltė, aiškino komiteto pirmininkas, mat nesuteikėme jiems jokių galių. Stambusis Maimunos meras kalbėjo apie ketinimus pulti Sadro būstinę. Bemaž pusė komiteto narių grasino atsistatydinsią. Priminiau jiems viską, kas per pastaruosius mėnesius mano padaryta, kad reikalai pajudėtų, – vardijau naująjį sekretoriatą, jų pastatų remontus, naujuosius plėtros projektus, pastangas Bagdade nustatyti jų galias ir išrūpinti jiems atlyginimus. Priminiau dabar ketinąs reorganizuoti šį komitetą į provincijos tarybą ir suteikti jiems galią išsirinkti provincijos valdytoją. Paskui pasiteiravau:

– Ką norėtumėte matyti laikinuoju policijos viršininku?

Kalba krypo apie šilkakojinį brigados generolą Sabihą. Įsitikinęs, kad vyrauja jam palankios nuotaikos, paprašiau balsuoti. Už jį balsavo visi, mano nuostabai, net ir Princo šalininkai.

– Puiku, – tariau. – Remiantis jūsų išreikštu noru, brigados generolas Sabihas laikinai skiriamas eiti policijos viršininko pareigas.

– Mes vis tiek neturime galių, – sudžeržgė šeichas Rahimas.

– Ką jūs kalbat? – nenuoširdžiai nusistebėjau. – Jūs ką tik išrinkote provincijos policijos viršininką. Kokių dar galių norite?

– Tai svarbi pradžia, – atsakė vienas dvasininkas. – Bet tik pradžia. Tačiau dėkojame jums, seidai Rory, kad suteikėte mums šią galimybę.

Išėjęs iš provincijos tarybos gavau žinutę, kurioje buvau prašomas nedelsiant ateiti į kovinės grupės štabą. Princas pakeitęs nuomonę ir nusprendęs, jog žmogus, vardu seidas Talibas, turėtų tapti naujuoju policijos viršininku, seidas Talibas kaip tik esąs naujojo pulkininko kabinete.

Seidas Talibas buvo vos penkių pėdų ir keturių colių ūgio vyras su kreivai ant galvos užtupdytu turbanu. Atvyko lydimas aukšto, savimi pasitikinčio pulkininko Nadhemo, policijos kapeliono seido Faqro ir vieno žuvusiojo Abu Rashido brolių. Paklausiau, kokią darbo policijoje patirtį šis žmogus turįs. Jis sumišo. Vienas jį atlydėjusiųjų įsiterpė ir paaiškino, kad seidas Talibas policijoje esąs naujokas.

Naujasis pulkininkas jo pasiteiravo, kaip manąs palaikyti saugumą. Tas vėl sutrikęs nieko neatsakė. Abu Rashido brolis kažką burbtelėjo apie kontrolės postus.

Paaiškėjo, kad seidas Talibas priklausė gerbiamai ir religingai giminei, susijusiai su Abu Rashido Nowaffelio gentimi. Jis buvo žymus žmogus Al Uzeire – didžiausiame pietų Maisano mieste, garsėjančiame vienu iš pranašo Ezros kapų ir itin dideliu vaidmeniu Irano kontrabandininkų versle. Nors man ir pulkininkui jis atrodė šiek tiek nevykėlis – absurdiškas kandidatas į policijos viršininko pareigas, iš tiesų savo aplinkoje buvo gerbiamas kaip gentinių vaidų teisėjas. Tačiau negalėjome paskirti jo nesukėlę nesantaikos visame

kontrolės komitete. Naujasis pulkininkas mandagiai jam paaiškino, kad laikinuoju viršininku esąs Sabihas ir seidas Talibas turėsiąs puikią galimybę kelti savo kandidatūrą, kai viešai rengsime policijos viršininko rinkimus. Regis, ši žinia jo nenuliūdino, o atėjus laikui savo kandidatūros neiškėlė.

Vėliau nuėjau į stadioną, kur manęs laukė keturi šimtai policininkų. Pūtė toks stiprus vėjas, kad norėdamas, jog mane girdėtų, turėjau šaukti. Pasakiau, kad Abu Rashidas tapo kankiniu, bet veiduose nemačiau jokios reakcijos. Pirmoje eilėje pastebėjau seidą Faqrą, pulko kapelioną. Jis vilkėjo dvasininko drabužiais, visi kiti vilkėjo uniformas, todėl nebuvo galima atskirti, kas priklausė Pelkynės Princo grupuotei, kas Irano brigadai, o kas tarnavo dar senojoje baathistų policijoje. Vienas policininkas pertraukė mane norėdamas pasiteirauti, ar apsvarstyčiau jo inžinerinį naujo kelio tilto projektą. Nustebau, kad vos vienas kitas tepasakė ilgas, Abu Rashidą šlovinančias kalbas. Ir, regis, ramiai priėmė mano praneštą žinią, kad brigados generolas Sabihas provincijos tarybos paskirtas laikinuoju policijos viršininku.

Ir nelaukė atsakymo

...šmeižikui nereikia nei liudytojų, nei įrodymų, todėl vienas žmogus gali apšmeižti bet kurį kitą...

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, VIII skyrius

2003 M. SPALIO 27 D., PIRMADIENIS

Nusiunčiau savo lėšų nupirkti Abu Rashido laidotuvėms jautį (tokių dalykų nebuvo galima laikyti oficialiomis išlaidomis) ir nuėjau išreikšti pagarbos, kadangi buvo trečioji gedulo diena. Giminė buvo susirinkusi juodose palapinėse, kurias prieš dvi dienas mačiau statant ant upės kranto prie Princo namų. Prie įėjimo pastebėjau sąrašą, kuriame mano dovana buvo įvardyta kaip „supratimo ir liūdesio ženklas nuo Laikinosios koalicinės vadovybės". Ožkos kailių palapinės sudarė ilgą tunelį, ant abipus sustatytų plastikinių kėdžių sėdėjo gal trys šimtai vyrų.

Šeichai sėdėjo tylomis, sustingę tarsi statulos, plazdenančiais plonos kaip šilkas vilnos apsiaustais. Vidury tarp jų buvo Muhammadas Abbasas Muhammadas al-Araybi, didžiausiasis Albu Muhammado vadas – šiai konfederacijai priklausė ir policijos viršininko gentis. Muhammado senelis, Muhammadas al-Araybi, kadaise buvo neapsakomai turtingas, visame Irake žinomas feodalas, per Pirmąjį pasaulinį karą kovojęs prieš britus, o paskui perėjęs jų pusėn. Žmonės tvirtino, kad prieš pat 2003-iųjų invaziją Muhammadas Abbasas televizijos eteryje krauju pasirašė paaukosiąs gyvybę gindamas Saddamą Husseiną ir kvietė savo gentį priešintis invazijai. Dabar jis buvo vienas garsiausių mūsų sąjungininkų. Atsistojęs pa-

bučiavo mane ir mostelėjo sėstis šalia. Aplink jį sėdėjo keli žemesnieji šeichai, tarp jų ir policijos viršininko broliai. Apkabinau Abu Rashido tėvą ir dar sykį išreiškiau širdgėlą, pagarbą ir užuojautą. Tada atsisėdau tarp vyrų ir taip praleidau kelias minutes tylomis. Atsitiktinai pagavęs vieno šeimos nario žvilgsnį linktelėjau. Visų akys atrodė aptemdytos sielvarto. Ne vienas atrodė verkęs.

Grįžus į būstinę manęs laukė trys su Iranu susijusių nereguliariųjų pajėgų vadai. Jie pranešė, kad Pelkynės Princas ką tik pagrobė tris žmones, šių įkaitų vardus užrašė ant popieriaus lapo.

– Kodėl jie buvo pagrobti?

– Nė nenumanome.

Jiems išėjus, į duris pasibeldė vertėjas:

– Su jumis pasimatyti atvyko šeichas Kadhemas Mushettatas.

– Kas jis toks? – per mėnesį išmokau ir galėjau išvardyti šimto vietos vadų vardus bei keturiasdešimties įvairių genčių ir partijų pavadinimus, tad suirzau sužinojęs, kad yra dar vienas šeichas, apie kurį nieko nežinau. – Iš kurios genties?

– Nežinau. Didelis šeichas – galbūt iš Albu Muhammado.

– Kvieskite jį vidun.

Kadhemas Mushettatas, aukštas pusamžis vyras, vilkėjo arabiškais apdarais, greita ir tvirta eisena rodė jį laikant save svarbiu žmogumi. Pirmiausia pavadino mane genties šeichu, garsėjančiu Irako genčių išmanymu. Taigi, nebegalėjau paklausti, iš kokios genties jis esąs. Pasiskundė, kad jo gentyje niekas neturi darbo, o jo statybos įmonė negauna užsakymų. Padavė segtuvą, kuriame darkyta anglų kalba buvo surašyta, kad jo įmonė galînti atlikti bet kokį darbą – nuo mūrijimo iki „aveacijos“ industrijos. Tada perėjo prie reikalo.

– Bet visa tai ateičiai. Šiandien turime tokią bėdą – trys mano genties žmonės pagrobti. Turite išlaisvinti juos dabar, antraip kils pilietinis karas.

– Ar čia jų vardai? – perskaičiau juos iš lapo, paduoto man prieš penkias minutes.

– Iš tiesų, seidai Rory, kaip ir sakoma, be jūsų žinios nenukrinta nė lapelis.

– Bet kodėl juos pagrobė? – paklausiau.

– Jie buvo nekalti.

– *Na'am*, – atsakiau – taip. – Tačiau kuo juos kaltina, ką jie padarė?

– Princas mano, kad daktaras Aminas nužudė policijos viršininką.

– Tad pagrobė daktarą Aminą? – iki šiol nebuvau girdėjęs apie daktarą Aminą.

– Jis pagrobė daktaro Amino brolį ir sūnėnus.

– O ar daktaras Aminas nužudė policijos viršininką?

– Ne. Jis buvo Bagdade, kai tai atsitiko.

– O ar daktaras Aminas susijęs su kuria nors partija?

– Ne, ne, jis visiškai nepriklausomas.

– Tačiau daktaras Aminas per pastaruosius dešimt metų beveik visąlaik buvo Irane? – spėjau prisimindamas prieš tai apsilankiusius vyrus.

– Nes jis kariavo džihadą prieš Husseiną. Jei šis reikalas nebus nedelsiant išspręstas, – atsakė šeichas, – negalėsiu suvaldyti savo genties. Vyrai bus priversti išeiti į gatves ir pulti Albu Muhammadą – o juk Serai gentis yra antra pagal dydį Al Amaroje.

Vertėjas klydo – šis šeichas buvo ne iš Albu Muhammado, o iš Serai genties. Jo gentainiams pulti Albu Muhammadą – Princo ir Abu Rashido gentį – būtų bemaž savižudybė. Serai gentis gal ir buvo gausi pačiame mieste, tačiau Maisano provincijoje tebuvo vidutinio dydžio, Albu Muhammadas ją viršijo dešimt kartų.* Tačiau Serai

* Prisiminiau trečiajame praėjusio šimtmečio dešimtmetyje užrašytą istoriją. Vienas svetimšalis paprašė Pelkynų arabo pavėžėti jį, bet paaiškino ketinąs keliauti per teritoriją, kontroliuojamą Suwaado genties, jo priešų. Pelkynų arabas sutiko, nes jo gentis buvo sudariusi su Suwaadu sandorį, kad tie nepuls svetimšalių, jei jie bus globojami Pelkynų arabų. Nukeliavus kelias mylias,

gentainiai vis tiek galėjo jį pulti. Trečiajame dešimtmetyje viena gentis puolė didesnį kaimyną ir buvo pati kone nušluota nuo žemės paviršiaus. Genčių susirėmimai tebebuvo įprastas dalykas – neretai pasitaikydavo, kad per savaitę du trys vyrai žūdavo per gentinius ginčus. O šiuo atveju buvo aišku, kad Serai sulauks islamistinių, su Iranu susijusių, partijų ir jų nereguliariųjų pajėgų paramos – šios jau buvo įtrauktos į policijos pajėgas. Ėjo vos trečia diena nuo Abu Rashido mirties, o susirėmimai, matyt, žadėjo tuojau vėl atsinaujinti.

Pasakiau šeichui, kad nedelsiu veikti, ir pasiunčiau vertėją į Pelkynės Princo būstinę mandagiai pasiteirauti, ar jis žino, kur anie vyrai. Kol laukiau neigiamo jo atsakymo, pas mane apsilankė keletas irakiečių, kurie norėjo paaiškinti žmogžudystės aplinkybes. Visi kalbėjo beveik tais pačiais žodžiais. Kiekvienas pradėdavo patikinimu: „*Shakhsian ana ma ahtam bi sultan.*“ (Manęs asmeniškai nedomina valdžia.) Ir tęsdavo: „*Mali 'alakqa bi ay hizab. Ana mustaqil.*“ (Nesu susijęs su jokia partija, esu nepriklausomas.)

Dažniausiai tai būdavo netiesa, tačiau mandagiai pritardamas linktelėdavau. Paskui jie tikindavo, kad Abu Rashidas buvęs narsus ir stiprus vadas, bet turėjo priešų, taigi turėčiau suprasti, kaip jie rizikuoja atskleisdami ir pasakydami man tiesą.

Tačiau nuo šios vietos jų pasakojimai išsiskirdavo. Pirmasis lankytojas tvirtino, kad Abu Rashidą nužudė su juo konkuravusi nusikaltėlių gauja, mat Princas kontroliavęs užsienio prekybą kanapėmis. Antrasis mane patikino, esą, nusikaltėlių vadai dievagojasi, kad niekas nebūtų drįsęs ginčyti monopolinių policijos viršininko

juos užklupo Suwaado vyrai ir pareikalavo Pelkynų arabo atiduoti jiems keliauninką. Šiam atsisakius ir priminus svetimšalį ginančius įstatymus, jie nudūrė keliauninką sviedę į jį ietis. Pelkynų arabas grįžo savo gentin susisielojęs, mat dabar jie privalėjo pulti Suwaadą. Ši gentis buvo daug didesnė už juos. Per susirėmimą Pelkynų arabas neteko visų savo sūnų ir daugelio draugų, o Suwaadas neteko tik vieno kito vyro. Tokia tat bausmė už svetimšalio palydėjimą. Kažkas panašaus vyko ir mūsų dienomis. (Aut. past.)

prekybos kanapėmis teisių; neva jį nužudė jo giminaičiai, troškę paveldėti tris šimtus tūkstančių dolerių, kuriuos jam pavyko sukaupti per trumpą valdymo laiką. Trečiasis kaltino sirus.

Paskutinis lankytojas papasakojo stulbinamai išsamią istoriją. Jis sakė, kad, dezertyravęs iš armijos, Abu Rashidas pabėgo į Iraną ir dirbo su Irano žvalgyba slaptose operacijose Irake. Tačiau režimo atstovai jį sučiupo, ir, būdamas kalėjime, jis ėmęs bendradarbiauti su baathistais tardytojais. Tą įrodę po karo konfiskuoti dokumentai, iš kurių taip pat paaiškėjo, kad ir paleistas bei tarnaudamas Princo nereguliariosiose pajėgose jis ir toliau susitikinėjo su jais. Tapęs policijos viršininku, provincijoje jis mėgino išformuoti nereguliariąsias pajėgas, turinčias ryšių su Iranu, ir puolė Irano slaptąsias grupuotes. Todėl iraniečiai jį nužudę – jis buvęs išdavikas baathistas ir kėlęs grėsmę jų veiklai. Kad su šiuo išpuoliu susiję iraniečiai, įrodąs faktas, jog žmogžudystė įvykdyta, o žudikas paspukęs.

Tačiau ir ši istorija, kaip ir kitos, priėjo tam tikrą ribą, ties kuria informacijos šaltinis staiga išseko. Primygtinai prašomi pateikti daugiau smulkmenų, mano informantai paprasčiausiai atsakydavo: „*Enta–ti arif kul-shi*“ (Tu viską žinai) arba „*Madri–la arif*“ (Nežinau). Atsiprašydavo ir išeidavo.

Netrukus grįžo su Iranu susiję vadai. Jie tvirtino, kad Princas užsakęs Abu Rashido žmogžudystę norėdamas diskredituoti daktarą Aminą ir iraniečius. Tačiau primygtinai tvirtino daktarą Aminą neturint jokių sąsajų nei su jais, nei su Iranu. Jie pripažino, kad daktaras Aminas yra senas Princo priešas.

Sėdėjau vienas kabinete, stengdamasis sugalvoti, ką daryti, kai vertėjas man pranešė, kad pasimatyti su manimi atvyko seidas Hassanas, pagrobtasis sadrininkų pamokslininkas. Paprašiau vertėją atvesti jį, o pats nuėjau į virtuvę kavos. Virtuvėje du kariškiai, kurių iki tol nebuvau matęs, tyrinėjo planus kartu su vienu irakiečiu, apie kurį sklido kalbos, esą, jis vienas korumpuočiausių provincijos ran-

govų. Vos pamatęs mane, pašoko ir paklausė, ar galėčiau jam skirti minutėlę. Atsakiau, kad kabinete manęs laukia svečias.

– Prašau, seidai Rory, tik minutėlę?

Bejėgiškai gūžtelėjau pečiais. Iki šiol visai nepasistūmėjau nei spręsdamas pagrobimo klausimą, nei bandydamas užkirsti kelią gresiančiam pilietiniam karui, kuris rodės beveik nebeišvengiamas. Nemaniau, kad šnektelėjimas su rangovu būtų pakenkęs.

– Seidai Rory, mano sūnėnui reikia darbo – jis labai kvalifikuotas, labai gerai moka anglų kalbą.

– Suprantu. Pažiūrėsiu, kuo galiu padėti.

– Kada jis galėtų su jumis susitikti?

– Nežinau... Galbūt ketvirtadienį popiet.

– Kurią valandą?

– Trečią.

– Dėkoju, seidai Rory.

Grįžtant atgal koridoriumi, mane keturis kartus sulaikė keli žmonės: Charlie Morris norėjo aptarti pranešimą apie potvynį provincijos pietuose; teisininkas norėjo pasiteirauti, kur galėtų padėti keturis šimtus tūkstančių dolerių, kuriuos ką tik buvo gavęs kalėjimo statybai; apsaugos komanda norėjo sužinoti, ar galėtų surengti nedideles šaudymo pratybas; taip pat reikėjo nuspręsti, ar statyti palei upės krantą apsauginę sieną nuo snaiperių šūvių. Pasakiau, jog, mano manymu, būtų gaila užstatyti gražų upės vaizdą, o kitiems liepiau elgtis kaip tinkamiems.

Civilinių reikalų kambaryje ant sienos vertėjas buvo užrašęs: „Abu Rashidui atminti: tarsi medis jis buvo nukirstas.“ Sąmoningai ar ne, vertėjas atkartojo šumerų mirties himną, rastą molinėje lentelėje Pelkynų pakraštyje – jame buvo aprašyta prieš keturis tūkstančius metų gyvenusio karaliaus Šulgi mirtis:

> **„Tarytum prieš buksmedį pakėlė jie savo kirvius namuose, kur jis laimingai gyveno. Tarytum sultingas**

kedro medis, išrautas buvo rūmuose, kuriuose miegodavo. Skirtas jam laikas atėjo, ir iškeliavo jis pačiame žydėjime."

Vis dėlto vargiai įžvelgiau ryšį tarp žuvusio policijos viršininko ir Šulgi, didžiosios Ūro – miesto, kuriame gimė teisė ir raštas, – civilizacijos valdovo. Automobilių vilkstinė turėjo palydėti Abu Rashido palaikus į šventą šiitų miestą Nedžefą, stovintį prie Eufrato, ten jis turėjo būti palaidotas paprastoje kalvoje tarp dešimčių tūkstančių kitų palaidotų šventose miesto kapinėse, netoli pranašo Mahometo žento kapo.

Šulgi kapas taip pat buvo prie Eufrato, tik tolėliau į pietus, netoli Nasirijos miesto, keturi šimtai jardų nuo didžiosios Mėnulio šventyklos, arba Ūro zikurato. Kadaise karaliaus miestą juosė sodai ir rūmai, supo derlingos, drėkinamos žemės. Miesto gatvėse grūdosi prekiautojai, atkeliavę čia tūkstančius mylių, čia buvo ir karališkosios kapinės, prižiūrimos uždaros šventikų grupės. Čia 1927 m. žiemą archeologas seras Leonardas Woolley aptiko kapą, neliestą daugiau kaip keturis tūkstančius metų. Sutrupėjusią moters kaukolę – karalienės Puabi, galbūt Šulgi giminaitės – juosė dviejų pėdų skersmens vainikas iš aukso lapelių.

„Viršutinę kūno dalį, – rašė Woolley, – visiškai dengė gausybė auksinių, sidabrinių, lazurito, karneolio, agato ir chalcedono karoliukų." Kape rastas lazuritas rodė, jog šumerai palaikė prekybos ryšius su vieninteliu už trijų tūkstančių mylių esančiu lazurito šaltiniu – Rytų Afganistano kasyklomis. Kapo prieangyje gulėjo inkrustuota lyra su auksine jaučio galva, lyrą, apglėbusi ranka, laikė muzikantė; ši moteris, šeši šarvuoti sargybiniai ir dar devyni muzikantai buvo nužudyti, kad galėtų patarnauti savo mirusiai šeimininkei pomirtiniame gyvenime.

Pustrečio tūkstančio metų trukusi Ūro šlovė sunyko – veržėsi naujos, kitomis kalbomis kalbančios tautos, drėkinimo sistemos liko

nebeprižiūrimos, aukščiau Ūro, prie Eufrato, iškilo nauji galios centrai – Babilonas ir Asirija, o upės vaga pasuko šalin nuo miesto. Vieta supelkėjo, miestus užklojo dykumų smėlio sluoksnis. Tuo metu, kai Ūro lobiai buvo kraunami į paprastas, ankštas Britų muziejaus stiklines vitrinas, rašto gimtinėje jau gyveno beraštės gentys.

Man grįžus į kabinetą, seidas Hassanas krustelėjo ir vos kilstelėjo nuo kėdės, tada vėl nugrimzdo į gilias vilnonio apsiausto klostes. Pirmą kartą stovėjau taip arti aukštesniojo sadrininkų vado. Nors buvau užsispyręs įtraukti jo kolegas į naująją provincijos tarybą, iš tiesų mums apskritai nederėjo palaikyti ryšių su žmonėmis, kurie agresyviai priešinosi Koalicijai. Man buvo smalsu sužinoti, koks gi šis žmogus, kurio sulaikymu taip suinteresuoti mūsų sąjungininkai irakiečiai iš provincijos – ir Pelkynės Princas bei jo gentys, ir su Iranu susijusios islamistinės partijos. Veikiausiai ir Bagdadas – arešto orderis jau buvo išduotas jų lyderiui Muqtadai.

Virš baltos iškrakmolytos jo apykaklės žėlė tanki garbanota barzda, švelni, tarsi jaunučiai pūkai, jis sėdėjo pusiau išsispyręs iš kurpių balkšvas, nuo kulkšnių plaukuotas kojas. Už mane buvo jaunesnis; aukštas juodas turbanas atrodė jam per didelis. Kalbėjo nežiūrėdamas į mane, leisdamas didžiulių tamsių akių žvilgsniui klajoti po cementines grindis, tyliai ir iš lėto, tarsi kontempliuodamas ne žodžius, o gilesnes mintis, į kurias žodžiai tegalėjo nukreipti.

Jis nupasakojo, kaip ir kada buvo pagrobtas po žmogžudystės, nuvežtas į nedidelę trobelę pelkėse, kaip daug kartų niekšingieji policininkai grasino jį nužudyti ir reikalavo pasakyti, kas nužudė Abu Rashidą. Jis nepaliovė jų tikinti buvęs geras Abu Rashido draugas ir nieko nežinojęs apie sąmokslą. Išties tetrokštąs taikiai su visais gyventi. „Nejau nėra įstatymų? Kodėl Koalicija nieko nesiėmė?“ – neskubėdamas uždavė tikslius retorinius klausimus, o jo akys, rodos, taip ir neužkliuvo už jokio daikto kambaryje.

– Pasakykite man, – pasiteiravo jis, – ne kaip britas, ne kaip Laikinosios koalicinės vadovybės narys, bet kaip brolis – kaip mums elgtis su jumis, kad nebūtume laikomi pavojingais radikalais?

Paklausiau, ar per pamokslus jis raginąs sukilti prieš Koaliciją.

– Ar taip sakote jūs, ar kas kitas jums liepia taip sakyti? – paklausė.

– Nesu irakietis. Gerbiami asmenys skundėsi dėl jūsų, tad ką gi padarėte? – norėjau suprasti, kodėl lyderiai taip griežtai nusiteikę prieš jį. Nežinojau, ar jis iš tiesų įvykdė kokį nusikaltimą, ar kėlė kokią nors grėsmę ir kokių padarinių sulauksime jį paleidus.

– Šis pasaulis yra niekai, – atsakė seidas Hassanas. – Man rūpi ne politika, tik Dievas ir gyvenimas anapus. Ar manote, kad jei man rūpėtų sukilti prieš jus, mano žmonės manęs neapsaugotų? Eičiau į jūsų būstinę ir sėdėčiau čia? Man rūpi religija.

– Ar dalyvaujate sukilime prieš Koaliciją? – paklausiau.

– Jūs sakote, kad dalyvauju sukilime prieš okupantus. Mano tikslas – tyrinėti islamo tiesą ir mokyti jos. Nekalbu nieko kita, kaip dievišką tiesą.

Pastarieji jo žodžiai padvelkė jėga, kylančia iš gilaus tikėjimo. Galbūt vyresniųjų ajatolų akyse jis tebuvo naujokas, tačiau seidas Hassanas penkiolika ar daugiau metų studijavo Nedžefe, stebėjo ir kopijavo šitaip kalbančius mokytojus. Jis kalbėjo ta pačia intonacija, kaip ir budistų vienuoliai, kuriuos girdėjau aptarinėjant kančią, – pusiau deklamuodamas, pusiau jausmingai, elgdamasis kaip dvasininkas ir būdamas juo. Balso moduliacija ir vidun nukreiptas žvilgsnis rodė jį ne tik sugėrus didžiojoje Nedžefo seminarijoje – *hawza* – šimtmečių tradiciją, bet ir gebant pritraukti šimtus jaunų vyrų, kurie ateidavo klausytis jo pamokslų ir apsiginklavę ėjo į gatves jo vaduoti. Kartu spėliojau, ar jis buvo skaitęs Naująjį Testamentą ir vertė mane būti Poncijumi Pilotu. Šiaip ar taip, valdyti galėjau tik palaikomas irakiečių vadų, kurie norėjo, kad jis būtų sulaikytas.

Būtų buvę sunku jiems atsakyti neigiamai, juk mano galios tebuvo „laikinos".

Seidas Hassanas švelniu balsu toliau išsamiai aiškino apie islamą ir valstybę. Kalbėjo beveik nestabteldamas, bet ir ne itin troškau jį pertraukti. Jis norėjo matyti valstybę, kurioje būtų remiamasi šariato įstatymais, o dvasininkija užimtų tvirtą padėtį. Vis dėlto buvo neaišku, ar jis norėjo, kad dvasininkija formuotų valdžią, ar tik patarinėtų jai.

– Mes nesame politinė partija, – sakė jis. – Nesame sekta. Esame tik *hawza.*

Bet jam kalbant toliau, supratau, kad jo vaizduojamame šiizme, – jis pabrėžė, kokie svarbūs esą pamokslas penktadieninėse pamaldose ir nacionalinis socialinis tinklas, pritraukiantis jaunuolius ir varguolius, – atsispindėjo Sadro II įtaka. Jis neminėjo Koalicijos. Mano nuostabai, baigdamas tarė, kad viskas, ko iš manęs norįs – tik kad kartkartėmis klausyčiau jo patarimo.

– Žinau, kad ne visada galite manęs klausyti. Pavyzdžiui, aš noriu, kad provincijos taryboje nebūtų moterų, bet žinau, jog jūsų kultūroje ir religiniame gyvenime tai neįmanoma. Bet mes megsime dialogą, o jūs ginsite mane nuo Princo šalininkų, – dar pridūrė, kad žmonės žavisi darbo programomis ir kai kuriais kitais projektais, įgyvendintais britų kariškių.

Savo pusėn mane palenkė tik iš dalies. Net menkai mokėdamas arabų kalbą, supratau pavartotą trinarį asindetoną, jo graž-bylystės leitmotyvą – tris bejungtukes frazes, kurios visos prasidėdavo tuo pačiu žodžiu: „*Quwwat-al-ihtilal... Quwwat-al-ihtilal... Quwwat-al-ihtilal...*" Vertėjas tai išvertė kaip „Koalicija daro taip... Koalicija daro anaip... Koalicija daro šitaip...", tačiau gal iš mandagumo, o gal pabūgęs išvertė netiksliai. Seidas Hassanas nesakė „*Quwwat-al-itilaf*", arba „Koalicija", jis sakė „*Quwwat-al-ihtilal*" – „okupantai". Šis žodis arabų sąmonėje sukelia didžiulį

atgarsį, primindamas prancūzų okupaciją Alžyre ir Izraelio okupuotą Palestiną.

Vis dėlto čia įžvelgiau gerą progą veikti – pirmą sykį Maisano Sadro būstinės vadas buvo taip įbaugintas, kad atėjo į mūsų valdybą siūlydamas bendradarbiauti ir prašydamas pagalbos. Atsirado galimybė į mūsų struktūras įtraukti priešiškiausią, labai gerai ginkluotą islamistinę provincijos grupuotę – žmones, su kuriais išties niekas netroško ir nepajėgė susiremti.

Tą vakarą grįžęs į stovyklą užsukau pas pulkininką. Vienuoliktą vakaro jis tebedirbo prie savo stalo, atrodė išsekęs, galbūt dėl sutrikusio virškinimo. Pasakė, kad Princas ką tik liepė vienam jo kuopos vadų surengti reidą į vieną namą, mat jame laikomas „didelis kiekis teroristų ginklų". Taip padarę, rado kelis granatsvaidžius ir dvylika automatinių šautuvų. Vienas gyventojas pabėgo, jie vijosi jį purvynu, pagavo ir, kartu su dar vienu įtariamuoju, perdavė policijai, tačiau abu sulaikytieji pabėgo iš policijos areštinės. Taip lengvai, tarytum policija būtų padėjusi jiems paspukti. Namas priklausė daktarui Aminui.

Papasakojau pulkininkui apie daktaro Amino brolio ir sūnėnų pagrobimą. Pulkininkui nė nereikėjo sakyti, kad Princas veikiausiai surezgė šį reidą norėdamas sukompromituoti daktarą Aminą.

Nutarimai

...noras apginti savo laisvę buvo ta priežastis, dėl kurios viena pusė taip iškildavo, jog imdavo engti kitą. Paprastai įvykiai klostydavosi taip, kad žmonės, stengdamiesi atsikratyti baimės, patys imdavo kelti baimę kitiems, o stengdamiesi išvengti skriaudų, patys darydavo jas kitiems, lyg būtinai reikėtų engti arba būti engiamam.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XLVI skyrius

2003 M. SPALIO 28 D., ANTRADIENIS

Kitą dieną Princas atėjo į neeilinį susitikimą su kontrolės komitetu ir pareikalavo paaiškinti, kas paskyrė brigados generolą Sabihą naujuoju policijos viršininku – aš ar kontrolės komitetas. Princas teigė, kad vidaus reikalų ministras Bagdade patvirtino, esą, kontrolės komitetas skirdamas policijos viršininką elgiasi visiškai neteisėtai.

Atsakiau – išsigalvodamas gynybos argumentą – kad, viską apsvarsčiusi, provincijos taryba pateikė rekomendaciją, o aš jį paskyriau.

– Jūs neturite teisės to daryti. Šį paskyrimą turi atlikti Vidaus reikalų ministerija.

– Labai rimtais saugumo klausimais, susijusiais su Koalicija, sąjungininkai pasilieka teisę daryti viską, kas, jų manymu, reikalinga. Šiuo atveju vykdau įgaliojimus Koalicijos vardu, ir mes manome, kad laikinuoju policijos viršininku reikia paskirti Sabihą.

Tai buvo pats įžūliausias kada nors mano išsakytas tvirtinimas, kad sąjungininkai turi tokių galių. Išties lengviau atsikvėpiau, kai niekas jo neužginčijo.

– Jis ilgai netvers, policija jo nepriims, – atsakė Princas patylėjęs.

Tada taryba pareiškė, kad jis atsakingas už pagrobimus, mat pagrobėjai yra iš jo genties, ir jeigu jis nepaleisiąs įkalintųjų ir nesuvaldysiąs savo vyrų, būsiąs kaltas dėl genčių karo. Jis piktai atšovė, jog Sadro būstinė esanti tikra rykštė, kad visas bėdas provincijoje kelia Irano žvalgybos tarnyba, kurios svarbiausias atstovas esąs daktaras Aminas, ir kad visos su juo nesutinkančios grupuotės – alternatyviosios tarybos, provincijos taryba ir dvasininkai – esą pasiryžusios sugriauti Iraką. Išrėkė, esą, jei Koalicijos pajėgos nėra pasirengusios įveikti šių grėsmių, jis negalįs uždrausti to padaryti savo vyrams. Sulig šiais žodžiais išėjo.

Tą pavakarį seidas Hassanas sugrįžo manęs įspėti, kad naftos perdirbimo gamyklos darbininkai ketina streikuoti. Jis liepęs jiems dirbti, kol pasikalbėsiąs su manimi. Nudžiugau, kad jis atėjo pas mane, nes tai rodė, jog yra pasirengęs bendradarbiauti. Tačiau žinios kėlė nerimą. Naftos perdirbimo gamykla tenkino šešiasdešimt procentų provincijos naftos poreikių, jai nustojus dirbti, kiekvieną dieną iš Basros tektų vežtis keturiasdešimt cisternų. Negalėjome būti tikri, kad rastume tokias cisternas, gautume iš Basros kuro ir sugebėtume apsaugoti jas kelyje, garsėjančiame automobilių grobimais ir dyzelino vagystėmis. Prie degalinių nusidriektų eilės, provincijoje sustotų daugelis dyzelinu varomų generatorių, o irakiečiai savo ruožtu imtų klausinėti, kodėl, turėdami antrus pagal dydį naftos išteklius pasaulyje, jie negauna kuro. Tada prasidėtų riaušės.

Elektroninis paštas vėl veikė, tad parašiau naftos skyriui Basroje, paaiškinau mūsų padėtį ir pasiteiravau, ar atsirastų galimybė pakelti atlyginimus vietos darbininkams. Iš Basros buvo atėjusi

žinia apie rengiamus demokratijos seminarus ir pasiteiravimas, ar galėtume į moterų konferenciją atsiųsti dvi dalyves irakietes. Kaip visuomet, šito pasiteirauta likus dviem dienoms iki konferencijos, maisanietėms skirtos tik dvi vietos iš keturiasdešimties ir nebuvo pateikta jokios informacijos apie kelionę ir apgyvendinimą.

Iš Bagdado pavėluotai atėjo perdėtai išsamus naujausio sumanymo aprašymas – Ajovos valstijos pavyzdžiu kuriama sueigų sistema, taikytina naujosios vyriausybės rinkimams. Siūlyta „organizuoti komitetus“, sudarytus iš provincijų tarybų ir Valdančiosios tarybos Bagdade narių bei penkių narių iš apskričių tarybų. Šie penkiolika žmonių iškelsią ir paskirsią kandidatus į naująją asamblėją Bagdade, o mums, kaip Laikinajai koalicinei vadovybei, liepiama minimaliai dalyvauti šiame procese. Sistema buvo paini, nė vienas mūsų vertėjas nerado tinkamo arabiško žodžio, galinčio tiksliai perteikti sueigos prasmę. Spėju, kad už Ajovos ribų ją įstengė suprasti vos vienas kitas vakarietis.

Galiausiai perskaičiau elektroninį laišką, kuriame buvo rašoma, jog Kofi Annanas „atgavo viltį“, „ketina perskaityti pranešimą“ ir iš naujo peržiūri Jungtinių Tautų rezoliuciją. Laiškas baigėsi tokiu klausimu: „Kodėl nesurengus tarptautinės konferencijos? Ji galėtų būti surengta remiant Jungtinėms Tautoms, dalyvautų svarbiausi užsienio veikėjai.“ Pamaniau, išties, kodėl nesurengus? Ištryniau laišką dėžutėje ir išėjau paklaidžioti palei upę, markstydamasis vis dar ryškioje saulės šviesoje.

Ant stogo deginosi pusė apsaugos komandos, o mažame krūmelyje prie upės, susispietę ant šakelių su nuvytusiais rudais lapais, širdingai čiauškėjo keturiasdešimt žvirblių. Iki tol nežinojau, kad žvirblių čiauškėjimas gali taip sujaudinti.

Užmokestis už kraują

Mat apie žmones apskritai galima pasakyti, kad jie nedėkingi, nepastovūs, veidmainiai ir sukti, bailūs pavojaus akimirką ir savanaudiški...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XVII skyrius

2003 M. SPALIO 29 D., TREČIADIENIS

Kitą rytą mane pažadino sidabrinis trimitas, duodantis signalą keltis ir primenantis, kad Lengvieji pėstininkai dabar pakeitė Karaliaus škotus pasieniečius su dūdmaišiais. Naujasis pulkininkas ir tūkstantis jo vyrų tarnavo provincijoje tik savaitę, tad, be civilinių reikalų komandos, dabar, praėjus vos mėnesiui, buvau vienas seniausiai čia dirbančių užsieniečių. Ką tik buvau gavęs elektroninį laišką, kuriame buvo rašoma, kad Molly Phee, amerikietė pareigūnė, turėjusi užsisiausti provincijos valdytojo mantiją ir tapti mano viršininke, gali būti perkelta kitur, buvo siūloma mane patvirtinti Laikinosios koalicinės vadovybės provincijos koordinatoriumi Maisane.

Tuo metu, rodos, viskas išsyk pradėjo irti. Mums grėsė pilietinis karas tarp trijų stipriausiai ginkluotų provincijos grupuočių. Princo nereguliariosios pajėgos norėjo atkeršyti už jų bendražygio žūtį. Sadrininkai norėjo atkeršyti už pirmąjį pagrobimą, su Iranu susijusios grupuotės – už antrąjį. Visos grupuotės dabar naudojosi proga pašalinti savo varžovus. Daugelis gyventojų manė, kad mes – sąjungininkai – pernelyg delsėme atkurti tvarką, nafta provincijoje buvo besibaigianti, o policija atsidūrusi ties susiskaldymo ir maišto riba. Buvau abejotinai ir veikiausiai neteisėtai paskyręs naująjį policijos viršininką, Pelkynės Princas ir toliau spaudė mus pulti Sadro būs-

tinę, iranietiškos partijos norėjo suimti Princą. Negana to, sklandė gandai, kad Princo brolis ką tik atsistatydino iš mūsų provincijos atkūrimo komiteto žinybų koordinatoriaus pareigų, o šis žingsnis galėjo paralyžiuoti visų valdžios organų veiklą. Ir visa tai nutiko tik per penkias dienas.

Vargu ar būčiau galėjęs išspręsti bent vieną iš šių problemų, bet maniau, kad ir toliau turėčiau elgtis taip, tarsi galiu. Planavau surengti didelio masto ir aukščiausio lygio susitikimą su visais provincijos vadais, kurių per susitikimą norėjau paprašyti laikinai nutraukti nesutarimus ir paisyti įstatymų. Pasitarėme su pulkininku ir suderinome, ko reikia, kad tikrai laikytumės vienodų principų. Sutarėme pasikviesti aukštesniojo rango svečių ir taip sustiprinti savo bendro pranešimo įspūdį. Brigados generolas atvyko iš Basros ir drauge su pulkininku perspėjo Princą, kad šis turįs veikti pagal įstatymus.

Tą pavakarį seras Hilary Synnottas, aukštesnysis Koalicijos civilis pareigūnas iš Pietų Irako, mano kvietimu atvyko į susitikimą su trimis islamistais – Princo oponentais. Pirmasis pradėjo Abu Mustafa:

– Apgailestaujame dėl Abu Rashido mirties, – pasakė jis, – bet jis ne pirmas nužudytas žmogus ir ne paskutinis. Jis buvo neteisėtai paskirtas policijos viršininku. Dabar turite priversti Princą sulaikyti Abu Rashido gentį nuo tolesnių veiksmų ir paleisti tuos nekaltus vyrus.

– Jei Abu Rashido gentis nesiliaus smurtauti, – pasakė Abu Maythamas, Badro vadas, – kils pilietinis karas. Jau įvelta per daug galingų genčių.

– Bet Abu Rashido gentis liausis smurtavusi, – pridūrė trečiasis vyras, – tik mainais į sumokėtą užmokestį už kraują arba daktaro Amino mirtį.

– Ar daktaro Amino gentis galėtų sumokėti tuos pinigus nepripažindama kaltės? – paklausė seras Synnottas.

– Niekaip, – atsakė dvasininkas. – Kol kaltė nebus kam nors priskirta, gentainiai persekios žudiką.

– Ar daktaro Amino gentis būtų pasirengusi pripažinti kaltę? – paklausė seras Synnottas.

– Ne, net jei sumokėtų užmokestį už kraują, vendeta prieš jo gentį nesiliautų, – atsakė Badro vadas Abu Maythamas.

– Jūs, seidai Rory, savo vardu turite sušaukti didelį susitikimą, – pasakė dvasininkas Abu Mustafa, – ir sukviesti visus: Princą, politines partijas, dvasininkus, gentis ir sadrininkus. Pasakykite, kad jūs, kaip Laikinosios koalicinės vadovybės narys, norite išspręsti šį reikalą. Priverskite visus susirinkusiuosius pažadėti, kad ką nors žinantieji apie žmogžudystę įduos žmogžudį. Jei bus įrodyta, kad kas nors iš genties susijęs su žmogžudyste, visa gentis bus už tai atsakinga. Galiausiai kiekvienas, pasielgęs neteisėtai, sąjungininkų bus areštuotas – kiekvienas, kitaip sakant, ir paties Abu Rashido šeimos narys.

Kai aš ir seras Synnottas susitikome su Princu praėjus dviem valandoms po pokalbio su brigados generolu ir pulkininku, jis atrodė prislopęs.

– Tie, kas nužudė Abu Rashidą, tenori kelti neramumus Irake, – pasakė jis. – Abu Rashidas baigė Karo akademiją geriausiais balais savo kurse. Jis buvo narsus vadas, jį gerbė visi genčių šeichai. Tik su Iranu susiję politikai, kurie nelinki miestui nieko gera, priešinosi jam. Jie nusprendė nusikratyti juo bet kokiomis jiems prieinamomis priemonėmis. Skundėsi dėl jo neprofesionalumo, o kai tai nepagelbėjo, nužudė.

– Sutinku, – rimtai atsakė Princas, kai pasiūlėme sušaukti susirinkimą gentims suvaldyti. – Miestai nepriklauso gentims. Bet kuris, pažeidęs įstatymą, turi būti pašalintas, – tačiau leido suprasti, kad, nors visi tvirtina priešingai, genčių jis nekontroliuoją̨s. – Sušaukite susirinkimą, o seidas Rory gali užimti šeichų šeicho vietą šiam reikalui išspręsti.

Atsistatydinimas

Įprastinės respublikų valdžios veikia lėtai... tad jų nutarimai būna pavojingi, kai reikia atlikti neatidėliotiną reikalą.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XXXIV skyrius

2003 M. SPALIO 31 D., ŠEŠTADIENIS

Per rytinį susirinkimą man buvo patvirtinta, kad Princo brolis Riyadhas atsistatydino iš provincijos atkūrimo komiteto žinybų koordinatoriaus pareigų. Tą popietę sulaukiau įvairių aukštesniųjų žinybinių įstaigų vadovų, kurie atvyko perspėti, kad žlugs visa provincijos administravimo sistema, jei neįtikinsiu Riyadho užimti provincijos valdytojo posto: žinybinių įstaigų darbas sustos, nutrūks kuro tiekimas, dings elektra. Tiksliai nežinojau, ko siekia Riyadhas ir kaip turėčiau reaguoti.

Nedelsdamas nuvykau į Riyadho namus, uoliai išgyriau jį ir paraginau gerai pagalvoti dėl savo atsistatydinimo. Pasakiau pats vietoj jo vadovausiąs atkūrimo komitetui ir koordinuosiąs žinybas. Riyadhas priminė mano „abejotiną ir neteisėtą sprendimą" dėl policijos viršininko. Pabrėžiau, kad provincijos valdytojas turėtų būti paskirtas per tris savaites, per šešias tikrų tikriausiai, ir paprašiau turėti kantrybės. Jis atsakė esąs susirūpinęs dėl gandų, neva skirsime provincijos valdytoją, rinkdami jį iš tarybos narių. Jis norįs, kad šiuos neaiškumus užbaigčiau tuojau pat paskirdamas jį provincijos valdytoju. Akimirką svarsčiau, ar visus įvykius – ir žmogžudystę, ir pagrobimus – suplanavo Princas? Kad jie sutaptų su naujos kovinės grupės atvykimu ir kiltų sumaištis, priversianti mane paskirti

valdytoju jo brolį? Mandagiai pakartojau, kad surinksime provincijos tarybą ir ši per šešias savaites išrinks provincijos valdytoją. Riyadhas nepalydėjo manęs iki durų.

Antrą valandą grįžus į valdybą duoti paskutinių nurodymų dėl vadovų susitikimo, man paskambino iš kovinės grupės perspėti, kad Pelkynės Princas savo namuose pusę trečios pats rengia vadovų susitikimą ir yra pakvietęs pulkininką dalyvauti. Tarsi norint parodyti, kad čia visų svarbiausias yra Pelkynės Princas. Paprašiau pulkininko neiti į Princo susirinkimą, o paskui vėl išsiunčiau į bendruomenę kurjerius, kad šie primintų, jog sekmadienį vadovų susitikimas vis tiek įvyks ir iki tol nieko nebus sprendžiama.

Vadovų susitikimas

Jei siūlomi dalykai liaudžiai atrodo naudingi, nors jie ir reikštų jos pražūtį, ir jei tie dalykai atrodo garbingi, nors ir reikštų respublikos pragaištį, visada bus lengva ją įtikinti, kad jie tokie ir yra. Lygiai taip pat visada bus sunku įtikinti ją, kad pritartų tam, kas atrodo niekšiška ar nuostolinga, nors tai reikštų išsigelbėjimą ir naudą.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, LIII skyrius

2003 M. LAPKRIČIO 1 D., SEKMADIENIS

Eidamas per gatvę į provincijos tarybos pastatą nerimavau, kad Pelkynės Princas galėjo būti įsakęs visiems boikotuoti susitikimą, ir lengviau atsidusau, kai radau ten laukiančius du šimtus žmonių. Pažinau saujelę Sadro dvasininkų, su Iranu susijusias partijas, kelis policininkus, iškiliausius genčių šeichus, žinybinių įstaigų vadovus ir nevyriausybinės organizacijos darbuotojus. Regis, nieko netrūko. Britų pulkininkas, jo politinis patarėjas, jo žvalgybos karininkas, keli kuopų vadai ir jo pavaduotojas sėdėjo patalpos gale – visi jie atėjo ne kalbėti, bet, pulkininko žodžiais tariant, „parodyti, kad už jūsų – dideli ginklai“. Pelkynės Princas taip pat buvo atvykęs, jis sėdėjo ne tarp dalyvių, bet man už nugaros, šalia pulkininko. Mūsų politiniam patarėjui jemeniečiui Ahmedui pavyko per dvidešimt keturias valandas surinkti bemaž visą provincijos vadovybę.

Sėdėjau vienas, už nedidelio stalo patalpos viduryje, veidu į minią, vertėjas stovėjo šalia manęs.

– Maisano vadovai, šeichai, religiniai vadovai, politinės partijos, nepriklausomi žymūs žmonės, Abu Hatimai, – pradėjau kalbą stengdamasis pagauti kiekvienos vardijamos grupės žmonių žvilgsnius. – Pulkininke ir Koalicijos kariai. *A salaam aleikum.* Praėjusios savaitės įvykiai tapo baisia šios didžios provincijos nelaime, – dabar rūpestingai rinkau žodžius, nes nenorėjau būti šališkas. – Įvyko trys nusikaltimai: pirmasis – brigados generolo Abu Rashido žmogžudystė, antrasis – dvasininkų, o vėliau – daktaro Amino šeimos pagrobimas, galiausiai trečiasis – gatvės susirėmimai. Tai visiškai nepakenčiama. Čia didi provincija, garsi provincija, kuri pati išsivadavo.

– Tai, kas įvyko penktadienį, puiki dovana visiems mūsų priešams, – kalbėjau toliau. – Žinoma, įvykiai apmaudūs. Tokie ir turėjo būti. Kad ir kas surengė šią žmogžudystę, – esu įsitikinęs, kad tai užsienio jėgos, – taip siekė išprovokuoti smurtinį atsaką. Jūs elgėtės, kaip jie suplanavo, – vis dar nenumaniau, kas surengė šią žmogžudystę, bet atrodė būtų geriau kaltę suversti kam nors iš šalies. – Vienintelė galimybė sužlugdyti tų žiaurių žmonių ketinimus – laikytis drauge, jokiu būdu nesivelti į šitokį konfliktą. Esate provincijos lyderiai. Dabar ketinu prašyti jūsų visų – kai kurių asmeniškai – prieiti prie šio stalo ir pasižadėti laikytis įstatymų, valdyti savo šalininkus ir įduoti bet kurį, pažeidusį įstatymus. Tada pasirašysime tvirtinamąjį dokumentą.

Viltingai apžvelgiau salę ir pamačiau seidą Hassaną, Sadro dvasininką, pakėlusį ranką. Pakviečiau jį, jis atsistojo nervingai dairydamasis po salę, galbūt atpažinęs kelis jį pagrobusius ir grasinusius nužudyti žmones.

– *Bismillahi r-rahmani rahim al-hamdu li-illahi rabbi l-alamin*, – pradėjo jis, – gailestingojo Dievo vardan, maloningojo, garbė Dievui, pasaulių Viešpačiui, – nutilo, paskui pridūrė: – *A salaam aleikum.*

Minia sumurmėjo atsakydama į sveikinimą, bet galbūt toks atsakymas jo netenkino, nes pamėgino dar kartą:

– *Sallu Allah Muhammad wa Ali Muhammad.* – Garbė Dievui, Mahometui, Ali, – šįsyk sulaukė kiek tvirtesnio atsakymo. – Esu čia kaip taikos žmogus, tikėjimo žmogus, kaip žmogus, kuris tapo auka. Šioje salėje yra tie, kurie mane persekiojo. Neminėsiu vardų, neparodysiu jų, visi žinote, kas jie tokie. Neprašysiu ir teisingumo. Bet tebūnie neužmiršti anie gėdingi poelgiai. Buvo pagrobtas nekaltas žmogus, ir niekas manęs neatsiprašė. O aš neturiu už ką atsiprašyti.

Kilo garsus nepasitenkinimo murmesys, mat pusė susirinkusiųjų vis dar tikėjo, kad jis užsakė Abu Rashido žmogžudystę, ir beveik visi kaltino jo nereguliariąsias pajėgas už smurtinius įvykius penktadienio naktį. Šūktelėjo stambusis, su Princu susijęs meras, akies krašteliu pamačiau, kad ir pats Princas bešokąs iš vietos.

– Seidai Hassanai, – įsiterpiau, – visi labai apgailestaujame, kad buvote pagrobtas. Kaip minėjau savo kalboje, įvykdyti trys nusikaltimai: žmogžudystė, pagrobimai ir susirėmimai. Jūsų pagrobimas buvo neteisėtas poelgis. Tačiau tai nepateisina jūsų šalininkų elgesio. Jūs, nusižengdamas visiems įstatymams, subūrėte pavojingas nereguliariąsias pajėgas ir laikėte ginklus mečetėje. Ji skirta Dievui ir tikėjimui. Mečetė – ne ginklų sandėlis.

Ir tuojau pat pasigailėjau taip pasakęs: ne man, nemusulmonui, kalbėti apie mečetes. Bet mano klausytojai, regis, nesureagavo. Suabejojau, ar vertėjas tiksliai verčia mano žodžius.

– Taip pat neturėtumėte kištis į žinybinių įstaigų reikalus, – užbaigiau.

– Nereguliariosios pajėgos taip elgėsi tenorėdamos apginti mane, – atsakė dvasininkas. – Neprašiau jų to daryti.

– Galėjote juos sustabdyti, – kalbėjomės, tarsi būtume nepažįstami, ne kaip du žmonės, visiškai neseniai ilgai taręsi mano kabinete.

– Tik ne tuomet, kai jie liepsnojo troškimu išgelbėti mane. Negalėjau nieko padaryti.

– Šitaip... šitaip išties negalima, – garsiai paprieštaravau. – Pats paklausykite, ką sakote. Tą naktį granatsvaidžių šūviais buvo sužeisti vaikai. Kaip galite leisti, kad ginkluoti vyrai užimtų miesto centrą ir žalotų vaikus? Jų veiksmai visiškai neteisėti ir kenkia šiai provincijai.

– Negaliu jų suvaldyti.

Dabar abu garsiai šūkavome – ne tiek vienas ant kito, kiek dėl dviejų šimtų susirinkusiųjų salėje.

– Gerbkite save ir juos. Esate lyderis, todėl ir esate čia. Mes visi lyderiai. Turėtume pagaliau prisiimti atsakomybę...

Mus nutraukė šeichas Rahimas – atsistojo ir savo šiurkščiu balsu suurzgė:

– Seidai Rory, Abu Rashido žudikas jau nustatytas. Tai ankstesnis britų pulkininkas.

Staiga visi nutilo. Aš įpykęs pasvirau priekin. Šeichas Rahimas toliau rėksmingai bėrė taisyklinga arabų kalba:

– Tai ankstesniojo pulkininko neatsakinga strategija kalta dėl visko – jis niekada neklausydavo, ką jam sakome, ir neįtraukdavo mūsų į provincijos reikalus. Tas žmogus buvo kvailys...

– Anas pulkininkas buvo didvyris, – atšoviau jam. – Jis labai sunkiai dirbo šios provincijos labui, jis buvo mano draugas ir mokytojas, – pagalvojau, ką gi naujasis britų pulkininkas mano apie tokį mano pareiškimą, kai dar prieš savaitę matė, kaip ginčijuosi su jo pirmtaku. – Šešis savo gyvenimo mėnesius atidavė šiai vietovei. Kaip drįstate taip kalbėti, juk jis įdėjo šitiek pastangų saugumui palaikyti!

– Jūs, seidai Rory, negalite užtikrinti saugumo net mergaičių pradinėje mokykloje... – žinojau, kad visi žiūri į mane.

– Esu nusivylęs jumis, šeiche Rahimai. Jūs modžahedas ir gerbiamas pamokslininkas, dirbote dėl šios provincijos. O dabar kalbate kaip vaikas. Aš negaliu palaikyti saugumo? Tai jūs, Maisano vadai, negalite palaikyti saugumo.

– Saugumas ne mūsų darbas. Saugumas jūsų darbas. Jūs neleidžiate mums veikti.

Trys ar keturi vyrai sušuko:

– Teisybė!

Mano balsas jau virpėjo:

– Leiskite pasakyti jums, jei aną penktadienio naktį nebūtume pasiuntę tankų, šitą miestą būtumėte sudeginę iki pamatų. Jūs visi. Ir tik britų kariuomenės dėka to pavyko išvengti.

– Jūs provincijos valdytojas, – vis tiek šaukė šeichas Rahimas stovėdamas. – Tai ir elkitės kaip valdytojas.

Stipriai trenkiau kumščiu į stalą, stojo tyla. Iš reakcijos supratau, kad taip įžeidžiau daugumą susirinkusiųjų, bet kalbėjau toliau, tik garsiau:

– Galbūt atvykome kaip kolonizatoriai, bet aš čia atvykau ne kaip kolonizatorius. Aš – mes – nenorime okupuoti šios šalies. Norėtume grįžti pas savo artimuosius. Darome viską, ką galime, kad dirbtume jums ir su jumis bei parengtume jus valdžios perdavimui. Būsiu čia su jumis metus, bet netrukus – daugių daugiausia po dvejų metų – išvyksime. Čia jūsų šalis. Nors kartą pasielkite vyriškai.

Šeichas Rahimas norėjo vėl mane nutraukti, bet aš jį perrėkiau:

– Ne, jau gana prisiklausėme jūsų. Kas kalbės genčių vardu?

Staiga vidurinėje eilėje, greta Irako komunistų partijos atstovų, pastebėjau profesorę Mary Kaldor iš Londono ekonomikos mokyklos – ją paskutinįsyk buvau matęs prieš ketverius metus Juodkalnijoje – ir jos kolegą Yahyą Saidą, britų profesorių, kurio tėvai kadaise buvo garsūs Irako komunistų vadovai. Jie juokėsi iš mano rėksmingo pasisakymo apie kolonializmą, lyg bokso varžybų žiūrovai. Pasijutau kvailokai, bet vyliausi, kad to nesimato.

Į priekį žengė Muhammadas Abbasas Muhammadas al-Araybi iš Albu Muhammado genties:

– Albu Muhammadas sutiks nutraukti vendetą, jei bus sumokėta derama kompensacija ir atlyginti nuostoliai. Šitai prisiekiu prieš visus šeichus ir politines partijas.

Nors reikėjo išsiaiškinti, ką jis vadina nuostolių atlyginimu, padėkojau ir jis vėl atsisėdo.

Atsistojo šeichas Kadhemas ir pagarbiai visus pasveikinęs tarė:

– Mes, Sudano ir Serai gentys, sutinkame perduoti daktarą Aminą mainais į jo brolį ir sūnėnus, bet neatiduosime jo nei Albu Muhammadui, nei policijai, nes nepasitikime jais. Perduosime jį tik seidui Rory ir Laikinajai koalicinei vadovybei.

– Dėkoju, šeiche Kadhemai Mushettatai, aš priimsiu jį.

– Tik tuo atveju, jei su juo bus gerai elgiamasi.

– Visapusiškai jį globosime, su juo bus elgiamasi pagal įstatymą, – deklamavau. – Nekaltas, kol kaltė neįrodyta. Elgiamasi humaniškai ir pagarbiai.

– Ar tai anglo garbės žodis? – paklausė šeichas.

– Visų šių liudininkų akivaizdoje, – atsakiau, – duodu jums savo žodį. Galite perduoti man daktarą Aminą.

Šeichas atsisėdo. Atsistojo keli kiti vyrai, laimė, visus pažinau ir galėjau kreiptis vardais. Kai kurie kritikavo savo oponentus, bet dauguma kvietė susitaikyti. Jiems baigus, paprašiau:

– Dabar norėčiau, kad pasiskirstytumėt į grupes: šeichai su šeichais, politinės partijos su politinėmis partijomis, dvasininkai su dvasininkais, nepriklausomi asmenys su nepriklausomais. Noriu, kad kiekviena grupė išsirinktų atstovus. Tada pakviesiu atstovus po vieną pasirašyti dokumento, kuriame atsižadama smurto ir pažadama laikytis įstatymų. Dabar prašom atsistoti ir susiburti į grupes.

Niekas nė nekrustelėjo. Apžvelgiau sėdinčiuosius.

– Dar kartą prašau jūsų: prašom atsistoti, pasiskirstyti į grupes, o tada prieiti.

Niekas nepasijudino.

– Prašom prieiti prie mano stalo pasirašyti dokumento.

Vis tiek niekas nė krust. Kaip tik man mėginant susigaudyti, ką reiškia šis naujas maištas, Yahya iš galo sušuko:

– Jūsų vertėjas netiksliai verčia. Jei leisite...

Ir pasipylė arabiškų žodžių srautas, viską supratusių klausytojų veiduose beregint nušvito šypsenos. Žmonės grupėmis patraukė prie mano stalo. Mano vertėjas piktai subambėjo viską puikiai išvertęs, esą, ne jo kaltė, kad maisaniečiai tokie kvaili. Spėliojau, kiek dar liko jo neišversta.

Ir štai turėjome dokumentą, prasidedantį tokiais žodžiais: „Mes, Maisano vadai, išreiškiame apgailestavimą dėl Abu Rashido mirties, sutinkame kontroliuoti savo žmones, veikti pagal įstatymus ir perduoti nusikaltėlius teisėsaugai." Tekstas buvo išspausdintas ant dviejų A2 formato lapų ir pasirašytas beveik dviejų šimtų žmonių – kad būtų galima parodyti jį per televiziją visai provincijai. Visiems padėkojau ir nuėjau prie durų. Mums išeinant, jie pagarbiai atsistojo.

Pasibaigė keistas, tradicinis posėdis, kuriame žodžiai ir gestai turėjo didelę reikšmę, o mano dėka Laikinajai koalicinei vadovybei teko neįprastas vaidmuo. Vis dėlto tai buvo bemaž populiariausias mano atliktas darbas Maisane ir, regis, sėkmingas. Kitą dieną visi įvykdė, ką pažadėję, ir dešimties dienų sumaištis baigėsi. Matyt, daug slaptų sandėrių buvo suderėta prieš šį susirinkimą įtikinėjant Kadhemą Mushettatą atiduoti daktarą Aminą, o Muhammadą Abbasą nutraukti vendetą. Man dingtelėjo, kad surengiau veikiau spektaklį nei derybas, bet per kitus du mėnesius nebuvo jokių pagrobimų, jokio atviro keršto ar granatsvaidžių šūvių gatvėse.

Susirinkimui pasibaigus, pulkininkas ir jo komanda mandagiai paspaudė rankas. Susirinkimo nekomentavo. Pulkininkas buvo minėjęs esąs laimingas galėdamas palikti politinius reikalus Laikinosios koalicinės vadovybės nuožiūrai. Britų kariai negalėjo suprasti, nei kas vyko, nei kokių sunkumų iškilo susirinkime, nes vertėjas stovėjo šalia manęs, aš bent šį tą supratau arabiškai – pavyzdžiui,

žinojau, kad žodis *imame* kažkaip susijęs su dvasininku, o frazė, skambanti maždaug kaip *fi nidhem-ssabiq*, reiškia „senojo režimo laikais“, – bet jie nemokėjo nė žodžio. Jie tik girdėjo, kaip kviečiau irakiečius atsistoti, o tie nejudėjo iš vietos, arba kaip rėkiau ant jų ir kalbėjau apie ankstesnįjį pulkininką, bet nė nenumanė, į ką taip reaguoju ir kokį politinį žaidimą žaidžiu. Galbūt jiems atrodė, kad elgiuosi perdėtai agresyviai, o gal ir nesuko sau galvos, ką aš čia susigalvojau.

Tačiau kitą vakarą nustebau pamatęs, kad daktaras Aminas vis dar neperduotas, kaip kad buvo žadėta, ir sunerimau, kad susitarimas jau bus iširęs. Tad paskambinau į stovyklą pasitikslinti.

– Taip, – atsakė man, – prieš aštuonias valandas jis savanoriškai atėjo į stovyklą su dantų šepetėliu ir dantų pasta, mes jį sulaikėme ir išsiuntėme į tardymo izoliatorių Um Kasre.

Aš įsiutau. Šis žmogus, kurio kalte tikėti neturėjome jokio pagrindo, atėjo čia patikėjęs mano pažadu, duotu girdint dviem šimtams žmonių, jog pasirūpinsiu, kad jis būtų prižiūrimas. Kariškiai man nepranešė, kad jis atvyko, nė nesuteikė jokios galimybės pasikalbėti. Ir per juos dabar jis internuotas už dviejų šimtų mylių. Pasakiau politiniam patarėjui ir pulkininkui, kad jų poelgis nepriimtinas. Jie tik gūžtelėjo pečiais ir atsakė pasiųsią žinią, tačiau išsiuntę daktarą Aminą į Um Kasrą nebegalėjo toliau tvarkyti šio reikalo – daktaras Aminas atsidūrė karinėje struktūroje, ir tik generolas galėjo nuspręsti, kas jam nutiks toliau.

TREČIA DALIS

IRAKO PASTORALĖ

...nėra sunkiau įvykdomo, rizikingesnio ir pavojingesnio dalyko, kaip, tapus valdovu, įvesti naują tvarką, nes naujadarys susiduria su priešiškumu – jam priešinasi visi, kurie gerai gyveno esant senajai tvarkai, – ir vangumu – vangūs būna visi tie, kurie tikisi naudos ateityje. Toks vangumas atsiranda iš dalies dėl to, kad bijoma priešininkų, kuriuos remia įstatymai, iš dalies dėl žmonių nepatiklumo: žmonės iš tikrųjų nepasitiki naujovėmis, kol jų gerumu neįtikina gera patirtis. Todėl kiekviena proga priešai įnirtingai puola, o valdovo šalininkai tik vangiai ginasi. Taigi novatoriui ir jo šalininkams iškyla pavojus.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, VI skyrius

Al-Mutanabi gatvė

Geriausius pagalbininkus rasime ne tarp klusniausių pavaldinių, bet tarp tų, kurie aktyviausiai agituoja prieš mus, nes tai protingi žmonių lyderiai, pasitarnausiantys siekiamam tikslui, jie ne filosofai ar turtuoliai, bet demagogai ir politikai.

– T. E. Lawrence, *The Changing East*

Smurto protrūkis privertė žmones atskleisti savo simpatijas. Provincijoje buvo penkiasdešimt keturios politinės partijos, dvidešimt didelių genčių ir dvylika iškilių religinių vadovų, bet policijos viršininko žmogžudystė, pagrobimai ir gatvių susirėmimai į dienos šviesą išvedė tikruosius lyderius. Neliko jokių abejonių, kad trys galingiausios ginkluotos grupuotės priklausė Princui, Sadrui ir su Iranu susijusioms partijoms. Kiekviena turėjo nereguliariąsias pajėgas, dvi šių grupuočių norėjo sukurti islamistinę valstybę, viena buvo labai glaudžiai susijusi su slaptąja Irano tarnyba, ir visos turėjo nusikalstamų ryšių. Ne tokią tikrovę Laikinoji koalicinė vadovybė ketino kurti Maisane.

Strategai Vašingtone ir Bagdade norėjo, kad Irake būtų demokratija. Bet ne kokia trapi regimybė, kaip seniausia Lotynų Amerikos demokratija Kolumbijoje, o visiškai liberali demokratija – taiki, turtinga, stabili ir humaniška. Jie kalbėjo apie penkių tūkstantmečių senumo Irako civilizaciją, tvirtino, jog irakiečiai yra išsilavinę, liberalių, pasaulietinių pažiūrų vidurinės klasės atstovai, ir mėgino sukurti utopiją, apie kurią svajojo sėdėdami Žaliosios zonos skyriuose, įsteigtuose įvairiems reikalams tvarkyti, kaip antai: privatizacijos, pilietinės visuomenės ir lyčių lygybės klausimams,

demokratizacijai skirtų šimto milijonų dolerių panaudojimo klausimui, ar įsteigtuose konsultantams, kurie pervadino korupciją „valdymo gebėjimų formavimu“, nusikalstamumą – „saugumo sektoriaus reforma“, o pilietinį karą – „konfliktų sprendimu“. Šios demokratinės revoliucijos apaštalais turėjo tapti Irako valdančioji taryba, ypač jos nariai liberalai pasauliečiai – „pragmatiškieji lyderiai“, būtent: daktaras Ayadas Allawi, valstybės veikėjas Adnanas Pachachi ir bankininkas bei matematikas Ahmedas Chalabi. Šie vyrai, o ne Maisano mafija, siekianti kelti sumaištį, turėjo vesti irakiečius į demokratinę ateitį.

Tačiau daugelis nuosaikių, išsilavinusių žmonių, vidurinės klasės atstovų pabėgo iš Amaros, o likusieji buvo dažnai puldinėjami, šantažuojami ar net žudomi dėl ryšių su baathistais. Liberalioji Pachachi partija neturėjo vietos gyventojų palaikymo. Chalabi tapo Pelkynės Princo sąjungininku. Allawi buvo priverstas paskirti vieną šeichą, kuris, paskutinį kartą pasirodęs televizijoje, krauju pasirašė priesaiką ginti Saddamą Husseiną ir net paaukoti gyvybę.

Sutikdavau nepriklausomų veikėjų, mokytojų, šeichų, žinybinių įstaigų vadovų ir net poetų, bet nesisekė rasti tokių lyderių, apie kokius svajojo Bagdadas. Pažinojau vieną smulkų Suwaado šeichą, kuris man sakė nepripažįstąs okupacijos, nes jo protėviai kovoję prieš britus kolonizatorius, bet vėliau, kai padėjau vienam jo giminaičiui, jis parodė man laišką, kuriame 1936 m. britų pasiuntinys liaupsino jo senelio lojalumą. Jis pasikvietė mane pietų, o kitą dieną po mano apsilankymo jo namas buvo apmėtytas padegamosiomis bombomis už tai, kad jis išdavikas.

Amaroje „liberalius“ vidurinės klasės veikėjus, nesusijusius su baathistais, geriausiai įkūnijo Asadas ir Ali. Susipažinau su jais netrukus po to, kai buvo nužudytas policijos viršininkas. Šešiasdešimtmetis Asadas įėjo į mano kabinetą pirmas ir, netaręs nė žodžio, klestelėjo į mano krėslą. Įkandin karišku žingsniu įžengė dvidešimt vienerių Ali, apsivilkęs kietu mėlynu švarku.

– Labai malonu susipažinti, – paspaudęs man ranką pasisveikino jis tobula anglų kalba. – Atėjome papasakoti apie savo žurnalą „Rytojaus Maisanas", – paaiškino Ali. – Norėtume sužinoti, ar galėtumėte prisidėti prie leidybos išlaidų.

Jis padavė man finansinę sąmatą. Peržvelgiau skaičius – keli tūkstančiai dolerių per mėnesį, per metus susidarytų suma dešimties mokyklų remontui. Abejojau, ar to žurnalo apskritai kam nors reikia. Pažvelgiau į Ali ir nustebau pamatęs, kad jis irgi kantriai įsmeigė į mane žvilgsnį. Retas jaunuolis Al Amaroje, puikiai kalbėdavęs angliškai, buvo pratęs bendrauti su užsieniečiais ir, trokšdamas pademonstruoti savo kalbinius gebėjimus, pasirodydavo arba kaip pataikautojas, arba kaip globėjas. Bet ne Ali.

– Kuo užsiimate po invazijos? – paklausiau.

– Praėjusį mėnesį sporto centre organizavome sporto dieną, – atsakė Ali. – Ji buvo skirta neįgaliems mokiniams ir našlaičiams. Surengėme keletą lenktynių ir varžybų, taip pat tapybos studiją, o laimėtojams išdalijome nedidelius prizus. Štai, galbūt norėtumėte pažiūrėti, čia mūsų žurnalo pavyzdys.

Žurnalas buvo šešiolikos blizgaus popieriaus puslapių. Kiekviename puslapyje – po akvarelę.

– Jas tapė ponas Asadas, – paaiškino Ali.

Asadas linktelėjo galva. Trečiame puslapyje jis buvo nutapęs stalo žaidimą „Gyvatės ir kopėčios", ketvirtame – vyrą su berete ir vaškuotais ūsais prie Prancūzijos žemėlapio, o šeštame puslapyje piešinių serija vaizdavo įvairius sausumos minų keliamus pavojus. Viena moteris su skrybėlaite vaikštinėjo prieš akis laikydama pensnė. Jos blankiai gelsvos ampyro stiliaus suknelės kontūras kirto mėlyną ant žolės paklotos staltiesės kampą. Skirtingi matymo kampai ir perspektyvos – viskas buvo sudėta drauge, daiktai dengė vienas kitą, o kartais susiliedavo, ypač puslapyje, skirtame trumpai Al Amaros ir jos vandens paukščių istorijai.

– Norime išspausdinti keturis tūkstančius egzempliorių ir išdalyti juos visoms provincijos pradinėms mokykloms. Maisane niekuomet nesame turėję vaikų žurnalo. Vaikams čia nėra ką veikti, nėra ką skaityti.

– Visos galimybės, kurias mums suteikėte, gali nueiti perniek, – prakalbo Asadas, o Ali vertė jo žodžius. – Suteikėte mums kalbos laisvę, galimybę laisvai judėti, bet dabar turime visa tai įgyvendinti.

Ali tėvas buvo inžinierius, motina namų šeimininkė, o jaunesnė sesuo, kurią jis dievino, vakarais žaisdavo su juo šachmatais. Mėgstamiausia vienuolikmečio Ali pamoka tapo anglų kalba, kurią jis ir pasirinko studijuoti po šešerių metų baigęs vidurinę mokyklą. Galbūt anglų kalba jam patiko labiausiai, nes leido priartėti prie Britanijos ir Amerikos – šalių, kuriomis stipriausiai žavėjosi. Mokykloje jo skaitytų knygų sąrašas būtų veikiau pritikęs kokiam ketvirtojo dešimtmečio radikalui – jis skaitė Johną Stuartą Millą ir Carlyle'ą bei naujausiuosius kūrinius iš turėtų – George'ą Orwellą: gauti naujesnių knygų dažniausiai nebūdavo galimybių, mat jas buvo uždraudusi Baatho partija. Ali mintinai išmoko ilgas ir sudėtingas ištraukas anglų kalba, mėgstamiausioji citata priklausė žmogui, kurį jis vadino „mistergeorgeebernardshaw“: „*This is the true joy in life, the being used for a purpose recognized by yourself as a mighty one: the being thoroughly worn out before you are thrown on the scrap heap, and being a force of nature instead of a feverish selfish little clod of ailments and grievances, complaining that the world will not devote itself to making you happy.*“*

* Tai tikras gyvenimo džiaugsmas, kad esi panaudojamas tam, ką ir pats supranti esant didinga, kad, iki išmetant tave į šiukšlių krūvą, esi visiškai nualinamas ir kad esi gamtos jėga, o ne jaudrus, savanaudis ligų ir nuoskaudų gumulėlis, nepatenkintas, kad pasaulis nemano teikti tau laimės. (Angl.)

Ali buvo vienintelis studentas iš Maisano provincijos, gavęs pasiūlymą studijuoti anglų kalbą Bagdado universitete. Pasiūlymą nusprendė priimti iš dalies dėl puikios universiteto reputacijos, jo griežtos programos ir fakulteto, o iš dalies dėl profesoriaus, kuris turėjo dėstyti pagrindinį dalyką. Dėstytojas buvo įdomus ir gerai žinomas rašytojas, įspūdingi vieši jo pareiškimai apie tarptautinę politiką labai patiko Ali, kurio idealizmas turėjo mažai galimybių skleistis nedidelėje vidurinėje mokykloje ir nerado palaikymo ramioje, sentimentalioje šeimos kasdienybėje. Ali, niekuomet nelaikęs savęs išskirtiniu žmogumi, išties susižavėjo perspektyva turėti mentorių ir nė neabejojo tiksiantis kilniam studento vaidmeniui.

Įsikūręs ankštame studentų bendrabutyje Ali įrodė esąs geras studentas. Jis išklausydavo daugybę kalbos pamokų įrašų, o dėstytojai girdavo jo BBC stiliaus tartį, nors Ali įtarė, kad ji skamba ne itin angliškai. Jis rašė trumpus kursinius darbus apie Dickensą, kuriuose dėmesį telkė į karalienės Viktorijos laikų Londono skurdą. Tačiau pagrindinio dalyko dėstytojas retai kalbėdavo politikos tema, o ir prakalbus, pokalbis greitai nutrūkdavo. Pamažu Ali suprato, kad nors ir dirba malonų darbą, nedaro pažangos, ir jo entuziazmas ėmė slūgti. Nors iš prigimties buvo linkęs bendrauti, darėsi vis uždaresnis; jautė, kad daugelis studentų, kaip ir jis pats, mielai būtų spjovę į Husseino portretą prie įėjimo vartų: jie niurzgėdavo dėl pasenusių automobilių, beprasmių vietos televizijos laidų, dėl ciniško diktatoriaus pamokslavimo apie jaunimą ir tyrumą, nors Husseino sūnūs naktimis prievartavo studentes. Tačiau šis nepasitenkinimas buvo kažkoks nevykėliškas, tarsi jo bendraamžiai jau būtų atsižadėję savo idealų, Ali niekaip nepavykdavo įsitraukti į jų diskusiją. Tas išėjo į naudą – jo neaplankė rūstūs, bejausmiai vyriškiai iš saugumo tarnybos, jo niekuomet nesustabdė jaunieji fedajinų kariuomenės galvažudžiai, kurie patruliuodavo universiteto teritorijoje. Jam pavyko susidraugauti su vieno pulkininko sūnumi ir išsirūpinti, kad būtų atidėta jo karo tarnyba, ir nors neturėjo daug pinigų dėstytojams

papirkti, per egzaminus jam sekėsi gerai. Tačiau Ali negalėjo išsakyti, kas buvo jo širdyje. Jis jautė, kad jo bendramoksliai – daugiausia sunitai – niekino jį kaip murziną atsilikėlį Pelkynų arabą.

Kartais dėstytojas palydėdavo Ali į Al-Mutanabi gatvę, kurioje jau tūkstantį ar daugiau metų pardavinėjamos knygos, jie drauge susėsdavo kavinėje greta turgaus, o profesorius šnekučiuodavo su draugais apie Paryžių. Dėstytojas vis tiek patiko Ali, nors jis ir nebežinojo, ką manyti: taip bebaimiškai kritikuojantis Izraelį, mokytojas veikiausiai nematė ką kritikuoti Husseino Irake, jausmingai kalbėdavo apie Edwardą Saidą ir Vakaruose susiformavusius Arabijos stereotipus, bet tvirtino, kad irakiečius galima valdyti tik baime.

Pamažu Ali suprato, kad galėtų visą gyvenimą patogiai praleisti universiteto aplinkoje arba valdžioje – palaipsniui įgis statusą ir neprisilies prie to, apie ką taip svajojo. Jo svajos apie Britaniją ir Ameriką dar labiau sustiprėjo – rytais atsibusdavo murmėdamas apie pagarbą moterims ir žmogaus teises, religinę toleranciją ir šokio bei teatro tradicijas. Jis ėmė suvokti, kad gal niekad taip ir nepritaikys anglų kalbos žinių, nes galbūt niekada nepasitaikys galimybė sutikti užsienietį.

Ali darėsi sunku susikaupti mokantis, jo pažymiai nebebuvo vieni geriausiųjų kurse. Jo šeimai nebuvo lengva išlaikyti jį Bagdade, tėvas jau buvo išėjęs į pensiją, tad Ali sesuo negavo deramo išlaikymo. Galiausiai jis baigė studijas ir grįžo į Al Amarą. Tėvams pasakė, kad tik trumpam.

Amaroje sutiko Asadą, tolimą tėvo giminaitį, gerai žinomą tapytoją ir poetą, vadovaujantį menininkų sąjungai, nors jam ir nepatiko artimi sąjungos ryšiai su Husseinu. Asadas buvo taip neįprastai geranoriškas, kad šiuo atžvilgiu jam neprilygo nė vienas Ali bendraamžis. Jis turėjo ilgus baltus plaukus, nors irakiečiai tokių neaugino, ir kumpą ožišką barzdelę, todėl panėšėjo į Balzaco personažus. Buvo neaukštas ir aptukęs, bet ramaus būdo, kalbėjo tvirtu, žemu balsu, tad skurdžiame šių laikų Irake atrodė kilnus ir nežemiškas, o

Bagdado universiteto studentai, palyginti su juo, tebuvo pretenzingi nebrendilos. Ali susižavėjo Asado erudicija ir aistra, mielai ėmėsi protežė vaidmens, tačiau Asadas ne ką geriau nei dėstytojas iš Bagdado galėjo tapti didvyriu Husseino Maisane, kuriame rezistentai buvo skirstomi į nemokytus galvažudžius Pelkynės Princo gentainius ir viduramžiškus teokratus. Visai nekeista, kad ir Asadas, ir Ali labai nudžiugo, kai britų kariai pasiekė Amarą.

Mačiau Asadą meno parodoje, kurią parėmėme pinigais, jis deklamavo eiles per mikrofoną. Nesupratau nė žodžio, bet vertėjas tvirtino, esą, neįmanoma jų išversti, tad supratingai linktelėjau galvą ir patraukiau toliau. Kitos nuosaikios asmenybės – švietimo reikalų vadovas ir keli vietiniai inžinieriai – žavėjosi kubistų tapybos darbais, siurrealistų paveikslais ir paveikslu su geometrinėmis figūromis lygiame baltame fone, atrodančiu kaip Kandinskio parodija.

Parodoje buvau supažindintas su daktare Kifiyah, gydytoja iš Bagdado, kuri gyveno Al Amaroje. Jos didelį draugišką veidą dengė švelnūs juodi plaukeliai, tamsios akys žvelgė maloniai, ji ir jos duktė neseniai buvo pradėjusios bendradarbiauti su viena organizacija, finansuojama JAV tarptautinės plėtros agentūros, ši organizacija siekė įgyvendinti moterų raštingumo ugdymo ir akušerių mokymo programas.

– Ką manote apie paveikslus? – paklausiau.

– Jie labai geri, – atsakė ji ir nusišypsojo. Nesupratau, ar kalbėjo rimtai.

Stambus pusamžis vyras, dešimtį metų praleidęs tremtyje kurdų gyvenamajame regione, parodė man savo tapytus pelkynus – paveikslai vaizdavo stambias pilkas žuvis, pūvančias ant perdžiūvusios žemės.

– Tas išsigimėlis viską tiesiog sunaikino, – pasakė jis.

Keliose jo drobėse buvo nutapyti vyrai, rankose laikantys raketas ir klykiantys, nykstančiuose jų veiduose ryškėjo kaukolės. Mane ypač sukrėtė vienos mergaitės ilgais plaukais portretas: ji vilkėjo

ruda suknele ir, atsukusi nugarą į žiūrovą, apšviesta žibinto stovėjo tamsiame rudame kambaryje, galbūt kameroje. Nusipirkau jį.

Ali ir Asadas nieko nepasakė apie paveikslą. Manyčiau, jis buvo ne jų skonio. Abiejų paklausiau, kurioms partijoms, jų manymu, turėtų atstovauti naujoji provincijos taryba.

Ali kažką burbtelėjo Asadui arabiškai, o tas gūžtelėjo pečiais.

– Ką turite omenyje, sere? – paklausė Ali.

– Na, – atsakiau, – kiek vietų turėtume skirti Dawos partijai?

Asadas atsakė, o Ali išvertė:

– Ponas Asadas sako, kad reikia atminti, jog yra dvi Dawos partijos.

Pažvelgiau į Asadą, kuris reikšmingai linkčiojo galva.

– Trys, – nusijuokiau.

– *La, la, ithnen*, – iškėlė du pirštus Asadas.

– Trys, – ir išvardijau: – Irako Dawa, Islamiškoji Dawa ir Dawos judėjimas.

Asadas vėl patraukė pečiais ir atsakė:

– Nežinau. Man neįdomu. Tiesą sakant, jos niekuo nesiskiria. Tik apsimeta, kad skiriasi. Šiaip ar taip, visi tie žmonės blogi, jie religingi nemokšos. Remkite nuosaikius, pasauliečius žmones.

– Bet kur jie yra? Nematau jų. Tokie žmonės, kaip jūs, nenori veltis į politiką.

– Seidai Rory, ne taip paprasta. Mums pavojinga eiti į politiką. Bet jei eitume, žmonės mus remtų. Niekas nenori fanatikų islamistų. Prašau, neskirkite jų.

Ali, įkūnijęs bagdadiškąjį vidurinės klasės lyderio idealą, buvo bejėgis – jis neturėjo ginkluotų nereguliariųjų pajėgų ir nebuvo toks beatodairiškas, kad stotų skersai kelio jas turintiesiems, nei toks nuožmus, kad juos įveiktų. Kai islamistinės partijos jo kaimynystėje išklijavo plakatus, kaltindamos jį kolaboravimu, Ali metė vertėjo darbą čekų nevyriausybinėje organizacijoje; jo sesuo nebegalėjo išeiti iš namų, nes visi žinojo, kad ji dalyvavo moterų konferencijoje

Amane, o tai laikyta neislamišku elgesiu. Jokie pinigai nebūtų įtikinę jo ar jo draugų pasauliečių įkurti politinę partiją.

Tikriausiai vienintelis „pasaulietinis" asmuo Amaroje, trokštantis dalyvauti politikoje, buvo komunistų lyderis, šmaikščiai pramintas Abu Ivanu. Komunistų partija kadaise buvo didžiausia Irako partija, garsėjusi atsidavimu Tarybų Sąjungai. Visi žinojo posakį: „Kai Maskvoje sninga, Irako partija išskleidžia skėčius." Husseinas uždraudė šią partiją, o žlugus Tarybų Sąjungai, ji visai sunyko, bet šiitų partijos ir toliau vadino komunistus pavojingais ateistais. Jie dirbo aptriušusiose būstinėse, kurias puošė Lenino raštų tomai. Abu Ivanas buvo tipiškas komunistų lyderis: iškalbingas ir veikiausiai geros širdies pusamžis vyras, kuris rūpinosi fabrikų darbininkų teisėmis. Tačiau net jei būtume parėmę komunistus, – nors tai būtų buvęs įdomus ideologinis kompromisas, – vargu ar jie būtų laimėję rinkimus.

Kadangi nebuvo galingos nuosaikios jėgos, tegalėjome kurti ją pamažu. Finansavau nedideles žmogaus teisių organizacijas, moterų centrus ir gyventojų švietimo kursus. Tačiau, mano akimis, daugiausia vilčių teikė sporto klubai ir profesinės sąjungos, turintys dešimtis tūkstančių narių ir gerai išplėtotą infrastruktūrą. Bet ir jie praeityje buvo artimai susiję su Saddamu Husseinu, tad buvo sunku įtikinti laisvosios rinkos teoretikus iš Bagdado investuoti į šias organizacijas, mat jos negalėjo per naktį sukurti liberalios pilietinės visuomenės.

Nors pirmieji keletas mėnesių po invazijos praėjo gan ramiai, išpuolių prieš sąjungininkus skaičius augo. Rugpjūčio mėnesį man lankantis Bagdade, per savižudžio surengtą išpuolį buvo susprogdintas Jungtinių Tautų pastatas, vėliau šventame šiitų mieste Nedžefe įvyko didžiulis sprogimas, per kurį žuvo ajatola Muhammadas Baqras al-Hakimas, su Iranu susijusios Aukščiausiosios Irako islamo revoliucijos tarybos lyderis, ir dar šimtas žmonių. Atakuojamas Raudonasis Kryžius beveik pasitraukė iš šalies. Vis dėlto kol kas Irake

žmonės nebuvo grobiami ir egzekucijos nebuvo transliuojamos, o mums išsprendus policijos viršininko nužudymo klausimą, Maisanas nurimo. Tokius gan ramius laikotarpius išnaudodavau kaimo vietovėms lankyti. Kaimuose, kur gyveno šimtai tūkstančių žmonių, vyravo labai neįprastas požiūris į valdžią ir plėtrą, čia mažai kam rūpėjo politiniai susirėmimai Amaroje ar antivakarietiškos kalbos, sklindančios iš Bagdado.

Išvykos į kaimo vietoves

Todėl išmintingas valdovas turi surasti tokį valdymo būdą, kad valdiniams visada ir visokiomis aplinkybėmis reikėtų valdovo, tada jie visą laiką bus jam ištikimi.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, IX skyrius

Beni Hashimo gentis, kurioje apsilankiau praėjus kelioms savaitėms nuo policijos viršininko žūties, buvo viena nuošalesnių Pelkynų arabų genčių. Jau sklandė gandai, kad tarptautinės organizacijos skirs Pelkynų arabams lėšų projektams įgyvendinti, ir daugelis irakiečių, anksčiau niekinusių Pelkynų arabus, dabar siejo save su jais, tačiau Beni Hashimo gentis išties buvo Pelkynų arabai. Vyresni šios genties žmonės maždaug trisdešimt pirmųjų gyvenimo metų praleido gyvendami ant plūduriuojančių nendrių platformų, pelkėse, kur niekada nesilankydavo valdžios atstovai. Bet jų gyvenamoji teritorija driekėsi Irano pasienyje, tad, prasidėjus Irano ir Irako karui, Husseinas atėmė jų nuosavybę ir iškeldino daugiau nei dvidešimt tūkstančių jos gyventojų į dykumą. Daugelis iškeliavo į šiitų getus Bagdade arba Basros lūšnynus, kur, jei sekėsi, rasdavo valytojo ar tarno darbo. Po invazijos vėl leista teisėtai gyventi pelkynuose, o šis pelkynų ruožas vienintelis liko nenusausintas. Kai kas, ypač vyresni žmonės, pradėjo keltis atgal, nors turbūt vargiai įsivaizdavo, kaip reikės ten gyventi – beveik visi buivolai buvo išnaikinti, žuvų ištekliai išsekę, o trobelės ir plūduriuojančios salos nepataisomai suniokotos.

Atvykęs į kaimą pamačiau vienskliautį pastatą, surištą vien iš pelkyno nendrių, jo atvaizdas atsispindėjo stovinčio vandens klane, šalia rikiavosi betoniniai vamzdžiai, nukaręs nuo atjungto elektros

stulpo laidas, geležiniai kaminai ir grindinio akmenys, semiami purvo. Fasado centre kabėjo įrėmintas Imamo Ali – pranašo Mahometo giminaičio ir žento – portretas. Ant stulpo karantis garsiakalbis liudijo, kad pastatas kartu yra ir mečetė.

Lauke buvo labai šviesu, tad, įėjęs į mudifą, prieblandoje iš pradžių beveik nieko neįžiūrėjau. Pamažu išryškėję pavidalai virto senais vyrais su languotais turbanais, ne suveržtais, o veikiau lengvai užvožtais ant galvų. Iš mandagumo jie nežiūrėjo man į akis, sėdėjo susikūprinę, paslėpę plaštakas anorakų rankovėse arba sunėrę rankas, atrodė susirūpinę ir sumišę. Įsitaisiau patalpos gale, ant rankų darbo kilimėlio.

Tik du vyrai sėdėjo tiesiai. Vienas buvo su dailia juoda barzda ir vilkėjo karišką maskuojamąjį švarką, man jis atrodė kaip ginkluotųjų pajėgų vadas. Kitas buvo seidas Issa – meras. Abu buvo jauni – retas dalykas Beni Hashimo gentyje, kur nebuvo galimybių užsidirbti: darbo čia nebūtų radęs nei skelbimų klijuotojas, nei kišeninių peiliukų pardavėjas, nei gamyklos darbininkas ar samdinys. Be to, Beni Hashimo vyrai pražiopsojo auksinį balandžio lietų, kada Amaroje buvo galima prisiplėšti. Tad nepavyko nei nusigvelbti kokio generatoriuko iš partijos pareigūno namo, nei pasirinkti stogo čerpių, virtuvės puodų ar sėdynių užpildų iš klinikos. Šios genties žmonės beveik visiškai priklausė nuo sąjungininkų vyriausybės skiriamų lėšų.

– Dėkoju, kad priėmėte mus, – pasakiau.

– Nėra už ką, – rimtai ištarė vienintelę jam žinomą anglišką frazę seidas Issa, paskui nervingai kilstelėjo akis nuo žemės ir sukikeno.

Stojo tyla. Jie laukė, kol pasakysiu oficialią kalbą; pasakiau, kad nenoriu suteikti per daug vilčių, paskui prakalbau apie saugumą, rinkimus ir ateitį. Senyvi vyrai abejingai žiūrėjo į mane tuščiais žvilgsniais.

Tada bendruomenės vardu prakalbo seidas Issa. Jis buvo dar vaikas, kai jie išsikraustė iš Pelkynų. Man papasakojo vakar lankęsis

Amaroje: dėl duobių ir neseniai buvusio potvynio aštuoniasdešimties kilometrų kelią keliavo beveik keturias valandas. Jis lankėsi pas britų kariškius prašyti kompensacijos – jo karvė išsimetusi per žemai praskridus sraigtasparniui. Be to, iš savivaldybių vadovo gavo dar vieną raštą, patvirtinantį gyventojų siekį vėl oficialiai pripažinti šią vietovę rajonu. Jis norėjo, kad pasirūpinčiau abiem klausimais. Laukdamas mano atsakymo, išsitraukė rašiklį bei užrašų knygelę ir atsargiai padėjo juos ant kilimėlio sau prie kelių. Senieji vyrai stebėdami jį linkčiojo galvas. Jie niekuomet nelankė mokyklos ir nemokėjo nei rašyti, nei skaityti; gerbti seidą Issą būta dėl ko: jis turėjo vidurinį išsilavinimą, jam priklausė naujasis nendrinis mudifas, kuriame jie sėdėjo, jis buvo iš turtingiausios jų kaimo šeimos, taip pat pranašo Mahometo palikuonis ir garsėjo gebėjimu gerai sutarti su valdžia.

Mudifas su aukštomis skliauto lubomis kažkuo panėšėjo į normanišką bažnyčią. Blizgantys tarsi vaškuoti pilioriai buvo padaryti iš liaunų nendrių, kiekviena vis kitokio kepenėlių pašteto atspalvio, tvirtai surišta, išlinkusi ir prisitaikiusi prie savo kaimynės, jos sunkiai kėlė slegiantį stogo svorį. Kai kuriomis dienomis mudifas būdavo *mejlis*, kitaip tariant, posėdis, žmonių susirinkimas arba seimas: vieta, skirta aptarti įvykiams Al Amaroje ar net Bagdade, nesutarimams su kaimynais iš Albu Kheito ar Suwaado genčių nutraukti, žūklei apriboti arba kokiam teisiniam reikalui išspręsti. Šiandien pastatas buvo ne mudifas, ne *mejlis*, ne mečetė ar pietų menė, bet audiencijų salė, kurioje buvo teikiami prašymai *dowla*, arba valdžiai, o ji šiuo atveju buvau aš.

Trumpam stojo tyla. Tokio pobūdžio susirinkimuose paprastai kalbėdavo visi. Seidas Issa, atsukęs nugarą į galinę sieną, turėjo išklausyti nenuovokų giminaitį su apdriskusiu apsiaustu, sėdintį durų kairėje. Senieji pavieniui reikalavo pagelbėti dėl drėkinimo, sanitarinių sąlygų ir kitų reikalų: vandentiekio, greitosios medicinos pagalbos, modernios ūkio technikos, elektros.

– Saddamas Husseinas su Pelkynų gyventojais elgėsi blogiau kaip su šunimis, – reziumavo seidas Issa.

Vienas senas vyras pareikalavo, kad iš lėktuvų pabarstytume pesticido DDT ir išnaikintume moskitus, platinančius maliariją. Kiti vyrai pritariamai palinkčiojo galvomis; Husseinas taip darydavęs nuolat. Demonstratyviai užsirašiau jų pageidavimą, bet neketinau jo vykdyti; neturėjome tokių lėktuvų, be to, mano manymu, DDT kenkia sveikatai. Pasakiau, kad gavome nusiskundimų, jog jie mėto nuodus į vandenį, o paskui sugraibo išplaukusias nugaišusias žuvis. Senieji nieko neatsakė, nežinia, ar jie suprato.

– Mes taip nedarytume, – kiek palūkėjęs atsakė seidas Issa. – Dažniausiai žvejojame kitaip – vandeniu leidžiame elektros srovę arba mėtome granatas. O nuodų naudojimas yra tradicinis vietinis žūklės būdas – nereikėtų mums drausti laikytis tradicijų.

Iš tiesų, tradiciškai žuvys būdavo nuodijamos, o ne žvejojamos tinklais – kadaise tinklai buvo tabu, – bet, manau, tradiciniai nuodai buvo švelnesni, nei dabar jų naudojami pramoniniai chemikalai. Pasižymėjau paprašyti Sveikatos apsaugos skyrių, kad būtų patikrintos žuvys turguje ir uždaryti visi prekystaliai, kur pardavinėjamos nunuodytos žuvys.

Krosnyje pakūrė ugnį, atnešė vandens, paruošė kavos. Leisdami per pirštus, vyrai suklekėjo savo maldos karoliukais, paėmę nuo kilimėlių nendres, vangiai kilstelėjo rankas baidydami muses, ganydami žvilgsnius po lygiais tarpais išskliaustus virš jų lankus, tarytum banginio krūtinės ląstoje. Vienas jaunas giminietis atnešė du porcelianinius puodelius ir kavinuką, mane aptarnavo pirmą.

Pasiūliau puodelį seidui Issai, o paskui senajam vyrui, šis grąžino jį man, kad galėčiau nuryti aitrų šlakelį ir man įpiltų dar, tada kresteléčiau puodelį rodydamas, jog baigiau, ir atiduočiau jį kitam vyrui sau iš kairės. Kai kuriose nuošalesnėse Pelkynų arabų bendruomenėse žmonės iki šiol atsisako gerti iš puodelio, jei jį lietė krikščionis – manieringai išplautų arba sudaužytų. Bet senasis vy-

ras išgėrė, jam įpylė dar ir jis vėl išgėrė. Tarpdury pasirodė mergaitė ilga ruda tunika ir medaus spalvos akimis, beveik geltoni jos plaukai buvo baisiai susivėlę, o ausyje – gabalėlis paprastos suktos vielos. Ji buvo gal aštuonerių, bet žvilgsnis atrodė daug išmintingesnis, ji šypsojo plačia mąslia šypsena. Senoliai pavarė ją šalin. Jos vietoje radosi būrys mažų berniukų.

Buvome atsivežę kelis futbolo kamuolius, tad vieną daviau apsaugos komandos vadui, kad atiduotų vaikams. Tas parideno jį laukan. Nugriaudėjo riksmas, prasidėjo grumtynės. Trisdešimt kūnų rungėsi dulkių debesyje; vienas didelis berniukas, išstumdęs kitus, išsiplėšė kamuolį ir pasileido namų link, įkandin genamas viso būrio.

Po pietų buvome pakviesti paplaukioti valtimis. Apsaugos komanda ir policininkai su savo ginklais atsargiai sulipo į siūbuojančias kanojas, aš atsiguliau ant pilvo smailiame pirmgalyje. Valtys buvo nevienodos: kai kurios medinės, užtaisytos (tiksliau sakant, apmuštos) bitumu, kitos – iš stiklo pluošto ir aliuminio, matyt, paimtos iš kariškių po Irano ir Irako karo. Visos buvo daugiau kaip dvylikos pėdų ilgio, mažos grimzlės, kaip plokščiadugnės valtys. Vieni irkluotojai susėdo gale ant valties krašto, kiti stovėdami irklais kabino vandenį iš viršaus.

Sklendėme vandeniu, daug tamsesniu už giedrą rudens dangų, blizgiu kaip plienas. Plaukėme pro nendres, augančias iš geltonų šaknų, žaliais aštuonių pėdų stiebais ir storomis pilkomis šluotelėmis. Vagose pro nendres beveik nieko nebuvo matyti. Vandens paviršiuje plūduriavo kelios žiedadulkių dėmės, vanduo buvo labai ramus, net atrodė tirštas ir sunkus. Mums virš galvų praskrido keli paukščiai – toli gražu ne tiek, kiek minėjo ankstesnieji keliautojai. Dar kiek pasiyrę per aukštas žoles išplaukėme į atvirą vandens plotelį, vidury, ant plūduriuojančio nendrių plausto, sėdėjo keli vyrai. Dvidešimties pėdų skersmens saloje jie turėjo trobelę, kelias žalias viksvas, buivolą ir didelį dyzelinį generatorių. Kadaise Pelkynų arabai ištisus metus

gyvendavo ant plūduriuojančių platformų, bet ši tebuvo laikinas būstas derliaus nuėmimo ir žūklės laikotarpiui. Šie vyrai, kaip bemaž visi šių dienų Pelkynų arabai, gyveno sausumoje.

Vėliau tą dieną apsilankėme dar viename mudife. Sakoma, kad toks statinys tveria apie du dešimtmečius, o šis jau buvo arti tos ribos. Jo išorė buvo išblukusi, kaip virvė tropinėje laivų statykloje. Kolonos viduje papilkėjusios kaip seni miežių pėdai, o pintos sienos skeldėjo, patalpa atrodė tarsi nudėvėta palapinė, perpučiama vėjo ir varstoma saulės spindulių. Dauguma šios vietos šeichų buvo iš Albu Ghenamo genties, kadangi beveik visi jie penkiolika metų gyveno Irane, didelėje pabėgėlių stovykloje, nė vienas neturėjo tinkamų asmens dokumentų ir negalėjo gauti maisto davinių. Jų šeichas paprašė mūsų paramos. Paprašiau pateikti man sąrašą žmonių, kuriems reikia tapatybės kortelių. Bet jis pernelyg skubotai linktelėjo galva sutikdamas. Numaniau, kad dėl neraštingumo ar dėl to, kad tai per sudėtinga, o gal nepasitikėdamas mumis ir jokia valdžia, jis neketino pateikti tokio sąrašo. Todėl tiesiog įsipareigojau pranešti Prekybos ministerijos atstovui, kad reikalinga pagalba. Pažadas pelnė dėkingumo šypseną. Tada grįžome prie automobilių.

Kai senoliai atsisveikindami spaudė mums rankas ir akimis lydėjo mus išvažiuojančius, jų diena jau ėjo į pabaigą. Jie iš lėto grįš į trobeles ar nendrines pašiūres purvo kiemuose. Lauks dienos pabaigos ir vakarienės, kuri veikiausiai tebus duona ir galbūt ryžiai – nei mėsos, nei vaisiaus, nei daržovės. Kai kas klausysis per radiją pamaldų ir žinių. Senesnieji vyrai neskaitydavo, dažnas ir nemokėjo skaityti, o elektros, kad galėtų įsijungti televizorių, kaime nebuvo.

Temstant vandeniniai buivolai grįš į gyvenvietę, atkiš plaukuotas lūpas, lenks gauruotus kaklus apdribusiom pakaklėm, siekdami pašaro, atstatydami pilkus, įskirdusius, purvu apdžiūvusius ragus, tarsi senus keramikos dirbinius. Moterys stumtels juos į kiemo kampą, pritūps šalia ir pirštais brauks paeiliui per kiekvieną tešmenį, retkarčiais kaip atlygį užlašindamos gyvuliui pieno šlakelį ant

plokščios juodos nosies. Dabar šeima teturėjo po vieną ar du buivolus, bet tiek pakako, kad vakarienei būtų stiklinė stipraus, saldaus pieno.

Moterys nudirbdavo didelę dalį darbų: ausdavo, jei turėdavo stakles, prinešdavo vandens, skalbdavo, prižiūrėdavo vaikus ir kas dieną iššluodavo į gatvę storą smėlio sluoksnį, susikaupiantį jų trobelėse. Tačiau beveik negaudavo jokio išsilavinimo ir negalėdavo dalyvauti politiniame kaimo gyvenime. Neretai pasitaikydavo, kad būdavo nepageidaujamos mečetėje. Dažnai tapdavo šiurpių žmogžudysčių aukomis, prievarta ištekinamos, patirdavo smurtą šeimose. Taip ir nepamačiau jų. Bet laisvu nuo buivolų priežiūros laiku jos, kaip žinoma, kūrė ir deklamavo eiles – žodinę poeziją, nes beveik visos moterys buvo neraštingos – po dešimtmetį trukusios tremties dykumos tyloje dabar šios eilės varžėsi su Pelkynų paukščių kakofonija.

Tuoj po sutemų ateis miego laikas, nes visi keldavosi anksti – apsiplovimams ir rytmečio maldoms. Tik kaimuose su veikiančia mečete vakarinės pamaldos vyrams buvo svari priežastis susirinkti antrąkart per dieną.

Šitaip gyveno gal ketvirtadalis provincijos, tik, užuot žvejoję ir laikę buivolus, daugelis augino kviečius ir laikė avis. Jie nemokėjo mokesčių ir beveik nieko negaudavo iš valstybės. Teismines bausmes skirdavo bendruomenės vyresnieji, visiems susirinkus į mudifus – žmonės retai kreipdavosi į teismą ar policiją.

Apsilankiau šioje bendruomenėje norėdamas išsiaiškinti, kokią politinę įtaką ji turi. Padariau išvadą, kad neturi beveik jokios. Šie žmonės gyveno pernelyg skurdžiai ir nuošaliai. Ne šios bendruomenės jauni vyrai kovėsi Amaros gatvėse. Jei dalyvautų rinkimuose, veikiausiai balsuotų už islamistines grupuotes, nes šias rėmė ajatolos, be to, jos atspindėjo konservatyvias socialines jų vertybes. Šie Beni Hashimo genties žmonės, ne ką daugiau nei Ali, būtų ėmęsi demokratinės revoliucijos.

Nors kaimo gyventojai nemanė priešintis politiniams sostinės ekstremistams, galėjome bent jau apsaugoti juos nuo blogiausių ekstremizmo padarinių. Kaimiečiai sudarė daugumą ir, nors neturtingi ir neišsilavinę, mokėjo elgtis stulbinamai pragmatiškai bei nuosaikiai. Įgyvendinome vieną programą norėdami suteikti galių vietos bendruomenėms, ši programa buvo parengta pagal kitą, kurią mačiau įgyvendinamą Afganistane, o ta buvo nusižiūrėta Indonezijoje.

Kiekvieną kaimą paprašėme išsirinkti plėtros komitetą ir išdalijome jiems po penkis tūkstančius dolerių, kuriuos leidome išleisti savo nuožiūra. Jie būdavo įteikiami viešai, dažnai televizijos eteryje, tad visa bendruomenė žinodavo, kiek ir kam buvo duota. Pinigai vis tiek pradingdavo, tačiau bent jau pačioje vietovėje, jie nenusėsdavo miestiečių rangovų ar valdininkų kišenėse, nepapildydavo užsieniečių plėtros darbuotojų algų. Plėtros komitetus rėmė ir jiems patarinėjo jaunų specialistų irakiečių komanda, o prižiūrėjo RTI – tarptautinė nevyriausybinė organizacija. Bet patys kaimo gyventojai pasirinkdavo jų prioritetus atitinkančias programas. Jie galėjo pasistatyti klinikas, mokyklas ar nusitiesti kelius – greitai, pigiai ir tvariai, panaudodami vietinę darbo jėgą, o kaimo gyventojų išrinktieji organai galėjo atstovauti jiems ir ginti nuo sostinės politikų.

Vis dėlto šis projektas – dabar vadinamas „Maisano kaimo plėtros projektu“ – tik per daugelį metų pakeistų kaimo vietovių galios struktūras. Amaroje jis buvo nepopuliarus. Švietimo reikalų vadovas ir kiti valdininkai norėjo verčiau imtis ilgų ir brangių statybų, užuot įpareigoję kaimiečius atlikti šiuos darbus; genčių šeichai norėjo gauti pinigų ir viską prižiūrėti patys; vietos politikai tvirtino, kad jiems patiems reikia lėšų galioms ir populiarumui didinti. Abejojau, ar ši programa nenutrūks mums išvykus.

Pavaduotojas

Todėl jis nusprendė, jog, norint atkurti joje taiką ir priversti ją paklusti valdovo valiai, būtina gera vyriausybė.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, VII skyrius

2003 M. LAPKRIČIO 5 D., KETVIRTADIENIS

Praėjus penkioms mano darbo Amaroje savaitėms, užimti provincijos koordinatoriaus pareigų atvyko Molly Phee, JAV valstybės departamento pareigūnė, aš tapau jos pavaduotoju. Jau ne vieną savaitę girdėjau kalbant, kad iš pradžių ji turėjo tapti mano viršininke, paskui žadėta perkelti ją į kitą provinciją, o aš turėjau likti provincijos koordinatoriumi. Dabar ir vėl ji atvykstanti į Amarą, matyt, JAV administracija nusprendė, jog amerikiečiai privalo aktyviai čia dalyvauti.

Susipažinau su Molly viename Žaliosios zonos kabinete, ji buvo atvykusi iš Niujorko ir keliavo į Amarą. Irake jau buvo dvi dienas, ją, kaip ir visus atvykėlius, gniuždė neperšaunamoji liemenė. Ūgio buvo šiek tiek žemesnė už mane, jaunesnė, nei tikėjausi – gal tik penkeriais metais už mane vyresnė, gimusi Čikagoje, blyškios airiškos odos ir gintaro spalvos plaukais. Kaip ir Bremeris, avėjo JAV karių dykumų auliniais, vilkėjo gurgždantį geros odos švarką ir juodas kelnes.

Ji buvo ką tik išklausiusi mano pirmtako majoro Edwardo Melotte'o instruktažą. Nežinojau, ką jis jai sakė – nė nežinojau, kad ves jai tokį instruktažą, o pradėjęs pasakoti apie provinciją, susidariau įspūdį, kad jai jau daug kas žinoma. Ji paprašė manęs išsireikalauti iš vienos žinybos generatorių ir viena išėjo aplankyti aukštesniųjų pareigūnų. Tą savaitę, kai ji atvyko, būta daug smurto:

„Al Rashid“ viešbutis – vieta, kurioje apsistodavome, ir diskoteka pačioje Žaliosios zonos širdyje – buvo apšaudytas raketomis, Raudonojo Kryžiaus būstinė susprogdinta, žuvo dvylika žmonių, Bagdado mero pavaduotojas nužudytas, ispanų diplomatai taip pat. Kai kurie Molly kolegos iš Jungtinių Valstijų valstybės departamento, sukrėsti šių išpuolių ar nusivylę dėl šalies atkūrimo išteklių stygiaus, neseniai buvo priėmę sprendimą nebetęsti savo tarnybos Irake. Tą popietę per mėnesinį susitikimą su Bremeriu ir generolais Molly užėmė Maisanui skirtą vietą šalia tvirtojo generolo Petraeuso, anksčiau vadovavusio atkūrimo darbams kurdų regione. Aš atsisėdau į tuščią kėdę už jos.

– Kada gausime atlyginimus mūsų provincijų taryboms? – paklausė vienas provincijos valdytojas sąjungininkas. – Juk turėtume remti Irako valdžią.

Bremeris apžvelgė stalą ir suurzgė:

– Man atrodo, jau sakiau: „Atlikite.“

– Taip, sere, – atsakė pulkininkas, atsakingas už atlyginimus savivaldybėms.

Pulkininkas buvo penktą dešimtį baigiantis atsargos karininkas iš vienos kaimiškos vietovės Vidurio Amerikos vakaruose. Po susirinkimo nusekiau paskui jį: praėjau pro stalą, ant kurio stovėjo Kalno šventyklos medžio inkrustacijos paveikslas, ir pasukau viršutiniojo rūmų aukšto koridoriais. Pasakiau, kad mūsų iždininkas pasirašė raštą iš Bagdado, pagal kurį leidžiama išmokėti atlyginimus, ir patvirtino, kad biudžete yra tokia išlaidų eilutė, bet dabar tvirtina, esą, sąskaitoje pinigų nėra. Informavome Bagdadą, bet negavome jokio atsakymo. Pabrėžiau, kad pas mus jau vyksta žmogžudystės, grobimai ir riaušės ir kad negalėsime kontroliuoti provincijos, jei jos vadovams ir toliau nebus mokami atlyginimai.

Pulkininkas atsakė perdavęs mūsų algų klausimą Finansų ministerijai jau prieš kelias savaites. Pasiūliau joje apsilankyti. Praėjome britų kapitono, atsakingo už Irako dalyvavimo olimpinėse žaidynėse paraišką, kambarį – spėju kadaise ten buvus nedidelį miegamąjį – ir

atkakome į rekonstruotą marmurinį vonios kambarį, kuriame buvo įsikūręs finansų patarėjas. Jis buvo įpusėjęs trečią dešimtį, bet atrodė penkiolikos. Pulkininkas išdėstė mano reikalą.

– Jo-a, – atsakė jaunikaitis. – Raštas tupi čia, ant mano stalo. Aš dabar biškį užsiėmęs, bet bandysiu sutvarkyti jį kitą savaitę, kai eisiu pas ministrą.

– Atleiskite, kad skubinu, – įsiterpiau. – Bet jums teks paimti šitą popieriaus lapą, jums pačiam, ir asmeniškai pereiti per visus kabinetus bei pastovėti prie stalo, kol jį pasirašys, nes mes nebegalime ilgiau laukti.

Atgal į Amarą važiavome tris valandas palei Tigrą, kartu su Molly sėdėjome vieno šarvuotojo automobilio gale. Sužinojau, kad ji studijavo JAV rytinėje pakrantėje ir prieš pradėdama tarnybą Valstybės departamente dirbo Kongreso rūmuose, dešimt metų dirbo ambasadose Vidurio Rytuose – Amane, Kaire ir Kuveite – ir gerai kalbėjo arabiškai. Ji pažinojo daugelį aukštesniųjų JAV pareigūnų Bagdade ir Vašingtone. Gavusi paskyrimą į Maisaną, kelias savaites užtruko Niujorke, kol buvo rengiama Jungtinių Tautų rezoliucija.

Nežinojau, ko Molly tikisi iš savo naujojo darbo Amaroje,. ji atvyko ką tik įvykus policijos viršininko žmogžudystei, provincija neturėjo nei valdytojo, nei tarybos. Papasakojau jai, kad turime išspręsti vietos finansų žinybos biudžeto klausimą, nuspręsti, kaip pakeisti Pelkynų arabų žvejybos metodus, kaip privatizuoti cukranendrių fabriką, kaip išrinkti naująjį policijos viršininką ir kaip nuramdyti smurtingas nereguliariąsias islamistų pajėgas. Ir visa tai reikėsią atlikti per vieną dieną. Bet pamaniau, kad man nederėtų aiškinti, jog mūsų turima patirtis – manoji ir jos – netinka tokio pobūdžio administraciniam darbui: apie regioną šį tą žinojome – Molly žinojo kur kas daugiau nei aš, tačiau tokie diplomatai, kaip mudu, paprastai dirbdavo patogiuose ambasadų pastatuose ir retai kada vadovaudavo daugiau kaip keliems ambasados sekretoriams. Buvome išmokyti dirbti institucinėje kultūroje, kurioje

svarbu išmintingumas, kompromisas ir kruopštus planavimas, o ne beatodairiški sprendimai, kurių reikia valdant bemaž karo apimtą zoną. Laimei, paskirta dirbti į britų dominuojamą komandą, Molly pasirodė turinti labai britišką humoro jausmą.

Po dešimties dienų Bremeris paskelbė, kad 2004 m. birželio 30 d. aukščiausiąją valdžią perduosime Irako vyriausybei. Laikinoji koalicinė vadovybė plėtėsi, vis labiau tolo nuo tikrovės ir darėsi biurokratinė. Kol kas buvau vienišas administratorius, prižiūrintis kelis plėtros projektus, kompromisais palaikantis saugumą ir sprendžiantis vietos krizės problemas. Tariau taip būsiant visą ilgo, laipsniško valdžios perdavimo išrinktajai Irako valdžiai laiką, juk iki šiol nebuvo nustatyta jokia perdavimo data. Bet nuo šiol tapau daug didesnės komandos, įgyvendinančios Bagdade sukurtą planą, dalimi; valdžios perdavimas turėjo įvykti po septynių mėnesių.

Apskritai mūsų tikslas darėsi vis miglotesnis. Bagdadas ir toliau atkakliai stengėsi „negrąžinti Irako į Husseino laikus ir nekurti iranietiško modelio teokratijos“ bei kalbėjo apie demokratinę valstybę, kurioje būtų atstovaujama daugumai ir ginami mažumų interesai. Tačiau nebeturėjome laiko rinkimams surengti iki mums išvykstant, o primesdami savo vertybes jautėmės vis nemaloniau. Nors turėjome kolonijines galias, nebuvome kolonijiniai valdininkai. Devyniolikto amžiaus vidurio valdininkas, tarnavęs Britų Indijos šiaurės vakarinės srities pasienyje, galėjo kiršinti vietos vadus, manipuliuoti, įsiteikti, maldauti ir dumti akis, paleisti ugnį į riaušininkus ir plėšikautojus, o jei koks vadas keldavo grėsmę jo valdžiai – surengdavo užpuolimą arba papirkdavo jį apipylęs auksu. Tačiau naujieji administratoriai tokiems metodams nepritarė, ir nebuvo aišku, ką reikės daryti, jei kirsis Koalicijos ir mūsų įpėdinių irakiečių interesai bei tikslai.

Per dvi savaites nusistovėjo beveik nekintanti Molly ir mano darbo tvarka. Kas rytą susitikdavome ant tako, vedančio iš dušo korpusų į mūsų gyvenamąsias patalpas. Sukrisdavome ant galinės

šarvuotojo automobilio sėdynės ir, jei būdavome pakankamai atsibudę, aptardavome, ką pasakyti per rytinį susirinkimą. Bet dažniausiai tik sėdėdavome ir spoksodavome pro pusantro colio storio neperšaunamąjį stiklą į nykų žiemos gamtovaizdį: aukštus, dūmijančius plytų fabriko minaretus ir dervuotais stogais slankiojančius darbininkus. Dauguma šių vyrų buvo patekę fabriko savininkų skolos vergijon, nuo dūmų jiems lūžinėjo dantys ir iro plaučiai. Buvo kalbama, kad šių vyrų amžiaus trukmė – dvidešimt penkeri metai.

Atsibusdavome valdyboje išgėrę šviežios kavos, kurią Molly buvo atsivežusi iš Kuveito. Pusę devynių finansininkas A. J., po lininiu švarku vilkintis keistą išblukusią palaidinę, kuri pasirodė besanti kone Pirmojo pasaulinio karo reliktas, pradėdavo susirinkimą dirsčiodamas per savo akinius vėžlio kiauto rėmeliais į popierių kupetas. Likusieji komandos nariai niurzgėdavo kaltindami jį dėl sutarčių atidėliojimo ir pinigų stygiaus. Tikrieji kaltininkai sėdėjo Basroje.

Molly, prisiėmusi naštą tvarkyti valdybą, kurią dabar, drauge su asmens sargybiniais ir civilinių reikalų komanda, sudarė bemaž šimtas žmonių, įvedė tvarkos mūsų savotiškame ir kartais savavališkame darbo procese. Ji papasakojo komandai apie debatus Jungtinėse Tautose ir programas vyresniesiems interesantams, išaiškino, kokias teisines galias turime, stengėsi įvykdyti vietos politikų prašymus, paskelbė stipendijų planus, stengėsi parūpinti ir išleisti pilietinio švietimo brošiūrų.

Po susirinkimo, devintą, Molly atidarydavo savo kabineto duris ir lošteldavo pamačiusi dešimtis riebių musių, tingiai sukančių ratus virš jos stalo. Išmėginome oro kondicionierių ir pirktus aerozolius, kas dieną nušluodavome nuo palangės juodas gaišenas. Tačiau jau per kitą susitikimą jos kabinete mūsų svečiai irakiečiai vėl grakščiai modavo rankomis, sau nuo veidų baidydami muses. Išmėginome mėlyną nuodų pastą, kai ši negelbėjo – britų kovinės grupės atsiųstą

karinį purkštuvą. Nuo šių priemonių patys apsirgome, o musės jų veik nepajuto.

Dažną dieną dešimtą valandą, perėję gatvę, dvi valandas posėdžiaudavome su irakiečių taryba arba komitetu provincijos tarybos pastate. Molly sėdėdavo prie mažyčio stalelio ir tyliai, bet aiškiai arabų kalba atsakinėdavo į nusiskundimus. Eidamas koordinatoriaus pareigas, telkdavau dėmesį į vietos problemas, o ji – į bendrus principus ir tarptautinį bei teisinį kontekstą; pasitelkdama savo kvalifikaciją, įgytą Jungtinėse Tautose ir Vašingtone, Molly tiksliai išaiškino okupacijos statusą, paaiškino, kodėl iš Bagdado nesulaukiame sprendimų, papasakojo, kokios diskusijos vyksta centre. Ji aiškino, kad invazija suteikė galimybę šiitams pirmą kartą ateiti į valdžią Irake, bet pabrėžė, jog tai jie turi daryti gerbdami mažumas.

Molly gerai kalbėjo arabiškai, todėl neaiškus vertimas negalėjo jos suklaidinti, netikslumus ji išgirsdavo be kitų pagalbos. Tad kai sykį vertėjas teigė, esą, Abu Ahmedas siekia „teisinės valdžios", ji suprato, jog iš tiesų jis atkakliai siekia įkurti *Wilayat-e-faqih*, kitaip sakant, teokratinę valdžią. Ji greitai perprato net ir Pelkynų arabų tarmę, o kadangi rūpestingai skaitydavo leidinius arabų kalba, aptikdavo dalykų, kuriuos aš praleisdavau, – antai, kad arabas vertėjas įterpė tokią eilutę į USAID paremtą leidinį apie demokratiją: „Iranas yra tobuliausias demokratijos pavyzdys pasaulyje."

Baigiantis jos pirmajam dešimtos valandos susitikimui su kontrolės komitetu, dvasininkas šeichas Rahimas priėjęs prie jos suurzgė:

– Panele Molly, esame laimingi, kad atvykote. Čia musulmoniška provincija, ir norėtume, kad žmonės rengtųsi pagarbiai. Jei leisite, ar galėčiau patarti, kad ateityje apsigobtumėte galvą?

– Aš esu garbinga moteris, – atsakė Molly. – Mano tėvas būtų įžeistas, jei išgirstų, kad sakote kitaip. Esu krikščionė, iš kitos kultūros, o mūsų kultūroje garbingos moterys nesigobia galvų.

Irake nebuvo įstatymo, verčiančio moteris gobtis galvas. Ji žinojo, kad jei apsigobs, visos moterys provincijoje bus priverstos taip daryti, nes jų vyrai sakys: „Matai, net amerikietė valdytoja gobiasi galvą." Vis dėlto Maisanas vis labiau konservatyvėjo. Rugsėjį gatvėse dar buvo moterų, ryšinčių šviesias skaras, bet lapkritį jau beveik visos į miestą eidavo nuo galvos iki kojų apsigobusios juodomis abajomis. O seidas Asadas, tąkart pagrobtas Sadro dvasininkas, atsisakė susitikti su Molly, jei ji neapsigobsianti galvos.

Popietėmis priimdavome pavienius irakiečius. Šeštą valandą paskutinis lankytojas išeidavo į vakarines pamaldas, o mes dar tris ar keturias valandas dirbdavome su elektroniniais laiškais, negrįždavome stovyklon vakarienės. Bagdado Žaliojoje zonoje ir Basroje buvo nuolat kaitaliojami tūkstančiai užsieniečių darbuotojų, tvarkančių įvairiausius klausimus nuo policijos iki turizmo. Kiekvienas, pradėjęs eiti naujas pareigas, išsiuntinėdavo į provincijas elektroninius laiškus, kuriuose prašydavo paramos savo kuruojamiems projektams. Molly rado laišką nuo JAV jūrų pėstininkų, organizuojančių Irako kariuomenės telkimą, įtikino juos skirti tūkstantį vietų kareiviams iš Maisano ir pakvietė mūsų provincijoje dislokuoti vieną komplektavimo centrų. Ji aptiko, kad Pelkynų arabams yra skirtos šimtamilijoninės sumos, užsienio ekspertai svarsto galimybę vėl užtvindyti pelkynus, bet į šią diskusiją beveik neįtraukia Pelkynų arabų. Todėl Molly suformavo Pelkynų arabų tarybą, atstovaujančią jų interesams, jos pastangomis buvo sukurta smulkiojo verslo mikrokreditavimo sistema.

Dirbdavome po keturiolika–šešiolika valandų per parą, retai kada turėdavome laisvą dieną. Nebeturėjau laiko kas vakarą bėgioti su kareiviais. Bijojau, kad nusibaigsime, jei ir kitus pusaštunto mėnesio dirbsime tokiu tempu, ir, nors mūsų darbuose radosi vis daugiau tvarkos, vis tiek negalėjome visiškai susitvarkyti. Kai Molly norėdavo kur važiuoti, apsaugos komanda kažkodėl vis būdavo šaudymo pratybose, Bagdadas netenkino mūsų prašymų suteikti

išsamios informacijos, praeidavo ne viena savaitė, kol Basroje būdavo patvirtinamos sutartys. Ir, nors Molly nuolat kartodavo nemėgstanti netikėtumų, kitos mūsų klibios sistemos sudedamosios dalys – Vašingtonas, Londonas, kovinė grupė, Bagdadas ir mūsų pačių komanda – vis tiek mums nepranešdavo, ką turėdavome žinoti. Labai dažnai vietos gyventojai anksčiau už mus sužinodavo apie naujas iniciatyvas, nutartis ir darbus. Mūsų darbuotojai vis skundėsi, kad skalbiniai dvokia žibalu, o valytojai plauna indus pramoniniu grindų balikliu.

Grįždami automobiliu, ir Molly, ir aš dažniausiai būdavome tokie pavargę, kad nebeįstengdavome aptarti reikalų, bet vos grįžusi į stovyklą Molly neretai eidavo susitikti su britų pulkininku. Nujausdama, kad, kaip civilė amerikietė, be to, moteris, gali būti nušalinta nuo karinių reikalų, atkakliai siekė bendrauti su pačiu pulkininku, o ne su jo politiniu patarėju. Ji susipažino su visais kuopų vadais. Ir susivaldė, kai sykį britų majoras pasakė jai, esą, moterys vietos tarybose – tik laiko švaistymas. Jei ji manydavo, kad kovinė grupė vengia atlikti pareigas ir nenuginkluoja nereguliariųjų pajėgų grupuočių arba nekreipia dėmesio į elektros stulpų plėšimus, visada taip ir pasakydavo. Visa tai nebuvo lengva vyriškoje britų kariškių aplinkoje. Tačiau pulkininkas taip pat suprato, kad svarbu palaikyti ryšį su Molly, tad jos pastangos davė vaisių.

Man atvykus, kariškiai grasino nušalinti civilinių reikalų komandą ir „sucivilinti" plėtros reikalus. Į mano nusiskundimus, kad neturėsime, kuo jos pakeisti, nekreipė dėmesio. Šiuo klausimu kreipiausi į operacijų vadovą Bagdade ir generolą, o kai ir tai nepadėjo, pasakiau komandai, kad savo darbus planuotų baigti iki gruodžio pabaigos. Molly vėl iškėlė šį klausimą ir įtikino Bagdadą palikti mūsų komandą ir išplėsti ją tiek, kad kiekviena žinyba turėtų po pareigūną.

Keliai, vedantys į destrukciją

...žmonės gerai elgiasi tik reikalo verčiami; tada, kai galima laisvai rinktis ir daryti, kas į galvą šauna, beregint visur kyla riaušės ir suirutė.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, III skyrius

Turėjome pinigų. Civilinių reikalų komanda tęsė mokyklų, klinikų, kalėjimų ir jaunimo centrų atstatymo darbus. Irako žinybos ir rajonų tarybos vis labiau įsitraukė priimant sprendimus, o provincijos taryba įgijo daugiau autonomijos. Laikinasis policijos viršininkas įgavo vis daugiau pasitikėjimo, po žmogžudystės pasiekto susitarimo buvo laikomasi, daugiau niekas nebuvo nužudytas. Trumpai sakant, reikalai taisėsi. Iš dalies tai buvo mūsų strategijos vaisiai, bet labiausiai – Maisano gyventojų nuopelnas, juk mūsų įtaka tebuvo ribota: Laikinosios koalicinės vadovybės komanda buvo nedidelė, policija pernelyg silpna, kad užtikrintų saugumą, o sąjungininkų pajėgos negausios. Mes su Molly negalėjome planuoti, nuspėti ir valdyti visuomenėje vykstančių pokyčių. Bet iš margo papročių, šiitų tikėjimo, istorinių galimybių ir įtakingų lyderių molio radosi naujas pilietis – toks, kuris nebuvo linkęs savęs apgaudinėti, aukotis, buvo ne itin agresyvus, kuris galėjo rinktis ir sugyventi su kitais, norėjo dirbti pagal įstatymus, verčiau nematydavo kelių, vedančių į susiskaldymą, toks, kuris verčiau neįžvelgdavo derlingų anarchijos galimybių.

Tačiau kai Molly atvyko į Amarą, netrukus vieną rytą, baigiantis pasitarimui su civilinių reikalų komanda, išgirdome gatvėje skanduojant. Durys į posėdžių salę atsidarė, ir policijos seržantas

majoras Hassanas pamojo man ateiti. Atsiprašęs patraukiau keliuku drauge su J. D. – dideliu mūsų britu vartų sargybos viršininku. Iki man atvykstant jis jau buvo matęs ne vieną demonstraciją, kartais viską išspręsdavo juokais nuleisdamas žmonių nuoskaudas, buvo kalbama, kad sykį viską sutvarkė, kai išėjo mosuodamas dideliu vėzdu; man labai patiko klausyti, kaip jis juokauja su lankytojais Pelkynų arabų žargonu.

Prie metalinių vartų stumdėsi policininkai, norėdami pažiūrėti pro mažą užstumiamą langelį. Skandavimai aidėjo daug garsiau. J. D. pasakė, kad anksčiau buvo mestos kelios plytos, bet ne per pastarąsias dešimt minučių. Veikiausiai čia susirinko sadrininkai. Daviau trumpus nurodymus apsaugos viršininkui, paprašiau policininkų atidaryti duris ir išėjau laukan su keturiais asmens sargybiniais.

Žali demonstrantų transparantai buvo kaip burės. Nemokėjau perskaityti iš dešinės į kairę surašytų kaligrafiškų cinko baltalo užrašų. Priekinėje eilėje stovėjo gal penkiasdešimt žmonių, o už jų – keli šimtai. Nors švietė saulė, daugelis vilkėjo storus anorakus, o kojas buvo apsiavę plastikiniais sandalais, kelnės apspurusios, plaukai suglostyti. Jie atrodė, tarsi būtų suėję iš blogiausių miesto vietų. Pamatę mus liovėsi skanduoti, o vienas atokiau stovintis jaunas dvasininkas, su turbanu ir apdarais, nusisuko nuo manęs. Nenorėjau čia užsibūti.

– *A salaam aleikum*, – garsiai šūktelėjau. – Aš esu seidas Rory iš Laikinosios koalicinės vadovybės. Norėčiau priimti tris jūsų atstovus ir aptarti su jais reikalus. Prašyčiau išsirinkti tris.

Kažkas riktelėjo:

– Nepasitikėkit juo!

Keturi žmonės buvo stumteltėti priekin.

– O gal keturis? Mes esam lyderiai, – pasakė vienas jų.

– Puiku. Jūsų ketvertą prašau su manimi.

Apsisukę greitai nužygiavome atgal į būstinę, o keturi vyrai nusekė mums iš paskos. Už nugarų trinktelėjo uždaromi vartai, sto-

jo tyla. Paaiškinau vyrams, kad juos reikia apieškoti. Tamsiaveidis nesiskutęs vyras krauju pasruvusiomis akimis ir išsiplėtusiais vyzdžiais nesutikdamas sumosavo rankomis, iš jo padrikų judesių ir klaidžiojančio žvilgsnio atrodė, kad vartoja opiumą, kaip ir daugelis skurdžių miestelėnų. Pasakiau jam, kad jei nesutiks būti apieškotas, vėl bus išsiųstas laukan. Žemaūgis vyriškis, vilkintis nailoninę sportinę aprangą, paprašė manęs lukteléti, paskui visus suspietė ir netrukus tarė:

– Gerai, tegul mus apieško.

Jie nieko neturėjo su savimi.

Paėmiau žemaūgį vyrą už rankos, ir tylėdami patraukėme keliuku. Mums iš kairės Tigras vangiai plukdė rudus vandenis, murzinesnius nei įprastai. Ant krūmų žydėjo keli mažyčiai oranžiniai žiedeliai. Man visuomet labai patikdavo eiti šiuos du šimtus jardų iki vartų – reta proga ištrūkti iš valdybos ir pasivaikščioti saulėje.

Kadangi rytinis susirinkimas buvo pasibaigęs, susodinau juos pagrindinėje salėje ir pasiteiravau, gal norėtų arbatos arba kavos.

– Ne atsigerti čia atėjome, – atšovė tas nesiskutęs vyras krauju pasruvusiomis akimis. – Atėjome, kad įvykdytumėte mūsų reikalavimus.

Paprašiau vertėjo atnešti arbatos ir atsisėdau. Buvau neišsimiegojęs, spėliojau, ar atrodau nusiplūkęs. Tikėjausi, kad nuo arbatos pažvalėsiu.

– Nekantrauju išgirsti jūsų reikalavimus, – pasakiau.

– Kalbėsimės tik su naująja valdybos viršininke, – atsakė nesiskutėlis.

– Deja, valdybos viršininkė užsiėmusi kitais reikalais. Aš esu viršininkės pavaduotojas.

– Nekalbėsime su niekuo kitu, tik su valdybos viršininke.

– Jei taip, bijau, kad turėsite ilgai laukti. Ji ruošiasi vykti į Bagdadą.

Įvyko tykus pasitarimas, paskui žemaūgis taikintojas pasakė:

– Gerai, kalbėsime su jumis, jei sutinkate perduoti mūsų žodžius valdybos viršininkei ir ponui Bremeriui.

Sutikau. Nesiskutėlis pradėjo skaityti iš savo užrašų knygelės:

– Okupacinės pajėgos įrodė, kad godumas, žiaurumas ir puikybė yra juos vedantys idealai, kad nejautrumas ir kvailumas yra vieninteliai jūsų administratorių bruožai, o bailumu ir silpnadvasiškumu pasižymi jūsų kareiviai, išankstiniu nusistatymu – menkystos plėtros darbuotojai. Didelės ir mažos lėlės godžiuose Siono vyresniųjų gniaužtuose...

Akivaizdu, kad, nors šio žmogaus akys buvo pasruvusios nuo opiumo, o švarkas nudriskęs, jis turėjo šiokį tokį išsilavinimą.

– Prašau man atleisti, – atsiprašiau. – Turiu pažiūrėti, kur arbata.

Nusišypsojau ir žengiau pro duris, tada, norėdamas išsibudinti, išėjau pasivaikščioti po kiemą.

Vienas britų karininkas paklausė, ar galėčiau trumpai šnektelėti. Jis norėjo pasikalbėti apie britą kulkosvaidininką, kuris prieš pusvalandį buvo išmuštas iš automobilio, kai jo „Land Rover" visureigis, kuriame stovėjo, važiavo pro žemą kliūtį ir jis laiku nepasilenkė. Kai gavo šią žinią, karininkas buvo mūsų būstinėje, o sužinojęs, kad nėra jokio laisvo automobilio, nepaisydamas taisyklių išbėgo pro vartus, vienas irakietis vairuotojas pavėžėjo jį į įvykio vietą. Kareivis gulėjo kraujo klane, kiti kariai nustėrę spoksojo į jį, aplink rinkosi minia. Karininkas patikino, kad gydytojai jau važiuoja, išstatęs sargybą užtvėrė kelią ir mėgino gaivinti sužeistąjį, bet buvo aišku, kad šis mirs. Jis klausė kitų vyrų, kuo vardu šis kareivis, nes norėjo jį nuraminti, bet kulkosvaidininkas buvo aštuoniolikmetis jaunuolis, vos dvi dienos Irake, ką tik paskirtas į būrį, tad jo vardo niekas nežinojo. Jis mirė. Tai buvo pirmoji nelaimingo atsitikimo auka per penkis kovinės grupės tarnavimo mėnesius. Su manimi kalbantis karininkas jį pavežusį irakietį minėjo su dėkingumu, bet piktuoju prisiminė vieną irakietį iš minios, nusispjovusį į kraujo klaną.

Man grįžus į salę, nesiskutęs vyras tęsė nuo tos vietos, kur baigė:

– Vergiate moteris, traukiate raudonąjį gyvsidabrį iš mūsų žemės, kaip siurbėlės ant Irako tautos arterijų: bedieviai, akiplėšos, nevispročiai...

– Labai atsiprašau, – pertraukiau, – neturiu daug laiko. Devintą turiu susitikti su keliais dvasininkais. Pamaniau, ar negalėtumėte išsakyti man savo reikalavimų?

Nesiskutęs vyras suirzo, bet pervertė savo užrašus.

– Pirma. Sąjungininkai dėl šios provincijos nieko nepadarė. Jie vagia pajamas, gaunamas iš Irako naftos gavybos. Pajamų užtektų visiems aprūpinti, bet mes skurstame.

Paaiškinau, kad Irakas eksportuoja pusantro milijono barelių per dieną, o esant dabartinėms kainoms tai sudaro apie keturiolika milijardų dolerių per metus, iš jų dešimt milijardų išleidžiami subsidijoms ir maisto kortelėms. Jis pasiginčijo dėl skaičių, aš pripažinau, kad pajamos būtų didesnės, jei naftos kaina pakiltų.

– Antra. Reikalaujame statybų, svarbiausių visuomeninių paslaugų. Šioje provincijoje nėra darbo, – jis kalbėjo vis pikčiau.

– Provincijoje esame atlikę nemažai statybos darbų.

– Jūs nieko nepadarėte. Viskas melas.

Tada jis išrėkė dar kažką, ko vertėjas neišvertė. Paklausiau, ką tas pasakęs.

– Jis kalba apie žydų sąmokslą.

Išsivedžiau juos į koridorių, kur buvome prikabinę dviejų šimtų keturiasdešimties statybos projektų buhalterines ataskaitas. Išrodžiau jiems visą mokyklų sąrašą:

– Al Uzeiro pradinė, užbaigta, septyniolika tūkstančių dolerių. Al Amaros mergaičių vidurinė mokykla, užbaigta, trisdešimt keturi tūkstančiai dolerių.

Laikiau juos ten, kol apžiūrėjo kalėjimus, teismus, jaunimo centrus, pontoninius tiltus ir klinikas. Jiems, regis, buvo nė motais.

Grįžome į pagrindinę salę, įėjo Karimas, nešinas arbatos padėklu, bet demonstrantai nenorėjo nė paliesti jiems padėtų puodelių ir pareikalavo sustatyti juos atgal ant padėklo. Tai buvo įžeidimas. Paėmiau du jų puodelius ir išgėriau pats.

– Trečia, – tęsė nesiskutęs vyras, – nėra darbo. Reikalaujame darbo vietų. Ketvirta, turite grąžinti mūsų raudonąjį gyvsidabrį.

Raudonasis gyvsidabris laikytas medžiaga, brangesne už auksą. Žodžiu, pasistatėme savo būstines iš depozitų, pardavinėjame jų moteris tarptautiniams prostitucijos tinklams ir verčiamės raudonojo gyvsidabrio kontrabanda. Tarp sąjungininkų nebuvau sutikęs nė vieno, kuris kada nors, iki atvykdamas į Iraką, būtų girdėjęs apie raudonąjį gyvsidabrį. Vėliau sužinojau, kad tai mitinė naujos kartos atominių ginklų sudedamoji dalis. Manau, kad tokio dalyko apskritai nesama.

– Penkta, jūs ketinate paskirti visiškai nedemokratinę provincijos tarybą. Reikalaujame, kad ponas al-Musawi būtų paskirtas į provincijos tarybą... – niekuomet nebuvau girdėjęs apie al-Musawi.

– Šešta...

– Ar galiu atsakyti į šiuos klausimus po vieną? – pasiteiravau.

– Dar ne, – atsakė mažaūgis vyras, kol kas elgęsis kaip taikintojas.

Jis sakėsi niekuomet nebendradarbiausiąs su sąjungininkais ir neimsiąs iš jų pinigų, esą, jie blogio jėga. Jis esąs išsilavinęs žmogus, baigęs vidurinę mokyklą, o dabar prašom pažiūrėti, ką jis vilki – mostelėjo į savo sportines kelnes: šone buvo atspaustas užrašas „Reeboock“. Jei tuojau pat nebūsią visiems sukurta darbo vietų, liepsnos visa provincija.

– Ar galiu dabar atsakyti į jūsų skundus?

– Ne. Jau prisiklausėme jūsų, – atsakė nesiskutėlis.

– Tuomet, – pasakiau pikčiau, nei iš tiesų jaučiausi, – jums vertėtų jau eiti.

Atsistojau.

Jie taip pat atsistojo.

– Sukviesime į gatves dešimt tūkstančių, – suriko nesiskutėlis.

Kiti suėmė jį už rankos.

– Ačiū, – padėkojo žemaūgis taikdarys.

– Jūs Hitleris, – pridūrė nesiskutėlis.

Žemaūgis vyriškis paklausė, ar mudu galėtume pasikalbėti akis į akį. Pasivedėjau jį į kambarį. Jis atsisėdo priešais, įsmeigė į mane tamsias akis ir, kažką greitai murmėdamas arabiškai, ėmė braukti dešinės rankos krumpliais sau per skruostą, paskui pasukiojo plaštaka priešais tarpkojį, garsiai traukdamas pro dantis orą ir dejuodamas. Pasakiau, kad nesuprantu. Jis vėl persibraukė skruostą, mostelėjo į savo genitalijas ir išleido garsą, kurį palaikiau skausmo aimana, tik šį kartą dar pavaizdavo nusimausiąs kelnes. Pasakiau, kad palauktų, ir pašaukiau vertėją.

– Jis, sere, sako, kad šįryt skusdamasis gaktos plaukus... *na'am... na'am...* – „taip... taip..." pasakė vertėjas linkteldamas galva ir laukdamas kitos frazės, – skutimosi peiliuku... įsipjovė varpą... varpos galą. Nusipjovė. Ir nežino, ką jam daryti.

– Ar kreipėsi į ligoninę?

– Jis nusimaus kelnes. Jis dabar nori jums parodyti savo varpą.

– Padėkokite jam už tokį pasiūlymą. Pasakykite, kad būtų geriau nedelsiant eiti į ligoninę.

– Jis sako, kad neturi pinigų. Ar galite duoti jam pinigų gydytojui?

– Pasakykite, kad Laikinoji koalicinė vadovybė neįgaliota dalyti pinigų asmenims. Mūsų lėšos skirtos bendruomenėms, – išsitraukiau iš piniginės dvidešimties dolerių banknotą. – Pasakykite, jog tai dovana. Ir liepkite, kad atsilygindamas pasirūpintų, jog visi išsiskirstytų namo.

Žemaūgis vyras šypsodamas paėmė pinigus ir išėjo laukan. Po dešimties minučių minios nebebuvo.

Importo substitucijos industrializavimas

...atėjus sunkiam metui ne laikas griebtis blogio, o geradarystės tada jau nepagelbės: mat valdiniai jas laikys priverstinėmis ir nejaus jokio dėkingumo.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, VIII skyrius

Mums nepavyko, kaip kad sakė protestuotojai, išspręsti nedarbo klausimo: nedarbas provincijoje siekė apie septyniasdešimt procentų, turėjome skatinti ekonomikos augimą, kad nekiltų daugiau politinių neramumų. Tik nežinia, kaip galėjome skatinti, kai ekonomika taip siaubingai iškraipyta ir sugedusi, sujaukta Husseino tarifų, subsidijų, monopolijų, socialinių pašalpų, kreditų, mainų kontrolės, kai joje dominavo valstybės valdomos įmonės, kuriose dirbo dešimtys tūkstančių darbininkų ir gamino keletą brangių, bet menkos kokybės prekių, o šios gulėdavo išmėtytos valstybinių universalinių parduotuvių lentynose, sergimos nutukusių ir įžūlių uniformuotų pardavėjų.* Husseinas pelnė populiarumą skirdamas savo sąjungininkus į pelningas darbo vietas ir išeikvojo valstybės biudžetą teikdamas žmonėms nemokamus maisto davi-

* Formaliai niekuomet nebuvome supažindinti su Irako ekonomika, todėl negalėjome suprasti, kodėl Maisane, kurio žemės derlingos, o klimatas puikus, užuot auginęs naujas pasėlių rūšis ir diegęs geresnę drėkinimo sistemą, Husseinas statė gamyklas. Gal jam buvo svarbu rinka, saugumas, sankcijos ir valiutų rinka, o gal jis manė, kad pramonininkai investuoja pelną į pramonę, o štai valstiečiai ūkininkai nieko neveikia, žemvaldžiai šeichai iššvaisto pajamas naujiems šilko apdarams. O gal Husseinas tik darė tą patį, ką ir visos besivystančios šalys aštuntajame dešimtmetyje. (Aut. past.)

nius bei subsidijuodamas elektros energiją ir degalus. Subsidijuojamas irakietiškas dyzelinas pasidarė toks pigus, kad juodojoje rinkoje gražiai uždirbta iš jo kontrabandos net į kitas Persijos įlankos šalis, išgaunančias naftą. Visus planinės ekonomikos saugiklius – sienų kontrolę, Muitinės departamentą, Statistikos departamentą, Baudžiamąjį kodeksą – sunaikino sąjungininkų invazija, tad apsaugoti Iraką nuo užsienio importo nebeliko būdų. Gamyklos nebegalėjo parduoti savo gaminių, darbininkai liovėsi ėję į darbą, fabrikai buvo išplėšti: visi generatoriai ir įrenginiai išgabenti ir kontrabanda išvežti į kaimyninę šalį arba parduoti kaip laužas.

Iš žinybų vadovų maža tebuvo naudos. Nekeista, kad jie visus kaltino, tik stebėtina, kad žaibiškai nutarė, jog patys yra bejėgiai ką nors padaryti, tarsi jų, kaip aukštesniųjų valdininkų, atsakomybė, didvyriškos pastangos išlaikyti per sankcijų ir savavališko smurto dešimtmečius nusenusią provincijos infrastruktūrą būtų atitraukusios juos nuo tikrojo troškimo – palikti likimo valiai tūkstančius savo darbuotojų bei sudėtingus planus ir virsti suglumusiais stebėtojais. Dažnai būdavome priversti atlikti žinyboms priklausančias užduotis. Antai lapkritį, kai dėl elektros energijos stygiaus Amaroje elektra buvo tiekiama vos keturias valandas per parą, žinybos vadovas bejėgiškai pripažino, kad, pasak valstybinio dispečerinio centro, Maisanas nuolat gauna šešiasdešimt megavatų – daugiau, nei gaudavo senojo režimo laikais – ir jis negalįs įtikinti Bagdado, kad apskritai esama problemų.

Civilinių reikalų komanda, kas valandą matuodama elektros srovę pastotėje, įrodė, kad vargiai gauname šešiolika megavatų ir kad dispečerinis centras susimokęs su Nasirija ir Basra vogti mūsų elektrą. Gavęs Molly leidimą, nusiunčiau į Bagdadą deputaciją, sumokėjau žinybų tarnautojams, kad šie sėdėtų elektros pastotėse Nasirijoje ir Amaroje, nupirkau jiems palydovinius telefonus ir liepiau pranešti, vos tik srovės tiekimas nukris žemiau šešiasdešimties megavatų. Per keturias dienas pasiekėme, kad elektra būtų tiekiama

dvylika, o ne keturias valandas per parą. Tačiau ne viską buvo taip lengva išspręsti.

Dar rugsėjo mėnesį civilinių reikalų komanda mėgino atgaivinti valstybinių Maisano gamyklų darbą. Į tarptautinę donorų konferenciją dėl pagalbos Irakui, vykusią Madride, ji nusiuntė pasiūlymą; pasiūlymas buvo išdėstytas vienut vienutėliame popieriaus lape, prašyta „nuo trijų iki penkių milijonų dolerių" vietos plastiko fabrikui ir „keturių–aštuonių milijonų dolerių" popieriaus ir popieriaus masės fabrikui; ji siekianti „pagerinti saugumo padėtį sukuriant darbo vietų ir..." – toliau paaiškinta keliais žodžiais, iš kurių buvo galima suprasti, jog pritariama kai kuriems Husseino ekonomikos teorijos aspektams – „...mažinti importo poreikį". Suprantama, donorų konferencijoje atsisakyta suteikti dešimt milijonų dolerių, kadangi pasiūlymas surašytas tik viename popieriaus lape.

Tada civilinių reikalų komanda pradėjo svarstyti galimybę imtis cukranendrių fabriko, stovinčio prie Madžar Al Kebiro. Kadaise jis teikė darbo tūkstančiams žmonių, turėjo filialų užsienyje, perdirbimo skyrių, cukraus eksporto įmonių ir tūkstančius akrų plantacijų. Iš jo teliko veik išplėštas karkasas, sugadinti generatoriai, o laukuose ganėsi kupranugariai, naikindami dar likusius pasėlius. Techninės įrangos atnaujinimas būtų kainavęs milijoną dolerių.

Vienas konsultantas iš Basros, lankydamasis Maisane, pranešė, jog pasaulinės cukraus kainos, gamybai naudojant cukrinius runkelius, visiškai nusmuko, esą, plantacijoms atgaivinti prireiktų daugelio metų, fabrikas niekuomet netaptų konkurencingas. Todėl mano pirmtakas kariškis pasiūlė paversti Maisano žemdirbius itin vertingų vaisių, „kaip antai kivių", augintojais, o cukranendrių fabriką – vaisių pakavimo įmone, galėsiančia pardavinėti produkciją tiesiai Britanijos prekybos centrams. Jis pristatė šį sumanymą Andy Bearparkui, kadaise dirbusiam su ponia Thatcher ir rėmusiam privatizacijos idėją. Andy pavadino majorą „prakeiktu stalinistu".

Net ir išpampusiems mūsų biudžetams milijonas dolerių buvo labai didelė suma, suprantama, kad tik specialistas, dirbdamas ne vieną mėnesį, sugebėtų parengti apgalvotą reinvestavimo ar privatizacijos planą. Tad kol kas toliau mokėjome algas trims tūkstančiams darbininkų, nors fabrikas stovėjo uždarytas. Vis dėlto taip ir neatsikračiau jausmo, kad man derėjo veikti ryžtingiau, Bagdade niekas – kaip ir mes – neišmanė, ko griebtis.

Žaliosios zonos ekonomistai amerikiečiai norėjo radikalių reformų. Bremeris buvo numatęs privatizuoti bankinę sistemą ir visas valstybines įmones ir jau buvo panaikinęs muitų tarifus, įvedęs naują valiutą ir įsteigęs naują centrinį banką. Jis ketino sutaupyti penkis milijardus dolerių per metus „monetizavęs maisto krepšelį" – mokėti irakiečiams grynaisiais vietoj maisto produktų ir išvaduoti vyriausybę nuo įsipareigojimo tiekti davinius, o nutraukęs naftos subsidijavimą sutaupyti dar penkis milijardus. Dyzelino subsidijų panaikinimas būtų sužlugdęs juodąją rinką, finansuojančią didžiąją dalį Irako nusikalstamo pasaulio.

Tačiau nė viena reforma taip ir nebuvo įgyvendinta. Devyniasdešimt procentų irakiečių, kaip rodė visos apklausos, nesutiko atsisakyti maisto kortelių sistemos, o bet koks mėginimas kelti kuro kainas baigdavosi riaušėmis. Mokesčiai buvo nesurenkami, už komunalines paslaugas nesumokama. Privatizacija neįvyko, maisto krepšelis liko „nemonetizuotas", nepaliestos ir kuro subsidijos. Irakas laikytas pernelyg nestabilia šalimi radikalioms ekonomikos reformoms.

Tad mes su savo ekonomine strategija viso labo šen ten pakrapštinėjome: parėmėme kelias dar išlikusias pramonės šakas, suremontavome pastatus ir sukūrėme darbo vietų. Vylėmės, kad šių priemonių pakaks provincijai atkurti, populiarumui pelnyti ir politiniam ekstremizmui nutraukti. Tačiau retai tepasitaikydavo projektas, įgyvendinantis visus tris tikslus, daugelis brangiausiai kainavusių, nors ir naudingų, sumanymų nesulaukdavo jokios padėkos:

vandens valymo projektai atsiėjo milijonus, tačiau beveik visi darbai atlikti po žeme, išvalytasis vanduo, nors švaresnis, atrodė taip pat. Mus kaltino dėl apgriuvusių mokyklų, kurias, kaip žinoma, pastatė Husseinas, bet, deja, nerenovavo. Niekas nepastebėjo, kad žinybinėms įstaigoms nupirkome įrangą, nepadėkojo už įrengtą savivaldybės sąvartyną. Regis, net ir populiariausi projektai: dideli tiltai, dotacijos kaimo vietovėms gaivinti, arba masinio įdarbinimo projektai neturėjo daug įtakos, ir žmonės vis tiek balsuodavo už ginkluotas nereguliariąsias pajėgas.

Lapkritį išgirdome puikią naujieną: JAV mokesčių mokėtojai suteiks 18,3 milijardo dolerių civiliniams atkūrimo darbams – bemaž po tūkstantį dolerių kiekvienam vyrui, moteriai ir vaikui Irake. Anot Bremerio, tai būsianti didžiausia visų laikų pavienė metinė užsienio investicija į plėtrą, lenksianti Maršalo planą pokario Europoje. Žinybos jau buvo numačiusios, kaip paskirstys pinigus. Mūsų provincijoms buvo duota mažiau nei trys savaitės pateikti pasiūlymams, kam panaudoti šias lėšas, Bagdade pasiūlymų laukta gruodžio pradžioje, kad sausio pradžioje, jei ketinta šias lėšas skirstyti pavasarį, būtų galima gauti Kongreso pritarimą ir prezidento parašą. Vykdyti šią programą pavesta admirolui Nashui, anksčiau vadovavusiam laivyno viešiesiems pirkimams, nes, anot Andy, „jis perka lėktuvnešius ir vienintelis pasaulyje iš tiesų išmano, kaip išleisti milijardus dolerių".

Tik šešiasdešimt procentų Maisano gyventojų galėjo naudotis geriamuoju vandeniu ir kanalizacija, todėl paprašiau George'o Butlerio per savaitę parengti trisdešimties milijonų dolerių vertės vandentiekos plano projektą. George'as, būdamas vandens inžinerijos specialistas, atsakė, kad apgalvotą planą galima parengti ne greičiau kaip per šešis mėnesius, ir atsisakė imtis šio darbo, todėl paprašiau tai atlikti vieno pas mus atvykusio civilio inžinieriaus, o civilinių reikalų specialistų – parengti tokius pat planus dėl elektros tiekimo ir kelių. Po savaitės nusiunčiau į Žaliąją zoną įspūdingą dokumentą,

kuriame bendrais bruožais nupasakojau ambicinguosius mūsų planus. Atsakymo nesulaukėme, todėl Molly patarė vykti į Bagdadą.

Žaliojoje zonoje sužinojau, kad mūsų provincijai skirta vos du procentai viso biudžeto, apsilankiau ministerijose pas vyresniuosius užsienio patarėjus, su kuriais buvau susitikęs prieš mėnesį, papasakojau jiems, kad Maisanas, kuriame nė vienas nebuvo lankęsis, yra skurdžiausia ir viena nestabiliausių Irako provincijų, ir įtikinau juos leisti man peržiūrėti paskirstytą biudžetą. Galbūt vėliau jie gailėjosi tai padarę. Po tris dienas trukusių susitikimų grįžau į Amarą padidinęs mums skiriamas lėšas iki šimto dešimties milijonų dolerių, daugiausia kaimyninių provincijų sąskaita. Buvau gavęs Andy Bearparko kanceliarijos įsipareigojimą patrigubinti vienam mūsų provincijos gyventojui skiriamas lėšas – jos turėjo siekti tris šimtus dolerių. Taip pat buvau išgavęs Drėkinimo sistemų, Policijos, Elektros tiekimo ir Naftos departamentų pažadus skirti dar devyniasdešimt aštuonis milijonus dolerių. Vis dėlto man neteko išties pasidžiaugti: viskas susiklostė taip, kad naujoji valdyba, Kongrese pradėti tyrimai, nauji pasiūlymai, paslaptingos subrangos sutartys ir brangiai kainuojantis saugumas lėmė, jog po metų Maisanas beveik negavo pažadėtųjų lėšų.

Lapkritį naftos perdirbimo gamyklos darbininkai sustreikavo, – kaip ir buvo įspėjęs pagrobtasis dvasininkas seidas Hassanas, – kadangi sužinojo apie Basros laikinosios koalicinės vadovybės nedorybę: ten darbininkams ji moka dukart daugiau nei įprasta. Biudžete neturėjome lėšų savo darbininkų atlyginimams padidinti iki Basroje mokamo dydžio, o Basros laikinoji koalicinė vadovybė nesutiko sumažinti savųjų, baimindamasi neramumų. Darbininkai savavališkai blokavo įėjimą į fabriką, jei streikas žadėjo tęstis, provincija būtų likusi be kuro, jį visoms reikmėms tektų vežtis iš Basros. Grėsė stygius ir riaušės. Tąkart pirmą kartą pasiėmiau atostogų ir išvykau namo į Škotiją.

Po savaitės grįžau į Kuveitą, lėktuvu skridau kartu su keliais pusamžiais airių ir škotų inžinieriais konsultantais bei naujuoju Laikinosios koalicinės vadovybės Pietų regiono turizmo patarėju; šie vyrai dirbo Basroje, jie turėjo darbo daugelyje kraštų patirties, atrodė rimti, lėti, flegmatiški. Jie gerai išmanė telekomunikacijų technologijas ir elektros tinklų reikalus bei miestų planavimą, bet ne itin domėjosi šeichais ir politika. Laikydamiesi Laikinosios koalicinės vadovybės instrukcijų, išvyko autobusu praleisti dienos Kuveito paplūdimio viešbutyje „Hilton" ir ten pernakvoti; kadangi mūsų valdyba Amaroje buvo mažytė – vos dešimtadalis Basros valdybos dydžio – ir stigome laiko, sėdau į taksi, nuvykau iki pasienio ir, įtikinęs vieno visureigio vairuotoją pervežti mane per niekieno zoną, kitoje sienos pusėje susitikau su savo apsaugos komanda.

Dailias Kuveito bugenvilijas ir lygią dykumą, papuoštą elektros stulpų kolonadomis, pasienyje pakeitė kitas vaizdas: sprogimų išmuštos duobės su stovinčiu vandeniu, sugedę sunkvežimiai ir raupsuotas pūvančių šiukšlių liūnas. Prieš pat Tigro ir Eufrato santaką pravažiavome artilerijos ugnies suniokotą kaimą ir apleistą mokyklą, kurios griuvėsiuose gyveno du šimtai šeimų, neseniai grįžusių iš Irano. Pakelėse stovėjo plėšikautojų sulankstyti tarsi sąvaržėlės elektros stulpai, o varinių laidų likučiai gulėjo nutįsę ant žemės: įvairios saugos kompanijos elektros linijoms saugoti samdydavo šeichus, deja, pasirinkdavo vis ne tuos žmones, ir stulpų plėšimų daugėjo. Mums važiuojant per Al Uzeirą, kažkas paleido akmenį į automobilio sparną.

Amaros priemiesčių degalinėse nebuvo jokių eilių, būstinėje visi atrodė linksmai nusiteikę. Paklausiau, kaip jie išsprendė streiko klausimą. Atsakė nusiuntę į naftos perdirbimo gamyklą britų karių kuopą ir paprašę Pelkynės Princo paramos. Atvykęs Princas įsakė streikuotojams grįžti prie darbo, o kai jų lyderis atsisakė, Princas patiesė jį kumščiu, jo vyrai šautuvų buožėmis „išdėstė" savo tiesą, o du streikuotojai buvo nutempti į Princo pikapus.

– Tiesiog stebuklas, – paaiškinta man, – dabar visi grįžo prie darbų.

Princas apdaužė ir pagrobė žmones, nors greta stovėjo britų karių kuopa – gyventojai tokį elgesį supras kaip pritarimą Princui ir abejotinoms jo veiksmų priemonėms. Šis sprendimas mane įsiutino. Streikas iš tiesų kėlė grėsmę saugumui, gamyklos įėjimo blokavimas teoriškai buvo neteisėtas, dėl kuro stygiaus būtų kilusios riaušės, būtume susilaukę kritikos iš Bagdado. Visada buvau pasirengęs mandagiai pasikalbėti su genčių šeichais, duoti pinigų iškiliems dvasininkams ar sudaryti vieną kitą sudėtingą sandorį, bet pastarasis nutikimas buvo nepriimtinas. Norėjome, kad provincijoje mus prisimintų geruoju, turėjome rodyti pavyzdį ir taikytis su streiko padariniais. Bet galbūt taip stipriai nervinausi dar dėl to, kad čia buvo įsivėlęs Princas.

Darbo vietos

Norintis žmonėse garsėti dosnumu valdovas yra priverstas nesiskaityti su išlaidomis... Juoba tau ir tavo valdiniams nepriklausantį turtą lengva dosniai dalyti...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XVI skyrius

Kita demonstracija prie mūsų vartų susirinko pareikšti nepasitenkinimo esama įdarbinimo programa, kurią teoriškai vykdė Savivaldų ir viešųjų darbų ministerija, tačiau iš tiesų, glaudžiai bendradarbiaudami, viską sprendė Pelkynės Princas ir Sadro būstinė. Demonstrantai buvo įsitikinę, kad iš tūkstančių darbo vietų iš tikro egzistuoja tik keli šimtai, kad valdininkai pasiima nesamų asmenų atlyginimus, o tos kelios tikros darbo vietos yra atitekusios jų politiniams rėmėjams. Taip ir buvo. Demonstrantai tvirtino, kad Koalicija yra vienintelis pasitikėjimo vertas organas provincijoje ir prašė įdiegti naują programą bei viskam vadovauti tiesiogiai. Jų prašymo įvykdymas būtų tapęs mūsų kompetencijos išmėginimu ir dar labiau sumažinęs žinybų vadovų galias bei apsunkinęs mūsų įpėdinių darbą ir apskritai prieštaravęs sėkmingos plėtros praktikai. Tačiau politiniai neramumai plito, reikėjo sumažinti įtampą, sukurti darbo vietų ir atgauti gyventojų pasitikėjimą, todėl pasakiau demonstrantams, kad apie savo planus pranešime po dviejų savaičių, o pirmąsias darbo vietas sukursime per šešias savaites. Jie pareikalavo surašyti aktą. Surašiau. Visi atsistojo ir plačiai šypsodami paspaudė man ranką, tarsi būtume ką tik sudarę sandorį Volstrite.

Dabar provincija laukė, kada tesėsime žodį. Kadangi visi mūsų pareigūnai buvo užsiėmę, šią užduotį pavedėme Chrisui, keturiasdešimt penkerių britų majorui. Chrisas niekada iki tol nebuvo

rengęs tokio masto projektų, o į Iraką atvyko vos prieš kelias dienas. Jis turėjo surašyti tūkstančius pretendentų, bet galėjo pasiūlyti vos pustrečio tūkstančio darbo vietų dešimt ar net penkiasdešimt kartų didesniam skaičiui bedarbių. Jei kas nors nenusisektų arba jei per šešias savaites nepasiektume jokių rezultatų, galėtume laukti riaušių.

Šefuoti daugiau kaip pustrečio tūkstančio šeimų norėjo visi: genčių šeichai pageidavo, kad leistume pačioms gentims (turėdami omenyje šeichus) nuspręsti, kuriuos žmones įdarbinti, seidas Issa, rajono tarybos vadovas iš Beni Hashimo arabų gyvenamosios vietovės Pelkynuose, primygtinai reikalavo sprendimo teisę palikti rajonų taryboms, o bedarbių sąjunga siūlė tam reikalui parinkti ką nors iš sąjungos. Pelkynės Princo brolis, alternatyviosios tarybos bei Savivaldų ir viešųjų darbų ministerija, kuri teoriškai jau kontroliavo septynis tūkstančius padienių darbininkų, niršo negalėdami kontroliuoti dar didesnio skaičiaus.

Siūlomi darbai buvo paprasti, todėl kvalifikacija neturėjo reikšmės, tačiau įdarbinus netinkamai parinktus žmones būtų buvę blogiau, nei apskritai nesukūrus darbo vietų. Įdarbinus per daug Albu Muhammado genties žmonių, imtų telktis Beni Lamas, jei per daug kaimiečių – riaušes sukeltų miestiečiai. Todėl pasiūliau kompiuteriu suvesti pretendentų pavardes ir darbininkus atrinkti atsitiktinai.

Norėjome parinkti tokį projektą, kuriam įgyvendinti nereikėtų daug technikos. Pasiūliau sodinti medžius, bet Chrisas paprieštaravo, kad nėra drėkinimo sistemos. Tada paraginau renovuoti turgų, bet jis įtikino mane, kad tokį darbą turėtų atlikti specialistas, geriau – rangovas. Todėl Chrisas nusprendė griauti per karą subombarduotus pastatus. Darbininkai turėsią ardyti juos po plytą, o skaldą būsią galima panaudoti keliams lyginti. Baigiantis antrai savaitei jau buvo užsakęs šimtus kastuvų, kūjų ir karučių.

Šis projektas žadėjo atsieiti milijonus, algas ketinome mokėti patiems darbininkams, o ne per rangovus. Molly neturėjo teisės per vieną kartą skirti daugiau kaip penkiasdešimt tūkstančių dolerių,

Laikinoji koalicinė vadovybė reikalaudavo atlikti įmantrias konkurso paraiškų ir kainų siūlymo procedūras, todėl Molly kartu su mūsų finansininku Tony sukūrė naują finansų valdymo sistemą ir, pasitelkusi savo žavesį ir kruopščiai parengtus argumentus, įtikino Basrą leisti įgyvendinti sumanymą. Ericas, neseniai atvykęs informacinių technologijų specialistas, kilęs iš vieno ramaus Vidurio vakarų miesto, aukodamas miego laiką sukūrė kompiuterinę loterijos duomenų bazę. Likus dviem dienoms iki registracijos į darbo vietas, Kyle – dvidešimt penkerių administracijos pareigūnė iš Virdžinijos – paprašiusi laikraščių redaktorių pagalbos vietos laikraščiuose ir televizijoje išplatino pranešimus, kad žmonės rinktųsi pietiniame miesto pakraštyje.

Vakarą prieš registraciją buvau iškviestas į bazę, man mostelėjo sėstis ant plastikinės kėdės pulkininko kabineto gale. Priešais išsirikiavo pulkininkas, jo adjutantas ir kuopų vadai. Paprastai pastarieji būdavo dislokuoti už kelių valandų kelio nuo bazės – vienas į šiaurę, kitas į pietus, o trečias nusikaltėlių mieste Madžare, – tad buvo neįprasta matyti juos susirinkusius. Pulkininkas atrodė įpykęs, jo karininkai taip pat.

– Čia vadovaujančioji grupė, – pradėjo jis, – susirinkome pasikalbėti apie rytdienos registraciją darbams. Man nerūpi politika, esu tik paprastas kareivis, – pulkininkas nebuvo paprastas kareivis: jis buvo Oksfordo absolventas, o karininkai jį gerai informuodavo apie vietos politinius įvykius. – Bet, man regis, priimtas kvailas sprendimas, tad ketiname siūlyti kitą, tinkamesnį, planą. Būtų geriausiai, jei apskritai viską atšauktume. Bet, kaip supratau, jau pranešėte gyventojams, kad registracija įvyks?

Linktelėjau galva.

– Todėl verčiau ieškokime būdo, kaip tai atlikti be didelių žmonių aukų.

Jaunas kapitonas, operacijų grupės karininkas, skubriai pradėjo skaityti iš užrašų, pasižymėtų per formalų pasitarimą – tikriausiai

jis nervinosi atsidūręs tokioje didelėje vyresniųjų karininkų draugijoje. Viskas buvo apgalvota, net žemėlapyje sužymėta: registracijos punktas dabar būsiąs perkeltas iš pietinės miesto dalies į stadioną šiaurės vakaruose. Man nepatiko sumanymas siųsti piktą bedarbių minią į naująją vietą per miesto centrą, įniršau, kad registracijos išvakarėse pulkininkas ketina pakeisti planą, juk apie jį kovinė grupė žinojo kelias savaites, be to, tam skyrėme du milijonus dolerių. Taip ir pasakiau, tačiau ne ką tegalėjau padaryti. Pulkininkas turėjo per tūkstantį kareivių, įskaitant jo paties vadovaujamą pėstininkų batalioną, kuopas iš dviejų šarvuočių pulkų ir aibę karinės įrangos, taip pat sraigtasparnių. Kaip ir pats dažnai man primindavo, visa tai jį darė „didžiausiosios genties provincijoje šeichu", be jo paramos buvau bejėgis.

Priminiau pulkininkui, kad kils riaušės, jei nesukursime darbo vietų, ir pasiteiravau, kaip turėtume visus informuoti apie keičiamą registracijos vietą likus dvylikai valandų.

– Ne mūsų bėda, – atsakė jis.

Paaiškinau, kad dabar, kai kuriems darbuotojams atostogaujant, mano komandą tesudaro aštuoni žmonės, kad nematau galimybių perspausdinti šimtus skrajučių bei skelbimų ir iki ryto išplatinti jų visoje provincijoje. Pasakiau, kad esu pasirengęs skirti šimtus dolerių papildomiems pagalbininkams irakiečiams surasti ir jiems mokėti, – nors nebuvau tikras, kaip turėsiu už tai atsiskaityti, – tačiau jis turėsiąs skirti bent du karių būrius, kurie padėtų atlikti spausdinimo ir platinimo darbus.

Kai pulkininkas atsakė, kad planas neapgalvotas, o Chrisas neišmanėlis, įsiutau ir užstojau Chrisą. Kuopų vadai varstė mane žvilgsniais, bet nieko nesakė. Galiausiai sutarėme, kad registracija įvyks, jos vieta bus perkelta kitur, o pulkininkas mums padės išplatinti žinią apie naująją vietą. Grįžęs į būstinę liepiau darbuotojams perrašinėti, spausdinti ir kopijuoti skrajutes bei skelbimus. Visą naktį lijo. Du karių būriai atkako platinti skrajučių, būrys irakiečių

gatvės vaikų padėjo išklijuoti skelbimus; iki aušros suspėjome paskleisti naująją informaciją didžiojoje provincijos dalyje.

Žiemos rytas išaušo drėgnas, žemai nusileidęs pilkas dangus smelkėsi į palapinių audinį. Švieži lašai kabėjo ant metalinių kariškų mašinų strypų, maskuojamųjų spalvų paviršius klojo tiršta rasa. Sunkus dviejų propelerių „Chinook" sraigtasparnis patruliuodamas dusliai praūžė virš tvoros, jis atrodė kaip juodas rūke aptirpęs siluetas, o mano šešėlis buvo vos matyti. Anapus stadiono tvoros, gniauždami strypus, registracijos laukė šimtai žmonių. Pro žiūrovų sėdynių eiles užbėgau į viršų, apsaugos komanda bėgo man įkandin, išnirau ant stogo ir po debesiu, klojančiu vienaukščių namų stogus, pamačiau šimtus vyrų – įsispyrę į sandalus, pasiraitoję kelnes, jie šlepsėjo per sidabrinius balų lopinėlius stadiono link. Britų kariai, apsirengę apsaugine apranga, pakeltais šalmų antveidžiais žygiavo jų pasitikti, rankose laikydami lazdas, o šautuvus pasikabinę ant nugarų, jie nurodė irakiečiams sutūpti trimis didelėmis grupėmis atokiau nuo vartų. Turėjome saugotis savižudžių sprogdintojų, kurie kitur jau taikydavosi į darbo registracijos eiles, bet nenorėjome per daug agresyviu elgesiu pykdyti minios.

Du jauni britų snaiperiai, persisvėrę per sieną greta manęs, žiūrėjo, kaip subridę iki kelių berniukai žaidžia klane. Vienas snaiperis čiupinėjo pakulinio raiščio galą – antrą buvo apvyniojęs apie šautuvą, kitas, tarsi kokį amuletą, glostė savo optinio taikiklio viršų. Ore garsiai nuvilnijo: „Labas rytas"; atsisukęs pamačiau Chrisą, ranka persibraukiantį trumpai nukirptus plaukus. Jis vienintelis iš karių nedėvėjo beretės, galbūt norėdamas parodyti, kad nėra visiškai pavaldus pulkininko įsakymams, ir, nors jo veido išraiška buvo rimta, lūpos vis timpčiojo iš jaudulio.

Snaiperis padavė man savo optinį taikiklį, pažvelgęs pro jį pamačiau, kaip kareiviai tempia šalin prasibrovusius be eilės: keli irakiečiai, mėginę išsisukti nuo karių, pametė batus purvyne, bet, regis, visi buvo gerai nusiteikę. Ali stovėjo nuošaliau ir mojo ran-

komis, o vienas demonstracijų organizatorių žingsniavo pirmyn ir atgal, jis vilkėjo blizgų trijų dalių kostiumą, laikė užrašinę su kietu pagrindu ir labai aktyviai prižiūrėjo registraciją. Vienas britų seržantas liepė jam pasitraukti iš stadiono prieigos. Tas šiek tiek pasiginčijo, o paskui atsuko jam nugarą ir grįžo ant tako stebėti visko iš atokiau. Griežtai komanduodami seržantai sėkmingai laikė atskyrę žmonių kolonas, Chrisas, matydamas, kaip kariai dirba iki tol niekuomet nedirbtą darbą ir jį atlieka gerai net visai nemokėdami jiems svetimo krašto kalbos, pagaliau leido sau plačiai nusišypsoti. Šviesa krito susirinkusiesiems ant kairio skruosto; skaičiavau tris kartus – dviejose kolonose, išsirikiavusiose prie įėjimo, buvo tikriausiai tūkstantis žmonių, o dukart tiek buvo susėdę aplink būriais. Vienas būrys užtraukė dainą, bet nutilo, galbūt pamatė praeinantį mulą.

– Štai mūsiškiai, mūsų būrys, atidaro vartus, – pasakė Chrisas, jam tai sakant, pirmieji šeši irakiečiai žengė paklotomis lentomis. – O tie šeši vyrukai yra apieškos komanda, – apieškomi irakiečiai noriai pakėlė rankas ir nusijuokė. – Paskui jie eis registruotis, – jie iš lėto žengė pirmyn, rankose laikydami šviesias maisto korteles. – Štai ir baigta, dabar jie išeina.

Vyrai išėjo pro kitus vartus, o Chrisas patenkintas dirstelėjo į laikrodį:

– Per valandą galėtume sutvarkyti apie tūkstantį.

Tą dieną užsiregistravo dešimt tūkstančių, neįvyko jokio incidento, o per tris dienas darbą pradėjo du tūkstančiai penki šimtai žmonių. Apie tai užsiminiau mūsų savaitinėje ataskaitoje Bagdadui ir pridūriau, kad jau renovavome daugiau kaip pusę provincijos mokyklų, visas klinikas ir kad po dviejų savaičių pradės veikti nauja elektrinė. Tačiau iš tiesų darbo vietų programa nebuvo ekonominės strategijos dalis – šiam reikalui skyrėme lėšų norėdami laimėti politinę paramą, vargu ar šis darbas galėjo būti produktyvus ir nuolatinis, o būsimiesiems savo įpėdiniams užkrovėme projektą, kurį bus

sunku nutraukti. Septyni tūkstančiai užsiregistravusiųjų negavo darbo. Turėjome padaryti kur kas daugiau.

Taip pat sužinojome, kad sugriautame cukraus fabrike kažkas vyksta. Jame kas naktį rinkdavosi vyrai: atvykdavo itin atsargiai, o išsiskirstydavo pavieniui. Fabrikas stovėjo kaimyninio Madžaro miesto pakraštyje, miestą supo lūšnynai, kuriuose gyveno iškeldintieji Pelkynų arabai, o pats Madžaras, kadaise buvęs rezistencijos prieš Husseiną židinys, tapo viena ekstremistiškiausių antikoalicinių bendruomenių pietuose, dominuojama ekstremistų dvasininkų. Vasarą Madžaro centre buvo sučiupti ir nužudyti šeši britų karo policininkai – tai didžiausias per vieną priešo antpuolį nužudytų britų karių skaičius nuo Folklandų karo, vykusio prieš dvidešimt metų. Būta pranešimų apie ten veikiančią Al Qaedos grupuotę.

Kelių žvalgybos analitikų nuomone, fabrike galėjo būti įsikūrusi bombų gamykla, kiti manė, kad, klestint narkotikų prekybai, ji gali būti susijusi su heroino gamyba. Pasitarta su generolu. Buvo pasiųsta slapta kovinės grupės stebėjimo komanda su brangia naktinio matymo įranga – ši komanda buvo parengta Airijos Respublikos armijos slėptuvėms stebėti, dienų dienas tūnant gyvatvorėse, ten pat vietoje miegant, valgant ir visus gamtinius reikalus atliekant į plastikinius maišelius.

Tik sutemus komanda pastebėjo išjungtomis šviesomis atvykstant irakiečių automobilius. Keli vyrai įėjo į fabriką. Kariai su vaizdo stiprinimo įranga pasislinko arčiau, staiga ryšį užliejo šaižūs balsai: „Atsitraukiam, atsitraukiam!“

Sėdintieji operacijų centre veikiausiai pamanė, kad tie susidūrė su išsilaipinusiais marsiečiais. Ir tik kitą rytą pradėjo sklisti kalbos, kad per naktinius žiūronus jie pamatė vyrus, švytinčius žalia spalva, besirengiančius homoseksualiai santykiauti.

Maištas

...užtat reikia viską taip sutvarkyti, kad tada, kai jie nustos tikėję, būtų galima priversti juos tikėti jėga.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, VI skyrius

Kol kas Maisane buvo gan ramu, bet likusioje šalies dalyje kilo vis didesnė maišto banga. Atvykus Molly, kitą savaitę per vieną dieną žuvo šešiolika JAV karių, Jungtinės Tautos ir Raudonasis Kryžius oficialiai pranešė atšaukią savo tarptautinį personalą, o paskelbus apklausų duomenis paaiškėjo, kad du trečdaliai irakiečių mus laiko „okupacine jėga". Kitą dieną, lapkričio 10-ąją, mūsų vietos policijoje įvyko maištas: vieni sakė, kad jį surežisavo Princas, kiti kaltino islamistus ir Iraną. Mes su Molly sėdėjome bazėje šalia pulkininko, priešais septynis vyresniuosius policijos pareigūnus, tarp jų buvo ir seidas Faqras, pusamžis vyras raupų subjaurotu veidu, tankia juoda barzda ir juodu turbanu, turinčiu rodyti, kad yra pranašo Mahometo ainis; ankstesnis britų pulkininkas jį paskyrė policijos kapelionu. Kiek man buvo žinoma, mūsų policijos pajėgos iki šiol vienintelės Irake turėjo kapelioną. Mieste sklandė gandas, kad kapelionas – apsišaukėlis, juodąjį turbaną nusipirkęs turguje, bet jis vaikščiojo kaip tikrų tikriausias išdidus ir savimi patenkintas dvasininkas.

– *A salaam aleikum*, – pradėjo jis, nutilo, o paskui visiems šypsodamasis pareiškė: – Nusprendėme, kad brigados generolas Sabihas, einantis policijos viršininko pareigas, atsistatydins. Naujuoju viršininku taps brigados generolas Husseinas Hatu, – jis mostelėjo apkūnaus raudonveidžio vyro link, o tas pasipūtėliškai vyptelėjo. – Štai naujosios struktūros schema.

Nadhemas, tas beatodairiškas Pelkynų arabas, vadovavęs Abu Rashido žudikų medžioklei, turėjo perimti Amaros miesto policiją, o jo pavaduotoju turėjo tapti dvidešimt aštuonerių Abu Rashido brolis. Šį pasiūlymą pasirašė visi susirinkusieji, taip pat ir brigados generolas Sabihas, kurį jie norėjo atleisti. Kapelionas ir jo sąjungininkai Pelkynų arabai – spėju, turėdami Pelkynės Princo paramą, mat jie buvo jo gentainiai – metė iššūkį Koalicijos paskirtam policijos viršininkui. Negalėjome to leisti. Pirmasis prakalbo britų pulkininkas, jis pasakė, – angliškai ištardamas ir ištęsdamas trumpąją policininko arabiško vardo balsę, – kad „kontrolės komitetas pritarė Sabeero paskyrimui“.

– Policijos viršininko vieta tuščia, – atšovė kapelionas. – Generolas Sabihas viso labo atlieka kanceliarinius darbus.

Šiuos žodžius kapelionas pasakė atžariai, su mumis irgi elgėsi atsainiai. Kadangi mandagumas tik kurstė jo šiurkštų elgesį, stačiokiškai atšoviau, kad tai, ką jis siūlo, yra neteisėta ir neįmanoma ir kad brigados generolas Sabihas eis viršininko pareigas toliau, kol po mėnesio naujoji provincijos taryba, provincijos valdytojas ir visuomenės saugumo komitetas išrinks naują viršininką.

– Generolas Sabihas nenori būti policijos viršininku, – atsakė kapelionas. – Jis taip pat pasirašė tame dokumente. Jis pasitrauks iš pareigų. Nedelsdamas.

– Tikrai? – paklausiau. – Tą girdžiu iš jūsų, bet ne iš jo. Generole Sabihai?

Brigados generolas nejaukiai dirstelėjo į savo šilkines kojines ir kažką sumurmėjo, neva persidirbo.

– Ar norite pasitraukti iš pareigų? – neatlyžau.

– Jis pasitrauks, kai liepsiu pasitraukti, – pertraukė kapelionas. – Generolas Sabihas atsistatydins tuojau pat, – jis vis labiau kėlė balsą.

– Ar jūs tam pritariate? – paklausiau kitų.

Niekas neatsakė. Nė vienas iš ten sėdinčių irakiečių nedrįso ginčytis su kapelionu, galbūt dėl jo statuso, kurį rodė juodas turbanas, – juk jis buvo dvasininkas ir pranašo Mahometo palikuonis. Žinojau, kad Molly ir pulkininkas mano, jog per daug kalbu.

– Seidai Faqrai, – tęsiau, – pagal 1969 metų įstatymą ir pirmąją Laikinosios koalicinės vadovybės nutartį tik Koalicija turi galią skirti policijos viršininką. Jūs šios galios neturite. Niekuomet neturėjote ir neturėsite.

– Kadangi jūs, Koalicija, esate Maisano vadovai, – pasiūlė kapelionas meilikaujamai išviepęs dantis, – ir turite teisę priimti tokį sprendimą, tai ir priimkite jį dabar.

– Mes veikiame pagal įstatymą, – įsiterpė pulkininkas. – Tai teisinė procedūra.

– Svarbu ne įstatymas, – užginčijo dvasininkas. – Svarbu Dievas, vaikai, nuosavybė, gyvybės. Šie dalykai svarbiau nei įstatymas. Pamirškite įstatymą. Dievas yra svarbiau nei įstatymas, o aš atstovauju Dievui.

Atsakiau jam, kad, būdamas dvasininkas, jis privalo gerbti teisingumą, kuris Dievui esąs šventas.

– Jei niekas to nepadarys, – tęsė jis, – aš pasiaukosiu ir pats būsiu policijos viršininku.

Nusijuokiau.

– Aš atsistatydinu, – suriko kapelionas pašokdamas ant kojų.

Suėmęs ir kilstelėjęs apsiaustą, jis žengė durų link, kiti irakiečiai sukilo, maldaudami jį pasilikti, grobstydami už rankų ir graudendami. Apmaudu, bet jis vėl atsisėdo ir pakartojo:

– Vienintelė mūsų pareiga – sergėti provinciją ir jos sūnus.

– Kiekvienas, pažeidęs įstatymą – kiekvienas – bus baudžiamas pagal įstatymą, – atšoviau.

– Grasinate man? – suriaumojo kapelionas. – Atsistatydinsiu. Ar norite, kad atsistatydinčiau?

– Negrasinu.

– Esu garbingas žmogus. Negalite šitaip kalbėti su manimi. Esu policijos majoras, – šaukė dvasininkas.

– Esate majoras, o rėkiate ant britų pulkininko ir viešai įžeidinėjate savo generolą – ar šitokios drausmės ir pagarbių santykių norite policijoje? – paklausiau. – Tikras policininkas?

– Mane paskyrė ankstesnis britų pulkininkas. Esu įregistruotas policininkas.

– Tai kur jūsų policininko kepurė? – paklausiau neapdairiai pašiepdamas dvasininką. – Verčiau apsispręskite, ar nešioti policininko kepurę, ar turbaną.

Akimirką visi nutilo, o tada Nadhemas, matyt, kaip ir aš girdėjęs gandus, kad Faqras turbaną nusipirko turguje, pratrūko savo garsiuoju sodriu juoku, o kartu su juo ir kiti.

– Britų kariškiai paskyrė mane policijos kapelionu, – gynėsi seidas Faqras, suprasdamas, kad ką tik pralaimėjo. – Aš išeinu. Atsistatydinu iš policijos. Prašom priimti mano atsistatydinimą.

– Ką gi, labai apmaudu girdėti, – vangiai nutęsė britų pulkininkas, paskui patylėjęs pridūrė: – Bet manau, jei taip primygtinai reikalaujate, turėsime, nors ir apgailestaudami, sutikti.

Stojo tyla, tada dvasininkas atsistojo, vėl susiėmė plačius apdarus ir net neatsisveikinęs šoko prie durų. Šįkart niekas nemėgino jo sulaikyti. Jei šis maištas, įvykęs jau pirmąją Molly darbo savaitę, ir nustebino ją, ji to neparodė. Ji pasakė kalbą, primindama žmonėms naujas teisines procedūras, ir paprašė supratimo ir kantrybės. Pasibaigus susirinkimui, Nadhemas mane apkabino. O maištas, kad ir nevykęs, buvo baigtas. Tačiau brigados generolui Sabihui aiškiai nebepakako pasitikėjimo vadovauti policijos pajėgoms.

Reikėjo stipraus ir patikimo policijos viršininko. Vidaus reikalų ministerija Bagdade norėjo pati skirti policijos viršininkus, bet, mūsų manymu, menkai išmanydami padėtį, jie negalėjo parinkti tinkamo žmogaus. Todėl pasiūlėme, kad vietos policijos komitetas, sudarytas iš Maisano gyventojų ir politikų, kviestų kandidatus

pokalbio ir paskirtų viršininką, o vėliau prižiūrėtų jo darbą. Šį naują sumanymą pasiūlė airių vyresnysis policijos patarėjas. Jokioje provincijoje nebuvo nieko panašaus, nė viename įstatyme taip neparašyta, bet mes įtikinome kariškius, regiono koordinatorių Basroje ir Bagdadą, kad tai pati geriausia išeitis. Paskelbėme, kad iki gruodžio pabaigos paskirsime naująją provincijos tarybą, o ji – provincijos valdytoją, visuomenės saugumo komitetą ir veiksnų policijos viršininką. Turėjome šešias savaites.

Šeichai

...išsilaisvinusi valstybė susikuria būrį priešų, o draugų būrio – ne. Jos priešais tampa visi, kurie maitinosi iš valdovo išteklių ir todėl turėjo naudos iš tironiškos santvarkos ir kurie, atėmus iš jų pasipelnymo šaltinį, negali ramiai gyventi ir yra priversti mėginti atkurti tironiją, kad susigrąžintų savo įtaką.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XVI skyrius

Mums buvo uždrausta rengti naujos provincijos tarybos rinkimus, mat JAV „demokratijos ekspertai" manė Iraką tam esant dar nepasirengusį – trūkstą priemonių, būtinų registracijai, rinkimų priežiūrai ir rinkėjams parengti, o Bosnijos „pavyzdys pamokęs", kad „per anksti surengti rinkimai iškelia itin sektantiškas partijas". Todėl buvome priversti vaidinti įtakingųjų vaidmenį savo naujojoje demokratijoje ir patys rinkti tarybos narius. Neturėjome jokio pavyzdinio modelio, todėl kiekvienai Laikinosios koalicinės vadovybės komandai teko pačiai kurti tarybos sistemą, taigi keturiasdešimt tarybos narių iš aštuonių šimtų tūkstančių gyventojų pasirinkome mažų mažiausiai kontroversiškai.

Maisane tik sykį išmėginau rinkimus, kai surengiau Ali Al Šarki miesto „pusmerio" rinkimus: tai buvo didelis, besišypsantis vyras, apsivilkęs prašmatniais savo genties apdarais, britų kariškių favoritas. Ali Al Šarki mieste nebuvo besivaržančių tarybų, bet jis turėjo du merus iš skirtingų genčių, jie dirbo pamainomis, kas savaitę – šią padėtį ir ketinta išspręsti mero rinkimais. Buvo išrinktas

besišypsantis „pusmeris“. Po trijų dienų jis pateko į pasalą kelyje tarp Šarki bei Amaros ir žuvo.

Tačiau paprastai kandidatus į tarybą atrinkdavome pasikvietę juos pokalbio; pokalbius rengėme du mėnesius po šešias valandas per dieną, taip susipažinome su šimtais irakiečių: profesinių sąjungų vadovais, dėstytojais, verslininkais ir partizanais, visi turėjo savo nuomonę dėl provincijos ir manė žinantys, kas tiktų būti vadovais.

Dažnas nepakviestas į pokalbį priversdavo susitikti su juo surengęs demonstraciją prie mūsų vartų. Taip sykį su dviem šimtais vyrų atėjo jaunas turbanuotas dvasininkas ir spigiu balsu pareiškė buvęs iškiliausiu rezistencinio judėjimo bombų gamintoju, devyniasdešimt septyni jo giminaičiai buvę nužudyti senojo režimo laikais, neva vietos Saddamo Husseino ligoninė, dabar gavusi naują Sadro ligoninės pavadinimą, išliko per plėšimus sveika, nes jis apstatęs ją sargybiniais; aš teturiu vieną pasirinkimą – paskirti jį į provincijos tarybą.

Pasiteiravau jo nuomonės apie dabartinę padėtį. Jis atsakė apgailestaująs, kad nekapojame vagims rankų. Taip esą liepiama Korane.

– Tačiau net imamas Khomeini neragino iraniečių kapoti rankų, – paprieštaravau.

– Imamas Khomeini manė vienaip, o aš manau kitaip, – atsakė dvasininkas.

Paprastai jauni šiitų dvasininkai gerbdavo tokių didžių ajatolų, kaip Khomeini, amžių ir išmintį. Paklausiau, kiek laiko jis praleidęs Nedžefo seminarijoje.

– Dvejus metus, – atsakė.

Buvo įprasta studijuoti penkiolika ar daugiau metų. Pasidomėjau, kurio didžiojo ajatolos pasekėjas jis esąs.

– Savo paties pasekėjas, – atsakė.

Vis dažniau pasitaikydavo jaunų šiitų politikų, nepaisančių studijų ir autoritetų svarbos, o jų religinės pažiūros darėsi nenuoseklios, prieštaringos ir vis karingesnės.

Kiti tą pačią dieną atėję demonstrantai reikalavo įtraukti į tarybą seidą al-Musawi. Demonstracijos vadovas mane patikino nepriklausąs seido al-Musawi partijai: esąs tik neutralus pilietis, vertinantis nuostabias seido al-Musawi savybes. Pasakiau jam, kad seidas al-Musawi gali ateiti pas mane trečią. Jis vargais negalais užsirašė tą ant skrajutės juodais storais kraštais, aš pasirašiau, ir minia pasišalino.

Seidas al-Musawi atėjo šiek tiek po trijų. Iki tol Maisane nebuvau matęs nė vieno vyro, vilkinčio kostiumą ir liemenę, nė vieno avinčio lakinius pusaulinius batus ir ryšinčio sidabrinį kaklaraištį. Jis prisistatė esąs Šabano revoliucinio judėjimo partijos lyderis (partija taip buvusi pavadinta po 1991 m. Šabano sukilimo prieš Husseiną). Niekada nebuvau apie ją girdėjęs. Jis grąžino man skrajutę ir padavė pažymą, liudijančią, kad dalyvavo susitikime su pretendentu į Irako sostą, bei laišką su ženklu, vaizduojančiu kariūną ant piestu stovinčio mėlynsparnio žirgo. Laiške buvo rašoma:

> „2003 m. balandžio 28 d.
>
> Ponas al-Musawi padėjo 16-ajai oro desantinei brigadai dirbant statybos ir aprūpinimo darbus Amaroje, Maisane. Pasitikime juo. Jis yra veiksnus ir energingas. Rekomenduojame jį."
>
> Parašas, majoras...

Perbraukiau pirštais tą popieriaus lapą – pirmą kartą mačiau šio majoro paliktą pėdsaką, veikiausiai jis, kaip ir dar šeši karininkai, pusę metų dirbo darbą, labai panašų į manąjį. Nė nebuvau girdėjęs, kad kas nors iš vietos personalo ar kariškių būtų užsiminęs apie jį, ir spėliojau, ar ir mane pamirš taip greitai.

Seidas al-Musawi papasakojo, kad jo tėvas Al Amaroje buvo gerai žinomas verslininkas, jo santaupas konfiskavo Husseinas, o broliai buvo nužudyti, nes drauge su juo tapo rezistentais. Jis taip

pat išgelbėjęs kelis visuomeninius pastatus nuo plėšimų. Neseniai grįžęs iš Bagdado ir ką tik atlikęs įstaigos remontą miesto centre.

– Matote, mano padėtis ypatinga, – toliau kalbėjo jis ramiai šypsodamas. – Suprantate, esu vienas iš nedaugelio, tikrai galinčių kontroliuoti bedarbius Amaros neturtėlius. Aš juos suprantu, o jie eina paskui mane. Galiu suteikti jums daug žinių apie baathistus ir fedajinus. Jei dirbsime kartu, nebebus riaušių ir demonstracijų.

Jis manąs, kad galės būti provincijos valdytoju arba policijos viršininku, be to, esąs pasirengęs eiti pareigas visuomenės saugumo komitete. Paprašiau palūkėti, kol atnešiu jam arbatos.

Virtuvėje sutikau ilgiausiai čia dirbantį vertėją. Jis apvertė skrajutę, kurią vis dar laikiau rankoje. Juodi pakraščiai rėmino šiuos žodžius: ISLAMO FRONTAS. OKUPACINĖS PAJĖGOS. RAUDONASIS GYVSIDABRIS. PREKYBA MOTERIMIS. KORUPCIJA. DŽIHADAS. BEDIEVIS. SĄJUNGININKAI – ISLAMO PRIEŠAI.

Žodis „džihadas“ turi kelias reikšmes – kai kurios visai nuosaikios ir santūrios, – bet vertėjas nė neabejojo, kad skrajutėje sakoma, jog žudyti okupantų pajėgas esanti religinė pareiga. Joje buvo pasirašęs prieš dvi valandas mano kabinete sėdėjęs jaunas dvasininkas, taikantis į vietą visuomenės saugumo komitete. Maniau, tai bus tik tušti plepalai, bet vertėjas labai sunerimo. Paklausiau, ar jis prisimena al-Musawi.

– Taip, jis gerokai prisivogė pinigų. Tada sakiau majorui, bet jis manęs nesiklausė. Šis žmogus labai korumpuotas.

– Kaip dėl Šabano revoliucinio judėjimo partijos?

– Nėra tokio dalyko. Jis tiesiog išsigalvojo. Šabano sukilime jis visiškai nedalyvavo.

– O tie jo rėmėjai gatvėje? Tie šimtai žmonių su jį palaikančiais plakatais?

– Jie nusikaltėliai, paties žemiausio sluoksnio nusikaltėliai, žinome juos – jis kiekvienam sumoka, kad išeitų į gatves.

– Iš kur jis gauna pinigų? O pinigų įstaigai?

– Tikriausiai iš kokios užsienio šalies – dabar nesunku gauti pinigų partijoms ir demonstracijoms organizuoti. Kaip sako patarlė – žlugęs verslininkas tampa sukčiumi. Meskite jį lauk iš čia. Neturėtumėte net matytis su juo. Jam galvoj negerai – pakrikę nervai.

Man grįžus į kambarį su arbata, al-Musawi atsistojo manęs pasveikinti šiltai šypsodamas:

– Seidai Rory, ne tik pavadinote mane savo draugu, bet ir savo rankomis išvirėte man arbatos. Dabar būsime kaip broliai. Majoras jums būtų patikęs – labai geras žmogus. Nusiunčiau jam elektroninį laišką į Jungtinę Karalystę, ir jis man atrašė. Jis kilęs iš Maklsfildo, jo žmona vardu Judy, – gurkštelėjęs arbatos kalbėjo toliau: – Kartu gerai padirbėjome – per tris savaites kartu pastatėme Kumaito mokyklą, – pastatė stiklinę ir aptampė kelnes ant batų. – Esu labai laimingas, kad atvykote. Pastaruosius kelis mėnesius turėjau bėdų su vartų sargyba. Ji neleisdavo manęs pro vartus, o jūs pasikvietėte mane. Kartu galime nuveikti labai daug gera. Na, tai kaip? Ar skirsite mane į visuomenės saugumo komitetą ir provincijos tarybą?

Būtinai turėjome parinkti tinkamus tarybos narius, nes per kelis pirmuosius nepriklausomybės mėnesius jiems teks vadovauti provincijai, beveik nesulaukiant paramos iš centro. Valdžia Bagdade buvo silpna ir chaotiška, retai susisiekdavo su provincijomis, o visi konstituciniai jos projektai, Jungtinių Tautų rezoliucijos ir pertaisymai bus beverčiai, jei provincijų valdžia negalės atkurti tvarkos ir saugumo. Todėl reikėjo surasti tokius tarybos narius, kurie būtų žinomi, renkami į šias pareigas pagrįstai, gerai informuoti, sąžiningi, demokratiški, gerbiantys žmogaus teises, veiksnūs, draugiškai nusiteikę Koalicijos atžvilgiu ir įtakingi.

Nė vienas asmuo neturėjo visų šių savybių. Liberalai, kaip Ali, kuriems rūpėjo žmogaus teisės, neturėjo įtakos. Valdingieji, kaip Princas, galėjo smurtauti ir rodyti nepakantumą. Populiariausios grupės – su Iranu susijusios grupuotės ir sadrininkai – pasižymė-

davo konservatyvumu, nesiskaitydavo su mažumomis ir priešindavosi sąjungininkams. Visą lapkritį ir gruodį susitikinėjome su šimtais kandidatų, vieni pabrėžtinai užsirekomenduodavo kaip žmogaus teisių gynėjai, kiti pabrėždavo turį įtakos, treti – žmonių paramą. Viena grupuotė akcentavo tradicinės aukščiausiųjų šeichų ir vyresniųjų Nedžefo dvasininkų vadovybės svarbą, kita grupuotė matė Maisaną pasaulietine, tautine provincija, atmesiančia „viduramžiškas tradicijas" ir norėsiančia būti valdoma technokratų, kuriuos arabiškai jausmingai vadindavo *mustaqalin* ir *muta-alami'* – nepriklausomais ir išsilavinusiais. Kiti, matyt, tikroviškiau vertinę padėtį, matė Maisano visuomenėje vykstančius pokyčius ir vis stipriau veikiančias naujas, nenuspėjamas politizuoto liaudiško islamo pakraipas.

Atradę skirtingas visuomenės grandis ir mėgindami parinkti geriausius vadovus, suvokėme, kad kiekvienoje grupuotėje yra dešimtys potencialių vadų, kurių kiekvienas kur nors įsipainiojęs, dažnas – turintis prieštaringą praeitį. Neliko tradicinės valdančiųjų baathistų klasės, o irakiečiai neišmanė, kuo geriausiai juos pakeisti.

Sunkiai sekėsi įtraukti net gentis – nors jos buvo aiškiausiai apibrėžtos ir seniausiai susiformavusios grupės, jų struktūros iro. 1900 m. beveik visa Maisano visuomenė buvo gentinė, o šeichai buvo turtingiausi ir galingiausi provincijos žmonės. Tačiau socialiniai pokyčiai ir valdžios politika pakirto jų galias, Husseino parama tik pristabdė neišvengiamą jų nunykimą. Dauguma Irako miestiečių šeichus laikė beraščiais, gėdingomis, nusikaltėliškomis ir bejėgiškomis atgyvenomis, kurių nedera oficialiai pripažinti. Šeichai nebepajėgdavo – nors ir tvirtino priešingai – sutelkti dešimčių tūkstančių ginkluotų vyrų, galbūt apskritai niekuomet negalėjo to padaryti. Man neteko matyti, kad kuris būtų sutelkęs daugiau kaip kelis šimtus. Kasdieniai jų vizitai į mūsų valdybą, per kuriuos jie teiraudavosi dėl statybos sandorių, klinikų ir galimybės formuoti nereguliariąsias pajėgas, liudijo, kaip jiems stinga pinigų ir galios

valdyti, o kai kurios gentys, iš paskutiniųjų stengdamosi išsilaikyti, vertėsi vagystėmis, grobimais, kontrabanda ir plėšimais.

Tačiau tai nereiškia, kad šeichai buvo tik nereikšmingos feodalizmo liekanos. Kaimo vietovėse, kur gyveno bemaž pusė gyventojų, jie išliko įtakingiausi žmonės – jiems priklausė nemažai žemių, o juk žemės ūkis buvo vienintelė dar šiaip taip veikianti sugriautos ekonomikos dalis. Šeichai tyrė bemaž visus kaimuose įvykdomus nusikaltimus – policija veik visai nedirbo už sostinės ribų, na, o mes negalėjome sau leisti įsigyti naujų priešų. Tad net ir tiems šeichams, kurie tebuvo kaimo banditėliai, neva teikiantys apsaugą užsiimdami reketu ar šį tą nusigriebiantys nuo sutarčių, aš paprastai rodydavau pagarbą, kurios, jų nuomone, jie buvo verti. Nusprendėme didžiausioms gentims skirti septynias iš keturiasdešimties tarybos vietų, bet neįtraukėme trijų didžiausių šeichų, kurie kadaise buvo pernelyg artimi Husseinui. Šis sprendimas atvedė atstumtuosius šeichus į mūsų valdybą.

Jie įžengė apsisiautę plonos vilnos apsiaustais ir apsivilkę šiugždančiais baltais apdarais, galvos apdangalus persirišę auksiniais raiščiais. Juos atlydėjo Princas.

– Jei įtrauksite į tarybą mano giminaitį Muhammadą Hattabą, aš perpjausiu jam gerklę, – pirmas prakalbo vyriausias amžiumi šeichas, pirštu perbraukdamas sau per kaklą, apžėlusį baltais šeriais. Riebus jo pirštas žėrėjo brangakmeniais. Nors jis atėjo dulkėtu keliuku, batų galiukai – kaip ir akiniai nuo saulės – atrodė tarsi juodi veidrodžiai; kalbėjo šiurkščiu balsu, pusiau šnabždomis.

Molly pasiteiravo, ar jis mums grasinąs, esą tuomet jau dabar galėtume jį suimti.

– Niekas niekam negrasina, – atsakė Pelkynės Princas, – vertėjas suklydo.

– Nesuklydau, – piktai atšovė vertėjas.

Supratau, kodėl žmonės vadino šį šeichą gangsteriu. Bet, kaip ir visiems gangsteriams, matyt, ne visa gauja ir jam paklusо. Veikiausiai

ir pyko, kad atstovauti jo gենčiai taryboje skiriame jo pusbrolį. Mažiau suprantama, kodėl jį rėmė Princas.

Prieš dešimtį metų šis šeichas pavedė savo gentį Husseino dispozicijon. Tai buvo galinga grupuotė, gyvenusi abipus Irano sienos, o jis siekė kontroliuoti ir iranietiškąją jos dalį. Tuo metu, kai Princas slapstėsi ir kovojo su Baatho partija, šeichas rengė iškilmingas vakarienes ir užsakydavo poezijos kūrinius, Husseino garbei organizuodavo genčių karo šokių transliacijas ir įduodavo valdžiai disidentus. Už tai gavo medalių, antpečius, pažymų, pinigų, rangą, ginklų. Žmonės matė, kaip kartą per vestuves jis šaudė į orą ir atvažiavusiai jo sudrausti policijai parodė ypatingą įgaliojimą, policininkai, užuot suėmę, buvo priversti duoti jam amunicijos. O Baatho partijos buvo klasifikuojamas „A kategorija: lojalumą įrodęs šeichas“. Dirbdamas jai, prižiūrėjo platų informacijos tinklą ir tapo majoru saugumo struktūrose.

Vėliau, balandį, įvyko invazija ir dauguma susijusiųjų su Baatho partija pabėgo. Tačiau šis šeichas neapleido savo vilos Amaroje, apstatė ją sargybiniais ir pasitraukė į savo genties žemes. Tikriausiai jis pasilaikė pinigus, Husseino jam duotus sukilimui prieš sąjungininkus finansuoti, bet ir toliau rodėsi viešumoje reikšdamas savo genties atsidavimą. Invazija atvėrė saugumo įstaigų duris plėšimams, bylos pateko žmonėms į rankas, slaptųjų tarnybų nariai tapo žinomi. Taip nutiko ir vadovams, ir tarnautojams, agentams, analitikams, budeliams, sandėlininkams, šeichams, dvasininkams, informacijos rinkėjams ir jos teikėjams.

Pasivogusieji perskaitė saugumo bylas, susižymėjo adresus ir, nešiodami po namus, ėmėsi pardavinėti jų turinį. Žemiausia dokumentų kaina buvo keli doleriai už lapą. Kartoninius segtuvus buvo galima kolekcionuoti kaip kokius pašto ženklus, galėjai pasižiūrėti, kas tave yra įskundęs mokykloje, darbe arba kuriam kaimynui įskundus buvo suimtas tavo tėvas, kur ir kiek laiko jis buvo laikomas, ką suimtas kalbėjo – pasak oficialių įrašų, kokiu pagrindu pradėtas

teismo procesas, kas jį nuteisė, kas įvykdė nuosprendį, kur buvo palaidotas. O jei kuri šeima nemokėdavo už turinio atskleidimą, kiek prašoma, kita šeima sumokėdavo, kad jis liktų neatskleistas.

Tačiau pats šeichas išvengė tokio likimo, nors, išgirdę šio gėdingo padugnės didžiūno vardą, žmonės trijose provincijose sakydavo: „Šitas šeichas buvo labai artimas Husseinui." Jis sėdėjo savo palapinėje, savo genties valdose, o gentainiai ėjo pas jį prašyti išspręsti tų bylų klausimus. Ištisas savaites jis su kitais šeichais svarstydavo, kokios kompensacijos priklausančios senojo režimo aukoms: kiek mokėti už giminaičio mirtį, kiek už neįvykusį paaukštinimą darbe, ir rūpindavosi, kad tie, kuriuos tebebuvo galima surasti, jas sumokėtų. Bet niekas neatėjo pateikti įrodymų prieš jį patį.

Nors Albu Muhammado šeichas anksčiau palaikė artimus ryšius su Husseinu, buvau pasirengęs įtraukti jį į tarybą, kadangi jis neginčijamai buvo didžiausios genties provincijoje vadas ir niekas nesiejo jo su konkrečiais nusikaltimais. Tačiau šis ir kiti į mano valdybą atvykę šeichai buvo įvykdę tokių nusikaltimų, kad vien jau patekę į naująją tarybą paverstų ją pajuokos objektu ir iššauktų atvirą visų islamistinių partijų pasipriešinimą. Galimas daiktas, Princas šito ir siekė, o gal manė sugebėsiąs priversti juos balsuoti už savo brolį.

– Nekalbėsiu apie savo gentį, bet kodėl neįtraukėte Bazuno? – paklausė antrasis šeichas: dar nebuvau pamiršęs, kad jis padėjo perduodamas mums daktarą Aminą, įtariamąjį policijos viršininko žmogžudyste.

– Kodėl neįtraukėme Issos? – atsakiau paminėdamas tradicinius Bazuno genties priešus.

Dėl Bazuno teritorijos ginčijosi dvi giminės, viena buvo išvogusi visą sunkiąją kasybos įrangą, priklausančią Savivaldų ir viešųjų darbų ministerijai.

– Arba, – provokavau toliau, – Fartuso? – vienas šeichas garsiai krenkštelėjo. „Aristokratiškesnieji" šeichai, tokie kaip šie atvykėliai,

laikė Fartuso gentį pelkynų plėšikais. – Galima vardyti be galo. Bet gentims skirta tik septynios vietos, taigi tenka rinktis.

– Tegu gentys pačios pasirenka – nespręskite už jas, – pasakė Pelkynės Princas.

Tačiau visos genties šeichą renka ne vienas žmogus: per dieną pas mane apsilankydavo po keturis žmones, ginčijančius savo vyriausiųjų šeichų valdžią, tad kodėl viena gentis turėtų balsuoti už kitą? Pagal kokią formulę būtų galima nustatyti didžiųjų ir mažųjų genčių svarbą? Visi sutiko, kad reikėtų įtraukti tris didžiausias gentis, šeštajame dešimtmetyje atstovavusias provincijai karaliaus tarybose – Beni Lamą, Albu Muhammadą ir Al Azerją, taip pat ir Suwaadą, didelę Pelkynų gentį, gyvenančią Irano pasienyje.

– Įtraukime jūsų gentis, – linktelėjau dviem šeichams iš Beni Kaabo ir Albu Deraajo. – O jums ypač nėra ko nerimauti, – pasakiau trečiajam šeichui. – Jūsų sūnus ir taip gaus vietą taryboje – jis bus jūsų miesto tarybos meras.

– Man nerūpi tarybos, kurios sprendžia miesto kanalizacijos reikalus, – atšovė šeichas.

– Taigi, lieka tik viena vieta, – kalbėjau toliau ir vardijau labai dideles ir autoritetingas gentis: Serai, Saada, Bahadilis, Saadunas, Moreanas, ir pogenčius, kaip antai Albu Kheetas. – Kurios genties nenorėtumėte įtraukti? – paklausiau.

Stojo tyla. O tada seniausias iš jų rėžė:

– Mūsų gentis didžiausia Al Amaroje, be to, turime giminių Irane, dešimt tūkstančių. Jums viskas lengvai ėjosi dėl to, kad iki šiol bendradarbiavome. Jei nesuteiksite man vietos taryboje ir pavesite mano giminaičiui atstovauti mano genčiai, visiškai liausimės bendradarbiauti su Koalicija.

Tuomet abu su Molly suskubome pareikšti, kad jei šis taip pasielgs, jam geruoju nesibaigs.

Vėl stojo tyla, tada ne taip rėksmingai prakalbo antrasis šeichas:

– Žinoma, nestosime prieš jus, bet kodėl tik mes? Kodėl neįtraukiate tik mūsų?

Buvau verčiamas pasakyti, kad jie baathistai.

– Ši taryba politinis darinys, – atsakiau, – ne genčių taryba. Niekas neginčija, kad esate savo genčių vadai. O pagerbdami gentis, – kalbėjau toliau, – pastatysime genčių mudifą ir įsteigsime genčių tarybą, kur galėsite būti deramai atstovaujami. Kad ir nedirbsite provincijos taryboje – juk tai tik laikina tarpinė institucija, turėsite galimybę dalyvauti rinkimuose po metų.

– Štai ką pasakysiu – jei neskirsite mums vietų, – atšovė brangakmeniais žėrintis šeichas, – mūsų giminaičiai niekada nesėdės už mus toje vietoje.

Molly jiems griežtai pasakė, kad susitikimas baigtas. Šie vyrai peržengė ribas, nei ji, nei aš nesvarstysime galimybės įtraukti jų į tarybą. Jie išėjo iš salės. Tegalėjome laukti ir žiūrėti, ar tas su Iranu susidėjęs šeichas mėgins, kaip grasino, užsiundyti ant mūsų dešimt tūkstančių vyrų, ar jis viso labo norėjo pasipuikuoti jėga, kurios neturėjo. O kol kas reikėjo skirti dar daugiau dėmesio saugumui. Išpuolių dažnėjo.

Atsargumo priemonės

...šitai nė kiek nekliudo žmonėms atoslūgio metu imtis atsargumo priemonių, statyti užtvankas ir pylimus, kad upei vėl patvinus galėtų ją nukreipti kanalu ir jos potvynis nebūtų nei toks nežabotas, nei toks pragaištingas.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XXV skyrius

Draugiškasis rankšluosčiu persijuosęs japonų diplomatas, kurį buvau sutikęs per pirmąją kelionę į Basros oro uostą, buvo ištemptas iš savo automobilio ir nužudytas kelionės metu per Vidurio Iraką. Viename infrastruktūros projekte asmens sargybiniu dirbęs fidžietis išsigelbėjo per priekinį stiklą nušovęs vieną automobilio pagrobėją, o kitą mirtinai uždaužęs savo šautuvo buože. Britas civilis, Laikinosios koalicinės vadovybės patarėjas, žuvo sprogus bombai, pritvirtintai po jo šarvuotuoju automobiliu. Jungtinės Karalystės valstybės iždo patarėjas, su kuriuo pusryčiavau pirmąjį rytą Bagdade, kažkaip išliko gyvas, nors tiesiai į jo miegamąjį įlėkė raketa; žuvo greta miegojęs kitas žmogus. Per minosvaidžių atakas Žaliojoje zonoje žuvo į užkandinę ėję žmonės. O lapkričio 12 d. kaimyninėje Nasirijos provincijoje per užminuoto sunkvežimio sprogimą iš karto žuvo devyniolika italų. Teroristai taikėsi į lengvus taikinius.

Turėjome ne tik ieškoti ekonominių ir politinių smurto šaknų, bet ir nedelsdami imtis saugumo priemonių. Vėliau, kai užlipau ant stogo pasižiūrėti jaunuolių, laikančių Muqtados al-Sadro nuotraukas, man buvo priminta, jog datulių giraitėje pasislėpęs snaiperis – kaip Princas ir buvo įspėjęs – galėtų išskinti mus nuo upės kranto. Taip pat supratau, kad, išlipęs iš mašinos ant naujojo tilto per kelią, jis galėtų paleisti į mus granatsvaidžio granatą; dykynė abipus upės

puikiai tiko minosvaidžių sviediniams arba raketoms leisti, o užminuotą automobilį ar sunkvežimį buvo galima privaryti labai arti mūsų teritoriją juosiančių sienų.

Saugumo priemonės bjaurus dalykas. Gyvenome suvaržyti, o vaizdas į Tigrą buvo vienas iš nedaugelio malonių šios vietos dalykų, iš tiesų padėjęs pakelti ūpą. Kai pirmą kartą buvo siūloma pastatyti uždangą nuo snaiperių, – faneros sieną, perskirsiančią mus ir upę, kad nebūtume matomi nuo ano kranto, – vetavau šį siūlymą. Tačiau žvelgdamas nuo stogo į mūsų teritoriją, supratau nepakankamai įvertinęs pavojų. Dėl to įvyko vienas pirmųjų rimtų mano nesutarimų su britų kariškiais.

Norėjau sustabdyti didelių kotedžų fanerinėmis sienomis gamybą (juos surinkdavo Kuveite), o vietoj jų pastatyti plytinius su smailiais stogais, kad atskriejęs minosvaidžio sviedinys sprogtų kuo aukščiau nuo gultų. Man pavyko tą padaryti, nors iš pradžių buvo sunku įtikinti Koaliciją sumokėti už naujas medžiagas ir leisti statyboms vėluoti. Taip pat norėjau pasinaudoti pas mus apsilankiusio saugumo patarėjo siūlymu pastatyti sargybos bokštus, įrengti vingiuotą kliūtinį įvažiavimą, neleidžiantį užminuotiems sunkvežimiams lengvai privažiuoti prie pagrindinių vartų, užtverti pusę eismo juostų, o kitame krante dislokuoti karių kuopą. Nors statybos išlaidas turėjo apmokėti Laikinoji koalicinė vadovybė, darbus būtų atlikę kariškiai inžinieriai, o jie turėjo daug kitų įsipareigojimų. Tik brigados generolas galėjo duoti leidimą įkurdinti kuopą kitame upės krante. Majoras, atsakingas už saugumą Amaroje, laikėsi nuomonės, kad saugumo priemonių didinimas tik išprovokuos išpuolius, mat taip veikiau atrodysime kaip kariškių stovykla nei humanitarinės misijos darbuotojai. Kai neatlyžau, esą, teroristai nedvejos pulti humanitarinių įstaigų, šis, paprastai romus žmogus, pratrūko:

– Jūs daug ką sugebate, Rory, – pasakė iš paskutiniųjų stengdamasis valdytis kitų jo kabinete esančių žmonių akivaizdoje, – bet

saugumo klausimai neturi nieko bendra su jumis. Nelįskit, – iškošė jis. – Nelįskite.

Turėjau paprašyti jį išeiti laukan į balkoną tęsti pokalbio.

Majoras mane nuvylė, o aš jį įsiutinau. Jis žinojo, kad nesu karo ekspertas, ir manė, kad tariuosi esąs geresnis už kitus. Man buvo žinoma, kad saugumo priemonės dažnai tebuvo nereikalingas lėšų švaistymas ir kad rūpintis saugumo klausimais buvo majoro pareiga, mielai būčiau nesikišęs, nes reikėjo išlaikyti gerus santykius su kariškiais, be to, majoras man patiko. Tačiau jis nekreipė dėmesio į tai, kaip greitai sklinda maišto banga ir kaip greitai sulauksime užminuotų sunkvežimių ir minosvaidžių atakų. Tad, nepavykus jo įtikinti savo teisumu, trumpai išaiškinau padėtį Molly, tada majorui už nugaros, už akių ir už ausų, dėdamas daug pastangų Basroje, Bagdade ir Londone, pasiekiau, kad šis planas būtų patvirtintas. Saugumo priemonės buvo įrengtos iki išpuolio prieš mūsų būstinę.

Islamiškasis kvietimas

...respublikos arba karalystės valdovai turi saugoti religijos pagrindus, nes jų valdžia remiasi religija; taip darydami jie lengvai išlaikys valstybę religingą, vadinasi, dorą ir vieningą. Jie turi skatinti ir ugdyti visa, kas į naudą religijai, netgi tai, kas, jų nuomone, neteisinga...

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XII skyrius

Savaitinės mūsų „padėties ataskaitos" Bagdadui įspraudė mūsų veiklą į tam tikrus rėmus – darbo projektai, policija, taryba; bet mano užrašų knygelėje pilna įvairių nuotrupų: akies krašteliu pamatytos šiurkščios rankos, Tigro vandenis perskrodžiantis metamas tinklas, birūs purvo luitai, sklaidomi kariškų batų. Galvojome ne tik apie politiką. George'as Butleris užsakė vietiniam dailininkui iš fotografijos nutapyti jo dukters portretą ir spėliojo, ar jo tarnybos laikas – jau dukart pratęstas – baigsis iki Kalėdų, kad suspėtų jas sutikti su šeima. Mes su Molly apšnekėdavome naująjį informacinių technologijų specialistą amerikietį ir politikos patarėją, spėliojome, ar jie ištvers stovyklos gyvenimą. Jie ištvėrė ir paskui kartu su mumis apšnekėdavo naujus atvykėlius. Vėlai vakarais mano kolegos ir kolegės skambindavo savo vyrams, buvusioms žmonoms, vaikams ir žadindavo juos tamsiais žiemos rytais Vakaruose. Laimei, man nereikėjo rūpintis šeima, galėjau galvoti tik apie darbą.

Prieš atvykstant Molly, prie mūsų pastato durų kartoninėje dėžėje buvo paliktas šuniukas. Jo pilvukas buvo rausvas, kailis – trumpo balto plauko su dviem gelsvai rudomis dėmėmis, ausytės kaip stirniuko, uodegėlė kaip elniuko, ir Kyle, mūsų naujoji dvidešimt

penkerių administracijos pareigūnė, pasiteiravo, ar galėtų jį pasilikti, aš, kažką burbtelėjęs apie delikačius musulmonų papročius, kad žmogus, palietęs šunį, privalo prieš maldą atlikti sudėtingus apsiplovimus, leidau. Šuniukas prisiusiodavo mano kabinete, o jį kasant iš kailio kildavo pilkos purvo dulkės.

Išmokiau jį komandos „sėdėti", visi varžėmės tarpusavyje, kad tik galėtume su juo pažaisti; bet jį mėgo ne visi. Kyle praminė jį Tigru, o pulkininkas pareiškė, kad šuo kaip tik ten ir nukeliausiąs. Jis prieštaravo, kad jo kariai prižiūrėtų šuniuką, nors jie tą darydavo mielu noru, o intendantas sakė, jog gyvūno laikymas pažeidžia sveikatos ir saugumo taisykles. Maniau galėsiąs viską nuleisti juokais. Bet negalėjau. Atvykusi Molly pareiškė, esą, visiškai neleistinas dalykas laikyti šunį pastate, kur priimami musulmonai interesantai, ir liepė man pasakyti Kyle, kad jo atsikratytų. Kyle paslėpė šuniuką savo kambaryje, o aš sutikau nieko nesakyti Molly. Bet teritorija buvo nedidelė, tad Molly netruko pastebėti, kaip vakarais šunelis slapta išnešamas pasivaikščioti. Laimėjau dar vieną pažadą atidėti šio reikalo sprendimą, užklausęs Išganymo armiją, ar ši sutiktų priimti Tigrą, ir užsakęs jam pastatyti voljerą su būda mūsų teritorijoje. Praėjo mėnuo. Vieną dieną, įvykus demonstracijoms, mums gavus nemalonius Bagdado pareiškimus ir sulaukus grasinimo boikotuoti visas mūsų politines struktūras, užtikau Molly glaustančią Tigrą sau ant kelių. Šunelis pasiliko.

Išėjus už mūsų teritorijos sienų, dauguma irakiečių nekreipdavo į mus dėmesio. Mūsų susitikimai su taryba buvo transliuojami per televiziją, tad gyventojai žinojo, kad yra tokia amerikietė valdytoja vardu Molly, tačiau net ir mūsų darbuotojai nelabai galėjo paaiškinti, kuo skiriasi Laikinosios koalicinės vadovybės ir kariškių funkcijos. Kai kurie apdairūs miestiečiai, sumetę, kad galėtų iš mūsų pasipelnyti, kurdavo nevyriausybines organizacijas, kurios bent jau popieriuje sprendė „žmogaus teisių" ir „moterų siuvinių" klausimus, ir labai išsamiuose prašymuose geidaudavo dokumentų spintų ir

„Pentium 4“ kompiuterių procesorių. Tačiau dauguma vyrų, į kuriuos užmesdavau akį kebabinėse ar matydavau einančius kaimo keliais per du žingsnius pirma savo žmonų, patys neturėdavo reikalų su mūsų valdyba ir apie Koaliciją žinojo tik iš arabiškų televizijos kanalų, kur amerikiečių kariai panėšėdavo į izraeliečių kariškius okupuotose teritorijose.

Net ir santūrioje mūsų valdybos aplinkoje, net turėdami gerų vertėjų dažnai sunkiai suprasdavome savo svečius irakiečius, o jie – mus. Molly juokais sakydavo, kad esama bendrumo tarp irakietiškos šeimos garbės sampratos, vendetos, genealogijos, šeichiško godumo ir mano gimtosios Škotijos aukštumose galiojančių gyvenimo normų, todėl man esą lengviau su jais bendrauti, tačiau iš tiesų svarbiausios sąvokos, kaip antai „pilietinė visuomenė“ ar „šariatas“, vieniems ir kitiems reiškė labai skirtingus dalykus. Tai, ką vieni žinojo iš patirties, kitiems neretai tebuvo abstrakti, vadovėlyje perskaityta sąvoka. Labai dažnai mūsų klausytojams sudėtingi ir kontroversiški dalykai, kuriuos manydavomės išaiškinę, viso labo buvo skambūs žodžiai. Tai ypač išryškėjo mėginant atrinkti tarybos narius iš šiitų politinių partijų.

Provincijoje buvo daugiau kaip penkiasdešimt politinių šiitų partijų, dauguma susikūrusios vos prieš du mėnesius, tad nustatyti jų skirtumus buvo beveik neįmanoma. Husseino valia narystė šiose partijose buvo tapusi didžiausiu nusikaltimu, taigi kiekviena buvo patyrusi trėmimus ir prievartą. Nusistovėjo trys pagrindinės grupės: pirmoji – SCIRI, veikusi tremtyje Irane, antroji – sadrininkai, dauguma jos narių liko Irake, ir trečioji – Dawa, daugiausia veikusi kitose šalyse, taip pat ir Britanijoje. SCIRI įkūrėjas buvo nužudytas, Sadro įkūrėjas buvo nužudytas, Dawos įkūrėjas – nužudytas. Visos penkiasdešimt partijų atskilo nuo pagrindinės Dawos partijos („Islamiškojo kvietimo“), susiskaldė net ir Dawos likučiai: susiformavo Irako Dawos politinė grupuotė, Islamiškoji Dawa ir Dawos judėjimas

(šio judėjimo lyderio pavaduotojas taip pat buvo nužudytas).* Šioje trikdančioje partijų gausybėje buvo ir galingiausios bei greičiausiai augančios provincijos partijos, norėjau skirti joms bent dvidešimt vietų, – pusę tarybos, – jei tik pavyktų rasti tinkamų kandidatų.

Abu Muslimas, Dawos judėjimo provincijos lyderis, aiškinęs mano kabinete apie partijas ir išgėręs daug kokakolos skardinių, – tiksliau, dietinės kokakolos, nes baiminosi, kad jam nesutriktų širdis, – buvo Pelkynų arabų šeicho sūnus, penkiolika metų jis praleido šventame Irano mieste Kome, plaukiodamas pavojinguose antihuseiniškos, susijusios su Iranu, politikos vandenyse. Nors daug metų studijavo teologijos seminarijoje, nenešiojo nei turbano, nei dvasininko drabužių, jis vilkėjo duksliu vakarietišku kostiumu, ir tik mėlynė kaktoje, atsiradusi vis spaudžiant ją per maldą į šventą Nedžefo molinę lentelę, rodė jo pamaldumą. Jis sėdėjo pražergęs trumpas kojas, į plačias šlaunis rėžėsi kelnių siūlės, ir audė žodžius taukšendamas leidžiamą per pirštus maldos vėrinį, stabteldavo tik persibraukti keturias dienas neskustų šerių.

– Žmonės turi gauti reikiamą ir tinkamą išsilavinimą, – pradėjo jis, – mat religinė kultūra yra iškreipta, ji tvindo protus įvairiomis silpnybėmis, lygiai kaip mokslo žmonių savimeilė teršia mūsų mintis gašlumu. Jie pamiršo skaityti, nors Teikėjas, Dosniausiasis, išmokė žmogų naudotis plunksna, išmokė, ko jis nežinojo, – o užbaigdamas dar sumurmėjo kelis žodžius – Korano citatą.

* Tai tik vienas pavyzdys; iš nunykusių senų partijų radosi dešimtys kitų, pavyzdžiui, ajatolos Taqi Modaressi Islamiškoji darbo partija ir jos giminaitė Talia, taip pat kūrėsi daugybė naujų partijų su žinomais pavadinimais, antai „Hamas", nors ši niekaip nesusijusi su Hamas judėjimu Palestinoje, o narių turėjo vos du žmones ir dar portfelį. Irakiečiai, kaip ir mes, nežinojo, ką manyti apie Harakat Hizbollah (Dievo partijos judėjimą) – ginkluotą su Iranu susijusios SCIRI atšaką, mat ji neturėjo nieko bendra nei su Irako Hizbollah (priklausančia Pelkynės Princui), nei su Libano Hizbollah (atsišakojusia nuo pirmosios Dawos partijos). (Aut. past.)

Abu Muslimas trumpai papasakojo apie kiekvienos partijos lyderį ir jų mokytojus bei jų mokytojų mokytojus – auksine sukcesijos grandine iki pat pranašo Mahometo, išpyškino SCIRI lyderio devynių brolių kankinių vardus, nupasakojo jų teologines publikacijas, papasakojo apie jų įkalinimą, tremtį, teiginius bei kaip ir kur jie mirę. Vertėjo ir mano labui supaprastino ir sutramdė pateikiamas aliuzijas ir vaizdinius, o pamatęs, kad nebesusigaudome, liovėsi vardijęs, kas darė įtaką jo teologiniam mąstymui („al-Ghazali, al-Amadi, Ibn Ashu al-Maghbadi..."). Tačiau net ir labai menkai mokėdamas kalbą, aiškiai supratau, kad kiekviename sakinyje pavartodavo vis kitą tropą ar kalbos figūrą, ar net dar įspūdingesnes minties figūras. Prasmę pabrėždavo pasitelkdamas santūrumą, o teiginius – tariamą atsainumą. Visa tai atskleidė retorinį jo parengimą – retorikos, kaip ir gramatikos bei logikos, mokėsi teologijos seminarijoje.

Visa Abu Muslimo gražbylystė, painūs samprotavimai ir musulmoniška patristika užsibaigė taip: valdžios pagrindas turįs būti visuotiniai rinkimai, o ne šariatas, dvasininkai neturėtų imtis politikų vaidmens, šariatas esąs tik bendras raginimas mylėti visatą, o irakiečiai turėtų artimai bendradarbiauti su Koalicija. Šias neįprastas pažiūras nenuilstamai skelbė ir skleidė pasitelkęs savo naująjį kūrinį – didelę „patariamąją tarybą", kurios nariai buvo ir Badro nereguliariųjų pajėgų kariai, ir komunistai. Kadangi visi, net ir Princas bei sadrininkai, matyt, neabejojo jo intelektu ir gera valia, mudu su Molly be vargo sutarėme, kad jis turėtų tapti pirmuoju šiitų politiku, kurį įtrauktume į naująją tarybą.

Vis dėlto, sėdint uždarytiems kabinetuose, buvo labai sunku įvertinti kandidatų į tarybos narius pažiūras ir asmenines savybes. Afganistane per keturiasdešimt naktų, kurias nakvojau kaimo trobose, galėjau pažvelgti į vyrus, leidžiančius per pirštus savo maldos vėrinius, pasitinkančius svečius ar priekaištaujančius giminaičiams – pamatydavau juos tokiomis akimirkomis, kai primiršdavo

budrumą. Tačiau naujos saugumo taisyklės reikalavo pagrįsti net ir menkiausią išvyką už mūsų teritorijos sienų: vien norėdamas pasidairyti turguje, turėjau pasiimti šešis asmens sargybinius, o, Molly manymu, keliaudami po provinciją tik švaistėme laiką, kurio mums taip stigo tvarkant gausėjančias politines problemas ir nenutrūkstamą elektroninių laiškų srautą.

Čia, dirbtinėje Maisano būstinės aplinkoje, tik trumpai apsikeisdavome rūpestingai apgalvotomis nuomonėmis, kupinomis dialektiškumų ir neapibrėžtumų, apaustomis savigynos ir savigyros gudrybėmis. Šioje aplinkoje visiškai natūraliai atrodė tik vienas žmogus – tai mūsų išrinktas antrasis šiitų lyderis. Abu Mustafa žengdavo per mūsų civilinių reikalų salę šypsodamas ir linksmai sveikindamas visus, lyg nuosavame mudife. Ne sykį jis buvo atsivedęs šešiametį sūnų, tylų, gerų manierų berniuką, vilkintį ilgais prancūziškais šortais ir dailiu megztiniu – trūko tik mažyčio kaklaryšio, mūsų valdyboje jis valandų valandas naršydavo „Google Arabic", kol tėvas kalbėdavosi. Vargiai būtum atspėjęs, kad berniukas vos prieš tris mėnesius pirmą kartą pamatė internetą.

Abu Mustafa buvo žaviausia asmenybė tarp nuosaikiųjų politikų. Šis keturiasdešimtmetis dvasininkas buvo ir diletantas, ir prekybininkas, ir mistikas. Jo tėvas – vyriausiojo šeicho, gyvenusio kaimyninėje Nasirijoje, anūkas – persikėlė į Amarą septintajame dešimtmetyje ir dirbo pamokslininku. Abu Mustafa paveldėjo nedidelę jo mečetę turguje ir didingas genties aristokrato manieras. Jo veidą rėmino dailiai apkirpta juoda barzda, o didelių akių žvilgsnis buvo šiltas, pats buvo lieknas ir atletiškas, be to, būdamas labai tiesios laikysenos atrodė aukštesnis nei iš tikrųjų, taigi, darė įspūdį, nederantį prie sėdimo jo darbo. Kalbėjo neskubėdamas, lengvu tenoru, darydamas užuominas, elgėsi šelmiškai ir žaismingai.

Per pirmąjį susitikimą sudarė labai vakarietiško žmogaus įspūdį – daug kalbėjo apie Europą, panašu, kad labiau rūpinosi savo naująja interneto kavine ir degaline, nei domėjosi teologija, be to, –

kitaip nei daugelis lankytojų, kurie varžydavosi mūsų darbuotojų moterų, – ramiai reagavo, kai vieną vakarą Charlie Morris užsuko į mano kabinetą vilkėdama trumparankoviais marškinėliais. Tačiau man pasiteiravus jo nuomonės apie iraniečių jaunuoles, kurių dažna nesilaiko griežtų aprangos taisyklių, jis atsakė:

– Jos nedoros. Privalome žiūrėti, kad moterys Irake būtų deramai apsigobusios.

Jo būdas geriausiai atsiskleisdavo, kai šnekučiuodavosi su Molly arba manimi ir sūpuodavo sau ant kelio sūnų arba pindavo keturmetei dukrelei kasas; ilgos, lengvos ir nerūpestingos jo šnekos tarsi liudijo jo tingumą. Tačiau paprasti pasakojimai be jokių Abu Muslimo mėgstamų ekstravagantiškų posakių, suprantami neraštingiems jo bendruomenės žmonėms, buvo keistai nepaprasti ir metaforiški.

– Praeityje, – atsakė Abu Mustafa, man pasiteiravus apie smurtą provincijoje, – irakiečiai vykdavo mainais paviešėti vakariečių šeimose. Vieną dieną irakietis, gyvenęs vokiečių šeimoje, išėjo pirkti dovanos savo šeimininkams. Parduotuvėse nerado nieko tinkamo, tik nedidelį žaislinį tanką, tad supakavo jį ir padovanojo krikščionių šventės dieną. Vaikai išvyniojo dovaną ir pamatė tanką, o vokietis tėvas švelniai paklausė: „Kodėl jį nupirkote? Ar norite, kad mano vaikai žavėtųsi tankais?“ Irakiečiai turi prisiminti savo civilizaciją, jie pamiršo, ką reikia žinoti, mylėti, o ko bijoti.

Baigęs Abu Mustafa nutilo ir palaukė, kol šio pasakojimo prasmė įsismelks į sąmonę. Net ir paprasčiausi jo žodžiai turėjo daugiau prasmės, nei galėjau suvokti. Kalbėdamas apie prisiminimą, jis pavartojo žodį *dhikr*, kuriame ataidi invokacija ir ritualinis atminimas, o trimis žodžiais įvardyti „žinojimas“, „meilė“ ir „baimė“ siejosi su sufizmo mistika. Nežinojau, kiek reikšmės teikti visiems šiems dalykams.

Jam vis kažkaip nesisekė įsigalėti politikoje. Kaip dvasininkas iš garsios šeimos, neieškantis žodžio kišenėje ir turintis gerus santykius su sąjungininkais, Abu Mustafa įgijo daug pranašumų, kuriuos

išreikšdavo savo apranga, – nešiojo dailų turbaną ir apdarus su gurgždančia iškrakmolyta apykakle, pirktus iš geriausio dvasininkų drabužių prekiautojo šventame Irano mieste Kome, kur jis gyveno penkiolika metų. Buvo įgijęs ir rezistencijos kovotojo vardą, galėjo neužsikirsdamas smulkiai nupasakoti visus provincijoje laikomus ginklus, be to, buvo paveldėjęs šiek tiek pagarbos iš savo brolio, kuris, būdamas 1991 m. sukilimo prieš Husseiną lyderis, vieną savaitę ėjo revoliucinio Amaros valdytojo pareigas, bet buvo sugautas ir nužudytas.

Tačiau Abu Mustafa niekuomet nebuvo visiškai pasitikima. Sykį Princas jį ir mane pavadino Irano šnipais, tad Abu Mustafa juokaudamas visad pakalbindavo mane farsi kalba. Keistas tai buvo juokas: nors Irano partijos žiūrėjo į jį atsargiai ir dėjosi nežinančios, ką jis veikė rezistencijoje, kadaise Abu Mustafa iš tiesų dirbo Irano slaptajai tarnybai ir toliau susitikinėdavo su jų agentais. Vis dėlto įtraukėme jį į tarybą kaip antrąjį šiitų politiką, nes Abu Mustafa darė didelę įtaką savo bendruomenei, palankiai žiūrėjo į Koaliciją ir, nors buvo dvasininkas bei politikas, manė, kad religiją ir politiką reikia atskirti.

Per visą paiešką mums būdavo kur kas lengviau suprasti partijų retoriką ir elgesį nei politinę jų laikyseną. Tik apsilankęs pas Abu Akilą, Irako Dawos politinės grupuotės vadovą, aiškiai pamačiau, kokia miglota gali būti jų politika. Tai buvo pusamžis vyras, pilku kostiumu, su akiniais metaliniais rėmeliais, bet be kaklaraiščio. Kitaip nei Abu Mustafa ar Abu Muslimas, jis buvo žymus, visoje šalyje žinomas žmogus, dirbo aptriušusioje būstinėje Basroje, kurioje stovėjo netvirtos plastikinės kėdės, kabėjo religiniai plakatai, o ant betoninių laiptų mėtėsi cigarečių nuorūkos, būstinė buvo nelegaliai rekvizuota iš Baatho partijos, o ją sergėjo barzdoti privačių nereguliariųjų pajėgų kariai. Kaip ir kiti šiitų lyderiai, Abu Akilas pritarė konservatyvesnėms elgesio normoms. Jo cukruotos arbatos

stiklinės stovėjo ant lėkštelių su pavaizduotomis nuogarankėmis aštuoniolikto amžiaus moterimis, na, o lėkštelės buvo padėtos ant partijos laikraščio, kuriame primygtinai reikalauta, kad moterys gobtųsi galvas. Man paprašius paaiškinti partijų skirtumus, jis atsakė:

– Būtina žiūrėti į islamo teisininkų valdžią iš mokslinės, o ne politinės perspektyvos. Kaip sako Muhammadas Baqras al-Sadras Dawos steigimo dokumente, demokratija yra asmens ir visuomenės jėgos pagrindas.

Jam aiškinant valdžios teorijas, ilgi ir grakštūs jo pirštai skrodė orą. Pasijutau, tarsi vėl atsidūręs universiteto seminare, bet ir sutrikau. Žinojau, kad Abu Akilas nori teokratijos, tad kodėl prisistato kaip demokratas?

– Tai kas yra aukščiausioji valdžia valstybėje – Dievas ir šariatas ar žmonės?

Patylėjęs Abu Akilas labai lėtai atsakė:

– Ir viena, ir kita yra tas pats... Galia kyla iš įstatymo, kuris remiasi šariatu, o šis yra iš Korano ir Dievo. Bet ji taip pat kyla ir iš konstitucijos, sukurtos įstatymų leidžiamojo organo, kurį išrinko žmonės.

Jis toliau porino galios, valdžios, įstatymo ir įstatymo galią turinčių veiksmų skirtumus, o manęs neapleido įspūdis, kad būsiu atsidūręs pasakojime apie Aleksandrą Didįjį ir senovės gimnosofistą, pasakiusį: „Mėginti paaiškinti tau mano filosofiją per tavo vertėjus – tas pats, kaip mėginti atsigerti švaraus vandens iš purvo vonios.“

Kalbėdamas Abu Akilas pasirėmė trijų skirtingų ajatolų darbais, nurodė islamiškos teorijos ir strategijos skirtumus, o baigdamas pasakė, kad dvasininkai turėtų vadovauti religiniams, moraliniams ir socialiniams žmonių veiksmams, bet ne politikai. Nežinia, ką tai reiškė. Kiti kambaryje sėdintys vyrai žvelgė į jį kaip kantrūs susižavėję mokiniai, suprantantys jiems žinomų posakių išmintį. Pokalbis vyko taip:

Rory Stewartas: „Abu Akilai, suprantu, kokių skirtumų esama tarp jūsų grupuočių vadų ir istorijų, bet kuo jūs šiandien išsiskiriate iš kitų partijų?"

Abu Akilas: „Be abejo, seidai Rory, partijos yra skirtingos, nes jos orientuojasi į skirtingus dvasininkus – skirtingus *mujtahid* (dvasininkus, turinčius pasirengimą aiškinti Koraną)."

R. S.: „Ir šie skirtingi dvasininkai laikosi skirtingų nuomonių?"

Abu Akilas: „Skirtingų interpretacijų, bet ne skirtingų nuomonių. Visi mes – šiitai. Mes sekame Didžiųjų ajatolų pavyzdžiu, laikomės teisininkų (*faqih*) priimtų sprendimų (*ijtehad*), visiškai paklūstame vyresniesiems religiniams autoritetams. O kadangi visi esame musulmonai, visų nuomonės sutinka."

R. S. (beviltiškai): „O ekonominė strategija?"

Abu Akilas: „Islamas moko mus visus, kad turi egzistuoti pragmatiškai tvarkoma laisvoji rinka. Visi dėl to sutinka."

R. S.: „Tad ar būčiau teisus teigdamas, kad tarp jūsų partijų nėra didelių skirtumų?"

Abu Akilas: „Ne. Yra daug skirtumų. Sutariame dėl fundamentų, skiriasi mūsų strategijos."

R. S.: „Duokite pavyzdį."

Abu Akilas: „Esama teorinių, intelektinių ir koncepcinių skirtumų."

R. S.: „Ar galėtumėte pateikti pavyzdį?"

Abu Akilas: „Na, pavyzdžiui, Britanijoje turite Leiboristų ir Konservatorių partijas – skirtumas toks."

Tiek ir tesužinojau per dvi valandas trukusį pokalbį. Vėliau įsitikinome, kad Abu Akilas artimiau nei kas kitas buvo susijęs su Irano valdžia, giliai tikėjo teokratine valstybe, o nuo kitų partijų varžovių atsiskyrė iš esmės dėl to, kad jam buvo sumokėta šešiasdešimt tūkstančių dolerių, kad taip padarytų. Tad jo partijos neįtraukėme į tarybą.

Maždaug tuo metu pradėjau teikti nuosaikesniems šiitų politikams, tarp jų ir oratoriui Abu Muslimui bei jo draugui Abu Mustafai, nedidelę finansinę paramą. Politinės žaidimo galimybės buvo nelygios. Iraniečiai ir sirai apipildavo pinigais ekstremistines islamistų grupuotes, kartais ragindavo jas nuteikinėti prieš mus žmones, kartais – rengti prieš mus išpuolius, taip siekdami destabilizuoti padėtį ir atgrasyti mus nuo ketinimo vėliau pulti jų šalis. Nuosaikesni islamistai, tokie kaip Abu Muslimas, negaudavo finansinės užsienio paramos, nors mes galėjome tikėtis, kad kaip tik jie labiausiai rūpinsis žmonių teisėmis, toleruos mažumas, priešinsis terorizmui ir bendradarbiaus su Koalicija. Jie neteko nuosavybės ir labai nukentėjo senojo režimo laikais: trečiasis mūsų parinktas tarybos narys, šiurkščiabalsis šeichas Rahimas, liko be automobilių salono ir kalėjo dešimt metų, iš jo buvo atimtos dvi degalinės, Husseinas nužudė jo brolius. Tokie vyrai, kaip šis, norėjo keliauti po provinciją ir skleisti savo ateities vizijas, tačiau neturėjo lėšų nei automobiliams ir asmens sargybiniams, nei salių, nei mikrofonų nuomai, nei brošiūrų spausdinimui. Nuosaikieji negalėjo pasisamdyti net patarnautojo, o ekstremistai galėjo nusisamdyti visą riaušininkų minią.

Galiausiai kiekvienam daviau po šešis tūkstančius dolerių, nors šis sprendimas kėlė ir biurokratinių, ir etinių problemų. Pasakiau, kad pinigai skiriami „jų mečetėms renovuoti", mat, nors, atsižvelgiant į bemaž karo padėties sąlygas ir jų diktuojamus išlaidų tvarkymo būdus, mūsų sutarčių sudarymo taisyklės buvo supaprastintos, iš tikrųjų lėšas skirdavome „investicijoms į nekilnojamąjį turtą", o patikrinti, kaip dvasininkai panaudos šiuos pinigus,

buvo sudėtinga. Dvasininkai pateikė daug sąskaitų, kurias išrašė trimis egzemplioriais ir pasirašė vietinės statybinių medžiagų įmonės. Molly paprašė manęs apsilankyti mečetėse ir nufotografuoti atliktus darbus.

Abu Mustafa parodė man savo tėvo mečetės vestibiulį ir pasakė, kad jam ir išleido pinigus. Šeichas Rahimas nusivežė mane į futbolo aikštę, kurios pakraštyje gulėjo didelė geltonų plytų krūva ir kelios sijos.

– Štai, – pasakė jis.

– Ne kažin kas, – atsakiau.

– Žinau, – pasakė. – Aš turiu vietą, jūs nupirkote man plytų, bet dar vis renku lėšas iš žmonių, kad galėčiau pastatyti visą mečetę.

– Ar tai viskas, ką nupirkote už mūsų pinigus? – paklausiau.

– Ne. Buvo kur kas daugiau. Bet juk prisimenate, prašiau pinigų sargams, o jūs atsakėt, kad negalit man jų duoti. Tad aplinkiniuose namuose gyvenantys žmonės išvogė didžiąją dalį statybinių medžiagų.

Nufotografavau plytų krūvą. Molly nebuvo sužavėta, o aš taip ir nesužinojau, kas nutiko toms plytoms ir ar mečetės statyba buvo užbaigta.

Šeichas Rahimas ir toliau labai šiurkščiai elgėsi su mumis per viešus susirinkimus, o vėliau, kilus korupcijos skandalui, neteko pareigų. Tačiau nesigailėjau nusprendęs jį remti. Po kelių mėnesių, kai patyrėme išpuolį, šeichas Rahimas mažne vienintelis ryžosi stoti prieš įpykusią sadrininkų minią ir pasakyti jiems, kad Koalicija daro gera.

Sadrininkai

Turime gerai įvertinti blogio jėgą, ir jei esame tikri, jog įstengsime jį sunaikinti, turime ryžtingai tai padaryti. Priešingu atveju reikia jį palikti ramybėje ir jokiu būdu jo neliesti...

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XXXIII skyrius

Vis dėlto daugiausia rūpesčių iš šiitų grupuočių kėlė sadrininkai. Su jais vargiai susikalbėdavo net ir didžiausios ištremtos šiitų partijos. Vyresnieji šiitų lyderiai – *mirjajiya*, arba sektini pavyzdžiai, kaip antai didysis ajatola Sistani – tradiciškai renkami pagal jų gebėjimą spręsti sudėtingus teologinius klausimus. Tačiau Sadro įkūrėjas ir vadas niekuomet nepasižymėjo kaip gebantis palikti stiprų įspūdį teologas. Seidas Muhammadas Sadeqas al-Sadras (Sadras II) apskritai buvo prieštaringas žmogus: jis buvo senyvas, labai kilmingas vyras, žavėjęs visuomenės atskirtuosius, radikalius jaunuolius, ir kartu konservatyvus mąstytojas, iš pagrindų pakeitęs religines praktikas ir pamokslavimą iškėlęs aukščiau teologijos. Populiarindamas penktadienines pamaldas ir į savo mečetę pritraukdamas jaunus, emocingus pamokslininkus, jis sutraukdavo didžiules minias miesto varguolių, kurių dažnas buvo neraštingas, skirdavo jiems lėšų ir ragindavo kontempliuoti jaudinantį šiitų mesijo, arba Pasislėpusiojo Imamo, sugrįžimą. Husseinas, nužudęs Sadrą II, užbaigė šio dvasininko pradėtą Irako šiizmo transformaciją. Dabar šimtai tūkstančių Irako šiitų, užuot aukštinę didžiuosius Nedžefo teologus, mažne šventvagiškai laikė mirusįjį Sadrą II savo sektinu pavyzdžiu ir net tapo jo dvidešimt aštuonerių metų radikalių pažiūrų sūnaus pasekėjais. Muqtada, kuriam mažiausiai rūpėjo teologija, siuntė

jaunus vienminčius dvasininkus į visas provincijas, būrė nuosavas ginkluotas nereguliariąsias pajėgas ir žudė savo varžovus dvasininkus, paskelbė alternatyviąją valdžią ir pareikalavo nedelsiamo bedievių sąjungininkų pasitraukimo.

Bremeris – galbūt nenorėjęs patikėti, kaip ir daugelis irakiečių bei užsienio apžvalgininkų, kad toks jaunas, aršus ir nekompetentingas dvasininkas, kaip Muqtada, apskritai galėtų turėti didelę šiitų paramą, o gal tiesiog neįvertinęs varguolių beraščių jo šalininkų – nusprendė stoti prieš Muqtadą ir spalio mėnesį slapta išdavė jo arešto orderį. Mums buvo nurodyta nutraukti ryšius su Sadro būstine. Molly jau buvo liepusi man liautis susitikinėti su Muqtados vietos atstovu seidu Hassanu, kuris troško susitikti su manimi po jo pagrobimo.

Maniau, būtų pragaištinga susipriešinti su sadrininkais. Gausūs Muqtados rėmėjai buvo radikalai, kur kas galingesni, nei pripažinome. Į savo tinklą buvo įtraukę alternatyviąsias rajoninių miestų tarybas, įvairių specialybių žmones ir vidurinės klasės atstovus iš Fodalos partijos, įkurtos Sadro II senojo štabo viršininko. Net jei būtume susirėmę ir įveikę Muqtadą, sadrininkai vis tiek laimėtų per ateinančius rinkimus, o mums tektų susidurti su atkakliu ir teisėtai išrinktu priešu. Kol kas sadrininkai nerengė prieš mus išpuolių, o aš norėjau priversti juos prisiimti dalį naujosios tarybos atsakomybės bei klaidų ir neleisti kritikuoti jų iš šalies, maniau, verčiau tegu jie kaunasi taryboje, o ne gatvėse. Be to, maniau, kad tokiems vyrams, kaip seidas Hassanas, galime daryti įtaką. Tad visaip gudraudamas, primygtinai siekiau įtraukti sadrininkus į tarybą. Įtraukėme „nuosaikesniąją" jų grupuotę Fodalą, nors ji buvo neteisėtai užėmusi miesto savivaldybės pastatą. Įtikinome alternatyviąsias tarybas prisidėti, pažadėję sujungti jas su oficialiosiomis provincijos miestų tarybomis, ir nuo jų reikalautų visų keturiasdešimties vietų taryboje nusiderėjome iki trijų.

Galiausiai įtikinome prisidėti seidą Sattarą, Sadro vadą iš problemiškojo Madžaro.

Vieną vakarą aštuntą, kai Amaroje jau buvau praleidęs kelis mėnesius, išsmukau iš mūsų teritorijos, palikęs civilinių reikalų komandą žiūrėti filmo apie Indianą Jonesą. Buvo dešimtoji švento šiitų muharamo mėnesio diena. Tą dieną prieš tūkstantį tris šimtus dvidešimt ketverius metus už dviejų šimtų mylių nuo Amaros buvo išduotas Imamas Husseinas, pranašo Mahometo anūkas, jis ir septyniasdešimt du jo pasekėjai žuvo priešindamiesi kariuomenei. Procesija susirinko pažymėti jo kankinystės. Saddamas Husseinas buvo uždraudęs tokias procesijas, tad ši Amaroje buvo pirmoji po kelis dešimtmečius trukusios pertraukos. Ją rengė Muqtados būstinė, o sergėjo jos nereguliariųjų pajėgų nariai, kurie, nepaklusdami sąjungininkų įsakymams, ginkluoti užtvindė gatves. Tą rytą devyni savižudžiai sprogdintojai surengė išpuolį prieš procesiją Kerbeloje – žuvo šimtas žmonių, trys šimtai buvo sužeisti.

Elektra, kaip paprastai, buvo dingusi, buvo labai tamsu, todėl nemačiau praeivių veidų. Greitu žingsniu patraukiau keliu turgaus link ir nėriau į tirštą minią, susirinkusią ant Bagdado gatvės grindinio. Kai kas verkė. Lėtai išniro automobilis, apšviestas aliejinių žibintų, jis pravežė Imamo Husseino su žaliu turbanu, žydromis akimis ir dailia barzda atvaizdą – įprastą paveikslą, kokių buvau matęs kaimuose Afganistane ir Pakistane, tikriausiai jie buvo pagaminti Irane. Tūkstančiai – ir berniukai, ir jų seneliai – stipriai suveržtomis skepetomis, apsinuoginę iki juosmens sutartinai giedojo meilės giesmę kankiniui, delnais mušdamiesi į nuogas krūtines. Giedodami lingavo, o kai kurie, ritmingai skambant giesmėms, aidint pliaukšėjimams ir dusliai dunksint krūtinėms, mosteldavo aukštyn spragilais su lenktais peiliais galuose, jie pliaukšteldavo per raktikaulius ir peiliai smigdavo į kūnus tarsi kabliukai. Paskui sunkiai ištraukdavo ašmenis iš žaizdų, iš kurių plūdo skaistus kraujas.

Paskutinįkart Ašuros procesiją buvau matęs Pandžabe, netoli Multano, vidurdienį, baisiame balandžio karštyje, prie kiekvieno gatvės kampo stovėjo sunkiaisiais kulkosvaidžiais ginkluoti policininkai, saugantys, kad nekiltų riaušės tarp šiitų ir sunitų. Pakistanietis, pas kurį viešėjau, dalyvavo nusiplakimo procesijoje ir leido kartu eiti savo vyriausiajam sūnui, kuriam ką tik buvo sukakę dvylika. Žiūrėjau, kaip jie žygiuoja, o bičiulis, eidamas greta, aiškino kiekvieną giesmę ir rodė žymiuosius flagelantus. Sūnus nedaug užsimodavo ir prieš kiekvieną kirtį susiraukdavo. Jo tėvas lengvai ir ramiai mosčiojo spragilu, veide nebuvo matyti jokių emocijų. Kaip ir daugelis kitų dalyvių, jis buvo klestintis verslininkas, o didelis jo pilvas rodė, kad jau kelis mėnesius taip stipriai nesimankštino. Keli flagelantai – jauni vyrai juodomis barzdomis – persistengė ir buvo išvežti į ligoninę. Vienas mirė nuo užkrėstų žaizdų. Procesija baigėsi centrinėje aikštėje, o jai pasibaigus mano šeimininkas, į užpakalinę kišenę įsikišęs metalinį rimbą, plačiai šypsodamas tarė:

– Buvo nuostabu, tikras dvasinis išgyvenimas, nepaprasta.

Paskui, juodais marškiniais nusivalęs prakaitą ir kraują, pakvietė mane arbatos su pyragu.

Tąkart Amaroje policijos nebuvo. Per tamsą nedaug teįžiūrėjau, nieko neatpažinau. Spėjau, kad žmogus, kalbėjęs per mikrofoną, pasakojo paskutinio tragiškojo mūšio istoriją, girdėjau skanduojant *Ya Hussein*. Žibintų šviesoje pastebėjau sadrininkų Gelbėtojo Imamo armijos narius su kalašnikovo automatais ir liesus barzdotus flagelantų veidus. Bet per kraują ir šešėlius buvo sunku ką nors suprasti. Kažkas šalia manęs atsisukdamas pamatė žibinto šviesos apšviestą mano veidą ir paklausė:

– Ar jūs anglas?

Atsakiau, kad ne, ir prasiyręs per minią patraukiau į būstinę.

Dauguma ir mažuma

Išskyrus juos [pasirinktus išmintingus žmones], valdovas turi daugiau nieko neklausyti, bet eiti tiesiai prie užsibrėžto tikslo ir tvirtai laikytis savo nuosprendžio.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XXIII skyrius

Mano troškimą skirti pusę tarybos nuosaikesniems dvasininkams ir islamistams sužlugdė trys dalykai. Pirmas – Bagdado pasipriešinimas, anot jų, mūsų „invazija įvykdyta ne tam, kad kurtume šiitų teokratiją", Bagdadas vis tiek norėjo, kad tarybose dominuotų pasauliečiai liberalai. Antras dalykas – pačių partijų elgesys. Nors islamistų lyderiai meistriškai lygino metafiziką bei dorovę ir išsamiai aiškino religijos vietą politikoje, jų šalininkai apmėtė padegamosiomis bombomis arba uždarė Amaros interneto kavines, kino teatrus, vaizdo įrašų ir muzikos instrumentų parduotuves, alkoholinių gėrimų prekyvietes ir pakrantės kavines. Nė viena moteris, net krikščionė ar sabėja, nebegalėjo pasirodyti viešumoje neapsigobusi galvos, ir tik vos viena kita drįsdavo dėvėti spalvotas skaras ir apsiaustus, mėgstamus Irano sostinėje. Beveik visos vilkėdavo viską gaubiančiomis juodomis abajomis. Moterys viešumoje nebevalgydavo su jaunais ne savo šeimos vyrais. Daktarė Kefiyah, mokslus Bagdade baigusi gydytoja, su kuria susipažinau meno parodoje (tada ji ryšėjo skara), dabar gaudavo laiškų, tvirtinančių, kad jos šeima nedorovinga. Netoli jos namų buvo iškabinėti plakatai, skelbiantys ją esant Izraelio šnipe ir grasinantys nužudyti, jei neišvyksianti iš Amaros.

Galiausiai kliudė Princas, nekentęs visko, kas susiję su iranietiškų grupių įtaka, mat žinojo šias grupes nebalsuosiant už jo brolį,

renkant provincijos valdytoją. Dabar jis pakeitė kalbėseną ir sakydavo nebe tiesiog: „Neįtraukite jų, jie blogi žmonės, patikėkite", o įmantriau, vartodamas žodžius iš plėtros strategijų: „Seidas Rory neįtraukė varguolių, silpnųjų ir atskirtųjų grupių, turite atstovauti moterims ir religinėms mažumoms."

Provincijoje, turinčioje beveik milijoną gyventojų, buvo tik dvylika krikščionių šeimų ir gal šimtas sabėjų, Jono Krikštytojo pasekėjų, kurių atstovai per susirinkimus ankstesnėje taryboje netardavo nė žodžio. Maniau, kad sąjungininkų pajėgos, kurios rodė dėmesį mažumoms ir dažnai jas lankydavo, pajėgs apginti jų interesus, tad spalį rengtuose tarybos planuose buvau numatęs įtraukti tik dvi moteris ir nežadėjau įtraukti nė vieno religinės mažumos atstovo. Naująją tarybą norėjau panaudoti ginkluotoms grupuotėms sutaikinti, apmaldyti ir jų įtakoms išlyginti.

Tačiau Molly, nenorėdama įtvirtinti islamistų monopolijos ir siekdama apsaugoti mažumas, nusprendė įtraukti tris moteris ir tris religines mažumas – krikščionį, sunitą ir sabėją, taigi jiems buvo skirtos šešios vietos iš keturiasdešimties. Šios naujos grupuotės niekuomet nebūtų balsavusios už islamistų kandidatą, nes priešinosi konservatyvioms islamistų elgesio normoms, taigi tokiu būdu šešis balsus atidavėme Princo broliui. Jau buvome įtraukę, neskaitant „nuosaikiųjų" islamistų (mažojo oratoriaus Abu Muslimo, paslaptingojo verslininko ir dvasininko Abu Mustafos, šiurkščiabalsio šeicho Rahimo ir jauno politiko iš Islamiškosios Dawos partijos), du nereguliariųjų pajėgų vadus iš Badro / SCIRI, susijusius su Iranu ir ten mokiusis,* bei penkis įvairių sadrininkų frakcijų atstovus.

Protestuoti atėjo didelė ir stebėtinai vieninga islamistų delegacija, sudaryta iš visų šių frakcijų, pasivadinusi „Islamiškuoju frontu". Mano užrašų knygelėje užrašyta jų atstovo kalba:

* Khaledą (Abu Ahmedą) iš Badro / SCIRI ir Abu Miriamą iš Harakat Hizbollah. (Aut. past.)

„Islamas turi šimtą dvidešimt tūkstančių pranašų, ir visi jie lygūs. Gerbiame Jėzų ir atmename jo patarimą atsukti kitą skruostą. Apgailestaujame dėl rugsėjo 11-osios. Norime padėkoti jums už išvadavimą iš diktatūros. Ypač mes, islamiškosios partijos, dėkojame, kad išlaisvinote mus iš šio košmaro. Tačiau mes, islamo vaikai, sužinoję naujosios provincijos tarybos narių vardus, labai nuliūdome. Matome, kad joje nėra genčių ir islamiškųjų judėjimų atstovų, o krikščionys ir sabėjai – neneigiame jų vaidmens, bet jie tik mažuma – gavo vietų. Jei skirtumėt tas vietas musulmonams, jie pasitarnautų islamui. Be to, Ženevos konvencija įpareigoja jus tarnauti šaliai.“

Suderintuose įvairių lyderių pasisakymuose, kuriuos užbaigė gyva Abu Muslimo kalba, siūlyta išbraukti religinių mažumų atstovus bei vieną moterį ir pakeisti juos islamistų atstovais. SCIRI nereguliariųjų pajėgų vadas pasakė, kad nepatenkinus jų reikalavimo visos islamistinės partijos boikotuosiančios tarybą.

Būrys atvykėlių buvo rūpestingai parengę praktinius problemų sprendimo būdus, apsvarstę mūsų religinių, politinių ir teisinių darbų sąrašą ir atsižvelgę, jų supratimu, į mums rūpimus dalykus – radikalųjį islamą, terorizmą ir Ženevos konvenciją. Tačiau jie kalbėjo apie viena, mes – apie kita. Molly ypač suerzino atkaklus jų siekis išstumti moteris ir mažumas. Neketinome jiems skirti tiek vietų, kiek turėjo senajame kontrolės komitete, o jiems atsisakius patiems išsirinkti ką nors iš savų, išbraukėme ne tik Abu Akilo Irako Dawos atstovą (mat jie kontroliuojami Irano), bet ir Abu Maythamą, stambųjį Badro vadą. Vylėmės, kad nė vienas šių vyrų su savo ginkluotais šalininkais nesiims rengti protestų.

Susitikimą Molly baigė tokiais žodžiais:

– Prašom atminti, kad nuo politinės valdžios nusigręžėte 1920 m. ir nuo tol kenčiate. Dabar turite galimybę joje dalyvauti. Nepraleiskite šios galimybės.

Prasidėjus pirmai gruodžio savaitei – likus dviem savaitėms iki galutinės tarybos sudėties paskelbimo ir sukakus mėnesiui nuo Molly atvykimo – sutarėme, kas bus įtraukta į tarybą, ir pasitarimus baigėme. Per begalę susitikimų su kitomis grupėmis: rašytojais, profesinių sąjungų vadovais, krautuvininkais ir valdininkais, išmainėme žmogaus teises į saugumą, saugumą į demokratijos populiarinimą, o visus šiuos tris dalykus – į Koalicijai palankią valdžią. Norėjome sukurti stiprią, nepriklausomą Irako provinciją, suteikdami lyderiams lėšų ir ginklų, bet neveikdami jų sprendimų; norėjome apginti ir žmogaus teises. Pasirinkome mažesnę blogybę, kaip kad darė visos laikinosios valdžios pokario laikotarpiu – nuo Maisano iki Afganistano. Buvau įsitikinęs, kad negali būti ateities, jei nėra užtikrinto saugumo, bet saugumo negali būti be stiprios valdžios, todėl koviausi, kad į tarybą patektų galingiausieji vyrai. Kiti, manydami, kad parama stipriesiems tėra pavojinga trumpalaikė priemonė, o ilgalaikis saugumas gali kilti tik iš liberalių vertybių, norėjo įtraukti romesnius ir labiau apsišvietusius atstovus. Primygtinai aiškinau, kad, nesukūrus trumpalaikio saugumo, negalima sukurti ateitį turėsiančios valstybės. Bet tokių teorinių ginčų kildavo retai, užuot svarstę, kiek leistina aukoti dorovę, arba nagrinėję sudėtingus prieštaravimus, tiesiog daugmaž intuityviai skirstydavome žmones į grupes: čia – įtakingieji, čia – turintys žmonių paramą, čia – liberalių pažiūrų, o čia – remiantieji mus.

Gretimoje Mutanos provincijoje Laikinoji koalicinė vadovybė suformavo tarybą iš keturių grupių po dešimt narių. Maisane šie keturiasdešimt buvo sudaryti imant keturiskart po septynis: septyni genčių šeichai, septyni rajonų merai, parinkti mano mėgstamu būdu – loterija, septynios politinės partijos, septyni dvasininkai

ir dar keletas, kuriuos norėjome įtraukti. Pastarieji buvo priskirti neaiškiai „išsilavinusiųjų ir kvalifikuotųjų“ kategorijai, kuriai priklausė mokytojų sąjungos vadovas, senasis šeichas Ismailas, andai labai bičiuliavęsis su ponu Grimley, labai ambicingas jaunas veikėjas ir teisininkas Ali Hammodas ir Riyadhas Mahoodas, Pelkynės Princo brolis. Ši kategorija turėjo atverti kelią tarybon kai kurioms gerbiamoms vietos asmenybėms, kurių nebuvo galima aiškiai priskirti jokiai grupei, jie turėjo palaikyti pusiausvyrą tarp grupuočių. Tačiau ar tokia taryba galėjo apsaugoti provinciją nuo susiskaldymo ir išrinkti gerą provincijos valdytoją?

Poetas

...žmones reikia arba patenkinti malonėmis, arba sugniuždyti, nes už menkas skriaudas jie gali atkeršyti, o už dideles – ne. Tad skriaudos žmogui darytinos tokios, kad nereikėtų bijoti jo keršto.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, III skyrius

Svarbiausių kandidatų į provincijos valdytojus būta dviejų – Kadhemas, nevalyvas plinkantis islamistas, Badro vadas, dešimtmetį ar daugiau praleidęs Irane, kur mokėsi kartu su Revoliucijos gvardiečiais, ir Riyadhas, Princo brolis. Per praėjusius tris mėnesius susilpninome Riyadho šeimos pozicijas sužlugdę Princo pastangas paskirti policijos viršininką ir provincijos valdytoją, neleidę jam prikišti į tarybą savo rėmėjų, atvirai teikdami galių jo varžovams islamistams, neklausydami jo patarimų dėl sandorių ir atėmę iš jo teisę kuruoti darbo vietų programą, kurią patys vykdėme. Taigi Riyadhas laikė mus – tikriausiai ypač mane – didžiausia kliūtimi į valdžią. Vienas islamistų politikas užsiminė, kad, jei Riyadhas taptų provincijos valdytoju, baisiai atkeršytų, bet jo paskyrimo klausimas buvo ne mūsų rankose – valdytoją rinko taryba.

Vieną pavakarį nuvažiavau į vieno Riyadho draugų Bahadilio vado šeicho Hatemo mudifą. Šio šeicho mudifas buvo ne pelkių nendrių statinys, o ilgas cementinis vienaukštis pastatas, supamas datulių palmių, už šimto jardų nuo šalies automagistralės. Nors šeichas ėjo devintą dešimtį, kone tekinas atbėgo prie vartų pasveikinti manęs, vilkdamas žeme plonytį, permatomą Nedžefo vilnos apsiaustą. Jo sūnėnas, septyniasdešimtmetis šeichas Ismailas,

šypsodamas atsistojo greta jo, apsisiautęs puikiai pasiūtu vienspalviu, kietu kupranugario vilnos apsiaustu.

– Šiandien, – tarė senasis šeichas sveikindamas mane, – netinkama diena skųstis, kad britų kariai pasistatė stovyklą mano žemėje ar kad neturiu asmens sargybinių, kurie mane saugotų, nors dažnai sulaukiu grasinimų dėl draugystės su sąjungininkais. Šiandien tesu jums šeimininkas.

Mano šeimininkas buvo gimęs dar prieš susikuriant Irakui, kada Amara tebuvo Osmanų imperijos provincijos miestas. Jis prisiminė ančių medžioklės, vykusios 1953 m., dieną su britų keliautoju Thesigeriu – jos metu žuvo geras jo draugas Falehas. Ši didžiulė nelaimė buvo antroji, ištikusi Faleho tėvą, vyriausiąjį Albu Muhammado šeichą. Šeichas buvo neseniai išsižadėjęs kito savo sūnaus ir atsisakęs jį globoti, mat jaunuolis nužudė savo pamotę. Šis jo sūnus vėliau buvo nužudytas datulių giraitėje priešais mūsų būstinę. Vyriausiasis šeichas raudojo savo sūnaus, o gatvių prekeiviai sudėjo dainą: „Kaip gali verkti dėl išsižadėtojo sūnaus mirties?" Ši daina tebedainuojama ir po penkiasdešimties metų.

Tuo metu, kai vyko šios žmogžudystės, mano aplankytasis šeichas jau buvo senelis. Jo sūnėnas šeichas Ismailas teprisiminė poną Grimley, o mano šeimininkas išgyveno ir 1916-uosius: tada į besiribojančias provincijas Maisaną ir Di Karą, be kitų britų politinių atstovų, buvo paskirti Thomasas ir Philby – pirmieji svetimšaliai (asmenys, darę įtaką nepriklausomo Omano ir Saudo valdovams), perėję Tuščiąją vietovę, o britai siuntė iš Amaros Leachmaną, Aubrey Herbertą ir Arabijos Lawrence'ą derėtis dėl badaujančios Kuto įgulos kapituliacijos sąlygų. Herbertas buvo mano pirmtako, Airių gvardiečių majoro Melotte'o, prosenelis, laisvai kalbėjo Osmanų imperijos turkų kalba, jam dukart buvo pasiūlytas Albanijos sostas. Leachmanas – politinis atstovas Amaroje – garsėjo kaip mėgėjas vienas keliauti po beduinų teritorijas: „Jis galėdavo nušauti žmogų už piktadarybes jo gentainių akivaizdoje, ir niekas nepakeldavo prieš jį

rankos.“ Tačiau jų misija Kute nenusisekė, Kuto įgula pasidavė kitą dieną. Iš 38 600 britų kareivių, žuvusių užimant ir netenkant Kuto, daugelis buvo palaidoti Amaros kapinėse. Paklausiau savo šeimininko, ką jis žino apie šiuos įvykius.

– Nieko, tebuvau kūdikis, – atsakė jis.

– Bet tikriausiai jūsų tėvas ką nors pasakojo?..

– Ne, bijau, kad nesu toks senas, koks atrodau.

Amaroje niekas nekalbėjo apie Pirmąjį pasaulinį karą. Nekalbėjo ir apie 1980–1988 metų Irano ir Irako karą, per kurį Maisanas buvo tapęs fronto linija, o daugelis dabartinių politikos lyderių kovojo prieš savo šalį Irano pusėje, ir dar visai neseniai vyko šimtai tūkstančių nelaimingų atsitikimų, kurie nusinešė daug aukų, – taip pat ir kankinystės siekusius berniukus, kurie eidavo į minų laukus, ir dujų debesimis užleistus šauktinius, – visa tai palietė daugelį maisaniečių. Bet visi iki šiol kalbėjo apie pulkininką Leachmaną, kuris buvo britų politinis atstovas Amaroje ir žuvo Faludžoje 1920 metų sukilimo pradžioje. Iš nugaros jį nušovęs šeichas tapo nacionaliniu didvyriu, kurio anūkas dabar buvo viena iškiliausių sunitų maištininkų asmenybių, o Faludža iki šiol išliko svarbiausias pasipriešinimo simbolis.

Šeichas Ismailas, mano šeimininko sūnėnas, oriai pasakė:

– Nepalikite mūsų, seidai Rory. Jei išvyksite, viskas žlugs. Jūs mums reikalingas.

Bemaž patikėjau jo pagyros žodžiais, gal dėl to, kad buvo labai senas ir orus. Jaučiausi kaltas, nes ką tik sužinojau, jog galiu būti perkeltas į Nasiriją. Maisano provincija buvo tvarkoma vis geriau, palaikė gerus santykius su Bagdadu. Nasirijoje gyventojų skaičius daugiau kaip dukart viršijo Maisano gyventojų skaičių, jos Laikinosios koalicinės vadovybės komanda buvo labai nedidelė, o ten tarnaujantys italų kariai beveik nesikišo į vietos politikos reikalus, tad Užsienio reikalų ministerija manė, jog ten būčiau naudingesnis. Jaučiau nesuprantamą pirmųjų dienų provincijoje ilgesį,

išties kupinų sunkios atsakomybės, tačiau mano atmintyje jos išliko kaip daug paprastesnės, ne tokios biurokratiškos ir labai asmeniškos. Galbūt kentėjo ir mano tuštybė, mat suvokiau, jog Molly ir be manęs puikiai tvarkytųsi Amaros valdyboje. Šiaip ar taip, mane traukė Nasirijoje laukiantys iššūkiai ir galimybė dirbti savarankiškai, tačiau baiminausi, kad nuvilsiu šeichus. Vyliausi, jog į tarybą išrinkome tinkamus žmones, kad jie sugebės pagerinti padėtį mums išvykus.

Šeicho Ismailo dėdė paskaitė pagal Pelkynų arabų tradiciją parašytų meilės eilių, kurių, matyt, niekaip neišversi nesugadinęs:

Dvi suknias turi ji, o trečią raudoną;
Plonos jos taip, kad per klostes
Matau tatuiruotą plačią
Liemens mėlyną juostą.

Pamaniau, kadaise Maisano moterys dažnai tatuiruodavo juosmenis, bet mane patikino, kad, jei, būčiau gerai mokėjęs klasikinę arabų kalbą, būčiau supratęs, kiek šiose eilėse dviprasmybių ir kaitrių užuominų. Šeichas, sulaukęs aštuoniasdešimties, eilių rašė nebedaug, tačiau šiomis, matyt, norėjo pasakyti, kad moterys jam mielesnės už karą ir politiką. Pasakiau, kad jos man primena vieną paskutiniųjų Yeatso eilėraščių: „*Why should I that young girl standing there my attention fix / On Roman or on Russian or on Spanish politics?*“* Išverčiau sudarkydamas šias eiles, šeichas veikiausiai tik apytikriai suprato jų prasmę, bet mandagiai nusijuokė, kaip tik tuo metu pasirodė Riyadhas.

Riyadhas trumpai dėbtelėjo į mane, tarsi stebėdamasis mane čia pamatęs, o paskui nusitrynė rankas prie prausyklės ir įėjo. Jis

* Kodėl turėčiau, jei ten jauna mergelė stovi, klausimams politikos Romos, Rusijos ar Ispanijos atsidėti? (Angl.)

atėjo su dviem savo sūnumis, aš pasiteiravau apie jų sveikatą. Riyadhas atžariai atsakė ir pamojo vaikams stotis greta jo. Kai suvalgėme skaisčiųjų apelsinų, jis pasakė:

– Taigi, šeiche Hatemai, matau, mėginate susibičiuliauti su seidu Rory. Tačiau jo darbai bus baigti, ir jis greit išvyks. Pamirškite jį. Pamirškite britus. Juk liksime mes.

Tada jis nusijuokė. Bet tik jis vienas. Šeichas Hatemas, nekreipdamas dėmesio į Riyadhą, žengė prie manęs laikydamas paryžietiškų kvapų flakonus ir tarė:

– Mes čia niekada nepamiršime britų.

Jis pašlakstė tualetiniu vandeniu man veidą ir rankas, o paskui ir švarką.

Mūsų įpėdiniai

...nors vienas žmogus ir sugeba sukurti kokią nors santvarką, tokia santvarka ilgai neišsilaikys, jeigu ji savo našta gulės ant vieno žmogaus pečių, bet ilgai tvers, jei rūpintis ja ir ją saugoti bus pavesta daugeliui.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, IX skyrius

Paskutinėmis dienomis prieš pirmąjį mūsų naujosios provincijos tarybos susirinkimą šeichai pakartojo grasinimus nužudyti savo varžovus, alternatyviosios tarybos nariai vengė susitikti su mumis, o su Iranu susijusios partijos grasino atsistatydinti solidarizuodamosi su dviem neįtrauktais jų draugais. Vis dėlto, kai su Molly įžengėme į tarybos salę, joje buvo susirinkę trisdešimt devyni naujosios tarybos nariai, o mums susėdus pro duris įėjo paskutinis – seidas Sattaras, Sadro dvasininkas. Išskyrus jį, jau buvau po vieną visus pasveikinęs, paspaudęs šiltą sausą šeicho Rahimo ranką, išklausęs nervingą mandagų šeicho Muhammado Abbaso pasveikinimą, pašnabždomis išsakytus trijų moterų narių pasiūlymus, lokiško Maimunos mero juoką. Man buvo malonu matyti juos tokius iškilmingus – taip jie slėpė jaudulį.

Mums iš dešinės sėdėjo Princo frakcija, islamistų lyderiai – kairėje. Pirmoje eilėje sėdėjo dvasininkai ir šeichai, o jauni merai, moterys ir technokratai – gale. Toks vietų suskirstymas, nors nebuvo suplanuotas, atkartojo ir vakarietišką parlamento narių dalijimą (konservatoriai dešinėje, radikalai kairėje), ir tradicines Irako pirmumo taisykles. Gerai pažinojau šiuos žmones. Dauguma buvo ką nors nužudę, visi buvo netekę kurių nors artimųjų. Vieni norėjo

kurti valstybę pagal septinto amžiaus Arabijos pavyzdį, kiti norėjo kažko panašaus į dar senesnę genčių sistemą iki islamo. Vienus finansavo Irano slaptosios tarnybos, kiti pardavinėjo naftą vietos juodojoje rinkoje, užsiėmė reketu, plėšė valstybinę nuosavybę ir vertėsi narkotikų kontrabanda. Dauguma buvo susiję su statybos kompanijomis, kurios milžinišką pelną gaudavo apgaudinėdamos mus. Du iš jų buvo pirmos eilės pusbroliai, o šeši – iš vienos genties, kai kurie buvo pasikėsinę į vienas kito gyvybę. Vis dėlto šiame abejotiname sambūryje, išlaikant pusiausvyrą, buvo surinktos visos įtakingiausios provincijos politinės grupuotės, mano manymu, tik jos ir galėjo sukurti saugumą provincijoje.

Išgėrus po puodelį aitrios kavos, šiurkščiabalsis šeichas Rahimas pasakė ilgą kalbą apie laisvės prigimtį, šiizmą, valdžios suverenumą, pastaruosius du šimtus Irako istorijos metų ir valstybinės tarnybos svarbą. Paskui ilgą kalbą apie darną pasakė alternatyviosios tarybos pirmininkas. Susirinkimas buvo filmuojamas trimis kameromis; nors šeichai nenutildami plepėjo tarpusavyje, o vienas neskubėjo atsiliepti savo mobiliuoju telefonu, ir tas riaumojo kažkokią populiariąją gedulingą libanietišką dainą, kalbėtojai elgėsi kaip valstybės tėvai įkūrėjai ir gražbyliavo su tokiu orumu, kuris būtų papuošęs paties Thomo Jeffersono kalbą.

Tauškiančius šeichus galiausiai nutildė seidas Sattaras, Sadro atstovas. Jis pacitavo Korano eilutę, o paskui virpančiu balsu pareiškė:

– Ši taryba neteisėta. Ją nuodija Koalicijos dalyvavimas. Jums draudžiama prisiekti.

Apžvelgiau salę vildamasis, kad kas nors jam atsakys. Bet visi tylėjo.

– Seidai Sattarai, – pradėjau, – turėkite kantrybės.

– Ponas Rory mus prašo turėti kantrybės, – tęsė jis. – Jis giriasi, kad Koalicija mums davusi viską. Viską? Ji nieko nenuveikė. Leiskite priminti jo pažadą išleisti dvylika milijonų dolerių elektros

gamybai. Apšviesti visą provinciją. Bet pažvelkite į šią salę. Esame provincijos taryba, o kalbamės sėdėdami tamsoje.

Keli žmonės nusijuokė. Keli, sėdėję arčiau manęs, pliaukštelėjo liežuviais, tarsi parodydami, kad ši kandi pastaba buvo nevykusi.

– Ne tūkstantį du šimtus, ne dvylika tūkstančių, o dvylika milijonų. Ir ką jis su jais nuveikė?

Trys alternatyviosios tarybos nariai, vadovaujami alternatyviosios tarybos lyderio iš Al Kalos, vilkinčio rudą kostiumą ir avinčio nublizgintus krokodilo odos batus, linktelėjo ir pažvelgė į mane taip, tarsi būčiau Las Vegase per vieną naktį prašvilpęs tuos elektrai skirtus milijonus. Du vyrai vienas per kitą kažką sušuko, išgirdau jų žodžių nuotrupas: „Taisyklės ir procedūros... kankinio... būstinė... okupacija."

Aš atsakiau:

– Suremontavome du šimtus dvidešimt mokyklų iš keturių šimtų.

– Kur? – suriko Sadro dvasininkas.

Sattaras, kuris, vyliausi, suteiks tarybai Sadro paramą, dabar mėgino ją išardyti.

Atsakiau jam griežtai:

– O už lango matote mūsų užbaigtą milijono dolerių vertės drėkinimo užtvankos projektą. O Buzurgano elektros tiekimo projektas būtų baigtas...

– Melas...

Atsistojo verslininkas ir mistikas Abu Mustafa:

– *Sallu Allah Muhammad*, – užtraukė minkštai, balsui peraugant į švelnų *crescendo*, paskui patylėjęs pridūrė: – *Wa Ali Muhammad.*

Šiuo tradiciniu pasveikinimu būdavo siekiama nuraminti įsikarščiavusiuosius. Stojo tyla, paskui keturiasdešimt balsų unisonu atsakė:

– *Allah huma salli Allah Muhammad*, – ir patylėję užbaigė *staccato*: – *Wa Ali Muhammad.*

Visi nutilo. Dabar atsistojo „nuosaikusis“ šeichas Rahimas, kuris buvo paėmęs pinigų savo mečetei ir dažnai mus remdavo; vyliausi, kad jis bent iš dalies atkurs iškilmingą rimtį, vyravusią susirinkimo pradžioje.

– Norėčiau, – pasakė jis, – paprieštarauti dėl Bremerio pareiškimo, kad šariatas neturi būti konstitucijos pagrindas. Čia musulmoniškas kraštas.

Regis, tądien jis buvo islamistas, o ne demokratas. Molly pažvelgė man į akis. Ji niekada juo nepasitikėjo.

– Taip, čia musulmoniškas kraštas, bet ne Iranas, – sušuko stambus vyras iš kito salės galo. Sėdintieji greta jo nusijuokė.

– Ką norite pasakyti? – paklausė kalbėjusysis.

– Nieko jis nenori pasakyti, – nutęsė dvasininkas, kuris, kaip ir kiti, suprato užuominą, kad islamistai yra Irano šnipai.

Šeichai viešai kalbų nesakė. Jie buvo seni žmonės, dažnas nebaigęs vidurinės mokyklos. Per daug sureikšmindami savo padėtį visuomenėje ir prastai vertindami savo iškalbą, šeichai nenorėjo veltis į debatus su išsilavinusiais vidurinės klasės politikais. Kai mano dešinėje sėdintis teisėjas pakvietė Abu Miriamą, su Iranu susijusį nereguliariųjų pajėgų vadą, duoti ištikimybės priesaikos, tas, iš lėto atsistojęs, pažvelgė per salę į Sadro dvasininką Sattarą, sakiusį, kad priesaika bus neteisėta. Sattaras kažką burbtelėjo. Vienas vyras riktelėjo jam, kad kalbėtų aiškiai, bet Sattaras nieko neatsakė. Abu Miriamas nužingsniavo kilimu prie pakylos, uždėjo dešinę ranką ant Korano ir aiškiai perskaitė pasižadėjimą tarnauti tarybai ir žmonėms. Kai nuosaikieji Sadro lyderiai iš Fodalos ir alternatyviosios tarybos taip pat patraukė prie pakylos duoti priesaikos, seidas Sattaras išėjo iš salės. Kiti trisdešimt devyni tarybos nariai davė priesaikas. Abu su Molly likome labai patenkinti – įtraukėme visas didžiąsias politines grupuotes, gentis ir religines mažumas, neliko neįtrauktas nė vienas iškilus, rimtas veikėjas; nors nepalenkėme visų sadrininkų į savo pusę, juos suskaldėme. Skirtingos grupuotės, susirėmusios po

policijos viršininko žūties, dabar sėdėjo taryboje, atsverdamos viena kitą.

Abu Mustafa užėjo į mano kabinetą po susirinkimo; šyptelėjęs pasveikino mane, bet tyliau nei paprastai, ir atsisėdo klostinėdamas savo elegantiškus apdarus. Jis norėjo pasikalbėti apie mūsų įpėdinį – naująją tarybą.

– Tik viena bėda, – pastebėjo jis, – kad tarybą parinkote jūs ir Molly – mes jos neišrinkome.

– Ar neišlaikėme pusiausvyros parinkdami skirtingas grupuotes?

– Pusiausvyros? O taip, pusiausvyrą sutvarkėte gerai, – atsakė mąsliai žiūrėdamas į mane. – *Hafiz te shayan waghabit anka a'shiá.*

Vertėjas, nenorėdamas užgauti manęs, išvertė:

– Kai ką įsidėmėjote, o kai ką pamiršote.

Tačiau Abu Mustafos žodžiai buvo iš eilėraščio, prasidedančio eilute „*Kul li'men ye'dai fi'elmi felsafetan*“.

Pasakyk tam, kuris sakosi išmanąs filosofiją:
Įsidėmėjai viena, bet pražiūrėjai tiek daug dalykų.

Išsiskyrimas

...pareigūnus liaudis išrenka kur kas geriau negu valdovas ir jos niekada neįtikinsi išaukštinti negarbingą ir palaidą žmogų, o valdovą lengvai galima įvairių įvairiausiais būdais įkalbėti.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, LVIII skyrius

Per kitą susirinkimą naujosios tarybos narių paprašėme išrinkti provincijos valdininkus. Dauguma kandidatų į šias pareigas kalbėdavo maždaug taip: „Mano vardas Ali. Esu iš gerai žinomos šeimos Amaroje. Pažįstate mano tėvą. Trisdešimt mano giminaičių nukankino Saddamas Husseinas. Kovojau kaip modžahedas prieš senąjį režimą. Baigiau vidurinę mokyklą ir noriu tarnauti provincijai. Prašau jūsų balsuoti už mane."

Abu Mustafa buvo išrinktas tarybos pirmininko pavaduotoju, šeichas Rahimas – valdytojo pavaduotoju. Į provincijos valdytojo vietą kandidatavo šeši žmonės. Daugiausia patirties turėjo atsargos generolas majoras, kurio, kaip baathisto, kandidatūra buvo bematant atmesta, ir smulkutis senukas, pasakęs trumpą kalbą, beveik visą angliškai:

– Esu dėkingas Koalicijai, taip, ir man labai patinka Londonas ir Winstonas Churchillis, – kalbėjo jis merkdamas akį mums su Molly.

Balsavimas vyko slaptai. Iš pradžių teisėjas parodė tuščią dėžę, įrodydamas, kad nesukčiaujama. Kiekvienas tarybos narys buvo kviečiamas iš eilės, gretimame kambaryje padėdavo du kryželius valdytojo rinkimo biuletenyje ir įmesdavo jį į dėžę. Šie lapai buvo

išlankstomi po vieną ir garsiai perskaitomi – vienas balsuotojas susilaikė, keturi balsai atiduoti už Riyadhą, Pelkynės Princo brolį, penki – už SCIRI vadą su užšukuotais ant viršugalvio plaukais. Paskui kiekvienas gavo dar po balsą, toliau, mano nuostabai, du balsai buvo atiduoti senukui, kuriam patiko Churchillis. Prasidėjo įtemptos varžybos tarp Pelkynės Princo ir islamistinių partijų. Moterys, mažumos ir genčių šeichai, reikia manyti, balsavo už Riyadhą, o dvasininkai, Dawa ir SCIRI – už Kadhemą.

Galiausiai Riyadhas buvo išrinktas provincijos valdytoju, buvo kalbama, kad nedidelę persvarą jam lėmė sadrininkų parama. Jei būtume leidę su Iranu susijusioms partijoms užimti šešias vietas ar sumažinę moterų ir mažumų skaičių, veikiausiai jis būtų pralaimėjęs. Taigi Riyadhas tapo mūsų įpėdiniu, jam teko atsakomybė per kitus dvylika mėnesių vadovauti provincijai, atgaivinti ekonomiką ir neleisti kilti pilietiniam karui šiame vargingame, sugriautame ir gležname regione. Norėjome, kad Riyadhas suburtų valdžią, kuri būtų ne tik stipri, – Husseino turėta valdžia buvo stipri, – bet ir pačia tikriausia prasme demokratiška: geresnė irakiečiams ir palanki mums.

Riyadhas atžygiavo prie stalo ir šiek tiek atlaidžiai šypsodamas laukė, kol mes su Molly užleisime jam vietą. Lengviau atsikvėpiau, kai Kadhemas – pralaimėjęs SCIRI kandidatas – susidūrus mūsų žvilgsniams nusišypsojo, tikriausiai sutikdamas su tokia baigtimi.

Provincijos valdytojas buvo išrinktas keistu būdu, juk galėjome tiesiog paskirti valdytoją arba surengti visuotinius rinkimus. Tačiau sudarėme „atstovų“ tarybą ir leidome jai išrinkti žmogų, kurio nepasirinkome nei mes, nei visuomenė. Tobulas valdytojas dirbtų su visomis susiskaldžiusios visuomenės dalimis, nuramintų gentis, įtrauktų sadrininkus, sudarytų sąjungas su Irano remiamomis partijomis ir apdairiais sprendimais bei taktišku elgesiu įgytų autoritetą, įveiktų susiskaldymą ir sukurtų vieningą provinciją. Riyadhas buvo ne toks žmogus – galbūt tokio apskritai nebuvo, bet mudu su Molly

vylėmės jį būsiant bent jau tinkamu partneriu ir stipriu įpėdiniu. Jis buvo kompetentingas administratorius, turintis dvidešimties metų darbo valstybės tarnyboje patirtį, jį gerbė žinybinių įstaigų vadovai ir rėmė dauguma tarybos narių, per savo brolio nereguliariąsias pajėgas jis turėjo didelę galią ir labai gerų ryšių Bagdade. Laikėsi pasaulietinių, modernesnių, technokratinių pažiūrų, neketino perleisti provincijos nei islamistams, nei Iranui, nors dabar jam teks eiti į kompromisą su stipriais jų atstovais taryboje. Kaip ir mes, jis siekė saugumo ir ekonomikos augimo; viešai pripažinome jį esant mūsų įpėdiniu. Jis žinojo, kad po pusės metų išvyksime visam laikui, bet kol kas turime priemonių jam padėti.

Aš nepalaikiau kaimyninių provincijų koordinatorių, kurie manė, kad jų darbą žlugdo prastai apgalvoti planai, išsikeltos neapibrėžtos užduotys, nepakankami ištekliai ir negaunama parama. Nedideles mūsų komandas, neaiškų mūsų statusą ir tam tikrą izoliaciją laikiau neišvengiamais invazijos padariniais, net privalumais. Buvau išties patenkintas galėdamas dirbti nesikišant Bagdadui ar Londonui, o mūsų komanda jau buvo patyrusi, gebanti prisitaikyti, veikli, palaikėme gerus santykius su kitomis sistemos dalimis ir sugebėdavome gauti daugiau pinigų, nei pajėgėme paskirstyti ir išleisti. Jei dabar nepavyktų padėti Riyadhui sukurti funkcionuojančios provincijos, kalti būtų ne blogas organizavimas ar grandioziniai centro planai, bet veikiau neveikiantys vietos ryšiai.

Į kabinetą pasikviečiau naujai išrinktą valdytoją. Norėjau pasveikinti jį ir pirmąkart supažindinti su visomis Laikinosios koalicinės vadovybės biudžeto detalėmis ir programomis Maisane, paaiškinti, kad nuo šiol drauge spręsime, kurių projektų imtis, ir stengsimės atsižvelgti į jo pageidavimus dėl išlaidų. Pabrėžiau, kad stengiuosi išrūpinti jam didelį ir visiškai nepriklausomą biudžetą. Riyadhas tiriamai nužvelgė mane, persibraukė nuvargusį raukšlėtą veidą ir, mano nuostabai, nusišypsojęs tarė:

– Pagaliau galime pradėti.

Priminė, kad saugumo klausimas yra visų bėdų šaltinis, ir pamažu atskleidė ketinimus visiškai perimti savo žinion policiją, įsteigti slaptą žvalgybos tarnybą, uždrausti demonstracijas, suimti jį kritikavusį žurnalistą ir pašalinti iš tarybos savo oponentus sadrininkus.

Apimtas siaubo klausiausi šių įstatymus pažeisiančių užmojų, o jam baigus, atsargiai patariau verčiau telkti dėmesį į ekonomikos plėtrą, o ne saugumo klausimus. Jo veidas pasidarė abejingas, žvilgsnis įtarus. Galbūt jis prisiminė ankstesniuosius nesutarimus. Karštai užginčijo, esą, nėra prasmės būti valdytoju, jei negali užtikrinti saugumo, ir šiurkščiai atmetė visus mano kontrargumentus, palaikęs juos asmeniniu įžeidimu ar mėginimu sumenkinti jo autoritetą ir paremti jo priešus.

Pasitikėti

O nuginkluodamas valdinius, juos iškart įžeidi ir parodai, jog nepasitiki jų drąsa arba ištikimybe...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XX skyrius

Vyliausi, kad padėtis pagerės per pirmąjį bendrą naujojo valdytojo, naujosios provincijos tarybos, žinybų vadovų ir merų susirinkimą. Skirtingose provincijose sąjungininkai koordinatoriai kūrė skirtingas politines struktūras, nes Bagdadas iki šiol nebuvo apibrėžęs vietos valdininkų galių ir pavedęs jiems biudžetų. Pirmosiomis savaitėmis, kai dirbau vienas, liepiau valdininkams laikytis 1968 m. savivaldybių įstatymo. Johnas Bourne'as Nasirijoje paskelbė preliminarų naujojo Bagdado siūlymo dėl laikinų galių projektą, nors jis buvo iš esmės taisomas.* Molly norėjo, kad taryba būtų patariamoji institucija, iki Bagdadas išleis įstatymą dėl laikinųjų galių. Tačiau, kad ir kokias galias oficialiai turėjo šie valdininkai, buvau pasiryžęs „skolinti" jiems savo galias ir lėšas, iki jie taps visiškai savarankiški.

* Visi pareigas einantys vadovai buvo naujokai, turėjo įgyti patirties ir išmokti prisiimti atsakomybę. Žalioji zona norėjo suteikti vietos tarybai galių atleisti žinybų vadovus. Ilgai priešinausi šiam sumanymui, manydamas, kad tai kelias į sumaištį, prieštaravimus, korupciją ir nepotizmą. Žinybos – vienintelė funkcionuojanti valdžios dalis – buvo federalinės centralizuoto valdymo tarnybos. Tad Bagdado siūlymu tarybos nariams būtų suteiktos sporadinės galios kištis į joms nepavaldžių žinybų veiklą, kitaip sakant – galia be atsakomybės. Mano manymu, geriau būtų buvę suteikti taryboms lėšų savarankiškai tvarkyti savivaldybių reikalus. Bagdadas, regis, linko sutikti, tačiau lėšų dar nebuvo mums skyręs, o kol kas ir toliau planavo ambicingas vietos valdžios struktūrų reformas. (Aut. past.)

Mudu su Molly norėjome, kad bendruose tarybų ir žinybų susirinkimuose valdžios atstovai būtų supažindinami su žmonių problemomis. Pirmasis susirinkimas buvo skirtas švietimui: švietimo vadovas parengė pranešimą apie du šimtus mūsų suremontuotų mokyklų ir parodė brėžinius bei visų būsimų mūsų projektų kopijas. Dalyvavau tik kaip stebėtojas ir norėjau parodyti, kad nuo šiol už viską atsakinga naujoji irakiečių valdžia, todėl atsisėdau nuošaliau, stalo gale užleidęs vietą Riyadhui.

Tikėjausi, kad merai susiginčys, kur tiksliai yra šios mokyklos, ir ragins imtis mokyklų, kurioms neskyrėme dėmesio. Tačiau merai sėdėjo tylėdami, o baigus skaityti pranešimą stojosi po vieną reikalauti leidimų ginklams ir teisės perimti savo žinion vietos policiją. Nusivyliau jais. Matyt, dėl to, kad didžiąją pajamų dalį jie gaudavo iš dyzelino ir benzino juodosios rinkos kontrolės per savo vietines degalines, ginklai jiems buvo mielesni nei mokyklos.

Paskui jie pradėjo kritikuoti Koaliciją. Naujasis Ali Al Šarki miesto meras, užėmęs mano bičiulio „pusmerio“ vietą po jo nužudymo, – galbūt iš tikrųjų tai buvo jo darbas, – užriko:

– Nieko dėl mūsų nepadarėte. Provincijoje net naftos neturime.

Provincijos valdytojas atsisukęs į mane paprašė atsakyti. Atsakiau, kad pretenzijas turėtų reikšti nebe man, o Naftos ministerijai.

– Bet ką jūs nuveikėte? – neatlyžo meras.

Nenoriai paaiškinau, kad iš Šveicarijos ką tik atsivežėme naujų siurblių.

– Kaip visuomet seidas Rory žada, – atsakė tas. – O kada gi jie bus sumontuoti?

– Jie jau sumontuoti, o naftos perdirbimo gamykla iš vieno galono pagamina daugiau tinkamo naudoti kuro nei kuri kita perdirbimo gamykla Irake...

– Naftą tepaminėjome kaip pavyzdį, – atšovė provincijos valdytojas. – Tarybos nariai, prižadu, kad kai seidas Rory ir Laikinoji koalicinė vadovybė išvyks, galėsime dirbti.

– Seidai Rory, pustrečio tūkstančio darbo vietų programos nepakanka, – pasakė šeichas Rahimas. – Daug žmonių iki šiol neturi darbo.

– O jei padidintume policininkų skaičių? – paklausė dvasininkas Abu Mustafa.

– Reikia daugiau mokyklų Al Keire, – pasakė Al Keiro meras.

– Išgrįsti kelius Beni Hašime – Beni Hašimo žmonės kelia riaušes, jūs nieko dėl mūsų nedarote, – papriekaištavo seidas Issa, jaunasis meras, pas kurį viešėdamas lankiausi Pelkynų arabų mudifuose, stovinčiuose Beni Hašime.

Vakar jis sėdėjo mano kabinete, maloniai kalbėjo ir dėkojo už įdarbinimo programą Beni Hašime ir už jo žmonėms duotą užsakymą pastatyti naują mudifą Amaros centre.

– Mūsų atlyginimai tiesiog pasityčiojimas, – dabar kalbėjo jis. – Neturėtume dirbti už ačiū.

Nors algos jau buvo mokamos, rajono tarybos nariai gaudavo tik šešiasdešimt dolerių per mėnesį – mažiau, nei mokėdavome nekvalifikuotiems mūsų darbo programos dalyviams.

– Sutinku, – atsakiau, – iškėliau šį klausimą žinyboje. Laukiame jos atsakymo.

– Melas, – pasakė šeichas Rahimas, buvęs mano sąjungininkas. – Kalbėjau su žinybos atstovais. Jie sako, kad laukia jūsų.

– Nesuteikiate mums galių, – papriekaištavo kitas meras. – Neišduodate tapatybės kortelių, leidimų ginklams. Neapibrėžiate nei mūsų, nei provincijos valdytojo galių, leidžiate plėšikams siautėti gatvėse...

Pasibaigus susirinkimui, valdytojas pasikvietė mane kavos. Tokį kvietimą gavau pirmą kartą. Jis parodė prie vartų susirinkusią minią ir paklausė, kodėl jos neišvaikau. Atsakiau, kad tai kariškių

reikalas, ir pasiūliau aptarti šį klausimą su britų generolu, kuris kaip tik tą dieną pas mus lankėsi.

– Savo nuomonę pasakiau, – niekinamai atsakė jis. – Jei nenorite į ją atsižvelgti, jūsų reikalas.

Po susitikimo alternatyviosios tarybos lyderis pasivedė mane į šalį. Jis pasakė nepaklusęs kankinio Sadro valdybos įsakymui atsisakyti narystės taryboje ir nutraukęs visus ryšius su Muqtada.

– Pasakiau jiems, kad jei turiu rinktis tarp seido Hassano ir panelės Molly, renkuosi panelę Molly.

Esą, susimokęs su Sadro valdyba jis norėjo pasiglemžti valdžios lėšas, bet dabar dėl to gailisi ir ketina viešai prisipažinti. Jis patikino mane, kad Sadro valdyba netenka paramos ir kad jam pasitraukus ji bus bejėgė. Buvau labai patenkintas, kad mums pavyko įtraukti jį į tarybą, bet abejojau, ar jis tikrai galės išsižadėti savo rėmėjų, ir svarsčiau, ar prisidėdamas prie mūsų nebus visiškai praradęs pasitikėjimo. O kaip elgsis pati taryba?

Vakare Riyadhas paprašė manęs penkiasdešimties dolerių įsistiklinti langui, išdaužtam per paskutinę demonstraciją. Nors pats buvo valdytojas, per mėnesį gaudavo tik keturis šimtus penkiasdešimt dolerių, o Bagdadas iki šiol nenorėjo leisti provincijų valdytojams patiems tvarkyti lėšų. Jis negalėjo ne tik vykdyti projektų ar samdyti darbuotojų, bet ir net pieštukų nusipirkti. Gailėdami mažytės pinigų sumelės – kelių tūkstančių dolerių per mėnesį, turint galvoje šimtus milijardų, išleistų invazijai, – atstūmėme nuo savęs svarbiausius savo partnerius ir įpėdinius. Dar spalio mėnesį, kai dirbau vienas, būčiau surizikavęs ir iš mūsų lėšų jam skyręs po du tūkstančius dolerių per mėnesį bei pasakęs: „Kam einate pas mane tokiu reikalu? Jūs provincijos valdytojas. Imkite pinigus, elkitės su jais kaip tinkamas: pirkite saldumynus lankytojams, taisykite savo automobilį, stiklinkit langus." Tačiau dabar buvau ne vienas. Laikinosios koalicinės vadovybės finansiniai nuostatai neleido mokėti

algų ar skirti lėšų valdininkams, šie pinigai buvo skirti statyboms ir įrangai. Jei būtume sulaukę finansinių pažeidimų inspekcijos, atsakyti būtų tekę Molly.

Tad dėl šio reikalo pasibeldžiau į finansininko duris. Jis suirzęs pakėlė akis nuo klaviatūros:

– Prašau?

– Ar galėčiau gauti penkiasdešimt dolerių provincijos valdytojo langui įstiklinti?

– Ar jis neturi tam lėšų?

– Ne, – atsakiau, – pagal 1968 m. savivaldybių įstatymą...

– Penkiasdešimt dolerių langui atrodo baisiai didelė suma, – nutraukė jis. – Ar tikrai žinote, kad tiek reikia?

Išėjęs lauk susiradau irakietį inžinierių ir jo paklausiau, kiek kainuoja vienas langas.

– Trisdešimt penkis dolerius, – atsakė jis.

Vėl grįžau atgal.

– Paklausiau irakiečio inžinieriaus. Jis sakė, kad penkiasdešimt dolerių už langą tinkama kaina.

– Na, bet dabar jis jų negaus. Aną savaitę valdytojas su mumis elgėsi labai įžūliai. Pasakykite, kad gaus juos kitą savaitę, – ir vėl įsmeigė akis į klaviatūrą.

Grįžau į savo kabinetą, ištraukiau penkiasdešimt dolerių iš savo kišenės ir padaviau valdytojui. Riyadhas piktai įsikišo juos į kišenę.

Iš Bagdado atvyko amerikiečių demokratijos ekspertas „ugdyti vietos tarybos kompetencijos". Ant baltos lentos nupiešė paverstą ovalą, vaizduojantį tarybą, o po juo – keturias vertikalias pailgas figūras, vaizduojančias pakomitečius.

– Jis piešia šunį, – pasakė vienas šeichas.

– Gal mes mokinukai? – paklausė kitas.

– Mes – sena civilizacija, – pasakė vienas dvasininkas, – o jie elgiasi su mumis, kaip su Kongo kanibalais.

– Štai – jūsų naujoji demokratija, – pradėjo demokratijos ekspertas. – Tokių kaip jūs esu sutikęs ir anksčiau. Ir Kambodžoje, ir Rusijoje, ir Nigerijoje.

Paminėjus Nigeriją, du šeichai išėjo lauk.

Naujasis viršininkas

...kaip tam, kad išliktų geri papročiai, reikia įstatymų, taip ir tam, kad būtų laikomasi įstatymų, reikia gerų papročių.

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XVIII skyrius

Išties niekas taip nesiutino valdytojo, kaip naujojo policijos viršininko klausimas. Senosios santvarkos laikais valdytojas – kuris paprastai būdavo generolas ir Husseino giminaitis – skirdavo policijos viršininką ir prižiūrėdavo saugumą. Tačiau Abu Rashido žmogžudystė mus pamokė, kad pavojinga skirti prieštaringos reputacijos viršininką, remiamą tik vienos grupuotės. Norėdami gauti didesnę paramą, padedami britų policijos patarėjo sukūrėme „pažangią" sistemą – policijos viršininkas turėjo būti renkamas bei skiriamas vietinio visuomenės saugumo komiteto ir būti jam atskaitingas.

Sulaukėme šimto dvidešimties paraiškų visuomenės saugumo komitetui, jas išanalizavome drauge su Molly, padedami pulkininko. Mums pavyko įtraukti iškilųjį Sudano genties šeichą, nepatekusį į tarybą, bet nesugebėjome įtikinti prisidėti Irako Dawos grupuotės atstovo. Įžeidėme demonstracijoms vadovavusius seidą al-Musawi ir seidą Wathiqą atmetę jų kandidatūras, įžeidėme ir islamistus pareikalavę, kad valdytojas, o ne Abu Miriamas, vadovautų susirinkimams, taip pat įžeidėme valdytoją pasakę, kad visas komitetas, o ne jis vienas, turi skirti ir kontroliuoti policijos viršininką, ir įžeidėme komiteto narius apribodję jų galias. Sadrininkų nė nemėginome įtraukti.

Visa šio visuomenės saugumo komiteto sistema neturėjo teisinio pagrindo – kaip kad vis primindavo naujasis valdytojas. Pagal

konstituciją provincijos taryba negalėjo prižiūrėti policijos. Bagdadas norėjo, kad policijos viršininkai būtų centralizuotai skiriami Vidaus reikalų ministerijos, o tokio dalyko, kaip visuomenės saugumo komitetas, nebuvo jokioje kitoje provincijoje. Trumpai tariant, sukūrėme jį remdamiesi neįprastu Britų policijos komiteto modeliu.

Penkiolika vyrų – visi turintys karinės arba tarnybos policijoje patirties – kandidatavo į policijos viršininko postą. Kiekvienas surašė ilgiausią policijos darbo planą ir pateikė mums išnagrinėti, šeši buvo pakviesti pokalbio į komitetą. Po galutinio balsavimo liko trys kandidatai: brigados generolas Sabihas, senasis policijos viršininkas su šilkinėmis kojinėmis, mūsų nuostabai, dabar remiamas Pelkynės Princo grupuotės (matyt, Princas pamiršo prieš du mėnesius priešinęsis jo paskyrimui ir išvadinęs jį „varganu baathistu“), pusamžis teisėjas, jaunystėje tarnavęs policijoje ir vienų laikomas narsiai principingu, o kitų – ypač korumpuotu, bei Abu Maythamas, visuomet juodai vilkintis Badro vadas, kurio neįtraukėme į provincijos tarybą.

Pastarasis – islamistas, Irane praleidęs daugiau kaip dešimtmetį, per Badrą bendradarbiaujantis su Revoliucijos gvardiečiais – tvirtino tarnavęs Husseino armijoje specialiųjų pajėgų karininku ir buvęs atleistas dėl politinio pasipriešinimo Husseinui. Patikrinus kario asmens bylą, paaiškėjo, kad jis tarnavo Logistikos valdyboje ir kad dėl nepaklusnumo ir pasišalinimo be leidimo jam buvo laikinai neleista eiti pareigų. Pulkininkas pavadino jį „specialiųjų pajėgų G3 pieštukų rūpybos specialistu“. Vis dėlto jis buvo charizmatiškiausias ir labiausiai savimi pasitikintis kandidatas. Žmonės prijautė jam, mat neįtraukėme jo į provincijos tarybą, nors provincijoje jis buvo vienas įtakingiausių asmenų, be to, neseniai jo sūnus, žaisdamas su pistoletu, netyčia nusišovė. Taip pat žmonės norėjo, kad atsirastų atsvara provincijos valdytojo ir Pelkynės Princo grupuotei. Tad Abu Maythamas gavo daugiau balsų nei kiti kandidatai.

Bagdadui pateikėme visų trijų pavardes, pridėjome komiteto raštus, paaiškinome balsavimo rezultatus ir po savaitės sužinojome, kad vidaus reikalų ministras patvirtino Badro vado ir buvusio „pieštukų rūpybos specialisto“ kandidatūrą. Provincijos taryba patvirtino vidaus reikalų ministro pasirašytą raštą, kuriuo Abu Maythamas buvo skiriamas į policijos viršininko pareigas, ir viešai paskelbė jį naujuoju policijos viršininku. Tai reiškė, – kaip klykdamas aiškino provincijos valdytojas, – kad saugumo aparato kontrolę perima su Iranu susijusios Badro brigados. Molly nerimavo, ji priminė, kad viena priežasčių, dėl kurių prieš dvi savaites atsisakėme į tarybą įtraukti Abu Maythamą, esą jo ryšiai su Iranu, tačiau sutiko, kad neturime kito pasirinkimo, kaip tik pritarti šiam paskyrimui. Jei Abu Maythamo išrinkimas būtų vetuotas, jo nereguliariosios pajėgos – dabar jau galingesnės už policiją ir įpykusios dėl Riyadho išrinkimo – būtų metusios iššūkį provincijai. Ką gi, naujasis viršininkas, pasitelkęs oficialias priemones, galėtų panaudoti Badro jėgas saugumui atkurti, na, o provincijos valdytojas, Koalicija ir visuomenės saugumo komitetas sudarytų jam atsvarą.

Užtruko laiko, kol Abu Maythamas gavo uniformą, – standartinė uniforma jam buvo per maža, tad teko pasikviesti siuvėją iš Bagdado, – tačiau darbo ėmėsi nedelsdamas ir baigiantis pirmai savaitei surengė sėkmingą reidą į ginklų turgų Al Amaroje. O Riyadhas ir Princas vidaus reikalų ministrui išaiškino, kad Abu Maythamas esąs Irano šnipas, ir įtikino jį atšaukti savo sprendimą bei išsiųsti kitą skiriamąjį raštą naujam policijos viršininkui iš Bagdado. Šis sprendimas metė tiesioginį iššūkį šiitų politinėms partijoms, provincijos tarybai, patvirtinusiai policijos viršininko paskyrimą, Koalicijos pajėgoms ir mums. Molly tuojau pat parašė gerai jos pažįstamam Bremerio pavaduotojui, o aš parašiau serui Jeremy Greenstockui, britų įgaliotiniui Bagdade. Bremeris surengė susitikimą su vidaus reikalų ministru.

Kai numatytasis viršininkas atvyko iš Bagdado ir pamėgino įeiti į pagrindinę policijos nuovadą, beregint buvo apsuptas policininkų, grasinančių jį nužudyti. Abu Maythamas neleido jo į savo kabinetą, bet didžiadvasiškai leido saugiai pasišalinti. Numatytasis viršininkas prieglobstį rado britų karo stovykloje. Vakarais eidavau su juo pasivaikščioti ir sužinojau, kad jis yra išsilavinęs bagdadietis, labai nusistatęs prieš Pelkynų arabus ir „laukines provincijas", kaip Maisanas. Sutikdamas eiti šias pareigas labai dvejojo, o dabar trokšte troško keliauti namo. Pasakė, esą, mielai atiduodąs Abu Maythamui šį postą, iškeikė visus: ir Pelkynės Princą, ir islamistus, ir grįžo į Bagdadą.

Britų generolas pareiškė, kad tvirtina Abu Maythamo kandidatūrą remdamasis savo galiomis užtikrinti saugumą. Bremerio pavaduotojas, paragintas Molly telegramos, apsilankė pas vidaus reikalų ministrą ir liepė nebesipriešinti Abu Maythamo paskyrimui – ryžtingas žingsnis, žengtas tuo metu, kai pradėjome perduoti galias Irako valdžiai. Vidaus reikalų ministras nusileido, bet atsisakė atsiųsti kitą Abu Maythamo paskyrimo raštą, tad per kitus dvylika mėnesių Abu Maythamas policijos viršininko pareigas ėjo neturėdamas oficialaus paskyrimo, o provincijos valdytojas, jautęsis išduotas ir vis bejėgiškesnis, atsisakė turėti su juo reikalų.

Pavedžiau vienam civilinių reikalų pareigūnui renovuoti senąjį dengtą osmanų laikų turgų miesto centre. Jis ištyrinėjo vietą, pasitarė su krautuvininkais ir pasiūlė išlyginti grindinį, įrengti nuotekų sistemą ir šiuolaikinę turgaus išorės apdailą pakeisti tradicinėmis plytomis. Aš norėjau pastatyti turgaus vartus: Laikinosios koalicinės vadovybės dovaną Amarai, išliksiančią visam laikui – bent vieną ilgalaikį mūsų pėdsaką. Aptarėme šį klausimą su provincijos valdytoju, prirodėme jam tradicinių turgaus vartų nuotraukų – nuo Egipto iki Kuveito, ir pasiūlėme surengti konkursą jiems suprojektuoti. Kitą dieną valdytojas grįžo nešinas projektu – betoninė arka būsianti padengta šiuolaikinėmis ryškiomis vonios plytelėmis ir lempučių

girliandomis. Vėl teko rinktis, ar leisti valdytojui veikti. Atmetėme jo pasiūlymą. Vartai taip ir liko nepastatyti.

Princas daugiau laiko leido Bagdade dalyvaudamas valstybės politikoje. Tačiau vieną vakarą, man vakarieniaujant Ahmedo namuose, įžengė Princas. Maloniai šypsodamas ir švelniai susirinkusiųjų teiraudamasis apie jų sveikatą, ant kojų sukėlė visą kambarį.

Paskui vyko šokiai, o kai pašokau ir aš, jis pamojo man prieiti, nusisiautė nuo pečių šilkinį auksu siuvinėtą apsiaustą ir įteikė man. Aš jį užsisiaučiau, tada jis pasiuntė namo atnešti viso drabužių rinkinio ir įteikė jį man. Likusį vakarą sėdėjome greta kits kito su apdarais.

Kai Princas sužinojo, kad esu perkeliamas į Nasiriją, surengė vakarėlį mano išvykimui atšvęsti. Manęs nekvietė. Sužinojau jį sakius svečiams, jog buvau didžiausia jo kliūtis į valdžią Maisane, kad man išvažiavus galėsiąs laisvai valdyti, o mano išvykimas išgelbėsiąs provinciją nuo iraniečių. Tada jo nusiskundimas mane pamalonino, didžiavausi atsvėręs Princo įtaką.

Bet dabar, galvodamas apie savo darbą Amaroje, prisimenu ne įgyvendintus projektus – ne du šimtus suremontuotų mokyklų, dešimt tūkstančių sukurtų darbo vietų, ne kaimo vietovių atkūrimo programą, užtvankas, elektros tiekimą, bendradarbiavimą su žinybomis, ne pusiausvyros išlaikymą tarp skirtingų grupuočių, kuriant naująją provincijos tarybą, ar stipraus policijos viršininko paskyrimą, bet prisimenu, kaip susidorojome su sausio mėnesio demonstracija.

Mirtis prie būstinės sienų

Taigi kad valdiniai būtų vieningi ir paklusnūs, valdovas neturi bijoti, jog bus apkaltintas žiaurumu. Kelis kartus panaudojęs smurtą, jis pasielgs daug gailestingiau nei tie, kurie dėl perdėto gailestingumo leidžia įsigalėti netvarkai, sukeliančiai skerdynes ir plėšikavimą...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XVII skyrius

2004 M. SAUSIO 9–11 D.

Sausio pradžioje gatvėje, skiriančioje provincijos valdytojo būstinę ir mūsų valdybą, susirinko plakatais mojuojanti minia, skanduodama „Mirtis valdytojui". Daug demonstrantų buvo iš Beni Lamo – valdytojo genties Albu Muhammado varžovai, jie protestavo, iš dalies pagrįstai, kad Riyadhas įdarbina savo giminaičius. Demonstracijos vadovai taip pat sakė, esą, jiems buvo pažadėta aštuoni tūkstančiai darbo vietų naujosiose Irako civilinės gynybos pajėgose. Demonstracija atrodė kaip didesnė ankstesniųjų protestų versija. Kai kas iš minios mums šypsojosi ir mojavo, bet dauguma žiūrėjo į provincijos valdytojo pastatą. Minios pakraštyje buvo žurnalistų.

Policininkai neturėjo patirties, kaip valdyti minią, be to, dar nebuvo atsipeikėję po žmogžudystės ir nepavykusio maišto bei grumtynių dėl policijos viršininko pareigų. Riyadhas, apsupęs save atskilusia policijos grupuote, – kurią papildė gentainiais, prisidėjusiais prie šimto Abu Rashido giminaičių, – reikalavo, kad nedelsdami ištuštintume aikštę ir įvestume komendanto valandą. Turbūt taip būtų pataręs britų kolonistų administratorius, bet mes kaip tik šito ir nenorėjome daryti. Šiek tiek prijautėme miniai, o

mūsų simpatijos valdytojui menko. Dabar kiekvienas susitikimas su juo virsdavo konfrontacija. Jam neberūpėjo lankytis pas mus, kad aptartų plėtros klausimus, jo metami kaltinimai žurnalistams ir konkurentams politikams skambėjo vis paranojiškiau, be to, jis nepraleisdavo nė vienos progos viešai pareikšti, esą, tik gaištame laiką. Demonstracija buvo pusiau teisėtas susibūrimas, neturėjome jokio noro prievarta jos vaikyti, juo labiau žurnalistų akivaizdoje. Lengviau atsidusome, kai tą popietę minia išsiskirstė be jokių incidentų.

Kitą dieną minia susirinko vėl, ir Riyadhas vėl atėjo prašyti ją išvaikyti.

– Ši minia turi teisę į susirinkimo ir žodžio laisvę, – atsakėme jam, – atvykome čia ne Husseino laikų grąžinti, – ir dar pompastiškai bei idiotiškai pridūrėme: – Pone valdytojau, Britanijoje prie parlamento dažnai demonstruoja dešimt tūkstančių žmonių.

– Čia Irakas, ne Britanija, – atsakė Riyadhas. – Jie neišmano, kas yra taiki demonstracija, turite juos išsklaidyti.

Mums atsisakius tą padaryti, jis grįžo į savo būstinę.

Keli berniukai pradėjo svaidyti akmenis. Tarp valdytojo sargybos ir minios stovėjo senas vyriškis su dviračiu, jis aiškiai buvo niekieno pusėje, tik žiūrėjo. Minia tradiciškai ūkė, skandavo ir švilpė. Vienas vyras iškėlė Husseino portretą, kitas jį parbloškė, trečias suriko pulti politines partijas, bet kažkas partrenkė ir jį.

Valdytojas buvo pradėjęs statyti sieną apie savo būstinę, tad gatvėje mėtėsi plytų, puikiai tinkamų laidyti. Vienas kitas minioje buvo apsirišę veidus, bet dauguma nesistengė nuslėpti, kas esą, – seidas Wathiqas al-Battatas išdidžiai vaikštinėjo priešais minią apsitaisęs dvasininko apdarais ir turbanu, buvęs fedajinų bloko lyderis kalbėjo mobiliuoju telefonu, o vieną vyrą su dailia barzda ir raudona kufija aplink kaklą pažinau esant iš vienos alternatyviųjų Sadro tarybų. Mūsų žvilgsniai susidūrė ir jis man piktai mostelėjo: akivaizdu, kad, provincijos taryboje tris vietas suteikdami alternatyviosioms

taryboms, jų nenumaldėme. Laimei, nedalyvavo niekas nei iš mūsų įžeistųjų genčių, nei iš Irano partijų. Kai Molly paprašė su Iranu susijusių politikų liepti žmonėms skirstytis namo, jie, pamėginę tą padaryti, buvo apmėtyti plytomis. Tačiau Riyadhas tvirtino, kad minią papirko iraniečiai.

Šalia manęs stovėjo žemesniojo rango britų karys, tarnavęs Šiaurės Airijoje.

– Pradėčiau šaudyti iš to bokšto, tai tik skylės iš jų liktų, – piktai pasakė jis.

Įsivedžiau kelis demonstrantų lyderius – vargingus vyrus, avinčius sportiniais bateliais, – išklausyti jų nusiskundimų. Vienas reikalavo, kad valdytojas atsistatydintų, kitas pasveikino savo „brolius iš Ramadi" nužudžius amerikiečius. Atsakiau jiems berdamas žodžius:

– Ką norėtumėte matyti valdytoju? Save? Jus? Ir kuriam laikui? Iki rytoj susirinks kita minia?

Kol vertėjas klupdamas vertė mano žodžius, sutratėjo kulkosvaidis, demonstrantų vadus pavedžiau gilyn į pastatą, ir jie sumišę liko stovėti, apsupti mūsų civilių darbuotojų.

Išėjęs laukan sužinojau, kad vienas demonstrantas, išbėgęs į priekį, metė kažkokį daiktą ir spruko šalin, tas sprogo jam už nugaros. Provincijos valdytojo apsaugos pajėgos atsitraukė, minia plūstelėjo pirmyn, ir privati valdytojo policija paleido ugnį, kai kurie šaudė tiesiai į minią. Buvo sužeista apie dvidešimt vyrų, du demonstrantai žuvo prie mūsų būstinės vartų. Jie buvo pirmi žuvusieji per demonstraciją man esant provincijoje.

Drauge su Molly nedelsdami susitikome su pulkininku ir liepėme valdytojui bei jo pajėgoms keliauti namo. Buvome pašiurpę, kad jis apšaudė minią. Britų kariai sutiko sergėti valdytojo būstinę; kartkartėmis, suglaudę į eilę policininkų skydus, jie nerangiai paėjėdavo pirmyn, slegiami neperšaunamųjų liemenių bei odinių per klubus perjuostų diržų svorio, ir atstumdavo minią atgal prie

sankryžos. Bet daugiausia stovėjo ramiai, visą ilgą pavakarę. Stebėjau tris jaunus kareivius: jie stovėjo vieni už savo plastikinių skydų atsigręžę gal į tūkstantį vyrų, kurių dažnas laidė į juos akmenis. Stovėjo kantriai ir ilgai, neatsitraukdami nė per colį, o aplink kaupėsi akmenų krūva.

Tada keli jauni vyrai prie turgavietės kampo vėl pradėjo svaidyti savadarbes granatas. Berniukas su raudona striuke ir vyras su apdriskusia liemene bei baltu turbanu energingai mojavo rankomis ir šūkčiojo po kiekvieno sprogimo. Du iš tų kareivių buvo sužeisti sprogus granatoms. Vienas irakietis su mėlynu paltu, nemojuojantis ir nešūkčiojantis kaip kiti, vis išlįsdavo iš už kampo ir sviesdavo granatą. Mačiau, kaip jį nušovė kariškis snaiperis, pataikė į galvą.

Akimirką po šūvio vyrai metėsi į šalutines gatves. Sugrįžo dar gausesni būriai. Dabar kariai šaudė plastikinėmis kulkomis, trys šimtai penkiasdešimt karių. Nemačiau, kad kuris būtų nesusivaldęs ar ką užsipuolęs. Tačiau tą dieną žuvo mažiausiai penki irakiečiai – beveik visi netoli mūsų vartų.*

Vakarop minia pradėjo skirstytis namo, o kariškiai ėmė „mažinti įtampą“ – sumažino karių skaičių vietovėje: kariai buvo išskirstyti provincijoje, todėl jiems reikėjo grįžti į stovyklą pailsėti. Netrukus sutemus Molly ir aš sulaukėme skambučių. Abu Mustafa pranešė, kad įsigavusi į provincijos valdytojo būstinę minia plėšia ją. Molly paprašė, kad paskambinčiau pulkininkui ir jam tai praneščiau. Tas patikino mane, jog apsirinku, kad pastatas visiškai jo vyrų žinioje. Po pusvalandžio Abu Mustafa vėl paskambino pasiteirauti, ko ėmėmės siekdami apsaugoti pastatą, ir dar pranešė, kad minia apkrausto ligoninės vaistinę gretimoje gatvėje. Jo teigimu, britų kariai stovi ir

* Tačiau po dvejų metų, 2006-aisiais, buvo išplatintas vaizdo įrašas, tikriausiai darytas demonstracijos dieną, kuriame buvo matyti, kaip britų kariai tempia irakiečius iš minios ir juos muša. Vaizdai apkeliavo visą pasaulį, o tiems kareiviams buvo surengtas karo teismas. (Aut. past.)

leidžia išsinešti baldus. Pulkininkas pasakė šito pasiteirausiąs kuopos vado ir paskambinęs patikino, kad tai tesą gandai.

Kai man paskambino iš priemiesčio elektros pastotės pranešti, kad ji yra apgulta ginkluotų vyrų būrio, paskambinau į operacijų centrą. Jie atsakė, kad jų kariai ką tik perskrido sraigtasparniu virš pastotės, ten nebuvę matyti jokio susišaudymo. Tada vėl paskambinę iš pastotės man pranešė, kad ginkluoti vyrai įsilaužė į aplinkinius pastatus. Vieno kuopos vado paprašiau nusiųsti patrulius. Manau, įkyrėjau kariškiams savo skambučiais.

Kai vakare grįžau į stovyklą, šaltas lietus skriejo per cementinius gyvenamuosius korpusus ir beldė į plastikines išmontuojamųjų tualetų sienas. Pasvirę prieš vėją, apsisiautę neperšlampamais apsiaustais, kareiviai būreliais žygiavo valgyklos link.

Kliova

Neapykantą valdovas užsitraukia tada, kai yra laikomas nepastoviu, lengvabūdžiu, išlepusiu, silpnadvasiu ir neryžtingu; šito jis turi saugotis kaip povandeninių uolų...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XIX skyrius

Kitą rytą kitapus mūsų teritorijos sienos radome 62 mm minosvaidžio šaudmenį. Centrinei įstaigai parašiau elektroninį laišką, kuriame paaiškinau, kad Molly, pulkininkas ir aš susitikinėjome su minios lyderiais. Baigdamas parašiau: „Daugių daugiausia penkių šimtų žmonių minia neatskleidžia aštuonių šimtų penkiasdešimties tūkstančių provincijos gyventojų nuomonės.“

Parašęs šį optimistinį sakinį, kartu su Molly ir keliais kovinės grupės majorais nuėjau į valdytojo pastatą kitapus gatvės. Dienos šviesoje pamatėme išdaužytus langus, išspardytas duris ir pasigedome visos kompiuterinės įrangos bei baldų ne tik valdytojo pastate, bet ir kitapus gatvės esančioje klinikoje ir naujoje provincijos tarybos būstinėje.

Paklausiau kuopos vado, kaip tai nutiko, jei britų kariai saugojo pastatą. Jis priminė man, kad aną popietę jo kareiviai buvo rimtai sužeisti, ir pasakė neturėjęs noro veltis į valdytojo ir žmonių rietenas. Taip pat nenorėjęs eskaluoti padėties, įsigyti nereikalingų priešų ir užtraukti sąjungininkams dar didesnės nemalonės dėl irakiečių aukų. Dar pridūrė, kad, jo manymu, britų visuomenė ir politikai nesuprastų, kam reikia aukoti karių gyvybes ginant kažkokį turtą. Daugiau neturįs, ko pridurti, neketinąs teisintis civiliui dėl kariškių sprendimo.

Radome provincijos valdytoją savo kabinete, jis sėdėjo prie savo sunkaus stalo – kuris veikiausiai buvo per didelis, ir plėšikai jo neišsinešė – įsmeigęs žvilgsnį į vėl išdaužytus langus, apsuptas daugumos provincijos tarybos narių. Bent sykį Princo grupuotė ir islamistai susėdo kartu. Tačiau alternatyviosios tarybos vadų kambaryje nebuvo.

Kažkas garsiai skaitė demonstrantų parengtą brošiūrą, pasirašytą alternatyviųjų tarybų:

> „Smerkiame baathistų nusikaltimus, per taikią demonstraciją jie nužudė nekaltuosius, gynusius savo įstatymines teises. Paviešinsime vardus žmonių, įvykdžiusių šį bailų nusikaltimą, ir atiduosime juos teisingumui. Koalicija uzurpavo visas teises... Savo kūnus paversime sprogmenimis, sukrėsiančiais senąją britų karalystę.
>
> Reikalaujame darbo vietų, elektros, paleisti Pelkynės Princo nereguliariąsias pajėgas, naujų rinkimų, kuriais būtų paskirtas naujas valdytojas, ir kad toliau paminėti asmenys būtų atiduoti teisingumui.“

Lape buvo įrašyti Pelkynės Princas ir provincijos valdytojas.

– Tie žmonės šneka, kas pakliuvo, – pasakė valdytojas įsitempusiu, tyliu ir pavargusiu balsu. – Net tarpusavyje dėl nieko nesusitaria. Nuoseklių reikalavimų iš jų nesulauksi. Paskelbiau nepaprastąją padėtį, – kalbėjo jis. – Atleidau dabartinį policijos viršininką, pats perimsiu jo pareigas. Iškviečiau į miestą Irako civilinės gynybos korpusą. Daugiau nebus leidžiama rinktis jokiai miniai.

Kieme suskambęs skandavimas patvirtino, kad apie šimtą penkiasdešimt demonstrantų vėl susirinko prie vartų, ir veikiausiai nebegalėsime išeiti. Per šauksmus ir kitų kalbas buvo sunku išgirsti tylų valdytojo balsą. Palaukėme, kol jis viską pasakė, o tada kartu su Molly priminėme, kad jis neturi galios atleisti policijos

viršininko, kviestis Irako civilinės gynybos korpuso ar drausti demonstracijų.

– Tuomet atsistatydinu iš valdytojo pareigų. Kokia prasmė būti valdytoju. Neturiu galių, – jis buvo labai įpykęs.

Mano kolegos kariai ir toliau laikėsi nuomonės, kad valdytojas, apšaudęs minią, pasielgė neadekvačiai, o mes parodėme gerą pavyzdį, susitvardėme ir neleidome kilti įtampai. Tačiau kambaryje esantiems irakiečiams atrodė kitaip. Jie manė mus neatlikus savo pareigų – mes neišvaikėme minios, tad buvome tiesiogiai atsakingi už penkių žmonių žūtį ir miesto išplėšimą.

– Demonstracija yra apgalvotas sąmokslas, – pasakė Abu Muslimas.

Abu Ahmedas tvirtino, esą, vieną jam žinomą asmenį Saddamo Husseino agentas papirko penkiais šimtais dolerių, kad prisidėtų prie demonstrantų. Abu Mustafa reikalavo suimti jauną dvasininką seidą Wathiqą, kaip „pavojingą revoliucionierių", o dar prieš dvi savaites abu sėdėjo mano kabinete.

– Britų kariškiai tyčia mėgina sukiršinti provincijos tarybą bei žmones ir sukelti pilietinį karą, – sušuko šeichas Rahimas. – Britai atsakingi už viską, kas nutiko. Plėšimus vykdė britų kariai – jie patys išspardė duris. Ir išvogė kompiuterinę įrangą.

Atėjo mano eilė pademonstruoti, kad esu įpykęs. Taip elgiausi iš dalies dėl britų majoro, norėdamas įrodyti, kad ir toliau palaikau kariškius, nors anądien jį kritikavau:

– Matėte, kaip garbingai ir santūriai elgėsi kariai visą popietę, kai jūsų policija apšaudė minią. Ir sakote, kad jie vagys?

Visus susirinkusiuosius įpykdė mano tonas, nors jie ir nesuprato, ką sakau.

– Kaip tuomet paaiškinsite batų žymes ant durų? – paklausė šeichas Rahimas. – Galiu parodyti jums žymes ir nuotraukas – tai britų karių batai.

Nežinojau, kaip buvo, bet spėjau:

– Jei taip nutiko, nors neturiu jokio pagrindo manyti, kad taip buvo, kareiviai norėjo apieškoti užrakintus kambarius arba rinkosi stebėjimo postus. Įrangos jie nevogė.

– Seidas Rory rodo esąs supykęs ir mano, kad išsigąsime, – suriko šeichas Azizas. – Jis mūsų neįbaugins. Nepripažįstame jo okupacijos, – ilgą laiką šeichas Azizas atrodė mūsų šalininkas.

Tarybos nariai buvo įtūžę, kad neapsaugojome pastato. Jų lauktas autoritarinis atsakas – jiems, kaip ir senųjų laikų kolonistams administratoriams, atrodęs visiškai suprantamas – mums toks neatrodė. Apie kai kurias priemones mums buvo sunku net pagalvoti. Kiek beginklių žmonių buvome pasirengę nušauti gindami žinybinį pastatą? Ar buvome pasirengę aukoti kareivius vaikydami demonstraciją? Arba nuo plėšikų gindami provincijos valdytojo būstinę?

Dešimt mėnesių buvo praėję nuo plėšimų Bagdade, labai pakenkusių Koalicijos reputacijai, – nuo negandos, dėl kurios dauguma analitikų kaltino prastą pasirengimą, nepakankamą karių skaičių ir netinkamą vadovavimą. Tačiau Amaroje, kur galėjome apgalvoti veiksmų planą, kur turėjome ne vieną mėnesį pasirengti ir daug labai kvalifikuotų bei patyrusių valdyti minias karių iš Šiaurės Airijos, vėl įvyko plėšimai; taip nutiko iš dalies dėl to, jog nuosavybę laikėme ne tokiu svarbiu dalyku, kaip gyvybė, taip pat todėl, kad negalėjome tiksliai pasakyti, kokioms aplinkybėms esant ryžtumės aukoti irakiečių arba savo karių gyvybes. Okupacija nėra mokslas, o tikras menas, kurio galima išmokti tik per patyrimą.

Galiausiai valdytojas perėjo prie esminio reikalo:

– Kodėl gi jūsų kariai neapsaugojo šio pastato nuo minios? Išsiuntėte namo mano saugumo pajėgas, paleidote mano policininkus ir prisiėmėt atsakomybę už pastatą. Tai kaip įleidote minią ir leidote viską išvogti?

Vienas iš mūsų atsakė:

– Valdytojau, galbūt geriau, kad išvogta šiek tiek kompiuterinės įrangos, nei nušauta dar daugiau žmonių.

– Ką jūs kalbat? – paklausė jis. – Argi leistumėt tokiai bandai brautis į savo būstinę ir vogti kompiuterius?

Neturėjome, ką atsakyti. Žinoma, būtume nušovę kiekvieną, mėginantį laužtis į mūsų pastatą. Provincijos valdytojas iš to susirinkimo išėjo aiškiai supratęs, kad nesuteiksime jam tokios apsaugos, kokią teikiame sau. Tąkart žlugo veik visos viltys, kad galėsime bendradarbiauti.

KETVIRTA DALIS

NASIRIJA

Daugelis išsigalvojo respublikas ir valstybes, nei matytas, nei girdėtas tikrovėje; kadangi yra didžiulis skirtumas tarp to, kas dedasi pasaulyje, ir to, kaip turėtų būti, tad žmogus, priimantis norima už esama, veikiau rengia sau pražūtį, nei kuria savo gerovę, nes jis, trokšdamas kas žingsnis daryti gera, prapultų tarp žmonių, nepripažįstančių gero.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XV skyrius

Atvykimas

Pašalietis svetimame mieste yra vadas.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. KOVO 9 D., ANTRADIENIS

Iš Amaros į Nasiriją išsiruošiau sausą, karštą kovo popietę, buvau pasiryžęs pritaikyti savo patirtį kitoje provincijoje. Irake jau buvau septynis mėnesius. Automobilin sukroviau savo drabužius, molinį žuvies odos būgną, kurį gavau iš Gordono, paveikslą, gautą iš čekų nevyriausybinės organizacijos, ir Molly man Kalėdoms padovanotą dėžinį aitvarą, kurį drauge su Pelkynės Princu antrą Kalėdų dieną leidau nuo mūsų pastato stogo. Pravažiavome tuščią baseiną, rangovai ketino pagaliau jį pripildyti, taip pat Princo vilą upės pakrantėje, gatves, veik ištuštėjusias per siestą, ranka mojantį berniuką ant dviračio ir vyrus su kombinezonais, dirbančius pagal vieną mūsų darbo programą. Išvažiavome iš miesto ir traukėme toliau pro išsprogdintus tiltus ir įtariai žiūrinčius žmones dulkėtoje pagrindinėje Maimunos gatvėje.

Po sausio 10 d. demonstracijų smurto banga atslūgo, nors dieną prieš man išvažiuojant kovinė grupė pakliuvo į susišaudymą netoli pietinio Amaros pakraščio. Regis, ten kivirčijosi Pelkynės Princo gentis ir su Iranu susijusių nereguliariųjų pajėgų grupuotės. Žuvo trys irakiečiai, keli britų kariai buvo sužeisti.

Po valandos pasiekėme sankasą ir per ežerą įvažiavome į mano naująją Di Karo provinciją, aplink mačiau nendres, valtyse stovėjo vyrai. Išvažiavę iš pelkyno, vėl traukėme per krūmokšnius ir šen bei ten žaliuojančių jaunų kviečių plotelius, blyškiai žalsvi jų

ūgliai buvo vos praaugę geltonas pajuodavusias pernykščio derliaus ražienas.

Priešaky – kelios karo istorijos: 1916 m. čionai veržėsi generolo Gorringe'o pajėgos, o 2003 m. – JAV jūrų pėstininkai. Vėliau kalbėjausi su Nate'u Ficku, kuris su šia provincija pažindindavosi skriedamas atviru nešarvuotu „Humvee" visureigiu, priklausiusiu jo Jūrų pėstininkų žvalgybos būriui. Nate'as pasakojo matęs didelius miestus – Garafą ir Kalat Sukarą, vietos gyventojai juos beveik apleido, o užėmė tūkstančiai nereguliariųjų fedajinų pajėgų karių, jie dėvėjo prastus drabužius, šaudė minosvaidžiais ir granatsvaidžiais. O Nasirijoje, negalėdamas pravažiuoti dėl susišaudymo, nuo Eufrato kranto matė, kaip medicininio evakavimo sraigtasparniai išskraidina sužeistus jūrų pėstininkus; per susišaudymą jų žuvo dvidešimt. Al Garafo mieste, provincijos šiaurėje, jūrų pėstininkai pakliuvo į pasalą, sunkiaisiais sviediniais ir granatsvaidžiais apšaudė pastatus abipus pagrindinės gatvės. Pasala jiems buvo surengta ir Kalat Sukare, paaiškėjo, kad tai padarė svetimšaliai kovotojai, visi turėjo Sirijos pasus su įvažiavimo žyma, prieš savaitę uždėta Irako pasienyje. Nuo šių įvykių praėjo beveik metai. Gatvės, nors ir aptriušusios, atrodė gan ramiai.

Pasiekėme Nasirijos priemiesčius – suskeldėjusias sienas bei priterštus plotus ir, darydami lankstą, pasukome Eufrato link. Buvo du pagrindiniai tiltai – vienas didesnis, einantis nuo greitkelio per miesto centrą, o kitas mažesnis, netoli pastato, kur savižudis sprogdintojas pražudė aštuoniolika italų karabinierių. Tušti pastato griaučiai tebestūksojo. Pravažiavome pagrindinį vyriausybinį pastatą, kurį Nate'as matė niokojamą raketų, liko tik gležnas spalvotų plytelių fasadas ir skulptūra, skirta 1920 m. irakiečių sukilimui prieš britus. Ji vaizdavo į pakaušį nušaunamą britų karininką. Dirva prie upės ir kelio merdėjo – ten buvo drėgnas smėlis ir šlykštūs klanai, prišnerkšti purvino plastiko. Amaros keliai paprastai atrodė gerai, dauguma pastatų buvo sveiki, palei upę žaliavo senų medžių alėjos ir parkai, žmonėms

nebereikėjo eilėse laukti degalų, buvo pradėta vykdyti darbo programa, todėl dauguma gatvių buvo švarios. Bet Nasirijoje buvo jukinys, o prie kiekvienos degalinės eiliavosi šimtai automobilių.

Pravažiavome šumerų karalienės Puabi skulptūrą – jos vainikas iš buko ar tuopų lapų buvo nubyrėjęs – ir suskilusią Ūro arfos skulptūrą, tada pasiekėme tamsią blausią balą, telkšančią prie pagrindinės ligoninės. Sustojome prie užtvaros, kurią prižiūrėjo irakiečių policininkai, ją pakėlę įleido mus, nudardėjome purvo taku palei aukštą, betoninių blokų sieną. Į kairę nuo mūsų pamačiau patižusį kiemą, aptvertą metaline tinklo tvora ir apsuptą apgriuvusių, savavališkai pastatytų statinių, čia buvo mūsų būstinė. Dar sykį sustojome prie vidinių vartų ir išlipome surikiuotų gyvenamųjų vagonėlių aikštelėje, čia stovėjo keli krovininiai konteineriai, eilė šarvuočių ir du itališki tankai. Buvau palydėtas į vagonėlį ir dušą, kuriais turėjau dalytis su gydytoju italu. Išsikroviau daiktus. Molinis būgnelis ir paveikslas sulūžo per kelionę.

Pro rombinius vielinės tvoros pinučius pažvelgiau į nykų purvą ir suklypusius atmestinai pastatytų namų mūrus. Po kelių minučių klanuose blykstelėjo „švelnus blankaus saulėlydžio raudonis“ – kaip būtų pasakę seniau. Įsižiebė halogeniniai žibintai, varomi tarškančių generatorių, ir smėlis nusidažė oranžine spalva. Akimirką įsivaizdavau žmones šitaip gyvenančius Britanijoje: skurdžiuose aptvaruose, priekabose valgančius fasuotą maistą, visas lėšas investavusius į apsaugos komandas, šarvuočius, vielines tvoras ir žvalgybos bokštus, visa tai – saugantis nuo piktos dykynės anapus tvoros. Paskui kažkur į pietų pusę nuo mūsų teritorijos išgirdau susišaudymo garsus, halogeninės lempos užgeso, o aš nuėjau prie valdybos.

Ant vidinių kiemo sienų mirgėjo šešėliai, metami figūrų su kietomis neperšaunamosiomis liemenėmis ir gaubtais šalmais. Apsaugos komanda zujo kaip škotų aviganiai, lodami į savo ryšio prietaisus ir gindami civilius priedangon. Visos šviesos buvo išjungtos, po neperšaunamąja liemene mušė karštis, o patalpose nebuvo net

kur atsisėsti. Visi buvo labai susirūpinę, negalėjau aiškiai susikalbėti, pajutau erzulį. Į būstinę suvirto būrys pabėgėlių iš amerikiečių nevyriausybinės organizacijos RTI – nutukę, šį tą apsivilkę vyrai atsitempė kuprines, atrodė labai susijaudinę. Susišaudymas prasidėjo prie jų teritorijos sienos, vienas jų sargybinis buvo sužeistas.

Galiausiai įtikinau apsaugos komandą, kad galiu padėti nutraukti susišaudymą. Tai buvo netiesa, nes į Nasiriją atvykau ką tik, čia nieko nepažinojau, bet norėjau verčiau būti lauke. Drauge su Toby, patarėju politikos klausimais, nuėjau per kiemą į pagrindinį telefonų kambarį. Amaroje būtume nedelsdami paskambinę Pelkynės Princui, islamistinių partijų lyderiams ir sadrininkams, susikvietę kuo daugiau jų į būstinę, liepę nutraukti susišaudymą ir pasiuntę britų greitojo reagavimo pajėgas. Paklausiau Toby, kodėl to nedarome čia. Jis gūžtelėjo pečiais. Nasirijoje reikalai buvo tvarkomi kitaip. Jų santykiai su italų kariškiais buvo prasti, tad negalėjo jų išsikviesti, be to, nebuvo artimai susiję su vietos politiniais lyderiais, dėl to negalėjo daryti jiems spaudimo – Toby nė nežinojo daugumos jų mobiliųjų telefonų numerių. Taigi galėjome tik laukti, kol baigsis susišaudymas. Galiausiai, kai italų karabinierių patruliai po keturių valandų atvyko ištirti šio reikalo, viskas nutilo. Italai pranešė, kad susišaudymą pradėjo organizacija, pasivadinusi Piliečių saugumo grupuote.

Tą naktį beveik nemiegojau. Di Karas, kaip ir Maisanas, buvo šiitų provincija, Husseinas ją engė, pietuose gyveno Pelkynų arabai, įtakos čia turėjo didelės sadrininkų ir su Iranu susijusios nereguliariosios pajėgos. Tačiau provincija dydžiu dukart lenkė Maisaną. Čia beveik nieko nebuvo nuveikta, italų pajėgos retai teišvykdavo iš savo bazės, provincijos taryba dar nebuvo suformuota ir, nors Di Karas, kaip ir Maisanas, turėjo daug tų pačių partijų, jų vadovai buvo kiti, o dažnai skyrėsi ir programos. Di Karo miestiečių darbininkų klasė buvo stipresnė, politinės tradicijos senesnės – čia gimė Baatho ir

Irako komunistų partijos, iš čia kilę stojusieji karo tarnybon sudarė daugumą senojoje armijoje. Di Karas daug aršiau priešinosi sąjungininkams. Toje ligoninėje, kitapus pelkėtos dykynės prie mūsų pastato, JAV specialiosios pajėgos per invaziją išvadavo JAV eilinę Jessicą Lynch (nors gydytojai visąlaik mus tikino, kad ji buvusi saugoma, su ja gerai elgtasi). Eufrato potvyniai buvo mažesni nei Tigro, drėkinamos dirbamosios jo žemės buvo derlingesnės: štai kodėl prieš penkis tūkstančius metų pirmieji pasaulio miestai buvo pastatyti ant jo krantų ir Di Karo genčių žemvaldžiai buvo vieni turtingiausių irakiečių. Čia gyveno dvylika didelių genčių, su kuriomis galėjo lygintis tik dvi pagrindinės Maisano gentys, o dažnas jų šeichas gyveno didžiai prabangiuose senoviniuose rūmuose.

Norėjau nuveikti tiek pat, kiek nuveikiau Maisane. Ir būti dosnesnis islamistams bei labiau remti provincijos valdytoją. Norėjau suburti galingą provincijos tarybą, pradėti pasisekimą turėsiančius plėtros projektus ir sustiprinti policiją. Maisane dirbome šešis mėnesius, remiami stiprios kariškių civilinių reikalų komandos. Čia civilinių reikalų komandos neturėjome, iki valdžios perdavimo buvo likę tik trys su puse mėnesio.

Rytinis susirinkimas

Miestas nesveikina miesto, bet žmogus sveikina žmogų.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. KOVO 10 D., TREČIADIENIS

Nasirijoje nebereikėjo pusę valandos keliauti nuo lovos iki valdybos, tad pirmąjį rytą teturėjau išsiristi iš vagonėlio ir užbėgti laiptais viršun į pusės devintos susirinkimą. Kieme prasilenkiau su grupe filipiniečių apsaugininkų, jie šypsojo. Šie sargybiniai buvo civiliai samdiniai – kitaip nei Amaroje, kur vartus saugojo britų kariai, dažnas jų pirmą kartą išvyko iš Filipinų.

Pradėdamas darbą Amaroje, kariškių bazėje buvau vienintelis civilis, per rytinius susirinkimus žiūrėdavau į civilinių reikalų komandos vilkimas britų karių uniformas. Čia visi dėvėjo civilių drabužius. Stalo gale sėdėjo naujoji provincijos koordinatorė, Johno įpėdinė Barbara Contini, o aplink – senoji Johno komanda. Be italo gydytojo, dar buvo trys inžinieriai, Barbaros pavaduotojas Jeremy, pastatų ūkio valdymo vadybininkas, administracijos, politinis, spaudos pareigūnai ir projektų vadovas bei saugumo ir policijos patarėjai – visi jie buvo amerikiečiai, britai arba italai civiliai. Greta jų sėdėjo jauna danė, teisininkė iš Basros.

Man įėjus į kambarį, Harry Boyle'as, šešiasdešimtmetis pastatų ūkio valdymo vadybininkas iš Glazgo, vilkintis „Celtic" klubo marškinėliais ir aptemptomis futbolo kelnaitėmis, kaip tik aiškino Jay, kokią pažangą padarė treniruodamas Nasirijos futbolo komandą; Jay, stambus kornvalietis, kadaise tarnavęs povandeniniame laive, dirbęs irstymosi kalnų upėmis instruktoriumi, taip pat vienoje

nevyriausybinėje organizacijoje Albanijoje, dabar buvo projektų vadovas. Rytinis susirinkimas užtruko prasidėti, nes kai kurie žmonės vėlavo.

Brianas, JAV oro pajėgų žvalgybos karininkas, su gelsvai rusva neperšaunamąja liemene, atsilošęs ir ištiesęs prieš save ilgas kojas, pasakojo apie praėjusios nakties Piliečių saugumo grupuotės ir policijos susišaudymą. Jis paaiškino, kad po didelių sprogdinimų Nasirijoje kelios islamistų grupuotės į gatves išvedė savo nereguliariąsias pajėgas. Sąjungininkai nematė galimybės jų išformuoti, bet ir negalėjo nekreipti dėmesio, tad joms tvarkyti ir kontroliuoti sudarė organizaciją – Piliečių saugumo grupuotę. Į šią grupuotę įtraukėme devynių svarbiausių provincijos islamistinių nereguliariųjų pajėgų atstovus, paskyrėme būstinę ir davėme būtiniausią įrangą. Organizacija turėjo remti policiją – Piliečių saugumo grupuotės nariai neturėjo teisės šaudyti, bet galėjo teikti informaciją policijai ir tam tikrais atvejais sulaikyti asmenis. Tokiam sprendimui pritarė ir viską finansavo aukštesniojo rango Koalicijos pareigūnai. Šios organizacijos vadu jie paskyrė Abu Jasimą – buvusį rezistencijos kovotoją, kuris dešimt metų praleido emigracijoje Nyderlanduose ir tapo jų piliečiu.*

Suprantama, policija nekentė šios sukarintos organizacijos. Piliečių saugumo grupuotė savo ruožtu manė policiją esant nekompetentingais baathistais. Dvi dienas prieš man atvykstant, Brianas apsilankė grupuotės būstinėje ir pastato rūsyje aptiko kankintą kalinį. Jis rekomendavo išformuoti Piliečių saugumo grupuotę.

* Abu Jasimas buvo susijęs su šeichu Muhammadu Baqru al-Nasiri, žymiu senyvo amžiaus dvasininku, kuris, prasidėjus invazijai, tapo svarbiausiu sąjungininkų partneriu provincijoje, – jis buvo tam tikras religinis Pelkynės Princo atitikmuo; kaip ir Princas, atrodė labai galingas, bet iš tiesų visuomenė vis mažiau juo pasitikėjo, iš dalies dėl jo artimų ryšių su Koalicija. (Aut. past.)

Tą vakarą, kai atvykau, vienas grupuotės narys kontrolės punkte susikivirčijo su policininku, irakiečių policininkai nužygiavo prie grupuotės pastato, ir prasidėjo ginkluotas susirėmimas. Per keturias valandas grupuotė nukovė penkis policininkus ir daug jų sužeidė. Policija nenukovė nė vieno Piliečių saugumo grupuotės nario, bet, atvykus karabinieriams, grupuotė pasidavė, o keli jos nariai buvo suimti, įpykę policininkai juos kankino. Piliečių saugumo grupuotės kariai tebebuvo areštinėje, ir policija, ir grupuotė šaukėsi keršto: grupuotė dėl „neišprovokuoto užpuolimo“ ir kankinimų, policija dėl žuvusių bendražygių.

Tai nutiko pačiu netinkamiausiu laiku: neseniai per vieną didelę spaudos konferenciją ambasadorius Bremeris buvo pareiškęs, kad Koalicija neturi nieko bendra su nereguliariosiomis pajėgomis, esą, visos nereguliariųjų pajėgų grupuotės išformuotos. Ir štai žiniasklaida praneša, kad Nasirijoje finansuojame nereguliariųjų pajėgų grupuotę, žudančią policininkus. Barbara manęs paprašė nuraminti Bagdadą.

Nulipęs laiptais pamačiau, kad kieme prie mano kabineto prisirinko našlių, bedarbių ir statybininkų, ieškančių užsakymų. Nė vienas neatėjo susitaręs iš anksto. Maisane britų kovinės grupės taisyklės draudė pro vartus įleisti iš anksto nesusitarusius lankytojus, nebent tik aukštesniojo statuso interesantus. Vėliau pamačiau, kad Nasirijoje vartų sargyba kartais neleisdavo išeiti valdytojui, o kartais suleisdavo vidun visus norinčiuosius.

Nusigvelbiau iš valgyklos duonos ir įsmukau į kambarį, kuriame stovėjo televizorius, pasikepti skrebučių ir išsivirti kavos. Suvalgęs skrebučius įsikrausčiau į savo naująjį kabinetą – ankštą kambarėlį, perpus mažesnį nei turėtasis Amaroje; jame stovėjo išblukusi violetinio aksomo sofa. Pirmasis laiškas mano elektroninio pašto dėžutėje buvo iš Bagdado, pažymėtas „Labai svarbu“: reikalauta paaiškinti, ar rėmėme nereguliariąsias pajėgas, kada jas išformuosime ir ar turime „kokį pasiaiškinimą žiniasklaidai“. Vergiškai nuolankiai

atrašiau, esą, „kovo 9-osios įvykiai aiškiai visiems parodė būtinybę integruoti politines partijas į demokratinę politinę erdvę ir stiprinti policiją". Spėjau, kad žodžiai „politinė erdvė" Bagdadui patiks.

Man baigus rašyti elektroninį laišką, į kabinetą įėjo gležnas barzdotas irakietis, vilkintis blizgiu rumunišku kostiumu. Jis, rodos, nustebo pamatęs nepažįstamą veidą. Spėjau, kad visiems kitiems atsisakius jį priimti, buvo pasiųstas pas mane. Bet jis dairėsi po aptriušusį mano kambarį nerodydamas nepasitenkinimo. Jo nestebino, kad Koalicijos administracija dirba ankštuose, betoniniuose kambariuose su nusilupinėjusiomis sienomis ir pigiais baldais. Jis nervinosi.

– Seidai Rory, turite vėl atidaryti Piliečių saugumo grupuotės būstinę, – tarė jis prisistatęs Abu Jasimu, Piliečių saugumo grupuotės vadu.

– Bijau, kad po praėjusios nakties įvykių to nebegalima padaryti, – atsakiau.

Abu Jasimas neatlyžo – grupuotė turinti neprilygstamą žvalgybos tinklą ir esanti vienintelė provincijos stabilumo viltis.

– Bet svarbiausia, – pridūrė, – man reikia penkiolikos tūkstančių dolerių.

– Kam?

– Sumokėti žuvusių policininkų šeimoms užmokestį už kraują. Jei sumokėsime, jie paleis Piliečių saugumo grupuotės vyrus iš kalėjimo.

– Bet grupuotės vyrai nukovė penkis policininkus – juos reikia teisti, – atsakiau.

– Jie nepadarė jokio nusikaltimo. Jei kas nors pultų jūsų namus, negi nešautumėte? Kiekvienas turi teisę ginklu ginti savo nuosavybę.

– Ne, jei tie norintys įsigauti žmonės yra policininkai, – pasakiau.

– Bet mes irgi policininkai.

– Ne. Jūs ne policininkai, – nenusileidau.

– Šiaip ar taip, tai nesvarbu. Turbūt kalti esame vienodai. Bet bėda, kad užsitraukiau nemalonę, – žuvusiųjų policininkų genčių šeichai, visa jų gentis nusiteikusi prieš mane ir niekas manęs negins, jei tuojau nesumokėsiu. Jei pinigai nebus sumokėti, visa provincija liepsnos. Todėl turite duoti man pinigų.

– Aš? Kodėl turiu už tai atsakyti? – paklausiau. – Jūs nušovėte policininkus, o dabar norite, kad aš išmokėčiau kompensaciją?

– Taip.

Išėjo nieko negavęs.

Užkandinė, kur nuėjau kavos, priklausė antrinei „Halliburton" įmonei. Tai buvo metalinis vagonėlis, jame vienu metu tilpdavo tik pusė valdybos darbuotojų, čia plastikinėse lėkštėse tiekdavo kartoninius mėsainius. Virtuvėje, ankštai susigrūdę, dirbo pietų azijiečiai, jie negalėjo gaminti mėgstamo maisto ir jautėsi nelaimingi.

Išgėrus kavos, pirmasis pas mane apsilankė pusamžis Irako Hizbollah – Pelkynės Princo partijos nasirietiškosios atšakos – atstovas. Sakėsi dešimtmetį praleidęs Irane ir esąs atsidavęs šariatui. Maisane Princo partija stengėsi atsiriboti ir nuo Irano, ir nuo islamistų, supratau, kad turėsiu perbraižyti susidarytąją politinių partijų schemą, norėdamas ją pritaikyti Di Karui. Atstovas liepė man vėl leisti veikti Piliečių saugumo grupuotei, mat jai priklausę jo žmonės.

Priminiau jam, kad ši grupuotė kankino kalinį.

Man dar nespėjus baigti sakinio, jis palinko į priekį ir šypsodamas pasakė:

– Seidai Rory, sąjungininkai irgi kankina žmones.

– Ne, mes nekankiname žmonių, – piktai atsakiau, stengdamasis pats tuo patikėti.

– Seidai Rory, jūs nesuprantate. Kaipgi be kankinimų priversi kalinį kalbėti? – jis kilstelėjo rankas ir pažvelgė į vertėją, o tas pri-

tariamai linktelėjo. – Ar manote, kad jie šiaip pasakys, ką jūs norite žinoti, iš geros širdies?

Man jau buvo gana. Pasakiau jam, kad kankinimai yra neteisėta priemonė ir kad jis gali sau eiti. Matyt, vertėjas neperteikė mano pasibjaurėjimo, nes partijos lyderis bičiuliškai ir globėjiškai nusišypsojęs pasakė viliąsis, kad atminsiu jo žodžius, bei laukiąs kito mūsų susitikimo ir išdidžiai išėjo pro duris.

Tą vakarą aš ir Toby susitikome su islamistinėmis partijomis, kurios norėjo, kad įtrauktume jas į provincijos tarybą. Pasijutau lyg Amaroje prieš keturis mėnesius. Susitikimas vyko provincijos valdytojo padėjėjo būstinėje, nes partijos atsisakė vykti į Laikinosios koalicinės vadovybės pastatą, sėdėjome priešais nesišypsantį inžinierių iš nuosaikesniojo sadrininkų partijos sparno ir du jaunus vyrus iš radikalesnės grupuotės.

Daugelį kandidatų Toby stengėsi atrinkti rengdamas nedidelius rinkimus per moterų nevyriausybines organizacijas, genčių susirinkimą ir jų sąjungas. Tačiau politinės partijos nesutiko tartis dėl valdžios pasidalijimo, todėl dabar Toby buvo priverstas spręsti, kiek vietų skirti sadrininkams, kiek su Iranu susijusioms islamistinėms ir kiek pasaulietinėms partijoms.

Kai sadrininkai pareikalavo daugumos vietų provincijos taryboje, Toby, kalbėdamas greita šnekamąja arabų kalba, paprašė argumentuoti šį pageidavimą, o kai jų reikalavimai pasidarė per daug radikalūs – švelniai juos paerzino. Jiems pagrasinus atsistatydinti, jis meilikaudamas įkalbėjo atsisakyti šio grasinimo, o pradėjus kalbėti neracionaliai – neslėpė pykčio ir apmaudo. Man – manau, ir jiems – padarė įspūdį šis jo jordanietiškos arabų kalbos, kalifornietiško žavesio ir nuoširdumo derinys.

Aš turėjau paaiškinti, ką ir kodėl pasirenkame. Amara mane išmokė kalbėti labai aiškiai ir tvirtai. Pasakiau, kad taryba turės atstovauti kuo didesniam skaičiui grupių, bet neimituos valstybinių

rinkimų. Mano manymu, buvo galima įtraukti dvi sadrininkų frakcijas: Fodalos ir Fadhile – dorybių ir dorybingąją partijas, bet ne smulkesnes jų atšakas; taip pat nenorėjau, kad dvasininkai būtų atsieti nuo politinių partijų. Jie užvertė mane dvidešimties partijų pavadinimais, o aš paaiškinau, kodėl mums svarbios tik trys grupuotės. Kai jie apkaltino mus išankstiniu nusistatymu prieš sadrininkus, to neneigiau. Jie pateikė man du įrodymus, verčiančius manyti, kad SCIRI susijusi su Iranu, aš pateikiau dar dešimt. Tada Toby jiems priminė, kad jau daug ką aptarėme, ir paprašė ieškoti kompromiso. Išėjome pasiekę susitarimą. Taryboje turėjo būti daugiau islamistų ir profesinės sąjungos atstovų nei Amaros taryboje, ir turbūt tik į gera.

Antrasis valdytojas

Pelnyk ir išlaikyk savo vado pasitikėjimą. Stiprink jo autoritetą savo pastangomis, užbėgdamas kitiems už akių. Niekad neatmesk ir neslopink jo sumanymų, bet žiūrėk, kad pirmiausia juos atskleistų tau, be pašalinių. Visuomet jiems pritark, o išgyręs nepastebimai taisyk taip, lyg tai daryti siūlytų jis pats, kol pasieksi, kad jo siūlymai sutaps su tavo norais. Tai pasiekęs, neleisk jam persigalvoti, tvirtai valdyk jo mintis ir kaip galima tvirčiau jį ragink, bet slapčiomis, taip, kad niekas kitas negalėtų suprasti, tik jis pats (o ir jis ne per aiškiausiai), jog jį spaudi.

– T. E. Lawrence, 4 straipsnis iš 27,
pirmą kartą publikuota *Arab Bulletin*, 1917 m.

2004 M. KOVO 11 D., KETVIRTADIENIS

Kai antrąją darbo dieną Nasirijoje įėjau į Toby kabinetą, jis, pasirėmęs rankomis ant stalo, atsiraitojęs rankoves ir apsikrovęs popieriais, šaukė ant vyro, vilkinčio glaudžiu rudu kostiumu. Tas taip pat šaukė ant Toby.

Toby mus supažindino. Šis žmogus buvo Di Karo valdytojas. Jų pokalbis, matyt, išsisėmė, todėl valdytojui pasiūliau papietauti su manimi užkandinėje.

Su juo ir dviem jo asmens sargybiniais nuėjome į užkandinės vagonėlį, tas jau buvo beužsidarąs. Keli žmonės mus priešiškai nužvelgė, matyt, pagalvojo, kad neturėčiau vestis irakiečio į valgyklą. Šiek tiek mokėjau nepalietiškai, tad išprašiau virtuvės personalo, kad neuždarytų užkandinės durų, tačiau apie karštą valgį negalėjo

būti nė kalbos. Valdytojo asmens sargybiniai parinko visokių vaisių, gaiviųjų gėrimų ir sūrio skonio sausainių.

Asmens sargybiniai susėdo kitame patalpos gale, valdytojas gerai mokėjo anglų kalbą, todėl galėjome laisvai kalbėtis. Jo senelis Badras Rumaiathas buvo didis partizanų vadas, žinomas Pelkynės Valdovo vardu. Kovodamas su britais, traukdavo į mūšį su dvidešimt penkiais savo sūnumis.

Pasiryžęs nekartoti Amaros klaidų ir suvokdamas, kiek nedaug laiko mums likę, pasakiau valdytojui, kad nedelsdami skirsime lėšų jo valdybos išlaidoms, asmeninį sekretorių, o žinyboms ir provincijos taryboms – sekretoriatą. Suvokiau, kad neturėdamas politinių ir finansinių galių jis negalės palaikyti saugumo provincijoje.

Ant padėklo surinkau pietų liekanas – bananų ir apelsinų žieves, sausainių pakuotes ir limonado skardines – ir juo nešinas pasukau prie durų, svarstydamas, kaip viską, ką prižadėjau, finansuosiu.

– Ačiū, – padėkojo valdytojas apkabinęs mane ir pabučiavęs.

Tą popietę su Toby apsilankėme rajono taryboje. Pusantros valandos važiavome lygumomis bei pelkių sankasomis ir pasiekėme aptriušusius betoninius namus, sustatytus prie Eufrato intako. Nors buvo tik kovo vidurys, tvyrojo didelis karštis, o dulkės, ryški šviesa ant balintų sienų ir per siestą ištuštėjusios gatvės pranašavo ateinant vasarą. Automobilį pastatėme gatvėje ir, perėję musėmis mirgantį kiemą, įėjome į tamsią patalpą su sunkiais baldais. Čia mums buvo paduotos nučiupinėtos stiklinės su vandentiekio vandeniu, ir Toby arabiškai pradėjo ilgą, išsamią diskusiją dėl rinkimų procedūrų.

Per penkiasdešimt metų Irake nebuvo laisvų rinkimų, nebuvo atlikta išsamaus surašymo ar rinkėjų registracijos, nebuvo nustatytų rinkimų taisyklių, taip pat nebuvo informacijos rinkėjams. Laikinoji koalicinė vadovybė neleido mums skubėti rengti rinkimų,

nes „per anksti surengus rinkimus Bosnijoje buvo išrinktos negeros partijos, rinkimai atvedė į susiskaldymą“. Bagdadas atsiuntė elektroninį laišką, kuriame rašė, jog „invazijos pradžioje sutarta, kad artimiausioje ateityje Irake nebūsią rinkimų“. Tad skirdami tarybas – ir netiesiogiai valdytojus – galėjome riboti jų galias ir kištis, jei jų veikla mums pasirodytų pernelyg autoritarinė, islamistinė ar per daug konfrontacinė. Jei tarybos būtų renkamos, netektume galios jų kontroliuoti.

Toby sutiko skirti provincijos tarybą labai panašiu principu, kaip mes Maisane, tačiau, nepaklusęs Bagdadui, penkiolikoje rajonų surengė rinkimus į rajonų tarybas. Dar vienus ketino surengti šiame rajone. Rinkimus organizuodavo paskubomis, rinkėjų sąrašus sudarydavo pagal maisto kortelių savininkų sąrašus (nors jie buvo netikslūs ir kildavo abejonių dėl rinkėjų gyvenamosios vietos).

Maniau, rengti rinkimus, kai Di Karas taip atsilieka nuo Maisano, būtų pavojinga ir nereikalinga. Amaroje buvome pradėję šimtus projektų, kurie atsiėjo milijonus dolerių, – beveik nieko panašaus nebuvo mėginta vykdyti Nasirijoje, arba Laikinosios koalicinės vadovybės apskaitos sistemoje apie tai nebūta jokių duomenų. Italų kariai patruliuodavo kur kas rečiau nei jų kolegos britai, provincijoje būta ištisų teritorijų, retai teišvysdavusių sąjungininkus. Nebuvo savaitinių koordinacinių susitikimų su žinybinių įstaigų vadovais, policija buvo blogai organizuota, nekompetentinga ir nemėgstama. Mūsų valdyba turėjo išsiaiškinti santykius su policininkus nušovusia Piliečių saugumo grupuote. Neturėjome vietos genčių struktūrų ar politinių partijų duomenų bazės, mūsų būstinės vartai buvo beveik neprižiūrimi, dažnai būdavo sunku gauti vertėją, transporto priemonę reikėdavo užsisakyti prieš dvidešimt keturias valandas, daugelis vietos veikėjų sunkiai leisdavosi įkalbami apsilankyti mūsų valdyboje. Maniau, turėtume išspręsti visas šias problemas prieš sumanydami rengti kitus rinkimus. Tačiau ir Toby, ir aš sutarėme, kad vietos institucijoms reikia suteikti daugiau galių.

Bagdadas iki šiol nebuvo patvirtinęs vietos valdžios institucijų galių. Centrinės Irako valdžios biudžete milžinišką dalį tebesudarė tiesiogiai Laikinosios koalicinės vadovybės kontroliuojami pinigai – Laikinosios koalicinės vadovybės pareigūnai ir Koalicijos generolai tvarkė milijardus dolerių, konfiskuotų iš Husseino arba Jungtinių Tautų programos „Nafta už maistą", o dar 18,3 milijardo dolerių, skirtų plėtrai, administravo ir skirstė JAV, bet ne Irako, vyriausybė. Koalicijos pajėgos dažnai atmesdavo vietos policijos viršininkų kandidatūras ir nesutikdavo jiems išduoti sunkiųjų ginklų.

Taip elgtis būta svarių priežasčių – Irako valdžiai trūko kompetencijos, ji buvo korumpuota, o 18,3 milijardo dolerių buvo paimti iš JAV mokesčių mokėtojų. Sunkiuosius ginklus Irako policija būtų panaudojusi nusikaltimams ir grasinimams arba tiesiog pardavusi maištininkams. Ne vienas vietos politikas linko į smurtą, nusikaltimus ir fanatizmą. Vis dėlto jau po trijų mėnesių turėjome perduoti jiems valdžią, nemanėme vadovauti kolonijinei vyriausybei. Tad kol nenorėsime parodyti savo įpėdiniams pasitikėjimo ir surengti rinkimų, leisti disponuoti pinigais ir įtakingomis saugumo pajėgomis, tol jie negalės kurti funkcionuojančios valstybės. Štai kodėl, nepaklusdamas Bagdado nurodymams, Toby rengė rinkimus, o aš provincijos valdytojui ir jo kolegoms skyriau didelį, savarankiškai tvarkomą biudžetą. Kad galėtų priimti teisėtus sprendimus ir atlikti teisėtus skyrimus, irakiečiai turėjo turėti statusą, lėšų ir galių. Kaipgi kitaip jie galėjo sustiprinti provinciją?

Sueigos išminčius

Tie vikšriai, tos senos nendrės – uždegti jie krinta iš dangaus.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. KOVO 12 D., PENKTADIENIS

Rytą pirmasis mane aplankė archeologijos įstaigos vadovas, aukštas, nuožulnių pečių keturiasdešimtmetis vyras. Norėdamas pasveikinti su atvykimu, atnešė knygą apie šumerų religiją.

– Dabar, kai atvykote, – pasakė jis, – galėtumėte padėti apmokėti išlaidas už archeologinių radaviečių sargybą. Ponas Johnas Bourne'as daug mėnesių ją rėmė. Policijos viršininkai silpni. Tūkstančiai policininkų neina į darbą. Sadro lyderis Ali Zeidi savo žinion perėmė šiaurinius miestus. Plėšiamos visos šumerų radavietės, seidai Rory, visam Gilgamešo kely, nuo Larsos iki Umos. Pakaktų dvylikos tūkstančių dolerių per mėnesį dviem šimtams sargybinių nusamdyti.

Atsakiau, kad, mano manymu, galėsime rasti pinigų, ir sutikau paraginti Bagdadą dėl automobilių ir ginklų, kurie tikriausiai jo ten laukė. Apmaudu, kad šiam romiam istorikui dabar teko būti sukarintų pajėgų vadu.

Jis truputį papasakojo apie trečiąją Ūro dinastiją, kurios centrinės teritorijos driekėsi apie gretimas dabartines Nasirijos ir Amaros provincijas. Jis vis aptikdavęs administracinės korespondencijos, išlikusios dantiraščių lentelių šukėse; šie laiškai buvo keturių tūkstančių metų senumo, tačiau kai kurios problemos, susijusios su provincijų administravimu, matyt, išliko tos pačios. Ūro karalius

Šulgi rašė vienam valdininkui ir patarė suteikti visą valdžią ir galią Pelkynų regiono valdytojui bei liautis mėginus jį nurungti:

> „Žmogus, pas kurį tave nusiunčiau, nėra tavo valdinys – jis nepaklus tavo įsakymams. Kaip gali nepaisyti to, ką jis pasiekė savo jėgomis?
>
> Jei neparodysiu savo sueigos išminčiui, kad jis tiek pat svarbus, kiek ir aš, jei jam nebus leidžiama skirti ir atleisti valdytojo, jei jis nieko nežudys ir neapakins, jei neišaukštins savo favorito, – kaipgi kitaip jis sustiprins provincijas?
>
> Jei tikrai mane myli, nejausi jam pagiežos, raskite bendrą kalbą, jūs abu, sutvirtinkite provincijų pamatus: būtina tą padaryti!“

Šulgi pastangos nuėjo niekais. Saugodamas sienas su dabartiniu Iranu, jis labai pasitikėjo vienu vyresniųjų savo vadų Išbi-Erra. Matyt, šis vadas turėjo artimų ryšių su priešu ir stojo prieš karalių. Toliau sekė invazija, Ūro valdžia buvo nuversta, jo turtai išplėšti.

Vėliau užlipau laiptais pasimatyti su provincijos koordinatore Barbara Contini. Man įeinant ji pakėlė akis ir tarė:

– *Amore*, pagaliau atėjai aplankyti, – plekštelėjo kėdę rodydama sėstis greta.

Atsisėdau, ir ji uždėjo man ant dilbio apvalainą ranką, idealiai prižiūrėtais raudonais nagais. Ji buvo viena iš nedaugelio pareigūnių karo zonoje sugebėdavusių atrodyti kerinti. Vėliau, kai minosvaidžių ugnis mus išvertė iš gultų, ji pasirodė kruopščiai pasiryškinusi akis ir lengvai apsisiautusi kimono, tarsi brandi Madam Baterflai. Tas kimono, taip pat ir japonų kalba, kuria laisvai kalbėjo, buvo daugelio darbo metų vienoje aeronautikos kompanijoje Japonijoje palikimas. Iš ten paslaptingais Italijos politikos keliais – sklido gandai ją esant glaudžiai susijus su dešiniojo sparno

partija – ji buvo paskirta vadovauti vienai tarptautinei įstaigai Bosnijoje.

Amore buvo mėgstamiausias jos žodis, juo sveikindavo visus – ir savo darbuotojus, ir irakiečius dvasininkus. Ją dievino jos apsaugos komanda ir britų kariškiai, o nemėgo kitos Laikinosios koalicinės vadovybės moterys ir vyrai, dirbę jos pirmtakui Nasirijoje. Rodos, irakiečių ji buvo mėgstama, jiems labai patiko jos jausmų proveržiai ir motiniška laikysena.

Paaiškinau, ką ketiname daryti su Piliečių saugumo grupuote, ir pasiūliau sukurti ne tokį pavojingą organą, – patariamąją tarybą ar kažką panašaus, – kad buvusieji nereguliariųjų pajėgų vadai nesijaustų visiškai išstumti.

– Pasitikiu tavimi. O dėl manęs – tu tai aš, man nereikia visko smulkiai žinoti.

Aptarėme, kaip išleisti dešimt milijonų dolerių. Mes su Barbara buvome atsiųsti pasirūpinti, kad daugelis oficialių projektų būtų užbaigti iki valdžios perdavimo. Ji būtinai norėjo, kad žiniasklaida tinkamai supažindintų su šiais projektais, paminėjo dar gavusi lėšų, kurias paaukojo Italijos kompanijos, ir suplanavusi paskirstyti keturis milijonus dolerių vandens projektams, kuriuos troško užbaigti. Aš ėmiau įrodinėti esant reikalinga skirti lėšų trijų tūkstančių darbo vietų programai, o ji atsakė:

– Paklausyk, *amore*, jei manai, kad verta, taip ir padarysim. Esi visiškai laisvas kurti ir vykdyti savo programas.

Likau labai patenkintas. Norėjau pasinaudoti šia galimybe ir nedelsdamas perleisti programų vykdymą irakiečiams. Nenorėjau, kad viską tvarkytume po šešiolika valandų per parą iki pat paskutinės dienos ir staiga viską baigtume. Šiaip ar taip, Nasirijoje, kitaip nei Amaroje, neturėjome nei išteklių, nei darbo jėgos ir negalėjome visko daryti patys. Pasakiau, kad esu pasiryžęs stiprinti mudviejų su irakiečiu Di Karo valdytoju pasitikėjimą, o to nepavyko pasiekti Amaroje. Barbara pritariamai palinkčiojo, o paskui paprašė vieno

italų kareivio atnešti espreso kavos. Ją paruošti užtruko dvidešimt minučių, kava buvo su tiršta kaip karamelė puta.

Vakare žaidžiau stalo tenisą su irakiečiu provincijos valdytojo pavaduotoju. Jis gyrė Toby už jo pastangas rengti rinkimus. Jau anksčiau buvau tą patį girdėjęs iš kelių vertėjų. Pamažu supratau, kad į Toby rinkimus buvo žiūrima labai teigiamai. Juose daugiausia būdavo išrenkami ketvirtą dešimtį įpusėję vyrai – apolitiški technokratai, įgiję inžinierių specialybes geruose universitetuose. Maisane žmonės nuolat kritikavo mus už tai, kad tarybų narius parinkome patys, o čia šis procesas buvo skaidrus, tarybų rinkimai atrodė teisėtesni.

Valdytojo pavaduotojas paklausė manęs, ar tiesa, kad evakuojami Danijos piliečiai. Atsakiau, kad veikiausiai tiesa.

– Tada norėčiau būti evakuotas. Esu Danijos pilietis.

Pasakiau, kad jis yra valdytojo pavaduotojas ir negali išvykti. Pralaimėjau jam stalo teniso partiją.

Paskui gėriau alų su Franco Corbani, šešiasdešimtmečiu italų inžinieriumi. Franco šioje valdyboje dirbo ilgiau už visus – taip seniai, kad niekas jau neprisiminė, kokiam darbui jis buvo pasamdytas. Jo pažymėjime buvo įrašyta „Ypatingieji projektai“. Franco norėjo įkalbėti mane finansuoti trijų mylių ilgio Haussmanno bulvarą Nasirijos širdyje – jis būtų apsodintas medžiais ir baigtųsi „Palazzo Italia“ rūmais ant upės kranto. Pasakojo jaunystėje buvęs Kubos komunistas:

– Kai Castro formavo ministrų kabinetą, surinko visus ir paklausė: „Kas nutuokia apie švietimą?“ Vienas žmogus atsakė: „Aš buvau mokytojas, drauge Castro“, ir Castro pasakė: „Esi švietimo ministras. Kas ekonomistas?“ Che pakėlė ranką. „Tu, Che, esi Centrinio banko valdytojas.“ Paskui mes klausėme Che: „Kodėl pasakei, kad esi ekonomistas?“ – „Ekonomistas? – nustebo Che. – Maniau,

jis klausia: „Kas komunistas?“ Che aštuoniolika mėnesių buvo Kubos centrinio banko valdytojas.

Prie mūsų prisijungė dar keli žmonės, ir Jay, kornvalietis projektų vadovas, papasakojo, kaip sykį, prieš mėnesį, Franco atėjęs į rytinį susirinkimą aiškino savo vagonėlyje plaudamas galvą aptikęs keistą čiaupą tarp dušo galvutės ir muilinės.

– Visi nuėjome pažiūrėti, – pasakojo Jay, – ir... persišiksiu... Juk ten nesprogęs minosvaidžio sviedinys, įstrigęs į jo dušinės sieną, per tris pėdas nuo tos vietos, kur jis miegojo. Kažkieno paleistas sviedinys įlėkė tiesiai per stogą.

Visi jau buvo girdėję šią istoriją, bet vis tiek juokėsi – jiems patiko įsivaizduoti, kaip Franco, pilnomis putų akimis, stengiasi nusireguliuoti karštą vandenį ir sukioja minosvaidžio šaudmens sparnelį. Taip baigėsi trečioji mano diena Nasirijoje.

Mudifas

Lapė, nusišlapinusi į jūrą, tarė: „Visa jūra – mano šlapimas!“

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. KOVO 13 D., ŠEŠTADIENIS

Atlikau kelis dalykus, man rodos, gerai pavykusius Maisane. Padėjau pamatus trijų tūkstančių darbo vietų programai, susitikau su visomis politinėmis partijomis ir surašiau jų duomenis, parašiau keturiasdešimties puslapių darbą apie Di Karo gentis, organizavau naujojo policijos viršininko rinkimus, sutvarkiau reikalus dėl mūsų valdybos darbuotojų, padėjau Toby išrinkti provincijos tarybą, ramdžiau riaušininkus ir didelius būrius demonstrantų, susirinkusių prie įėjimo į mūsų būstinę, vykau atostogauti. Karabinieriai ir irakiečių policija vėlavo į pirmąją darbo registracijos dieną, taigi išėjęs iš registracijos patalpos prie vartų pamačiau neklusnią minią. Dvi valandas gainiojau žmones į tris eiles, meldžiau turėti kantrybės, raminau senyvus vyrus, juokavau, grūmiausi tempdamas juos iš eilės. Daug mėnesių praleidau uždarytas saugomoje teritorijoje, apsuptas asmens sargybinių, todėl džiaugiausi šiuo fiziniu kontaktu su minia. Prie mūsų prisijungė nedidelė britų kariškių civilinių reikalų komanda ir perėmė atkūrimo projektų priežiūrą. Ypač dvi jos narės – Ginnie ir Sam – dirbo metodiškai, greitai ir veiksmingai, tad jų dėka galėjome savo dėmesį skirti politikai. Turėjau progą atlikti kelis dalykus, kurių nepadariau Maisane: finansuoti archeologinių radaviečių apsaugos tarnybą, turinčią prižiūrėti šumerų radavietes, ir padaryti informacinį stendą, kuriame paaiškinau Ūro zikurato atsiradimo istoriją.

Taip pat užsakiau Abu Mthennai (žmogui, pastačiusiam Beni Hašimo mudifus) pastatyti du mudifus Nasirijoje. Mažąjį pastačiau

prie vartų, kad interesantai galėtų laukti savo eilės nuošaliai ir jiems nereikėtų žeminamai stovėti saulėkaitoje. Paprašiau Abu Mthenną pagal 1953 m. darytą fotografiją, kurioje užfiksuotas dabar jau seniai suiręs Albu Muhammado genties vado Majido Bin Khalife mudifas, pastatyti tokį pat mudifą prie Eufrato, tik didesnį. Taip buvo pagamintas šimto pėdų ilgio mudifas, po dvidešimt penkias kolonas abiejose pusėse. Manau, jis buvo didžiausias kada nors pastatytas mudifas.

Buvau nuvykęs su Ginnie – britų inžiniere leitenante – pasižiūrėti jo statybos. Abu Mthenna ir keturi jo giminaičiai, pripjovę aukštą kupetą nendrių, surišo jas į penkiasdešimt ryšių, kiekvieną po trisdešimt pėdų aukščio, tokius storus, kad vyras negalėtų apglėbti. Dviem eilėmis buvo iškasta penkiasdešimt duobių, ir šie ryšiai subesti į žemę kaip stulpai, kyšančiais tiesiais aukščiausių vandens žolių stiebais rantytose viršūnėse. Kiekvieną koloną juosė raiščiai, neleisdami pėdui išskysti.

Ginnie rado pamatuose nesprogusį minosvaidžio sviedinį, todėl teko laukti, kol italų išminuotojų komanda galės jį neutralizuoti. Paskui Abu Mthenna tęsė darbą. Užsilipęs ant nendrinių kopėčių, jis lenkė kolonas iš abiejų eilių ir rišo jas draugėn, jos tapdavo vientisais lankais, iš kurių radosi vienas skliautas. Tarpai tarp jų buvo užkloti tankiais nendrių dembliais, o statinio priešakyje buvo pastatytos dvi kolonos, rėminančios įėjimą, iš dviejų trumpesnių kūginių strampų buvo padaryti fasado kampai. Fasadą raižė įstrižai sudėtų paramsčių šešėliai. Abu Mthenna savaitę statė menę, kuri stovės dvidešimt metų ir joje tilps šimtai žmonių. Šį mudifą pastatėme visuomeninio parko pakraštyje, kaip tradicinės kultūros simbolį, ir paskelbėme konkursą: norėjome, kad jame kas nors įkurtų arbatinę.

Ir toliau padėjau Toby sudaryti provincijos tarybą, susibičiuliavome daug artimiau. Per tą laiką susipažinau su daugeliu tarybų, išrinktų per Toby rengtus rinkimus. Nors kai kurios buvo korumpuotos

ir daugelyje vyravo kurios nors gentys, tačiau buvo teisėtos, o tokia pavadinti nebuvo galima nė vienos paskirtos tarybos. Pamažu suvokiau, kad atidėliodami rinkimus nesulauksime nuosaikesnių tarybų. Tiesą sakant, delsdami tik pakenksime pereinamojo laikotarpio valdžiai ir sustiprinsime islamistinių partijų galias. Verčiau būtume surengę rinkimus visame Irake. Sutikau už Toby surengti rinkimus viename iš likusiųjų rajonų. Regis, net ir Bagdadas pamažu pritarė jo veiksmams: pradėjo girtis jo rinkimais spaudos konferencijose, o apie jį patį buvo parašyta pirmajame „The Washington Post“ puslapyje.

Dar padėjau formuoti visuomenės saugumo komitetą, sudarytą pagal Maisano pavyzdį. Į jį buvo įtrauktas Abu Jasimas – kontroversiškasis dabar jau išformuotos Piliečių saugumo grupuotės nereguliariųjų pajėgų lyderis, kuris tvirtino esąs neįkainojamas informacijos šaltinis:

– Be mano žinios provincijoje nė lapas nenukrenta.

Komitetui pirmininkavo seidas Farisas, grėsmingasis genties vadas ir religinis lyderis iš pietų. Į komitetą buvo įtrauktas ir vienas žmogus, glaudžiai susijęs su automobilių grobimų ir plėšimų klanais, tačiau jo žinios apie nusikaltėlių pasaulį laikytos neprilygstamomis. Komitetas turėjo prižiūrėti policiją ir susitarti su policijos viršininku dėl teisėtvarkos palaikymo plano.

Deja, komiteto nariai laikė save didžiais policininkais – jie norėjo nešiotis ginklus ir prašmatnius pažymėjimus bei įsigeidę įsakinėti tikriesiems policininkams.

– Jūs ne policininkai, – aiškinau aš. – Negalite įsakinėti policijos pareigūnams. Esate tik priežiūros komitetas, jūs atskaitingi visuomenei.

– Pamatysite, – atsakė seidas Farisas, – kad esame jums reikalingi. Ši vietovė nedidelė. Žinome viską, kas joje dedasi.

Paprašiau stebėti galimus maištininkus ir teroristus.

– Žinoma, stebėsime. Kaip manote, kodėl nuo lapkričio nebuvo išpuolių? Mūsų dėka.

Ali Zeidi

Mieste, kuriame nėra šunų, šeimininkauja lapė.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. KOVO 25 D., KETVIRTADIENIS

Per pirmąsias tris savaites, kurias praleidau Nasirijoje, surengėme trejus savivaldybių rinkimus, paskyrėme naują policijos viršininką, išformavome Piliečių saugumo grupuotės pajėgas, sėkmingai tvarkėmės su Eufrato potvynio padariniais, užbaigėme penkiasdešimties tūkstančių asmenų registraciją į mūsų darbo programą – beveik penkiskart daugiau nei Amaroje – ir išleidome milijoną dolerių naujam keliui nutiesti, o bemaž du milijonus naujiems tarybos pastatams. Tačiau tarybos tebepriklausė nuo Sadro nereguliariųjų pajėgų malonės, ypač šiauriniame provincijos mieste Al Rafai, turėjusiame šimtą penkiasdešimt tūkstančių gyventojų. Jo taryba buvo išrinkta praėjusį rugsėjį. Toby laikė šių rinkimų rezultatus galiojančiais ir buvo pasiryžęs siekti, kad naujoji institucija turėtų palaikymą. Tačiau Sadro nereguliariosios pajėgos boikotavo rinkimus mieste, o dabar piktinosi, kad nėra įtrauktos į valdžią. Tarybai skyrus lėšų interneto kavinei, sadrininkai ėmė skųstis, esą, ten naršoma po pornografinius tinklalapius, o tarybos nariai nusigvelbę šio sandorio lėšų.

Sadrininkų lyderis su keliais ginkluotais draugais įžengė į tarybos būstinę ir grasindamas ginklu privertė tarybos pirmininką atsistatydinti. Toby įtikino pirmininką toliau eiti pareigas. Tada sadrininkai išsprogdino interneto kavinę, išplėšė miesto tarybos sandėlį – matyt, išvogė humanitarinę pagalbą ir visiems tarybos nariams išsiuntinėjo laiškus su grasinimais nužudyti.

Šie įvykiai tapo ne tik Toby rinkimų, bet ir politinės santvarkos pietuose išmėginimu: ar sugebėsime perduoti galias autoritetingai irakiečių valdžiai? Gal provincijos miestus paliksime kontroliuoti saujelei fanatiškų nereguliariųjų pajėgų narių?

Irakiečių policininkai atsisakė kištis, nors mieste buvo beveik keturi šimtai policininkų, o nereguliariųjų pajėgų nariai retai kada pasirodydavo daugiau nei šešiese. Italai pasiuntė patrulius ištirti padėties; jaunasis sadrininkų pajėgų lyderis ir jo draugai paleido į patrulius du granatsvaidžio šūvius, italai tuojau pasuko atgal, nuo tol Koalicijos pajėgos ten retai pasirodydavo. Kaimyninė šumerų archeologinė radavietė Umoje buvo išplėšta. Miestas buvo nebekontroliuojamas. Sklandė gandai, kad nereguliariosios pajėgos naudosis šia baze ir rengs išpuolius prieš sąjungininkus kitose vietose. Toby širdo ant italų, kad nesuėmė nereguliariųjų pajėgų vado.

– Esu tikras, kad galime ir be to apsieiti, – pasakiau jam. – Kodėl nesušaukus žymių vietos žmonių bei šeichų susirinkimo ir neprivertus jų sutikti įduoti nereguliariųjų pajėgų lyderius bei remti tarybą?

– Šeichų? Atvykau čia ne feodalinės valstybės kurti.

– Turime ieškoti politinio sprendimo.

– Galiu ieškoti politinio sprendimo, – pratrūko jis, – bet man tikrai įgriso tą daryti. Tai ne mano darbas. Kodėl italai niekada nieko nedaro? Kodėl visada tenka eiti ir viską tvarkyti man? O jiems tereikia nusiųsti patrulius.

– Tai tiesa, Toby. Bet drauge rasime būdą, kaip padaryti kitaip.

– Tiek to, – atsakė jis. – Tik prašau man apie tai dabar nepasakoti. Per pastarąsias tris paras miegojau gal tris valandas. Dabar negaliu sutvarkyti šito reikalo. Mėginu organizuoti naują tarybą, antraip provincija žlugs.

Kitą savaitę nuvykau į Al Rafai. Sužinojau, kad per rinkimus ten būta pažeidimų, išrinktoji taryba galėjo būti korumpuota, o

tarybos nariai patys apmėtė sprogmenimis dviejų sadrininkų namus ir surengė išpuolį prieš Sadro būstinę. Vis dėlto mūsų reputacija tiesiogiai priklausė nuo mūsų paramos jiems, o šis išbandymas buvo gyvybiškai svarbus visoms provincijos taryboms.

Išpuoliais buvo kaltinamas Koordinacinis politinių Al Rafai partijų komitetas. Iki tol nebuvau apie jį girdėjęs. Buvo kalbama, kad svarbiausi jo veikėjai esą Khazehas Hamidas ir Turkey Lahmoudas. Tačiau visi vieningai tvirtino, kad nelaimių šaltinis esąs jaunas Sadro dvasininkas, vardu šeichas Ali Zeidi. Tai jis surengė išpuolį prieš tarybos būstinę ir paleido granatsvaidžių ugnį į italus. Vyliausi susitvarkyti su juo pasinaudodamas dviem didžiausiomis Al Rafai gentimis – Shweilatu ir Beni Rikaabu.

Į Al Rafai nuvykome su Barbara ir vienu stambaus sudėjimo vertėju, kurio tėvas buvo Al Rafai ūkininkas. Vertėjas, kaip vietos gyventojas, tvirtino puikiai išmanantis Al Rafai gentis, bet, matyt, mažai ką apie jas žinojo. Jis pirmasis šeimoje tapo mokyklos absolventu, bet jo anglų kalbos mokytojo karjera nutrūko, kai jį suėmė baathistai. Jis buvo kankinamas viename pastate priešais mūsų būstinę. Jį degino elektros srove, o jis keikė budelius. Tie įspėjo, kad jei neužsičiaups, bus nugalabytas, bet jis vis tiek juos iškeikė. Galiausiai buvo paleistas, bet vertėjavimas mums buvo pirmas jo darbas po daugelio metų. Jo kolegos sakė, esą, tie kankinimai labiausiai pakenkė jo protui. Jis veik nesistengė nuslėpti, kad stipriai nekenčia britų ir amerikiečių imperializmo.

Al Rafai prieigose, kur jūrų pėstininkų karininkas Nate'as Fickas buvo surengęs oro antpuolį, – mat vietos gyventojai jį patikino, kad keliuose pastatuose yra įsikūrę baathistai, – gatvėmis dabar važinėjo automobiliai ir vaikščiojo žmonės. Nepastebėjome nė žymės neseniai vykusio mūšio. Išvažiavę iš miesto keliavome per lygius, sausus laukus ir tuščias platybes, o paskui pasukome vieno statinio link. Ilgas, žemas cementinis pastatas panėšėjo į statybvietės biurą, prie šio vienaukščio stovėjo traktorius, kuliamoji ir didelis juodas

mersedesas. Įėjome į siaurą tamsų prieangį plikomis cementinėmis grindimis, ten nusiavėme batus. Pasigirdo lakstančių vaikų trepsėjimas, kažkas tarkštelėjo, tarsi stipriai sudaužus du prikaistuvius. Asmens sargybiniai kaip visuomet ėjo pirma mūsų išsitraukę ginklus. Jie įžengė pro pagrindines duris ir staiga sustojo.

Įėję paskui juos, pamatėme šimto pėdų ilgio kambarį aukštomis lubomis ir pailgais langais. Kambaryje buvo išrikiuota šimtas kėdžių, padirbintų Liudviko XV stiliumi, drožinėtais ir dažytais ranktūriais, melsvo šilko apmovais. Per kojines jutome minkštus šilko kilimus. Mažose nespalvotose fotografijose buvo įamžinti jojimo kelnėmis mūvintys arabai; jie stovėjo ant pakylų arba soduose greta britų karininkų ir Irako karališkosios šeimos narių. Paskutinės nuotraukos buvo darytos 1956-aisiais – revoliucijos metais. Šis kambarys buvo įrengtas naujai, šeima vis dar gyveno turtingai, bet vertėjas šnipštelėjo, kad šeichas jame visada linksmindavęs Husseiną, čia šis ir atsidėkodavęs. Jei taip, tų fotografijų anuomet čia nebuvo.

Nedidukas tamsiaodis vyras, apsivilkęs arabišku apdaru, mostelėjo mums sėstis kambario priešakyje, tada išėjo ir grįžo nešinas padėklu su gėrimais. Sėdėjome tylėdami. Paskui atsivėrė kitos durys, į kambarį įėjo šeichas Arkanas Hairullah. Vilkėjo apdarais, žengė labai palengva, atsargiai, po vieną žingsnį, jo mažos akys buvo stulbinamai mėlynos. Atsistojome jo pasveikinti.

Jis prakalbo pusiau šnibždomis:

– *Ahlan wa sahlan bikum.* (Sveiki atvykę, garbieji.)

– Sveikas, garbusai, dėkojame, – atsakėme jam.

– Sveiki, garbieji, – pakartojo jis.

Tada susėdome ir dar keliskart pakartojome tą patį. Jo galva, kaklas ir pečiai buvo nenatūraliai sustingę, rankos drebėjo, matyt, jis sirgo Parkinsono liga.

Pradėjau kalbą sakydamas, kad atvykome prisistatyti, mat esame daug girdėję apie jį ir jo garbią šeimą. Jis linktelėjo galva. Vertėjas panoro prisidegti cigaretę. Barbaros manymu, rūkyti susitikimo

metu įžūlu, tad ji pervėrė jį rūsčiu žvilgsniu. Vertėjas taip pat pervėrė ją rūsčiu žvilgsniu. Pasiekęs jo ranką tapštelėjau, tas padėjo pakelį ir vėl ėmėsi vertimo.

Šeichas mostu parodė savo senelio portretą: per Pirmąjį pasaulinį karą senelis kariavo prieš britus. Primityvokas garbanoto vyro tokiu apsiaustu, kokio šiandien niekur nerastume, atvaizdas liudijo visai kitą epochą, kai Shweilato gentis dar buvo ir žemvaldžiai, ir beduinai, turintys daug žirgų. Būdamas viena iš dviejų didžiausių Al Rafai genčių, Shweilatas atliko svarbų vaidmenį Pirmajame pasauliniame kare – vis pereidavo tai osmanų, tai britų pusėn.

Jis papasakojo apie savo giminaičius, dirbančius gydytojais Londone. Nupasakojo, kaip atrodo sena jų pilis, tebestovinti Al Rafai centre. Parodė ketvirtojo dešimtmečio nuotrauką, kurioje jo giminaičiai stovėjo su sosto įpėdiniu viename pilies balkonų. Jis nuogąstavo, kad galiausiai pilį teksią nugriauti. Pasiūliau drauge ją suremontuoti ir įsteigti joje muziejų – tai buvo vienintelis provincijoje išlikęs devyniolikto šimtmečio pasaulietinės architektūros statinys. Jis abejojo, ar dar pavyktų rasti meistrų, gebančių restauruoti išlikusius balkonų medžio drožinius ir įvairius kalstinius.

Vertėjas vėl išsitraukė cigarečių pakelį, įsikišo vieną cigaretę į burną ir norėjo prisidegti. Barbara vėl jam mostelėjo, kad padėtų jas šalin. Vertėjas trumpai įsmeigė į ją akis, paskui aršiai perplėšė visą pakelį pusiau, ir užsimojęs sviedė į peleninę perlaužtas cigaretes. Šeichas nusuko žvilgsnį.

Patikinome šeichą, kad jo teritorijoje pastatysime kliniką. Paskui kartu su Barbara paaiškinome, kad išrinktajai Al Rafai tarybai grasina Sadro būstinė, ir mums reikia jo paramos. Pasiteiravome jo nuomonės apie tarybą. Jis atsakė stebėjęsis, kad niekas jam nepranešęs apie rinkimus. Vis dėlto jis padarysiąs, ką galėsiąs.

– Ar galime tai perduoti tarybos pirmininkui?

– Taip, pasakykite jam, kad gali ateiti pas mane, ir aš suteiksiu jam savo genties globą.

Užbaigę reikalus persėdome prie galais suremto pietų stalo, buvo patiekta plokščia pustrečios pėdos ilgio žuvis, kepti saldūs baklažanai dubenyse, kupetos ryžių su šafranu, avienos gabalai ir keptos, nepjaustytos vištos. Kiekvienas turėjo suvalgyti bent po truputį žuvies, paukštienos ir avienos.

Vyriausiuoju genties šeichu gali tapti ne tik vyriausias ankstesniojo šeicho sūnus, gentis išsirenka vyriausiąjį šeichą pagal kilmę, turtą ir būdą. Tad šeichu tapti gali kiti giminaičiai, nebūtinai šeicho sūnūs. Neabejojome, kad šeichas Arkanas Hairullah yra vyriausiasis Shweilato šeichas, akivaizdu, jog jis buvo turtingesnis ir galingesnis už kitus, ir tik nuskurdę, bet nepriekaištingos kilmės giminaičiai murmėdavo, esą, jo proprosenelis neteisėtai užėmė jų proprosenelio vietą, esą, dauguma jo žemių įgytos tokiu bjauriu šantažu ir teisinėmis suktybėmis, kad net britai baisėjęsi, o Shweilatas teoriškai tesąs Humeido konfederacijos klanas.

Bet kita mano aplankyta gentis – Beni Rikaabas – neturėjo aiškaus vyriausiojo šeicho. Ismailas – vyriausias paskutinio didžiojo šeicho sūnus – lankėsi pas mane anksčiau, prašė grąžinti jo žemes. Pastaruosius dešimt metų su sūnumi gyveno Londone, buvo atsivedęs ir šį aštuoniolikmetį. Jo sūnus buvo aukštas, skaisčiai raudonomis lūpomis, labai išvaizdus jaunuolis ir, matyt, tą žinojo. Nors dėvėjo gentinius apdarus, atrodė, tarsi būtų po jais mūvėjęs šešių šimtų dolerių vertės džinsus. Talebas, jaunesnis Ismailo brolis, nenorėjo užleisti valdžios, tad, turėdamas daugiau makiaveliškų savybių, sugebėjo ir sau išsigremžti vietą valdžioje. Bet dar buvo gyvas jų dėdė Shlage, nors jis buvo silpnos sveikatos, dauguma Al Rafai gyventojų laikė jį vyriausiuoju šeichu, jo sūnui Yunusui teko įpėdinio ir atstovo vaidmuo. Laikas, šeichų darbai ir turtas bei genties simpatijos teoriškai būtų lėmę, kuris šių giminaičių taps vyriausiuoju šeichu, tačiau genčių struktūros jau buvo kitokios, spėju, kad šis klausimas niekuomet nebus išspręstas.

Prieš savaitę buvau susitikęs su Ismailu biure, lankiausi Shlage ir Yunuso namuose. Dabar norėjome apsilankyti pas Talebą. Bagdado komanda pažinojo Talebą kur kas geriau, nei kurį jo brolį ar giminaitį. Kaip civilizuotą, įtakingą žmogų, palankų Koalicijai, man jį ypač rekomendavo Italijos ambasadorius, penkerius metus gyvenęs Bagdade. Paprašėme Talebą pagalbos, jis pažadėjo organizuoti mieste paramą tarybai. Taip pat pasisiūlė užtikrinti saugumą visame rajone, jei tik skirtume jam lėšų ir ginklų.

Talebas gyveno siauroje gatvėje Al Rafai centre, daug mažesniame nei jo giminaičio name, bemaž visą miestą kontroliavo sadrininkai. Todėl vykdami ten pasiėmėme daugiau asmens sargybinių, o italų kariškiai, palaikydami mus, suvežė į aikštę tankų. Mums išlipus, Talebas – liesas vyras su poliaroidiniais akiniais – pabučiavo Barbarą: šalies pietuose pirmą kartą mačiau, kad irakietis bučiuotų moterį. Ankštame kambaryje sėdėjo trisdešimt pusamžių irakiečių. Jis šnipštelėjo, esą, šiuos žmones pakvietęs norėdamas išspręsti klausimą dėl sadrininkų lyderio Ali Zeidi.

Iš pradžių Barbara išreiškė visiems didžią padėką. Ji priminė tarybos rinkimus, sakė, tikisi, kad visi rems tarybą ir nepabūgs Ali Zeidi.

Tačiau, mūsų nuostabai, kalbėdami vienas po kito vyrai sakė, kad taryba esanti nebetinkama, jie suformuosią savąją. Mes prieštaravome. Tada į kambarį įėjo Ali Zeidi, žmogus, kurį norėjome suimti. Jis buvo bebaigiąs trečią dešimtį ir, kaip daugelis Sadro dvasininkų, vilkėjo labai tamsaus audinio apdarais. Visi atsistojo jo pasveikinti. Atsisėdęs pasakė mums, kad dabartinę tarybą sudaro nusikaltėliai, tad jis labai džiaugiasi, jog sutarėme paklausyti šeicho Talebo patarimo ją panaikinti.

– Šeiche Ali Zeidi, nesame sutarę dėl nieko panašaus, – piktai atsakiau. – Remiame išrinktąją tarybą. Ir toliau remsime, kad ir kas jai grasintų.

– Barbara, – įsiterpė šeichas Talebas, – apgailestauju, kad neturėjau laiko deramai jūsų perspėti, bet dabartinė taryba iš tiesų

netinkama. Šiaip ar taip, jos laikas baigėsi. Suformuosime kitą tarybą, esu pasirengęs eiti jos pirmininko pareigas. Jau esame išrinkę jos narius šiame kambaryje. Šiandien, kai išvyksite, jau turėsime kitą tarybą, remiamą Ali Zeidi. Bet prašau jūsų – palūkėkime, kol atneš valgius, nes paruošėme jums ypatingas vaišes. Tuomet galėsime pasikalbėti daugiau.

Šeichas Ali Zeidi pasisuko į susirinkusiuosius ir prakalbo apie Koalicijos blogybes bei kaip esą svarbu atsiriboti nuo Koalicijos struktūrų.

Aš atsistojau ir daviau ženklą Barbarai. Pasakiau, kad nemanome klausytis tokio žmogaus šnekų, kaip šeichas Ali Zeidi – jis užpuolė beginklius civilius ir granatsvaidžiais apšaudė sąjungininkų karius; tada išėjome. Visi susirinkusieji pakilo. Atsisakyti valgio – rimtas įžeidimas. Prie durų pasakiau šeichui Talebui, kad mums nemalonu, jog jo kvietimu esame įvilioti į pinkles, ir nesitikime, kad susitiksime su juo dar sykį. Atgal patraukėme nuošaliomis gatvėmis bemaž tikėdamiesi, kad teks susiremti su įpykusia sadrininkų minia. Bet mieste buvo ramu, vyliausi, jog Ali Zeidi nedrįs pulti mūsų Nasirijoje.

Grįžus į būstinę, Barbara atleido vertėją dėl to cigarečių ginčo. Jis išėjo šaukdamas:

– Mes jus prigriebsime. Nenurimsim, kol su riksmais nebūsit išginti iš provincijos.

Palydėjau jį iki durų, jis sustojo, paėmė mane už rankos ir tarė:

– Rory, turite išstudijuoti E. M. Forsterį. Tik šitaip galima suprasti mūsų kultūras. Vienintelė „jungis“.

Išėjęs į gatvę atsisuko ir vėl sušuko:

– Vienintelė „jungis“.

Policija

...bet žiūrėkite man, kad nesulaužytute savo priesaikos, nes, priešingai, ta pačia priesaika jums prisiekiu, jog sugrįšiu ir jus nubausiu, o surasti jus tikrai surasiu, nors slapstytumėtės kaip vinkliausias driežas. <...> aš – narsingasis Don Kichotas Lamančietis, nuoskaudų ir neteisybių lygintojas...

– Miguel de Cervantes Saavedra, *Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis*, Pirma dalis, IV perskyrimas

2004 M. KOVAS

Ali Zeidi tebebuvo laisvėje, o taryba tebesislapstė. Nusprendžiau vėl pamėginti įtraukti į šį reikalą policiją. Jos pajėgos silpo ne tik Al Rafai, bet ir visoje provincijoje – sadrininkai dažnai puldavo sąjungininkų pajėgas iš pasalų, magistralėje buvo užpuldinėjami kuro sunkvežimiai, žmonių grobimas buvo plačiai paplitęs reiškinys. Irakiečiai norėjo, kad keturiskart padidintume policijos pajėgas, kas šimtą jardų pastatytume kontrolės punktus, policininkams išdalytume granatsvaidžius ir įsteigtume platesnį žvalgybos tinklą. Bet iki šiol nenorėjome kurti santvarkos, kuri, mūsų manymu, prilygtų Husseino laikų režimui, o mūsų policijos patarėjai ir toliau tvirtino, esą, viską išspręs ne kiekis, o parengimas. Bet jie dar tik rengėsi kurti savo išsvajotąją „lengvų, gerai informuotų policijos pajėgų tarnybą".

Paraginau provincijos valdytoją surengti visų provincijos policijos viršininkų susitikimo transliaciją, sėdėjau drauge su juo. Žinojome daugiau kaip šimto policininkų, kurie buvo arba korumpuoti, arba bendradarbiavo su Sadru, arba buvo aukštesnieji Baatho partijos pareigūnai, vardus. Dar pusantro tūkstančio policininkų arba

viršijo tarnybos amžiaus limitą, arba neatliko savo pareigų. Tačiau Vidaus reikalų ministerija iki šiol nebuvo pateikusi jokių policininkų atleidimo taisyklių, nebuvo sutvarkytas išeitinių išmokų ir pensijų klausimas.

Valdytojas pradėjo pamokslauti pareigūnams, kad šie niekam tikę:

– Al Garafo, Al Rafai ir Suk Al Šujuko policijos viršininkai bei pastarojo padėjėjas Rahimas Abu Ali savo miestuose visiškai neužtikrino saugumo. Jūs, kapitone Basemai, dešimties liudininkų akivaizdoje kelyje pavogėte vilkiką.

Vienas vyras atsistojo ginti šių pareigūnų.

– A, kapitonas Qusay, – pasakė valdytojas, – vidaus reikalų vadovas. Ką, policijoje nėra problemų?

– Nesakiau, kad nėra problemų, – atsakė kapitonas.

– Tuomet, jeigu jų yra, kodėl per pastaruosius tris mėnesius nei Laikinajai koalicinei vadovybei, nei provincijos tarybai nepateikėte jokių nusiskundimų ar blogo policininkų elgesio pavyzdžių? Ar tai kaip nors susiję su praeityje jūsų užimta vieta Baatho partijoje? O gal su jūsų verslo ryšiais?

Kapitonas supykęs atsisėdo. Valdytojas papasakojo pareigūnams, kaip iš Al Islos išgujęs radikalų sadrininkų dvasininką: paprasčiausiai subūręs genčių šeichus. Savo kalbą užbaigė ragindamas nesibaiminti žūti tarnybos vietoje, nes policininkas, žuvęs eidamas pareigas, esąs šachidas, kitaip sakant, kankinys, neabejotinai keliausiąs į dangų. Regis, ši mintis juos ne itin pradžiugino.

Policijos viršininkai stojosi paeiliui. Al Rafai policijos viršininkas kalbėjo ypač įžūliai, gyrėsi drąsa ir laimėjimais. Valdytojas jį pertraukė:

– Kiek žmonių dirba jūsų pajėgose?

– Trys šimtai dvidešimt.

– Tai kodėl, kai praėjusią savaitę lankiausi Al Rafai, policijos nuovadoje visiškai nieko nebuvo?

– Netiesa.

– Sakote, kad aš melagis? – paklausė valdytojas.

– Jei jau esate toks didvyriškas, – pertraukiau juos, – kodėl sadrininkas Ali Zeidi su šešiais vyrais nuvertė tarybą, užvaldė visą jūsų miestą, o jūs nė nemėginote jo sustabdyti?

– Mes jį sustabdysim, – užriaumojo policijos viršininkas, – o jei kas nors sakys, kad aš bailys, nugalabysiu jį plikom rankom. Ne aš kaltas dėl tos maišaties. Tai jūs kaltas, seidai Rory, kad mes, policininkai, blogai parengti ir menkai ginkluoti.

– Gerai, – atsakiau, – dabar pasakysiu šį tą svarbaus. – Paprašiau išjungti televizijos kameras, tuomet tariau: – Taip, neabejoju, kad esate teisus, didžiausia kaltė tenka man ir Koalicijai. Padarėme daug klaidų. Davėme jums per mažai ginklų, tinkamai neparengėme. Nesuteikėme žadėtos įrangos ir patys neužtikrinome saugumo. Visa tai tiesa. – Tokie prisipažinimai nebuvo įprastas dalykas, tad žmonės įdėmiai sužiuro į mane.

– O ką darysite dabar? Laiko nebeliko, dar kelios savaitės – ir išvyksime. Jei dabar nepasieksite, ko norite, turbūt nepasieksite niekada. Spręsti jums. Tiesą sakant, nelabai optimistiškai žiūriu į jūsų ateitį. Galite kiek tinkami kalbėti ir skųstis, bet aš juk vis tiek turėsiu išvykti. Kaipgi atrodys kraštas, kai baigsis birželis? Jau esu visa tai matęs Balkanuose. Šį mėnesį išrinktosios tarybos nariai buvo užpulti ir kankinami savo būstinėje, pagrindiniame kelyje nuvaryti kuro sunkvežimiai, vykdyti žmonių grobimai, Rafai gatvės apšaudytos granatsvaidžiais, Umoje išplėštos archeologinės radavietės, minosvaidžiais apšaudytas Laikinosios koalicinės vadovybės pastatas, maža to, nusikaltėliai užpuolė Al Garafo policijos būstinę ir išlaisvino visus kalinius. Jei viskas ir toliau taip klosis, grįžęs po pusės metų rasiu ne įsiplieskusį pilietinį karą, bet kautynes kiekvienoje apylinkėje, įvairiausių nereguliariųjų pajėgų, politinių partijų, religinių grupuočių, genčių ir nusikaltėlių maišalynę, visi žudysis, valdžia bus žlugus, žmonės nebegalės naudotis jokiomis

paslaugomis. Tik jūs vieninteliai galite užkirsti tam kelią. Turite pažaboti smurtą. Privalote įtvirtinti savo autoritetą, – išgirdau, kad mano balsas šiek tiek virpa. – Nebėra prasmės ginčytis, kas kaltas, ir atsikalbinėti. Turite dirbti kartu su savo provincijos valdytoju ir suvaldyti padėtį.

Atgarsiai iš pasienių

Tai, kad iš jų atimta teisė spręsti savo šalies gynybos ir administravimo reikalus, žeidžia išsilavinusius mesopotamiečius. Nors pakėlėme gerovę, argi tai kam rūpi, jei kitoje svarstyklių lėkštėje padėta laisvė? Jie laukė žinios apie mūsų mandatą ir sveikino ją, nes manė, kad ji reiškia, jog jie tampa dominija, kad ji atneša jiems savivaldą. Dabar jų tikėjimas gerais mūsų ketinimais nyksta.

– T. E. Lawrence, laiškas *The Times* (Londonas),
1920 m. liepos 22 d.

2004 M. KOVO 28–BALANDŽIO 4 D.

Balandžio pradžioje susirinkime Basroje išgirdome, kad padėtis pietuose darosi vis neramesnė. Kalbėdamas Nasirijos vardu, nupasakojau problemas, susijusias su nereguliariosiomis Piliečių saugumo grupuotės pajėgomis, ir Ali Zeidi išpuolį prieš Al Rafai tarybą. Pridūriau, kad pagaliau mums vis dėlto pavyko be kliūčių įgyvendinti plėtros projektus, kad sėkmingai surengėme kitus rinkimus ir, regis, mums pavyko paskirti veiksmingą provincijos tarybą.

Molly, kalbėdama Amaros vardu, pranešė nerimą keliančių naujienų. Man išvykus, gydytoja Kifiyah – moterų centro vadovė iš Bagdado – vis nekreipė dėmesio į grasinančius islamistinių partijų laiškus. Vieną rytą jai einant į darbą privažiavo automobilis. Išlipo du ginkluoti vyrai ir paprašė su ja ėjusios kolegės atsitraukti. Jie nužudė daktarę Kifiyah ant šaligatvio. Kaltininkai liko nesurasti. Tai padariusios skelbėsi trys islamistinės partijos. Būstinė Amaroje

buvo apšaudyta minosvaidžiais, Pelkynės Princas, matyt, kėlė vis didesnį Molly nepasitenkinimą. Vis dėlto juos toliau rėmė nuosaikieji dvasininkai, kaip antai Abu Mustafa ir net šeichas Rahimas; kiti reikalai, matyt, buvo sutvarkomi.

Molly pradėjo šimtus naujų plėtros projektų. Ji parėmė Ali žurnalą ir visuomenės švietėjo Abu Muslimo biblioteką, o naujasis jos pavaduotojas pradėjo rajonų tarybų reformas. Baseinas pagaliau buvo pripildytas, tačiau, jį sutvarkius, kitą dieną vienas ten besilankantis JAV karys nėrė į seklųjį galą ir liko paralyžiuotas, tad vanduo vėl buvo išleistas. Tame milžiniškame mudife, kurį buvome užsakę pastatyti kitapus upės priešais mūsų būstinę, buvo sėkmingai surengtas Pelkynų arabų susirinkimas.

Daug blogesnė padėtis buvo Kute, esančiame prie šiaurinių Amaros ir Nasirijos sienų, kur provincijos valdytojas buvo sąjungininkas Markas Etheringtonas, drauge su manimi atskridęs į Iraką. Nereguliariosios Sadro judėjimo pajėgos surengė išpuolį prieš jo būstinę. Jį saugantys ukrainiečių kareiviai mėgino pabėgti, o kad jie nepaspruktų, Markas turėjo įsakyti savo asmens sargybiniams užstatyti išėjimą šarvuočiais. Asmens sargybiniai paleido gynybinę ugnį, valandų valandas šaudė laukdami, kol Bagdadas sugalvos, kaip pagelbėti. Kai atskrido atakos sraigtasparnis, Markui pavyko išgabenti savo komandą į kariškių bazę. Kitą dieną nusprendęs nuvažiuoti į Bagdadą, buvo užpultas miesto pakraštyje. Mašinos šarvai atlaikė kulkas, ir komandai pavyko grįžti į bazę. Kitoje Irako vietoje įkaitais buvo paimti šeši užsieniečiai, o netoli Bagdado žuvo britų civilis.

Po susirinkimo regiono koordinatorius mus įspėjo, kad sprendimas jau priimtas ir konfrontacija su sadrininkais esanti nebeišvengiama. Esą, buvome pernelyg atlaidūs sadrininkams, tuo ypač įsitikinę amerikiečiai. Tačiau regiono koordinatorius nežinojo, kada Bremeris imsis veiksmų. Bremeris jau pusę metų kalbėjo apie ketinimus veikti.

Kovo 29 d. prie mūsų būstinės Nasirijoje susirinko trys tūkstančiai demonstrantų. Buvau keletą kartų sutikęs vidun įėjusius pasikalbėti su manimi lyderius. Tai buvo žymūs sadrininkai: barzdotas teisininkas, vardu Jawadas, paprastu baltu arabišku apdaru, o kitas – šeichas Muwayadas. Nors ir reikalavome areštuoti Ali Zeidi, vis tiek norėjome įtraukti šiuos sadrininkus į provincijos tarybą. Jawadas atsisėdo ir padavė man lankstinuką, negalėjau jo perskaityti. Paprašiau jį tą padaryti, o pats klausiausi vertimo. Monotonišku balsu Jawadas pradėjo skaityti trijų puslapių tekstą:

– Pagaliau nukrito kaukė nuo žvynuoto trijulės veido: Didžiojo šėtono Amerikos ir jos bendrininkų Mažojo šėtono Britanijos ir Izraelio. Dabar pamatėme tikrąją prigimtį to silpnapročio Bremerio ir asilo Rory Stewarto...

Susijuokiau.

– Nemanau, kad verta klausytis, kas toliau, – pasakiau.

Šiek tiek susirūpinę jie pažvelgė į mane.

– Kuo galiu jums padėti? – paklausiau.

– Atėjome išreikšti protesto dėl mūsų laikraščio uždarymo Bagdade. Kalbate apie žodžio laisvę, bet uždraudėte mūsų laikraštį. Tai būtų neįmanoma jūsų šalyje.

Nežinojau, kad Sadro laikraštis buvo uždarytas. Net nenumaniau, dėl kokios priežasties tai buvo padaryta, bet vis tiek gyniau šį sprendimą:

– Žodžio laisvė nereiškia, kad galite rašyti šmeižtą ar kurstyti religinę neapykantą, – spręsdamas iš tik ką perskaityto jų pranešimo, spėjau, kad jie darė ir viena, ir kita. – Ir Britanijoje uždraudžiame laikraščius, – pasakiau, nors nebuvau tikras, kad taip ir yra. – Bet pasidomėsiu šiuo klausimu. Ko iš tiesų norite, ką turime daryti?

– Jūs – nelabojo okupantų atstovas. Atvykote apvogti mūsų.

– Ko norite, ką turime daryti? – pakartojau klausimą. – Išvyksime po dvylikos savaičių ir visas galias perduosime Irako valdžiai. Gal geriau mums išvykti dabar? Vykdome plėtros projektus. Gal geriau mums juos nutraukti? Ko jūs norite?

Mėgavausi dialektika, bet turbūt vertėjo į viską pažvelgti jų akimis. Šie jauni, jaunesni už mane vyrai, rizikuodami būti suimti, atėjo į sąjungininkų bazę pasikalbėti su jiems svetima valdžia. Vienas buvo dvasininkas, kitas – teisininkas, todėl paprastai visi su jais elgdavosi santūriai ir pagarbiai, o aš neleidau perskaityti manifesto, kurį taip rūpestingai buvo surašę, ir dar reikalavau pasakyti, ko jie nori.

Ko iš tiesų jie norėjo? Nežinojo ir patys. Jie nenorėjo, kad tuojau pat išvyktume ir nutrauktume projektus. Ne, jie turėjo didelių nuoskaudų: priešinosi imperializmui ir bedieviams, atvykusiems į musulmonišką kraštą, suvokė, kad ne svetimšaliai, o jie patys turi tvarkyti šalies reikalus, tikėjo, kad Vakarai dažnai elgiasi negarbingai, įtarė, kad šioje invazijoje didelę svarbą turi nafta – jų nusiskundimai buvo pagrįsti. Bet ar galėjo juos kam nors išsakyti? Kaip išsakyti? Jie surengė demonstraciją, kalbėjo tūkstančių ten stovinčių žmonių vardu ir tikėjosi, kad kas nors įvyks. O kas? Pasikalbėjome dar truputį. Pasakiau, kad jie man labai patinka, kad esu labai patenkintas susitikimu. Jie atsakė tuo pačiu. Išsiskyrėme šypsodami. Maniau, kad viskas tuo ir baigėsi.

Po dviejų dienų minia išvilko keturis amerikiečius civilius rangovus iš jų automobilių; du apanglėję sudarkyti jų kūnai buvo pakarti Faludžoje.

Šeštadienį išvykau savaitei atostogų. Tą pačią dieną Bagdade buvo suimtas Yakubi, vienas svarbiausių Muqtados Sadro atstovų. Balandžio 5 d. buvo surengtas išpuolis prieš Laikinosios koalicinės vadovybės būstinę Kute, ji buvo uždaryta. Nedžefe – ispanų sektoriuje – per išpuolį žuvo dvidešimt irakiečių ir keturi salvadoriečiai kariai, du šimtai buvo sužeisti.* Septyni JAV kariai žuvo mėgindami

* Ispanai po praėjusį mėnesį įvykusių sprogimų priemiestiniuose Madrido traukiniuose, kurių metu žuvo beveik du šimtai žmonių, jau buvo nusprendę pasitraukti iš Irako. (Aut. past.)

atkurti tvarką Bagdado Sadro miesto priemiestyje. O Al Amaros sveikatos apsaugos vadovas, kurį gerai pažinojau, naujienų agentūrai AFP papasakojo, kad tą pačią dieną Amaroje britų kovinė grupė pradėjo šaudyti į Sadro minią ir nukovė dvylika bei sužeidė dvidešimt penkis žmones. Mūsų užsakytas gražusis mudifas visiškai sudegė.

Muqtados Sadro pareiškime buvo sakoma: „Esu kaltinamas vieno iš blogio lyderių Bremerio, neva esu įstatymo laužytojas. Jei tai reiškia, kad sulaužiau Amerikos tironijos įstatymą ir jos ištvirkėlišką Irakui parašytą Konstituciją, tuomet didžiuojuosi tuo, štai dėl ko maištauju." Antradienio rytą, kai jau buvau Škotijoje, perskaičiau naujienų pranešimus, kuriuose buvo tvirtinama, kad netoli mūsų būstinės Nasirijoje žuvo penkiolika irakiečių ir buvo sužeista dvylika italų. Šeichas Muwayadas ir Jawadas – anąkart lankęsi pas mane valdyboje – buvo vieni šio išpuolio vadų. Nasirijoje buvo pagrobtas britų verslininkas.

Nutraukiau atostogas Britanijoje ir, kiek nuogąstaudamas, grįžau į Nasiriją, kuri – buvau įsitikinęs – virto karo zona. Mano asmens sargybinių skaičius nuo keturių buvo padidintas iki šešių, o kelionėje mane lydėjo dar du automobiliai – jei pakliūtume į pasalą. Tačiau važiuodamas per provinciją stebėjausi matydamas atidarytas krautuves ir grįžtančius iš mokyklos vaikus, susirėmimų beveik nebūta nė žymės. Vis dėlto būstinės teritorija per tas penkias dienas labai pasikeitė. Įėjimas į mūsų kiemą buvo atitvertas smėlio maišų siena, o prie mano kabineto stovėjo krūva dėžių su amunicija ir vandeniu. Darbuotojai atrodė nusikamavę, kai kurie tuojau pat pasisakė traukiąsi iš pareigų. Sadrininkai užėmė du pagrindinius tiltus per Eufratą, italai jų nesulaikė; visi, turintys nors truputį karinės patirties, – taip pat ir danė patarėja teisės klausimais, – apsiginklavę sulipo ant stogo ir laukė nereguliariųjų pajėgų puolimo.

Toby buvo ypač įpykęs, papasakojo, kad italų kariai buvo visiškai nepasiruošę jiems padėti, būstinė esanti neapsaugota.

– Ketvirtadienio rytą, – pasakojo jis, – mums buvo pasakyta pasirengti evakuacijai iš būstinės teritorijos. Nežinau, kodėl jie norėjo mus evakuoti. Manau dėl to, kad pranešėm Bagdadui, jog italai apleido miestą. Šarvuočiais mus išvežė už mylios į italų bazę. Ir paliko. Per pusantros valandos nepasirodė nė viena žadėtoji italų mašina. Likom toj pustuštėj bazėj niekieno nesaugomi, šliaužiojom su savo neperšaunamosiom liemenėm palei dygliuotos vielos sieną. Stebuklas, kad likom gyvi. Viskas. Išvažiuojam. Čia nepasiliksim. Tie žmonės paprasčiausiai nevaldo padėties. Tik laiko švaistymas.

Daugelis darbuotojų pirmą kartą tiesiogiai susidūrė su karo veiksmais ir maištu. Manęs tuo metu nebuvo, todėl sunkiai įsivaizdavau, kas iš tiesų vyko, kai sadrininkai „užėmė“ miestą. Sąjungininkai paprastai sėdėdavo uždaryti savo būstinėse, įvykius stebėdavo nuo stogų arba, retais atvejais, jei išvykdavo iš būstinių, – pro siaurus šarvuočių langelius. Mūsų darbuotojai irakiečiai – kaip ir daugelis irakiečių Nasirijoje – tąkart pasiliko namuose. Padėtis tapo tokia pavojinga, kad žiniasklaida veik nesirodė. Nei tuomet, nei vėliau pasaulio žiniasklaida nežinojo, kad prarandame šešių šimtų tūkstančių gyventojų miesto kontrolę. Senoji Johno komanda – Jeremy, Jay ir Toby – išvyko per dvi savaites.

O Bremeris ir Žalioji zona niršo ant italų. Italų žiniasklaida pranešė, kad Barbara Contini surengė susitikimą su Sadro lyderiu Awsu al-Khafagi ir teigiamai atsiliepė apie Sadro judėjimą. O amerikiečius pašiurpino pranešimai, kad italai nusprendė apleisti Nasiriją ir nenori sudoroti Sadro būstinės. Italai tai karštai neigė. Jie sakėsi esą diplomatiški, bet prireikus gali elgtis karingai. Vis dėlto italai buvo spaudžiami įrodyti sąjungininkams, kad sugeba veikti.

Pagrobtasis

Svetimšalis ir krikščionis nėra mėgstami žmonės Arabijoje.

– T. E. Lawrence, 11 straipsnis iš 27,
pirmą kartą publikuota *Arab Bulletin*, 1917 m.

2004 M. BALANDŽIO 11–13 D.

Grįžęs pirmiausia norėjau surasti britų verslininką, pagrobtą prasidėjus neramumams. Nors Gary Michaelas Teeley gyveno Nasirijoje, su mumis buvo menkai susijęs. Neįtikėtina – sakėsi atvykęs į Iraką pradėti skalbyklų verslo. Grobti žmones tapo įprasta: tą pačią savaitę du vokiečiai belaisviai buvo nužudyti sunitų trikampyje, pagrobti trys japonai ir keturi italai.

Mėgindami išlaisvinti Teeley, skambinome visiems, kam tik išmanėme: provincijos valdytojui, policijos viršininkui, daugeliui vietos genčių šeichų ir politiniams lyderiams. Neturėjome patikimos informacijos, kur jis laikomas, tačiau buvo galima pagrįstai manyti, kad su pagrobimu susiję sadrininkai. Todėl sutelkiau dėmesį į šeichą Awsą al-Khafagi, Sadro dvasininką Nasirijoje – jauną Muqtados bendraamžį ir vieną iš artimų jo draugų, kuriam jo „alternatyviojoje vyriausybėje" buvo skirtos gynybos vadovo pareigos. Awsas jau buvo įtrauktas į Bagdado sudarytą areštuotinų asmenų sąrašą. Bet per tarpininkus neigė esąs kaip nors susijęs su šiuo pagrobimu, nors kai kurie jo šalininkai, anot jo, susibūrė į frakcijas, kurios jam nebepavaldžios. Mano supratimu, paspausti Awsą galėjau tik per gentis, o ypač per jo dėdę šeichą Amerą, vyriausiąjį jo genties šeichą. Bet kaipgi galėjau paveikti šeichą Amerą?

Pasikvietėme iškiliausius provincijos asmenis, pabrėžėme, kad ekonominė Nasirijos plėtra labai priklausanti nuo saugumo, ir pagrasinome, kad į miestą gali įžygiuoti amerikiečių kariai. Provincijos valdytojas ir iškiliausi šeichai man pranešė sušaukę susirinkimą, kad priverstų šeichą Amerą paveikti savo sūnėną. Jie užsiminė, bet aiškiai nesakė, kad savo gentis gali nuteikti prieš jį, jei jis nebendradarbiausiąs. O mūsų ryšininkai iš Sadro būstinės tikino, kad viskas kontroliuojama. Šeštadienį jau buvau nusiteikęs optimistiškiau.

Tą naktį italų kariai įžengė į Sadro organizacijos būstinę miesto centre. Operacijos metu įvykęs sprogimas ją suniokojo. Nors italai mums nebuvo pranešę apie savo ketinimus, nedelsdami informavo žiniasklaidą apie įvykį ir paaiškino, jog ten bandė konfiskuoti ginklus. Manau, jie norėjo parodyti JAV vadovybei Bagdade, kad sugeba veikti prieš sadrininkus. Vis dėlto jų poelgis atrodė keistas, nes sadrininkai buvo iš anksto perspėti, ir jų būstinė buvo tuščia.

Kitą rytą mano kabinetą užplūdo įpykę vietos lyderiai. Jie tvirtino, kad sadrininkai pasitraukė iš Nasirijos tik dėl to, jog italai prižadėjo nepulti. O dabar štai. Anot jų, italai padėjo sprogmenis ir juos susprogdino išėję iš pastato. Sadro vadai grasina vėl užimti miestą. Jie reikalauja, kad italai viešai atsiprašytų ir suremontuotų jų būstines. Sako, kad, galimas daiktas, britų verslininkas nebus paleistas. Nors man nebuvo žinomi jokie sadrininkų ir italų susitarimai, paprašiau atleidimo, paaiškinau, kad patiriame spaudimą iš Bagdado.

Po valandos paskambino provincijos valdytojas ir pasakė:

– Būkite savo būstinėje po pusvalandžio, turiu jums staigmeną.

Praėjus valandai, prie vartų stovėjo dvidešimt irakiečių, o su jais – vienas baltasis, išblyškęs, savaitę nesiskutęs, dvokiančiais drabužiais ir krauju pasruvusiomis akimis, atrodė penkiasdešimties.

– Dovana jums, seidai Rory, – pasakė Abude genties šeichas. – Nenorime atiduoti jo niekam kitam.

Norėjau tuojau pat įsivesti Teeley vidun, bet visa minia laukė, kad padėkočiau kiekvienam asmeniškai. Nors ir stengiausi, bet kelis praleidau. Išgirdau, kad italai buriasi apie Teeley ir klausinėja: „Ei, ar tave kankino?“, „Ė, o tave prievartavo?“ Lioviausi reiškęs padėkas, tuo didžiai įžeisdamas kelis genčių šeichus, ir nusivedžiau Teeley į kabinetą.

Jis atsisėdo ant aksominės sofos ir paprašė alaus bei kelių cigarečių. Jis sakė buvęs laikomas Sadro būstinėje, paskui perduotas Abude šeichui, iš jo – provincijos valdytojui, o iš valdytojo – man. Sąjungininkų karių nematęs nė pėdsakų. Sakė esąs labai patenkintas matydamas, kad Britanijos užsienio reikalų ministerija galų gale atliko savo darbą. Esąs labai dėkingas savo pagrobėjams, kad jį paleido. Jis prisiekęs visuomet juos prisiminti, bet pamiršęs jų vardus – Ali, jei neklystąs, ir Husseinas. Jei aš kada juos pamatysiąs, turėsiąs jiems padėkoti. Atsakiau, kad stengsimės, kaip galėdami, dabar jis esąs saugus, nugabensime jį į karo ligoninę, o paskui išsiųsime į Britaniją.

Išgėręs dar alaus, pradėjo pasakoti apie nelaisvę.

– Jie nuplėšė raištį man nuo veido, jų buvo du, su kufijomis. Vienas įrėmė ginklą man į galvą ir pasakė, kad nušaus. Pamenu, kad rausiausi kišenėse, na, juk nešiojamės visokio šlamšto – ieškojau, kas bent kiek apramintų, kokio amuleto. Tada tas vyras atlaužė gaiduką. Kai tau prie galvos atlaužiamas gaidukas, girdi tą garsą kur kas aiškiau, negu kurį kitą, kažkaip giliai smegenyse.

Padaviau jam palydovinį telefoną, jis paskambino namo.

– Labas, ar „West Ham“ laimėjo? – buvo pirmieji jo žodžiai, jis kalbėjo apie mėgstamą futbolo komandą.

Išgėręs dar alaus pradėjo pasakoti dar daugiau. Buvo aišku, kad jis labai sukrėstas, kalbėjo ne visai rišliai, tačiau iš savo niūrios gluminančios patirties epizodų pamažu kūrė linksmus pasakojimus.

Pasiteiravo, ar per žinias dažnai apie jį kalbėta, spėliojo, ar turės duoti interviu. Dar pasakojo apie įkalinimą. Kartu praleidome apie valandą.

Buvau iškvietęs greitąją pagalbą, kad nuvežtų jį apžiūrėti į italų karo ligoninę. Greitoji atvažiavo, jis įsiropštė į galą ir paskutinį kartą dėkodamas man pamojavo. Parašiau elektroninį laišką į Londoną, maniau, ten labai apsidžiaugs sužinoję, kad Teeley saugus. Tada išvažiavau į bazę.

Italai kažkodėl nenorėjo įleisti manęs į stovyklą, ligoninėje italų gydytojas mane patikino, kad Teeley jaučiasi puikiai, bet negaliu su juo pasimatyti.

Išeidamas iš ligoninės prasilenkiau su įsiutusia brite, vilkinčia kariškės uniforma. Ji aprėkė mane. Tai buvo specialistė, dirbanti su buvusiais įkaitais. Pasirengusi ji tris dienas laukė Talile. Kodėl aš su ja nesusisiekęs? Paaiškinau, kad man apskritai apie ją niekas nepranešė. Kodėl aš perdavęs Teeley italams? Jis turįs būti ne pas italus, o skristi tiesiai į britų bazę Basroje. Atsakiau, kad, mano manymu, jis ir taip daug iškentėjo, tik norėjau nusiųsti jį į ligoninę. Ji apsisuko ir nuėjo niršdama.

Užsukau į italų generolo kabinetą: jis kaip tik davė nurodymus savo adjutantui paskambinti visiems didiesiems naujienų kanalams ir susitarti dėl jo interviu, jis pranešiąs apie Teeley išlaisvinimą. Vienas jo karininkas uždėjo ranką man ant peties ir pasakė, kad generolas esąs per daug užsiėmęs, dabar negalįs manęs priimti. Bet vienas italų karys paaiškino, kad generolas davęs aiškius nurodymus neleisti nei man, nei kam kitam iš Laikinosios koalicinės vadovybės susitikti su Teeley. Štai kodėl taip sunkiai patekau į bazę ir ligoninę. Grįžus į būstinę, man paskambino britai ir pasakė, kad dėl viešųjų ryšių nepaprastai svarbu tą vakarą perkelti Teeley į Basrą. Atsakiau, kad šis reikalas nebe mano rankose.

Atsilyginti draugams

Tas, kuris visuomet meluoja, yra pasiuntinys iš tolimų kraštų.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. BALANDŽIO 13 D., ANTRADIENIS

Nuvažiavau į Šatrą padėkoti didžiajam Abude genties šeichui Ali Husseinui al-Khayunui, kad prisidėjo prie Teeley išlaisvinimo. Sustojome aptvertame sode šalia kelių medžių išsukiotomis šakomis. Šeicho namas garsėjo provincijoje, vadintas tradiciniais britų rūmais. Iš tiesų tai buvo ilgas tinkuotas vienaukštis iš plytų, gludintomis akmeninėmis grindimis, aukštomis lubomis ir be puošybos. Plačios akmeninės grindjuostės ir aptakios linijos rodė, kad jis statytas trečiajame dešimtmetyje. Panėšėjo į britų valdžios Indijoje statytus nakvynės namus, spėju, kad jį projektavo koks nors britų Viešųjų darbų departamento inžinierius.

Tuo metu, kai šis pastatas statytas, Šatroje rezidavo britų politinis atstovas Bertramas Thomasas. Vėliau jis tapo vienu didžiųjų Arabijos dykumos tyrinėtojų ir gavo Karališkosios geografų draugijos aukso medalį už knygą, kurioje, be kita ko, buvo surinkti duomenys apie įvairių arabų tautų kaukolių dydžius ir mėginta matavimais nustatyti rasinį jų paveldą. Į Šatrą jis buvo pasiųstas dvidešimt ketverių, 1919 metais, daug laiko praleisdavo medžioklėse su kurtais ir atlikdamas mėgėjiškus archeologinius kasinėjimus. Per 1920 m. šiitų sukilimą prie jo namų protestuodami susirinko šimtai įpykusių genčių vyrų ir jį apsupo, Thomasas buvo išgelbėtas tik įsikišus šeicho Ali seneliui, kuris išvežė Thomasą į saugią vietą.

Iš šio įvykio Thomasas pasimokė, grįžo po pusės metų, įsitikinęs, kad, norėdamas įgyti arabo pagarbą, administratorius turi rodyti galią, norą ja naudotis ir tikrą pagarbą žmonių gerovei.

Šeichas Ali įėjo į prieškambarį po pusės valandos, privertęs mane laukti ant pablukusio krėslo kietu atlošu. Tikriausiai taip reiškė nepasitenkinimą, kad tada prie būstinės vartų, kai atvedė Teeley, neparodžiau jam deramos pagarbos. Kilmingasis magnatas buvo keturių pėdų ir dešimties colių ūgio, didele galva, raukšlėtu veidu, netvirtas ir gunktelėjęs. Ant galvos apdangalo ryšėjo puikų juodą raištį. Bet ant sienų kabančiose nuotraukose jo senelis ryšėjo triskart platesnę aukso juostą. Jis pakvietė mane papietauti, bet nesišypsodamas, be įprasto mandagumo. Turbūt gerai žinojo, kad yra vienas iškiliausių Irako šeichų, be to, kitaip nei kiti jo kartos šeichai, turėjo išsilavinimą – jis buvo teisininkas.

Parodė auksinį anglišką kišeninį laikrodį su įrašu: „Šeichui al-Khayunui su didžia pagarba, generolas Wilsonas, 1922 m." Irako kultūroje dovanos yra svarbus dalykas, bet taisyklės mums nebeleido už ištikimybę atsidėkoti auksiniais daiktais. Pasigrožėjau laikrodžiu ir pasakiau, kad puikiai atmename, kaip jo šeima pasitarnavo Bertramui Thomasui, kad Britanijos valdžia iki šiol esanti jiems labai dėkinga. Jis linktelėjo galva žvalgydamasis po kambarį, tarsi šimtus kartų būtų girdėjęs šiuos žodžius ir jam būtų pabodę. Padėkojau už Teeley išlaisvinimą.

– Bendromis pastangomis su provincijos valdytoju, – atsakė šeichas aiškiu teisininko balsu, – darėme spaudimą Sadro lyderiui šeichui Awsui per jo genties vadą. Šeichas Awsas kilęs iš šio miesto, pažįstu jo tėvą ir senelį. Tada sužinojau, kur laikomas Teeley – šiek tiek į šiaurę nuo Šatros, ir kas jį kalina. Pasikviečiau pagrobėjus pas save ir liepiau paleisti jį šeštadienį. Jie sakė jau perpardavę jį kitam klanui ir nenumaną, kur jis yra. Pasakiau jiems, – lėtai nutęsė jis, – čia, šiame kambaryje, – jie sėdėjo, kur dabar sėdite jūs, – kad užkasiu juos iki kaklo į smėlį, jei negrąžins jo. Kitą rytą jie atvedė Teeley

čia, į mano namus. Paskambinau valdytojui, nuvežėme jį į valdytojo būstinę, o valdytojas pasiūlė nuvesti jį pas jus.

– Labai jums dėkoju, šeiche.

– Jūs nepadėkojote man tąkart. Neįsivedėte į savo būstinę.

– Išties apgailestauju, šeiche. Labai nerimavau dėl Teeley, norėjau kuo greičiau jį nusivesti.

– Teeley puikiai jautėsi, – atsainiai pasakė šeichas, – niekas jo nenuskriaudė.

Man grįžus į valdybą, paskambino iš Sadro būstinės ir patikino, kad jų spaudimas nulėmęs, jog Teeley buvo išlaisvintas ir perduotas šeichams. Mano manymu, jie pirmieji jį ir pagrobė. Bet vis tiek padėkojau. Paskambino Sadro lyderio genties šeichas ir giminaitis ir patikino pats paveikęs savo giminaitį. Padėkojau ir jam. Taip pat dviem irakiečiams, dirbusiems su Teeley. Italijos ambasadorius atsiuntė žinutę, kurioje rašė, kad viską sutvarkė senas jo draugas Beni Rikaabo šeichas Talebas – tas pats, kuris prieš savaitę mus apgavo. Paskui paskambinau provincijos valdytojui padėkoti ir pranešti, kad man pavyko gauti lėšų jo biudžetui ir sekretoriatui.

– Nėra už ką, seidai Rory, – atsakė jis. – Tikiuosi, buvote pamalonintas – jis buvo dovana jums.

Visiškai nenumaniau, kieno spaudimas nulėmė, kad Teeley būtų paleistas, rodos, čia buvo įsivėlę apie penkis šimtus žmonių. Žinojau tik, kad į mano būstinę jį atvedė šeichai ir valdytojas, jį išvadavo ne sąjungininkų pajėgos.

Kitą rytą „The Daily Telegraph“ pirmajame puslapyje išspausdino didelę italų generolo ir Teeley, spaudžiančių viens kitam rankas, nuotrauką. „The Sun“ rašė: „Sekmadienį Irake tarnaujančių italų specialiųjų pajėgų dramatiškai išvaduotas iš sukilėlių tvirtovės trisdešimt septynerių Gary yra labai sukrėstas... Patruliuojantis italų sraigtasparnis pastebėjo iš pastato išbėgančius sukilėlius ir įsidėmėjo, kur jie nulėkė savo automobiliais. Surinkę informaciją iš kitų

šaltinių, jie puolė vieną butą Nasirijos šiaurinėje dalyje ir rado ten Gary surištomis kojomis. Jo pagrobėjai buvo pabėgę."

Kitą dieną „The Sun" išspausdino padėką italams, „puikiai padirbėjusiems Irake". Džiaugiausi, kad Toby jau buvo išvykęs: naujienos būtų blogai paveikusios jo kraujospūdį.

Savaitgalį (kai Gary, kaip kalbama, derėjosi dėl šio įvykio istorijos pardavimo) įvyko naujas posūkis. „ITALŲ kariams buvo priskirta Gary Teeley išlaisvinimo garbė, – rašė Christopheris Leake'as iš „The Mail on Sunday", – tačiau „The Mail on Sunday" sužinojo, kad jo išvadavimui vadovavo rinktiniai [britų] Specialiosios aviacinės tarnybos karininkai, vilkintys skolintas italų kariuomenės uniformas, mat norėjo likti nežinomi... Keturi karininkai iš 22-ojo specialiosios aviacinės tarnybos pulko naktį sraigtasparniu buvo slapta nuskraidinti į Nasiriją. Komanda, ginkluota automatais M16, pasitelkusi kompiuterinę įrangą telefoniniams pokalbiams pasiklausyti, ištyrinėjo aerofotografines nuotraukas, darytas bepiločio JAV „Predator" žvalgybinio orlaivio. Jie nustatė galimą pono Teeley buvimo vietą sukilėlių saugomame pastate. Vieno arabų kalbą mokančio pareigūno pastangomis ir įžvalgumu pavyko išvaduoti Teeley po šešių nelaisvės dienų... Specialiosios aviacinės tarnybos komanda, norėdama likti nepastebėta, buvo pasiskolinusi savo kolegų italų uniformas, kadangi šią teritoriją prižiūri italų pajėgos. Bet susitikę su šiais pareigūnais vietos lyderiai nė neabejojo, kad jie priklauso Specialiajai aviacinei tarnybai. Poną Teeley išgelbėjusi komanda žinojo, kad lenktyniauja su laiku, mat po septyniasdešimt dviejų valandų jis būtų buvęs nužudytas."

Kažkas paskambino pasveikinti manęs, manydamas, kad aš ir esu tas „arabų kalbą mokantis pareigūnas", ir teiravosi, ar tiesa, kad „Delta" būrys buvo persirengęs Irako šeichais.

Tame pačiame laikraštyje buvo įdėta buvusios Gary partnerės Sharon nuotrauka su užrašu: „Gary yra arogantiškas, savanaudis smurtautojas ir apgavikas, jis paliko mane ir savo vaikus." Ketvirtas

skirsnis baigėsi žodžiais: „Tik nežinojau, kad Gary užmezgė romaną su viena paaugle Lisa, galiausiai ji išvyko su juo į Dubajų." Lisa, kaip buvo aiškinama straipsnyje, dabar yra penkto Gary vaiko motina, o Sharon susitikinėja su savo buvusiu svainiu, kuris išsiskyrė su Gary seserimi.

Tą vakarą, kai Gary buvo paleistas, italai davė jam raminamųjų, o bersaljerai, pasipuošę tomis savo stručio plunksnomis ir išlygintomis uniformomis, norėdami atšvęsti sėkmingą jo ir generolo spaudos konferenciją, nusivedė susitaršiusį įkaitą į savo valgyklą. Jie leido išgerti jam dar keturis butelius alaus, nors Gary buvo išgėręs raminamųjų ir tiek pat alaus išgėręs ir pas mane. Paskui Gary ėmė mažumėlę siausti ir karo policijai teko jį tramdyti. Mielai būčiau pažiūrėjęs, kaip italų bufete Gary sukėlė anglų aludės muštynes. Bet su juo daugiau nepasimačiau. Kitą dieną jis buvo skubiai išskraidintas į Londoną.

Užsienio jėgos

Tegul gyvatė susiranda gilią olą, skorpionas – plyšį, o hiena – kur pasitraukti.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. BALANDŽIO 25 D., SEKMADIENIS

Praėjus dešimčiai dienų, kai paleido Teeley, kada vis dar vienas vadovavau valdybai (Barbara buvo Italijoje), trečią valandą ryto mane pažadino sprogimas. Kai susigaudžiau, kad esu ne Indonezijoje ir mane pažadino ne žemės drebėjimas, o esu Irake, apšaudomas minosvaidžiais, išsigandau veikiau dėl intervalų tarp sprogimų nei dėl pačių sprogimų. Į kambarį įbėgo vienas darbuotojas ir atsitūpė greta manęs. Jis kalbėjo ramiai, atrodė susitvardęs, tik buvo apsišikiojęs, taigi trokšte troškau laukan. Mums bėgant prie pagrindinio pastato, nuo stogo sargybiniai pradėjo į mus šaudyti, bet šaudė netaikliai – matyt, per klaidą tamsoje palaikė mus maištininkais. Mūsų ryšio karininkas leitenantas Burti išsivedė kelis vyrus tiesiai į minosvaidžių ugnį: reikėjo patikrinti, kodėl prie vartų kilo riksmas; jie grįžo nešini dviem sužeistais italų kariais, į juos pataikė sviedinys. Vienas – beveik nutrauktomis kojomis. Tiršta kraujo ir dulkių košė driekėsi paskui jį nuo pagrindinio įvažiavimo iki paskubomis įrengto pirmosios pagalbos kambario, kuriame daktaras Pedrale, nutraukęs kareiviui kelnes, leido morfiną. Pedrale dirbo greitai ir kvalifikuotai, jis sustabdė kraujoplūdį. Šaukdamas iškviečiau greitąją. Minosvaidžių ugnis liovėsi, ir galėjome evakuoti sargybinius. Abu liko gyvi, vienas – paralyžiuotas nuo liemens. Greitajai išvažiavus, sulaukiau kolegos skambučio – jis

keliavo užsienyje ir teiravosi, kaip mūsų reikalai. Paaiškinau ir paklausiau jo to paties.

– Esu išsekęs, – atsakė kolega. – Siaubinga. Negaliu tau apsakyti, kaip sunku čia, Europoje. Beveik nemiegojau, visą parą susitikimai, per pusryčius dalyvauju televizijos laidose. Nusivariau nuo kojų.

Pasakiau, kad užjaučiu jį.

– Ačiū, Rory, siaubinga. Bet ištversime, ar ne? Ištversime. Ką gi, norėjau paprašyti vienos paslaugos. Pasirūpink, kad man būtų rezervuota vieta šiam skrydžiui iš Bagdado, ar turi rašiklį? Ir dar užsakyk man, kuo nuvažiuoti iš oro uosto.

Akimirką jau norėjau išpasakoti, kaip atrodo mūsų būstinė, kad ant laiptų kreši kraujas. Bet prisiminiau, kad Europa toli, todėl užsirašiau skrydžio duomenis ir atsisveikinau.

Nusprendžiau, kad darbuotojai turėtų miegoti ne savo vagonėliuose, bet valdyboje ant grindų. Mūsų teritorijoje buvo nesprogęs sprogmuo, nenorėjau, kad dar kas nors būtų sužeistas. Toks sprendimas niekam nepatiko. Atsiguliau šalia savo stalo; po keturių valandų buvau pažadintas – man pranešta, kad trys savižudžiai užminuotais sunkvežimiais rėžėsi į policijos nuovadą Basroje. Vienas sprogimas kliudė studentes vežantį autobusą. Po valandos kito savižudžio sunkvežimis rėžėsi į Zubairo policijos akademiją. Pagal pirminius pranešimus Basroje žuvo mažiausiai keturiasdešimt žmonių (vien iš vienos ligoninės pranešta apie trisdešimt) ir daug sužeista (pasak vieno pranešimo – du šimtai).

Tą savaitę penkiuose rajono miestuose italų kariai buvo užpulti iš pasalų, o mūsų būstinė dukart apšaudyta granatsvaidžiais, bet aukų išvengta. Nedžefą kontroliavo Sadro sukilėliai, o Kerbela buvo apsiausta. Vienos provincijos koordinatorius amerikietis sakė, kad derybos su sadrininkais palengvintų mums gyvenimą, bet jas pradėję išduotume irakiečių tautą. Anot jo, jei įvežtume tankus į Nedžefo centrą, gatvėse mus pasitiktų su gėlėmis: Muqtadą remianti vos menkutė saujelė.

Kitą rytą nuvažiavau į provincijos tarybą, nors mano apsaugos komanda labai nenorėjo to daryti. Man įėjus, vienas Sadro atstovas kaip tik kritikavo Koaliciją dėl jos žvėriškumo. Nutraukdamas jį pasakiau, kad šie išpuoliai prieš Laikinąją koalicinę vadovybę niekam nepasitarnavo ir noriu, kad provincijos taryba padėtų ieškoti šių nusikaltėlių. Visi sumišę nutilo, o paskui perėjo prie savo reikalų. Po susirinkimo saugumo komiteto paprašiau pasilikti.

– Turite duoti mums išteklių, ponas Rory, – pasakė seidas Farisas. – Tik mes vieninteliai galime palaikyti saugumą provincijoje. Pažįstame šį miestą. Niekas be mūsų žinios negali nei atvykti, nei išvykti. Čia nedidelė vietovė. Viskas, kas vyksta, mums žinoma.

– Iš tiesų, – atitarė Abu Jasimas pridurdamas savo mėgstamą posakį: – Kaip sakoma, nė lapas provincijoje nenukrinta be mūsų žinios.

Buvau neišsimiegojęs ir mano kantrybė trūko, nors reikėjo susivaldyti.

– Tikrai? – paklausiau. – Nė lapas? O minosvaidžio sviedinys? Vakar naktį vienam mano darbuotojui sviedinys nutraukė abi kojas. Gal numanote, kas jį paleido?

– Kažkas ne iš mūsų provincijos, ponas Rory, esu tuo tikras.

– Labai pagelbėjot, – atsakiau.

– Mes ne policininkai, – reikšmingai pasakė vienas jų, – neturėtume įsakinėti policijos pareigūnams, esame tik priežiūros komitetas ir atsiskaitome visuomenei.

– Labai jums dėkoju, – pasakiau ir atsistojau išeiti.

Jau buvau priėjęs laiptus, kai pastate nuaidėjo šūvis. Mano asmens sargybinis puolė kniūbsčias ant grindų. Suglumęs apsidairiau ir atsiguliau šalia jo, vos tik taip padariau, jis ėmė ropštis ant manęs. Arabai, nė nemėginę slėptis, gailiai žvelgė į mus. Atsistojau ir nusipurčiau dulkes. Kažkas paaiškino, kad vienas provincijos valdytojo asmens sargybinis paspaudė gaiduką pamiršęs, jog lizde yra šovinys.

Savo kabinete radau laukiantį patyrusį teisininką Adnaną. Jis paneigė, kad Sadras kaip nors susijęs su paskutiniais išpuoliais. Sakė Sadrą neturint priežasčių pulti sąjungininkus, kai Nedžefe sėkmingai vyksta derybos. Sadro lyderis šeichas Awsas al-Khafagi nekantrauja susitikti su Laikinąja koalicine vadovybe. Jis privertęs savo vyrus atsitraukti iš Nedžefo centro, nors tam stipriai priešintasi, be to, italams išsprogdinus jų būstinę, nedavę atkirčio. Išpuolis prieš Laikinąją koalicinę vadovybę buvęs prastai parengtas, o po apšaudymo granatsvaidžiais panaudojus automatinius ginklus tenorėta kvailai pasipuikuoti, esą, Sadrui tai būtų pernelyg mėgėjiška.

– Tuomet kas tai padarė? – paklausiau. – Šeichas Ali Zeidi?

– Ne. Ne. Žinoma, galbūt šeichas Ali Zeidi puolė sąjungininkus Rafai mieste, bet ne čia. Šiaip ar taip, jis nebepriklauso Sadrui. Jis atsistatydino, kai jo brolis žuvo kaudamasis su sąjungininkais ant Nasirijos tilto. Jis pavadino al-Khafagi bailiu.

– Tuomet kas?

– Tiesiog tai nacionalinės terorizmo kampanijos dalis, kaip ir išpuoliai sunitų teritorijose. Jie surengti taip, kad atrodytų kąip Sadro darbas ir priverstų jus stoti prieš sadrininkus. Bet iš tiesų juos surengė baathistai fedajinai, – ir pridūrė: – Arba Al Qaeda, – patylėjęs vėl pridūrė: – Arba Sirija, – nutilo ir vėl pasakė: – Arba Iranas.

Sugrįžus į Žaliąją zoną

Rūmai yra klastinga vieta, kur įkliūva to nežinantys.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. BALANDIS–GEGUŽĖ

Visą šį laiką susitikimai Bagdade ir Basroje vyko įprastu režimu. Balandį lankiausi Bagdade, Britanijos ambasadoje buvau sutiktas mandagiai, bet ironiškai. Vienas darbuotojas tarstelėjo:

– A, Pelkynės valdovas – nuo Amaros iki Nasirijos, – ir visi pratrūko juokais.

Labiausiai jiems rūpėjo Valdančioji taryba ir Jungtinės Tautos, nebuvo itin patenkinti, kad britų diplomatai administruoja provincijas. Pasiteiravau jų nuomonės apie mūsų strategiją, ir vienas aukštesniojo rango diplomatas atsakė:

– Kai po dvejų metų pažvelgsime į savo darbus, matysime neprotingus nepasiteisinančius eksperimentus.

Per susitikimą su Bremeriu pulkininkas, dirbantis strateginio planavimo komandoje, pasakė:

– Tikimės paremti planą keliais filosofiniais ramsčiais... Ir pradėti atradimų kelionę, leisiančią penkiose svarbiausiose teritorijose darniau įgyvendinti planus ir strategijas.

Amerikietis provincijos valdytojas arabistas, labai mėgstantis plačiabryles skrybėles ir, pasak gandų, besinešiojantis kelis revolverius, pasakė:

– Tai ne tik karas, bet ir ideologijų kova. Turime būti atviri islamo sklaidai ir arabų socializmui, antraip sukursime tik gerai aprūpintą diktatūrą.

Strateginio planavimo komanda į tai atsakė kalbomis apie „išsamią veiklos trūkumų analizę“ ir privatizaciją.

– Jei norėjome destabilizuoti padėtį šalyje, puikiausiai tą padarėme, – pasakė vienas amerikietis sunitų regiono valdytojas. – Mes nukraujuosime: kariuomenė išardoma, sienos atidaromos, pramonė naikinama.

Per kavos pertraukėlę vienas jaunas darbuotojas man pasakė nurodysiąs plėtros institucijoms nutraukti darbą Amaroje bei Nasirijoje ir sutelkti dėmesį į mūsų kaimynę Samavą.

– Bet juk tai kvailystė, – pratrūkau. – Nasirija daug skurdesnė už Samavą. Ar matėte kada mūsų provinciją?

– Man ir nereikia. Turiu duomenų.

– Duomenų? – paaiškinau, kad jokie duomenys nėra patikimi, o mūsų provincijos labai skurdžios.

– Neskurdžios. Nedarbo lygis Samavoje dukart didesnis.

Atsakiau, kad Nasirijoje tik kas ketvirtas turi darbo, esame atsidūrę ties pilietinio karo riba, o kai kur mūsų lūšnynai panėši į Indijos kaimus.

– Nenoriu jūsų klausyti. Girdėjau apie jus. Jūs tikras savo provincijos advokatas, prašymus skirti provincijai lėšų grindžiate savais argumentais. Galbūt žmogus, dirbantis Samavoje, ne toks geras advokatas. Todėl turėsiu pasikliauti turimais skaičiais. Keli skaičiai geriau negu nė vieno.

Pasakiau, kad tai kvailystė.

– Tuomet, kaip siūlote paskirstyti pinigus?

Patariau susodinti visus už stalo, gerai išklausinėti, liepti mums pagrįsti savo prašymus, išklausyti mūsų ginčus, perprasti mūsų asmenybes, nepasiduoti atkaklesniųjų įtikinėjimams ir priimti sprendimą.

– Tie skaičiai nepadės atsikratyti problemų, – pasakiau. – Svarbu, ne kiek žmonių žuvo, bet kaip ir kodėl bei kas juos pražudė, o kad tai sužinotumėte, jums reikia politinių patarėjų. Jūsų lentelės

ir strategijos – nesusiję dalykai. Gali tekti skirti lėšų turtingesnei vietovei, jei joje iškiltų pilietinio karo grėsmė, gali...

– Siūlote labai painų, neapibrėžtą ir netobulą dalyką, – nutraukė jis. – Būtume šališki. Štai kodėl naudojamės skaičiavimais.

Laimei, lėšų gaudavome ir toliau.

Bremeris prašė mūsų aiškinti ir populiarinti Administracinį pereinamojo laikotarpio įstatymą. Matyt, jo pagrindinė politinė komanda Bagdade daugiausia jėgų atiduodavo santykiams su dviem dešimtimis Valdančiosios tarybos narių, ramino Vašingtoną ir kūrė Administracinį pereinamojo laikotarpio įstatymą, turintį laikinai atstoti Konstituciją. Nors jį turėjo parengti irakiečiai, jie šio proceso beveik nekontroliavo, tad ir visuomenė neturėjo galimybės jame dalyvauti ir svarstyti būsimo įstatymo. Administracinį įstatymą rengė daugiausia amerikiečiai, ir posėdyje, kuris truko visą naktį, jį įbruko per Valdančiąją tarybą.

Bremeris tikėjo, kad šis įstatymas taps svarbiu dalyku naujajame Irake – bus didinga tautos identiteto dalis, kaip kad JAV Konstitucija tapo svarbiausia JAV tapatybės dalimi. Gal dėl to, kad esu kilęs iš šalies, neturinčios rašytinės Konstitucijos, nebuvau tuo visiškai įsitikinęs. 1968-ųjų Irako Konstitucija popieriuje buvo puiki. Bėda buvo jos įgyvendinimas. Nesvarbu, kokias teises gina dokumentai, jei vietos šeichas, partijos lyderis ar policininkas gali tave sumušti prie gatvės kampo.

Kai sušaukėme miesto tarybų susirinkimą, norėdami išaiškinti Administracinį pereinamojo laikotarpio įstatymą, tarybų nariai užginčijo teiginį, kad šariatas gali būti vienas, bet ne vienintelis įstatymų šaltinis. Juos piktino trijų provincijų teisė vetuoti būsimąją Konstituciją, anot jų, tai būsiąs „kurdų veto“. Jie norėjo daugiau galių provincijos taryboms. Tokių pat prieštaravimų buvo girdėti ir kitose provincijose. Ajatola Sistani – aukščiausiasis šiitų lyderis Nedžefe, buvo iškėlęs daug tokių klausimų, tačiau galimybių atsakyti į juos nebeliko, mat dokumentas jau buvo baigtas ir nebekeičiamas.

Dalyvavau susitikime su vienu aukštesniojo rango Irako politikų, rengusių įstatymą. Nuo jaunystės jis gyveno Jungtinėse Valstijose; vilkėjo pilką kostiumą, o rankogaliuose segėjo dideles nefrito sąsagas. Jis prakalbo stulbinama amerikiečių aukštuomenės tartimi, tarsi koks šeštojo dešimtmečio Bostono Brahmanas:

– Mūsų kitokia istorija, negu Jugoslavijos, pas mus nėra tokio tarpasmeninio konflikto, – buvau girdėjęs tą patį sakant jugoslavus. – Jau nuo pirmo amžiaus Irakas yra tauta. Kad ir kokių būta Saddamo Husseino užgaidų ir įgeidžių, – jis ištarė „igeižių“, – mūsų istorija yra liberalizmo istorija. Nesame nei susiskaldę, nei atskalūniški, nei neliberalūs. Turime prisiminti savo liberalią praeitį ir vėl ją prikelti.

Kiti prie stalo sėdintys užsieniečiai pritariamai linkčiojo.

Jis sakė, kad jam ypač rūpi lyčių lygybė, ieškantieji prieglobsčio ir visuomeninių organizacijų apsauga, o baigdamas plačiai nusišypsojo:

– Ne velnias, bet Dievas slypi smulkmenose.

– Ačiū, – padėkojo jį pristačiusi Valstybės departamento pareigūnė. – Tikiuosi, kad susirinkusieji klausėsi šios įspūdingos diskusijos. Štai kodėl esu taip optimistiškai nusiteikusi Irako atžvilgiu. Tik pamanykite, argi ne juokinga – štai, ką išgirdome, o mokome irakiečius demokratijos...

Teisinė valstybė

Brolybės pamatas – kivirčo žodžiai. Stojus liudyti paaiškėja, kas kam draugas.

– Šumerų patarlė iš Ūro, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. GEGUŽĖS 10 D., PIRMADIENIS

Kai vieną dieną gegužės pradžioje Nasirijoje skaičiau telegramą iš Bagdado apie „pilietinės visuomenės programas", Ali Abdullah Salmanas – vienas išrinktosios Al Rafai tarybos narys – atėjo pasakyti, kad buvo pagrobtas ir kankinamas. Laukdamas susitikimo Al Rafai bibliotekoje, užmigęs, jį pažadino trisdešimt ginkluotų vyrų. Tik keturi dėvėjo kaukes, tad kitus pažino. Jiems vadovavo sadrininkas Ali Zeidi. Jį nuvežė į buvusį baathistų štabą pagrindinėje Šatros gatvėje, kur dabar įsikūrusi Sadro būstinė. Įmetė į tamsią kamerą, užrišo akis ir degino elektros srove. Galiausiai paleido penktą ryto. Pasišaukiau mūsų teisės patarėją danę Pauline, ji vadovavo apklausai. Ali buvo labai geras liudytojas, kalbėjo tiksliai ir aiškiai.

– Norite pradėti baudžiamąjį tyrimą? – paklausiau.

– Kaip manote, ko čia atėjau? Kiti atkalbinėjo, kad nepraneščiau. Mano broliui grasino trys ginkluoti vyrai. Mano šeima ir genties šeichai įtikinėjo mane atsiimti skundą. Bet aš noriu kurti teisinę visuomenę.

Pažvelgiau į jį mėgindamas suprasti, kas verčia jį taip elgtis. Al Rafai policija niekur nesikišdavo, niekas jo negins, jei sadrininkai ateis jo prigriebti.

– Ar galėsite smulkiai papasakoti?

– Visut visutėlį viską. Mane pagrobę žmonės buvo šeichas Sattaras al-Jaberas ir Saidas Haideras Makhtoufas – jie buvo ginkluoti

pistoletais, Salmanas al-Ghadwanas, Mohammedas Khadumas Mohi, seidas Azizas Mohsenas – jie turėjo šautuvų bei granatų, ir Ali Zeidi, jis vadovavo vyrams ir turėjo pistoletą. Jie buvo iš Sadro būstinės ir Šabano 15-osios partijos. Įsitempė mane į juodą „Chevrolet Caprice" pilku bagažinės dangčiu, valstybinis numeris *Di Kar 7116.*

– Ar pranešėte policijai?

– Taip. Jie nenorėjo priimti skundo, bet aš reikalavau, tad galų gale pareigūnas jį surašė. Tada buvau nusiųstas atlikti medicininės apžiūros. Gydytojo pažyma patvirtina, kad buvau kankinamas. Paskui nuėjau pas tardytoją. Jis taip pat nenorėjo priimti pareiškimo, bet galiausiai išrašė mane suėmusiems žmonėms šaukimą į teismą, o aš nunešiau jį atgal į policiją. Nuo tol niekas nebuvo padaryta. Nei policija, nei Al Rafai teisėjai nieko nedarys, nes bijo sadrininkų arba juos remia. Parodysiu jums žymes.

Paprašiau Pauline išeiti iš kambario, jis parodė kelias nedideles mėlynes ant peties, bet nebūčiau galėjęs paaiškinti, kaip jos atsirado. Jis patikino, kad jos trijų savaičių senumo. Išreiškiau jam užuojautą ir padėkojau.

Pasak Pauline, viskas buvo atlikta teisingai. Ji man patarė perduoti bylą kitoms instancijoms – Bagdado teismui arba Irako centriniam baudžiamųjų bylų teismui – pasinaudoti „savo galiomis pagal Laikinosios koalicinės vadovybės 13-ojo įsakymo 18, 2, d ir f paragrafus" dėl veiksmų, „kuriais siekiama destabilizuoti demokratinių institucijų darbą, arba procesų [ir] atvejų, kuriais baudžiamosios bylos teisiamajam negali būti užtikrintas teisingas teismas vietos teisme". Na, bent provincijos tarybos narys ir teisės patarėja dar tikėjo teisine sistema.

Kai per televiziją pamačiau, kad Abu Graibe buvo kankinami irakiečiai kaliniai, mažai trūko, kad atsistatydinčiau. Visada laikiau save realistu, tačiau iki tol tikėjau, kad turime rodyti pavyzdį irakiečiams ir mokyti juos demokratijos bei žmogaus teisių. Šias naujienas

būčiau priėmęs lengviau, jei būčiau manęs, kad tai pavienis incidentas. Vis dėlto suvokiau, kad, sau to nepripažindamas, visuomet žinojau vykstant tokius dalykus. Akimirką svarsčiau, ar tai tik amerikietiškas reiškinys, bet supratau, kad britai gali elgtis taip pat; gali bet kuri akylai neprižiūrima kariuomenė. Militaristinėje kultūroje nevengiama laužyti taisyklių siekiant tikslo, žavimasi tam tikru kietaširdiškumu; daug tokių dalykų nutinka atliekant „krikštynų" ritualus.

Žinojau, kokios tas nuotraukas dariusių žmonių pažiūros ir humoro jausmas. Pamenu, kaip sėdėdavau su vyrais, kurie juokdavosi žiūrėdami žuvusių irakiečių nuotraukas ir filmuotus vaizdus, kaip „Apache" sraigtasparniai apšaudo minią. Man būdavo gėda. Bet savo darbą mylėjau, nemačiau prasmės išvykti likus vos dviem mėnesiams, todėl neatsistatydinau. Irakiečiai beveik nekalbėjo apie šią žinią, pirmą kartą supratau, kad jie visuomet numanė mus darant tokius dalykus ir niekada netikėjo mano pareiškimais apie žmogaus teises ir įstatymo viršenybę.

Mums ta savaitė praėjo stebėtinai ramiai, tačiau buvo daugybė pranešimų apie išpuolius prieš kitų provincijų Laikinosios koalicinės vadovybės komandas. Pirmadienį Samavoje žuvo olandų kareivis, o Bakuboje provincijos valdytojo automobilių kortežas nukentėjo sprogus pakelės bombai, antradienį Kerbelos centre kilo susirėmimas, o pietuose, Suk Al Šujuko mieste, buvo užpulti patruliuojantys italai, trečiadienį nereguliariosios Sadro pajėgos užėmė pagrindinę Nedžefo policijos nuovadą ir į sąjungininkų bazę paleido penkiolika minosvaidžio šūvių. Ketvirtadienį prie Vokietijos ambasados Bagdade įvyko sprogimas, Kerbeloje – nauji susirėmimai, Anbare iš pasalų užpultas automobiliu važiavęs civilis Laikinosios koalicinės vadovybės narys.

Mano rūpesčiai buvo kasdieniškesni. Ketvirtadienį paskutiniame elektroniniame laiške buvau prašomas patarimo, kiek žmonėms mokėti už kilogramą šiukšlių, pilamų į sąvartyną. Vis dėlto padėtis akivaizdžiai kaito, tad penktadienį Barbarai vykstant į koordinatorių konferenciją Bagdade pasilikau Nasirijoje. Tą vakarą prasidėjo mūsų bėdos.

PENKTA DALIS

APSIAUSTI

O mieste, tavo papročiai tau svetimi, tavo galios virto svetimšalių galiomis.

– Rauda Urimui, apie 2000 m. pr. Kr.

Greitojo reagavimo pajėgos

Samdyta arba sąjungininkų kariuomenė nenaudinga ir pavojinga <...>, nes samdiniai nevieningi, kupini tuščios garbės, nedrausmingi ir neištikimi; jų širdyse nėra nei Dievo baimės, nei ištikimybės žmonėms, ir jie nepralaimi tik tol, kol niekas nepuola...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XII skyrius

2004 M. GEGUŽĖS 11 D., ANTRADIENIS

Su archeologijos įstaigos vadovu buvau Ūro zikurato viršūnėje, kai kažkas iš valdybos paskambino ir pranešė, kad Sadro nereguliariosios pajėgos užėmė pagrindinį tiltą. Paprašiau, kad apsaugos komanda parvežtų mus mažesniuoju tiltu. Grįžęs į būstinę, posėdžių salėje radau provincijos valdytoją. Vos man įėjus, jis griebė mane už rankos ir greitakalbe išbėrė:

– Buvau savo valdyboje. Į kiemą įėjo keli vyrai, ginkluoti Kalašnikovo kulkosvaidžiais ir automatais. Aš sėdėjau su policijos viršininku.

Policijos viršininkas tada iškvietęs pastiprinimą, o provincijos valdytojas nuėjęs pasikalbėti su nereguliariųjų pajėgų kariais, bet jie sužeidę jo asmens sargybinį.

Valdytojas mostelėjo vieno vyro pusėn – jo ranka buvo apvyniota kruvinu raiščiu.

– Prie mano valdybos penkiolika policininkų su automobiliais. Bet visi policininkai pabėgo. O Mehdi kariuomenė pasiėmė penkis policijos automobilius ir važinėja po miestą. Niekas iš policininkų

neatvyko mūsų gelbėti, todėl pasitraukėme aplinkiniu keliu. Jie mus apšaudė ant tilto, bet nekliudė, ką gi, atvykau čia, Sadro nereguliariosios pajėgos užėmė mano būstinę.

Pasiūliau valdytojui pernakvoti, bet jis skubinosi eiti, norėjo parvykti į savo genties teritoriją. Palydėjau jį iki vartų. Man grįžus, vienas vertėjas pranešė, kad sadrininkai dabar susirinkę prie policijos nuovadų ir užėmę visus tiltus per Eufratą. Tai reiškė, kad likome atkirsti nuo italų karių – jų barakai stovėjo pietiniame upės krante. Per pastarąsias kelias savaites ruošėmės tokiam atvejui. Susiskaičiavome kareivius, aš paprašiau papildyti mūsų maisto, amunicijos, vandens ir kuro atsargas. Mūsų darbuotojai apskaičiavo, kad atsargų pakaks išsilaikyti tris ar keturias dienas. Italai buvo žadėję, kad per dvidešimt minučių galės atsiųsti greitojo reagavimo pajėgas. Paskambinau jiems ir paprašiau išsiųsti jas nedelsiant.

Tada pradėjau skambinti visiems, kas, mano manymu, galėjo būti susijęs su Sadro būstine, taip pat visiems šeichams ir pareigūnams, anąkart padėjusiems, kai buvo pagrobtas Teeley. Atsiliepė vos keletas, o ir atsiliepę išsisukinėjo. Sušaukiau apsaugos komandų vadus. Būstinėje buvo šeši mano asmens sargybiniai, jiems vadovavo Geoffas, kuris, dvidešimt dvejus metus ištarnavęs Britanijos pėstininkuose, neseniai buvo išėjęs į atsargą, ir Paulas – policininkas naujazelandietis; šeši amerikiečiai rūpinosi teritorijos saugumu ir turėjo savo filipiniečių paramos grupę, dar buvo italų karių būrys – iš viso apie šešiasdešimt ginkluotų vyrų iš trijų struktūrų.

Būstinėje buvo keturiolika civilių, tarp jų ir tą dieną viešinti italų televizijos komanda, dvidešimt aštuonerių danė teisės patarėja Pauline, dvidešimt šešerių socialinių reikalų patarėja Charlie Morris, dirbusi su manimi Amaroje, ir Johnas Layfieldas, einantis politinio patarėjo pareigas išvykus Toby. Sušaukiau civilius į savo ir gretimą kabinetus, čia galėjome slėptis nuo minosvaidžių ugnies, mat neturėjome požeminio bunkerio, langus uždengiau čiužiniais ir pagal-

vėmis, pasakiau, kad italų greitojo reagavimo pajėgos jau važiuoja, atkimšau butelį vyno, ištraukęs iš savo stalo stalčiaus padalijau avižinių paplotėlių bei marmelado ir įjungęs nešiojamąjį kompiuterį paleidau muziką. Kompiuteryje turėjau įsirašęs vienintelį kūrinį – „Cosi fan tutte"; visi juokėsi tarsi atėję pasimėgauti opera po atviru dangumi. Mieliau būčiau pasiklausęs dūdmaišių muzikos.

Dvidešimt po šeštos į pietų pietvakarius nuo mūsų Laikinosios koalicinės vadovybės pastato pakilo du juodų dūmų stulpai. Regis, dūmai rūko netoli vienos pagrindinių policijos nuovadų ir vandens bokšto.

– Štai ir jūsų mudifas, – tarė amerikietis apsaugos vadas Joe.

Kiek nesmagiai nusijuokiau.

Pusę septintos sargybiniai pamatė privažiuojančius du pikapus, iš jų, per kvartalą į rytus nuo mūsų, iššoko vyrai. Prieš pat sutemas mūsų teritorijoje garsiai nugriaudėjo du sprogimai, sutratėjo šaulių ginklai, o po dešimties minučių nugriaudėjo dar vienas sprogimas. Nuo tada susišaudymas vyko beveik be pertrūkių. Pirmieji minosvaidžių sviediniai, nukritę šiapus sienos, sužalojo du filipiniečius sargybinius. Mes įnešėme juos ir paguldėme mano kabinete. Geoffas pasišaukė mane laukan ir perrėkdamas susišaudymo keliamą triukšmą pranešė, kad italai paliko savo pozicijas ant stogo, nes bijo minosvaidžių ugnies. Pasakiau britų ir amerikiečių asmens sargybiniams, kad jie stotų prie tų ginklų, o aš pasikalbėsiu su italų vadu. Kai vadą susiradau, jis atkakliai tvirtino, kad tai tebuvęs „taktinis atsitraukimas", ir liepė savo kariams vėl lipti ant stogo.

Paprašiau vieno civilio Laikinosios koalicinės vadovybės darbuotojo drauge eiti laukan ir pataisyti mūsų serverį, kuris nustojo veikęs sprogus minosvaidžio sviediniui, bet šis nesutiko. Jis nebuvo karys ir nematė reikalo eiti iš kambario. Paaiškėjo, kad ir pats galiu perkrauti serverį. Per kitas kelias valandas mūsų užpuolikai šaudė daug tiksliau. Dešimtą jiems pavyko paleisti tris minosvaidžio šūvius mūsų taku – už penkių metrų nuo antrojo įvažiavimo įvyko

didelis sprogimas, kuris nubloškė sargybinius į kiemą. Sprogimas suniokojo ir registracijų kambarį-kompiuterinę, todėl nutrūko mano elektroninis ryšys su Bagdadu. Vidurnaktį greitojo reagavimo pajėgos dar nebuvo atvykusios. Matyt, minosvaidžiais šaudyta iš mokyklos, kažkas vadovavo apšaudymui nuo netoliese stovinčios ligoninės stogo. Ir toliau vaikščiojau pas sargybinius ir atgal pas civilius. Suprantama, civilių komanda nebetikėjo mano pažadais, kad greitojo reagavimo pajėgos „jau atvyksta". Patikinau juos, kad italai atsilygins už pavėlavimą nemokama česnakine duona. Antrą valandą mūsų teritorijoje esantys italų kariai į gretimą pastatą paleido prieštankinio ginklo ugnį. Trumpam viskas nutilo, o paskui vėl prasidėjo puolimas.

Greitojo reagavimo pajėgos, praėjus septynioms valandoms, kai jas iškvietėme, pagaliau atvyko, bet ne tam, kad apšaudytų maištininkų minosvaidžių pozicijas. Kariai evakavo sužeistus filipiniečius sargybinius ir pasuko atgal, tiesiai į italų stovyklą. Sadrininkai nusprendė, kad jau būsime išsinešdinę, ir po dešimties minučių paleido dar stipresnę granatsvaidžių ir minosvaidžių ugnį. Mūsų teritorijoje stovintys italų šarvuočiai neatsakė į ugnį. Pavojingiausia vieta buvo stogas – prie kulkosvaidžių stovinčius karius ir sargybinius mažai kas tesaugojo nuo atlekiančių raketų. Viena sargybinio būdelė buvo beveik nušluota, laimė, tuo metu joje nieko nebuvo. Puolėjams nepavyko minosvaidžio sviediniu pataikyti į centrinį kiemą – daug kas iš mūsų būtų žuvę. Vos prašvitus Geoffas suskaičiavo, kad į mus pataikė trisdešimt keturi minosvaidžio sviediniai ir penkiasdešimt devynios granatsvaidžio granatos. Bet mūsų teritorijoje buvo sužeisti tik du žmonės, niekas nežuvo.

Kažkurį darbuotoją paprašiau išvirti kavos, o pats norėjau sutvarkyti maišalynę kompiuterių kambaryje. Apstulbau aptikęs, kad per sprogimą serveris nenukentėjo. Vadinasi, turėdami elektros galėjome atgaivinti elektroninį paštą. Išėjau su keliais žmonėmis paleisti avarinio generatoriaus. Buvo labai gera atsidurti

vėsiame ankstyvo rytmečio ore, bet žengėme atsargiai, saugodamiesi nesprogusių sprogmenų. Gatvėse buvo labai tyku, tik retkarčiais pasigirsdavo greitosios pagalbos automobilių sirenos: anapus mūsų teritorijos jie važiavo paimti nukentėjusių irakiečių. Matyt, nuo stogo šaudžiusieji kulkosvaidžiais nukovė ar sužeidė keletą žmonių. Su mūsų apsaugos komanda, kuri priklausė privačiai saugos kompanijai „Control Risks", suskaičiavome vandens butelius. Krūva nedidelių plastikinių buteliukų – po trečdalį litro – atrodė įspūdingai, bet iš tiesų teturėjome po du litrus kiekvienam žmogui – Irake, tokiame karštyje, per parą tiek neužtenka. Vadinasi, labai greitai naudojome savo atsargas arba buvau neteisingai informuotas. Italai pažadėjo maždaug per valandą atvežti dar vandens.

Dauguma civilių stengėsi užmigti. Nuėjau į savo vagonėlį, nusiprausiau po dušu, nusiskutau ir apsivilkau kostiumo švarką, vyliausi, kad, esant tokiam chaosui ir bjaurasčiai mūsų būstinėje, kostiumo švarkas sudarys įspūdį, kad dirbame kaip įprasta. Nusiunčiau elektroninį laišką, jame priminiau, kad dar nesudarytas sandoris dėl vandens įmonės, bet neužsiminiau apie išpuolį. Užlipęs ant stogo, gatvėse nemačiau nei mašinų, nei žmonių. Ten stovėdamas sulaukiau valdytojo padėjėjo skambučio, man pranešė, kad ginkluotos nereguliariosios Sadro pajėgos (Jeish-el-Mehdi) dideliais būriais netrukdomos bastosi miesto centre. Visos parduotuvės ir mokyklos uždarytos. Mano mudifai visiškai sudeginti.

Per susirinkimą apsaugos komandų vadai man priminė, kad mūsų teritoriją labai sunku ginti – ji esanti įduboje, apsupta aukštesnių pastatų, kurie saugo šaudančius į mus maištininkus. Jei nesulauksime pastiprinimo, maištininkai minosvaidžių ugnimi galiausiai suvarysią mus į pastato kampą, paskui perlipsią dygliuotos vielos tvorą ir išgalabysią. Jie pabrėžė, kad po praėjusios nakties farso sadrininkai šioms linksmybėms prisikvies žmonių iš visų pašalių. Apsaugos komandos vadams atsakiau spausiąs Sadro būstinę politiškai ir evakuosiąs kitus civilius.

Kai paskambinau Sadro vadams, tie gynėsi nekontroliuoją šios minios. Pasak jų, šaudžiusieji yra ne iš šio miesto ir nepaiso Nasirijos vadovybės.

Paskambinau Asadui – ožkabarzdžiui žavokliui Ghuzzi, kurio namuose vaišinausi prieš savaitę. Sklido kalbos, kad jis užima aukštą padėtį Sadro valdyboje.

– Seidai Rory, turite išvykti iš savo valdybos. Visi, šįvakar, – pasakė jis.

Atsakiau jokiu būdu neapleisiąs Laikinosios koalicinės vadovybės būstinės – esame atsakingi už provinciją ir miestą. Paprašiau, kad pasakytų savo bičiuliams nepulti mūsų, „antraip bus žmonių aukų“. Vyliausi, jog kalbu įtikinamai.

– Seidai Rory, jūs man patinkate. Patikėkite. Turite išvykti dabar.

– Asadai... – ryšys nutrūko, dar kartą susisiekti su juo nepavyko.

Vertėjas paskambino atsiprašyti, kad neatvyko į valdybą. Jis sakė, jog viena minosvaidžių pozicijų esanti pastate greta jo namo. Pasakė tikslų adresą, o mes pasidarėme koordinačių tinklą. Jis patikino, kad, jei italai surengtų reidą į tą pastatą, suimtų daug šią ataką rengiančių Sadro vadų. Nurodėme italams tą vietą, nusakėme pastato požymius bei kokiais keliais ten nukakti ir grįžti. Jie uoliai palinkčiojo galvomis ir viską užsirašė. Tikėjausi geriausio, bet jie nieko nedarė.

Nusiunčiau elektroninį laišką į Bagdadą:

> „Kad galėtume likti šiame pastate ir būti saugūs, mums reikia aktyvių patrulių, kontroliuojančių teritoriją ir sustabdančių minosvaidžių atakas. Vadinamosios greitojo reagavimo pajėgos atvyko praėjus septynioms valandoms po to, kai mums buvo pranešta, kad jos atvyksta... Mums reikalinga oro technika minosvaidžių atakoms atremti (taip pat šiluminio vaizdo įranga ir nevaldomieji aparatai),

> o svarbiausia – tikros greitojo reagavimo pajėgos, dislokuotos mūsų teritorijoje, bet aktyviai patruliuojančios už jos ribų. Mums pasisekė, kad mūsų užpuolikai turėjo tiek nedaug minosvaidžių šaudmenų.“

Šis elektroninis laiškas netruko patraukti italų dėmesio, jį įvertino kaip didžiausią savo tautinio orumo įžeidimą. Iš Bagdado gavau tris kritiškus elektroninius laiškus – esą įžeidžiau Koalicijos partnerį. Italų sargybos vadas atėjo pranešti, kad generolas reikalauja atsiprašyti. Sargybos vadas buvo geras žmogus, per ataką elgėsi narsiai ir šaltakraujiškai, norėjo pasiųsti patrulius ir veikti aktyviau, bet jam nebuvo leista to daryti. Regis, Berlusconi manė, kad, netekus dar daugiau gyvybių, Italija bus priversta pasitraukti iš Koalicijos. Tačiau vadas pasakė, kad visos taisyklės pakeistos, ateityje jie veiksią daug iniciatyviau. Jis maldavo suteikti italams dar vieną galimybę. Sutikau parašyti laiškelį, esą, greitojo reagavimo pajėgos pavėlavo, nes buvo sulaikytos ant tilto. Niekaip negalėjau patikrinti, ar tai tiesa, bet turėjau elgtis, tarsi taip ir buvo.

Paskui gavau elektroninį laišką iš Bagdado, jame man buvo nurodoma evakuoti žmones iš mūsų teritorijos ir nedelsiant uždaryti būstinę. Pamaniau, kad pats negaliu palikti teritorijos, bet sutikau evakuoti kitus civilius darbuotojus. Po bemiegės nakties mano biurokratinė proza pasidarė dar pompastiškesnė:

> „Pasiųstume nerimą keliantį ženklą, jei būtume priversti visiškai užsidaryti bijodami mažos ekstremistų grupės. Manau, mums politiškai (ir net morališkai) svarbu, kad ši vieta ir toliau dirbtų.“

Aleemas pasisiūlė nuvažiuoti sunkvežimiu parvežti žibalo, kurio mums reikėjo, kad nesustotų generatorius, ir galėtume šalinti nuotekas. Tai buvo labai drąsu. Aleemas važiavo į Sadro nereguliariųjų

pajėgų kontroliuojamą miestą – bet kas iš jų galėjo jį nušauti už kolaboravimą. Tačiau be elektros negalėjome įkrauti palydovinių telefonų, mūsų vienintelio susisiekimo ryšio. Išėmiau jam grynųjų iš savo piniginės ir pasakiau, kad sumokėsime generatorių prižiūrinčiam žmogui šimtą dolerių vien už tai, kad ateitų, – paprastai jis uždirbdavo šimtą dolerių per mėnesį. Neradome sunkvežimio raktelių, tad išdaužiau langą, o Aleemas sujungė laidus ir paleido variklį. Paskui, atidaręs daiktinę, rado raktelius. Aleemas apsivyniojo veidą kufija, pasidėjo greta pistoletą ir išvažiavo pro vartus.

O mūsų apskambinti irakiečiai labai niūriai vertino padėtį. Paprastai netrūkdavo norinčiųjų tarpininkauti, žmonės greitai, galbūt pernelyg greitai, siūlydavo sprendimus, tačiau šįkart genčių vadai sakė esą bejėgiai, o provincijos valdytojas, paprastai pirmasis ieškodavęs kompromiso, pasakė, jog derėtis neįmanoma. Valdytojo padėjėjas net nesistengė kalbėti mandagiai, tarsi dėl mūsų nebevertėtų gaišti savo laiko.

Kabulas

Aš manau, jog geriau būti smarkiam nei apdairiam...

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XXV skyrius

2004 M. GEGUŽĖS 12 D., TREČIADIENIS

Keli granatsvaidžio šūviai, paleisti į mus tą rytą, nieko nesužeidė. Po dviejų valandų Aleemas grįžo su žibalu ir generatoriaus prižiūrėtoju. Jis sakė mieste žmones manant, kad Sadro nereguliariosios pajėgos atsiveža sunkiųjų ginklų, renka daugiau žmonių ir šiąnakt planuoja stipresnį Laikinosios koalicinės vadovybės puolimą. Matyt, to buvo galima tikėtis. Paskambinau provincijos valdytojui ir policijos viršininkui. Jie atsisakė atvykti į būstinę, nes, anot jų, būsią nužudyti pakeliui. Vertėjai ir valytojai taip pat atsisakė ateiti.

Atėjo Salmanas Duffaras iš mažos Di Karo partijos, pasivadinusios Šabano 15-osios. Pasitikau jį ir Nasirijos merą seidą Ibadi prie vartų. Popietė buvo labai karšta. Įėję paspaudė rankas, mandagiai leidosi apieškomi ir apžvelgė, kas buvo likę iš jų jau matytos teritorijos. Minosvaidžių sviediniai baltas sienas išvagojo rusvai žalsvos spalvos randais, šaligatviuose išdaužė duobes; mėtėsi langų stiklo šukės. Mažasis mudifas sudegė.

Prasibrovę pro smėlio maišus prie įėjimo praėjome tuziną kareivių, kurie miegojo kieme susirietę ant savo ginklų. Visų perkreiptuose, neskustuose veiduose mūsų lankytojai galėjo matyti praėjusios nakties žymes.

Sustojome prie durų į mano kabinetą, mostelėjau jiems įeiti sakydamas:

– *Enta daifi.* (Esi svečias.)

– *Enta awalin.* (Tu pirmas.)

Vikriai atsistojau jiems iš kairės.

– *Allah Yamin* (Dievas iš dešinės), – pasakiau, jie nusijuokė ir įėjo.

Buvau aptvarkęs kambarį, stengiausi, kad jis bent kiek įgytų įprastą vaizdą, tačiau buvo aišku, jog neseniai čia nakvota. Vis dėlto man pavyko savo svečiams gauti arbatos.

Italų sargybos vadas ir Johnas Layfieldas – mūsų naujasis politinis patarėjas – atsisėdo drauge su mumis. Salmanas Sherifas Duffaras buvo užaugęs Šatroje, gimtajame mažojo šeicho Ali Husseino al-Khayuno mieste. Dešimtojo dešimtmečio pradžioje jis įstojo į Šabano 15-osios partiją, tuomet buvusią Irano remiama sukilėlių grupe, kuri vėliau tvirtino surengusi pasikėsinimą nužudyti Husseino sūnų Uday – bombos sprogimas tada suniokojo pusę turtingiausios Bagdado gatvės, o Uday labai sunkiai sužeidė. Kai kas teigė, kad Salmanas susprogdino bombą. Kiti tai neigė ir tvirtino, kad svarbiausius sąmokslo dalyvius išžudė Husseino agentai. Bet niekas neneigė, kad, Salmanui pabėgus į Iraną, Husseinas kankino ir nužudė šešis jo brolius, matyt, norėdamas jį surasti.

Nežinau, kaip jis atrodė iki išžudant šeimą, bet dabar jis buvo santūrus žmogus, mėgo ilgus, šiek tiek smulkmeniškus pasakojimus, kai kada pagyvinamus drovia šypsena. Turėjo dailiai, tvarkingai pakirptą barzdą ir visada nešiodavo didelius akinius bei dailų kostiumą, kiek didoką per siaurus jo pečius. Iš elgesio veikiau panėšėjo į edinburgietį mokytoją nei į garsų Irako partizaną. Taip pat ir užsagstyti iki kaklo, bet be kaklaraiščio dėvimi marškiniai, ir vartojami teologiniai žodžiai rodė jį buvojus Irane.

– Kalbėjome su Sadro valdyba, – pasakė Salmanas Duffaras. – Ji siūlo sprendimą. Jei italai sutiks išvesti visus savo karius iš šios būstinės ir niekada negrįžti į Nasiriją, išpuoliai liausis. Jei mėginsite

pasilikti, šiąnakt jie pradės didelį puolimą, bijau, kad tuomet viskas bus baigta.

Aš nusijuokiau. Pažvelgiau į seidą Ibadi, šis nervingai nusišypsojo ir nusuko žvilgsnį.

– Kalbame rimtai, – pasakė Salmanas. – Juk žinote, kad nesame išvien su jais. Bet kalbėjomės su jais. Tai vienintelė išeitis.

Žinojau, kad šios partijos nariai artimi Sadro valdybai ir kad jis kalba jų įgaliotas.

– Nusivyliau jumis, – atsakiau. – Dirbome drauge daug mėnesių. Kaip galite atėję atstovauti šių žmonių pažiūroms? Juk žinote, kad stengiamės pritraukti investicijų, kad po penkių savaičių valdžią perduosime irakiečiams. Tai kas gi čia? Žmonės žudomi, miestas niokojamas. Kaip galite juos remti?

– Nieko negalime padaryti. Niekas negali suvaldyti šių žmonių. Tai ne mūsų galioje, – pasakė seidas Ibadi.

– Nesakome, kad turite pasitraukti, – pasakė Salmanas. – Jūsų civiliai gali likti būstinėje ir tęsti savo darbus. Tik italų karių turi niekur nelikti. Jie turi pasitraukti į Talilą ir nebegrįžti į miestą.

– Taip negalima, – atsakiau. – Jokiu susitarimu su Sadro būstine negalima pasitikėti. Leiskite priminti šios savaitės įvykius. Praėjusį sekmadienį Sadro būstinė sakė, kad, jei italai paleis šeichą Muwayadą, bus taika amžiams, tad italai šeichą Muwayadą paleido. Tada antradienį sadrininkai užpuolė italų konvojų prie Suk Al Šujuko ir pasakė, kad, jei italai pasitrauks iš Suk Al Šujuko, amžiams bus taika, taigi italai apleido miestą. Vakar, penktadienį, jie užpuolė mus Nasirijoje ir sako, kad, jei italai pasitrauks iš Nasirijos, bus taika amžiams. Kaip galime jais pasitikėti? Jie nesiliaus tol, kol mus išgalabys.

– Palūkėkit, Rory, – įsiterpė italų vadas. – Išklausykime šiuos žmones. Ar galimas kompromisas? Galbūt galėtume pasitraukti iš Nasirijos dviem ar trims dienoms?

– *Mish mumkin.* Neįmanoma. Turite palikti miestą visam laikui, o tada – taika amžiams, – atsakė Salmanas.

– Atleiskite, – pasakiau. – Turime išeiti šnektelėti su kolega italu.

Nusišypsojau irakiečiams ir pasakiau, kad neužtruksime.

Išsivedžiau sargybos vadą į saulėkaitą ir pasirėmiau į balkono turėklą.

– Jie mano, kad esame silpni, kad bėgame. Iškelia kokį „paskutinį reikalavimą", mes sutinkame taip padaryti, o jie ir vėl mus puola ir iškelia kitą reikalavimą. Kaip tik tai, – pasakiau, jausdamas, kad kalbu vis pompastiškiau, – mus ištiko Kabule 1842 metais. Iš pradžių afganai sakė, kad, jei tik išsikeltume iš tvirtovės į stovyklą, būtų taika amžiams. Tad išsikėlėme. Paskui jie pareiškė, esą, jei atiduosime savo sunkiuosius ginklus, taika bus amžiams. Todėl atidavėme. Vėliau – jei sutiktume pasitraukti iš šalies, jie leistų saugiai atsitraukti ir nepultų. Tad patraukėme į kelionę, o jie išžudė visą kariuomenę – keturiolika tūkstančių kareivių, po vieną, jiems traukiantis. Taip atsitiks ir čia. Jie toliau kels reikalavimus, kol liksime visiškai izoliuoti šioje būstinėje, be jokių apsaugos pajėgų, tada perlipę sieną visus išgalabys. Kitaip nebus. Jei sutiksite su jų reikalavimu, mes žuvę.

Jaučiausi kvailai, sugalvojęs paminėti Kabulą ir nelygias jėgas. Bet tuo, ką kalbu, tikėjau, italas išklausė mane rimtai. Grįžome vidun.

– Taigi? – paklausė Salmanas Duffaras.

– Kaip jau minėjau, – atsakiau, – šioje provincijoje esame teisėta valdžia. Esu čia irakiečių interesams tarnauti, todėl niekur nesitrauksime. Siūlote žeminantį dalyką, nes turime pusketvirto tūkstančio italų karių, o jūs – daugių daugiausia šimtą nereguliariųjų pajėgų kovotojų. Siūlymas pavojingas, nes be apsaugos negaliu čia saugiai laikyti savo darbuotojų. Be to, bevertis, nes Sadro būstine negalima pasitikėti.

– Taigi – karas, – pasakė Salmanas Duffaras.

– Tai jau tikrai – karas, – atsakiau. – Susitikimas baigtas. Dėkoju.

Jie atsistojo, įdėmiai pažvelgė į mane, paspaudė ranką ir pasuko prie durų. Jiems einant takeliu vartų link, pamačiau pavymui atrisnojantį italų vadą.

– Palūkėkit, – paprašė jis.

Kol jis juos vijosi, paskambinau į Bagdadą ir pasakiau, kad italams jokiu būdu negalima leisti pasitraukti iš Nasirijos. Pakartojau, kad esu pasirengęs pasilikti ir suteikti italams paskutinę galimybę apginti mūsų būstinę, bet evakuosiu civilius darbuotojus.

Gavau elektroninį laišką, jame buvo pateikiamos konferencijos, kurioje dalyvavo Molly ir Barbara, išvados, o Markas savo pranešime dalijosi patirtimi, įgyta per jo būstinės Kute antpuolį. Baigiamoji Bremerio kalba buvo išplatinta mums visiems. Jis kalbėjo:

> „Per kitas dvi savaites maloniai lauksime pasiūlymų, kaip laimėti didesnę visuomenės paramą laikinajai vyriausybei... Pradedame kurti rimtą jėgą, nepaisydami saugumo problemų, su kuriomis susiduriame. Aš pats esu optimistiškai nusiteikęs Irako atžvilgiu. Šioje šalyje yra labai daug gabių, besididžiuojančių savo šalimi žmonių. Irakas taps didžia šalimi. Bėkime šiose lenktynėse iki pat finišo ir susitikime birželį."

Mūsų „lenktynių iki finišo" versija buvo tokia – būriau civilius ir ruošiau juos evakuacijai. Geoffas – apsaugos komandos vadas – pasivedėjęs mane į šalį pasakė:

– Paklausykite, Rory, jei italai nekontroliuoja miesto, evakuoti žmones bus per daug pavojinga. Tie automobiliai neatsparūs granatsvaidžių šūviams. Neleisiu evakuoti civilių, kol neturėsime garantijos, kad italai kontroliuoja miestą.

Aš pritariamai linktelėjau.

Italų šarvuočiai atvyko trečią po pietų. Įniršau, sužinojęs, kad jie pamiršo atvežti vandens. Dabar teturėjome po litrą žmogui. Italų vadas iššoko šaukdamas:

– *Andiamo.* Važiuojam. Įsodinam žmones. Išvažiuojam.

Paprašiau jo trumpai pasikalbėti, jis atsakė, kad nėra laiko.

– Ar dabar kontroliuojate miestą? – paklausiau nutvėręs jį už rankos.

– Taip, taip. Kontroliuojam miestą. Visą miestą. Viskas gerai.

– Gatvėse nėra sadrininkų?

– Nėra nė vieno. Mes jį kontroliuojame. Tegu jie paskuba.

– Paklausykite, juk suprantate – jei nekontroliuojate, šie žmonės žus šarvuočiuose.

– Viskas gerai, važiuosime mažuoju tiltu. Jis saugus. Ką tik pervažiavome per miestą. Dabar jau važiuojam, – ir nusikratė manim.

– Ar juo tikite? – paklausė Geoffas.

Atsakiau jam, kad neturime geresnės išeities. Sadrininkai matė, kad nesugebame apginti šios vietos, ateinanti naktis būsianti dukart sunkesnė nei praėjusioji. Turėjome išvežti šiuos žmones, abejojau, ar jie ištvertų dar vieną naktį.

– Kaip suprantate, turiu abejonių. Padariau, ką galėjau, kad užtikrinčiau saugumą. Pats matėte. Žinau, ką pasakė italai. Dabar jūsų ėjimas.

Pakartojau, kad pasirinkau geriausią išeitį.

Laikinosios koalicinės vadovybės nariai atrodė keistai pažeidžiami – ant galvų užsimaukšlinę bjaurius šalmus jie rikiavosi kieme su savo sunkiais krepšiais. Visi buvo pervargę, vienas žmogus verkė. Trys iš jų paskutinį kartą pasisiūlė pasilikti.

– Žinau, kad esu senas, – pasakė šešiasdešimt penkerių buvęs komunistas Franco, – bet verčiau būsiu čia su jumis, mano drauge, jei tik galiu kuo padėti. Kadaise naudojau ginklą, greitai prisiminčiau, kaip tą daryti.

Padėkojau jam. Franco paspaudė man ranką:

– Taip, aš taip ir maniau. Nuo mūsų visų – iš širdies dėkojame.

Jis apkabino mane. Mintyse meldžiau, kad tik tie žmonės man dėkotų ne be reikalo, juk siunčiu juos per miestą, kur pilna granatsvaidžių. To jiems nesakiau.

Padėjau sunešti krepšius prie šarvuočio galo ir sukroviau juos vidun. Italų vadas pakartojo, esą, kelias saugus. Netikėjau juo. Darbuotojai susėdo po penkis į kiekvieną šarvuotį, nugaras atrėmė į metalines sienas, lagaminėlius pasidėjo ant kelių.

Paskutinę mačiau Charlie Morris su mėlynu šalmu, jai ant veido krito ilga šviesių plaukų sruoga, ji vos šyptelėjo ir pamojavo, tada rampa užsivėrė. Liko matyti tik vado ir vairuotojo galvos, kyšančios iš turelių. Vadas garsiai sukomandavo, šarvuotis metėsi atbulas. Mes su Geoffu atsitraukėme, o mašina trenkėsi į mūsų teritorijos sieną, nudaužդama ją maždaug per tris pėdas.

– *Che cazzo*, – nusikeikė vadas, pasilenkė ir tvojo vairuotojui per ausį, bet pataikė per šalmą.

Mašina šoko pirmyn, dygliuotos vielos kamuolys apsisuko apie vikšrus ir ji sustojo kaip įbesta. Mudu su Geoffu pašėlusiai mojuodami šokome pirmyn, kiek įstengėme, nuvyniojome spygliuotą vielą.

Šarvuotis išlėkė pro pirmuosius teritorijos vartus, kiti – paskui jį. Matėme, kaip jie važiuoja taku palei betoninių blokų sieną, keldami dulkių debesis, kaip stabteli prie išorinio teritorijos barjero, tada pasuka už kampo ir dingsta iš akių. Staiga ėmė švilpti kulkos. Geoffas užbėgo ant stogo. Italų išvažiuota tiesiai į nereguliariųjų pajėgų pasalą. Kulkosvaidžiai tratėjo iš visų pusių. Civiliai, sukimšti kaip sardinės šarvuočių galuose, nieko nematė. Kulkos atšokdavo nuo metalinių mašinų sienų, italų karys atsišaudė kulkosvaidžiu, vieną po kito tuštindamas šaudmenų juostas. Staiga į vieną mašiną trenkė stiprus smūgis. Šarvuočio šonas įlinko, bet nepradužo. Šauta iš granatsvaidžio. Mašina sustojo, bet paskui vėl stebuklingai pajudėjo. Vilkstinė pasuko už kito kampo, ir mes jų nebematėme. Tačiau

dvidešimt minučių sekėme jų kelią pagal kulkosvaidžių garsą. Maniau, kad būsiu priėmęs sprendimą, kuriuo turbūt pasiunčiau myriop penkiolika darbuotojų. Vėliau susišaudymas liovėsi. Paskambino vienas darbuotojas – jie atvyko į stipriai saugomą Talilo aviacijos bazę. Tos dvidešimt penkios minutės buvusios blogiausia, ką jiems yra tekę patirti, bet jie liko sveiki, nesužeisti. Kad ir kas tą naktį būtų nutikę, dabar būstinėje buvo likę tik esami ir buvę kariai.

Keli filipiniečiai sargybiniai sustabdė mane ir paklausė, ar galėtų pasiskolinti mano palydovinį telefoną ir paskambinti namo – pranešti savo šeimoms, kad jiems nieko nenutiko. Galėjau leisti tik penkiems, nes baterija seko, ir nebuvau tikras, kad turėsime galimybę ją įkrauti.

Kabinete manęs laukė elektroninis laiškas – būčiau galėjęs apsieiti ir be jo. Jį atsiuntė štabo viršininkas iš Basros. Jis leido suprasti, kad būsiu sutirštinęs praėjusios nakties pavojaus spalvas ir be reikalo sukėlęs nerimą Bagdade:

> „Išties, mano susirūpinime esti nemaža apmaudo... Italai nuolat informuodavo mus apie savo ketinimus, mums regis, jie savaip, apgalvotais veiksmais sėkmingai valdė padėtį... Visiškai suprantu, kad jūsų akimis šios kelios valandos atrodė labai nejaukios ir baugios... Jūsų požiūriu, pagalba, regis, taip pat užtruko atvykti. Tačiau tikiuosi, kad suprantate, jog italų atsakas, kaip ir mūsų, turi būti pamatuotas – įvertinus riziką ir galimus padarinius."

Nusiunčiau į Bagdadą pranešimą, jame išdėsčiau naujausią informaciją apie mūsų darbuotojus ir mūsų padėtį dėl atsargų. Paskui draugiškai parašiau štabo viršininkui, dar sykį pabrėžiau, kad nenorėjau įžeisti italų, ir paraginau šiąnakt atsiųsti aviacinę paramą. O paskui parašiau padėties ataskaitą, skirtą italams suminkštinti, ji turėjo būti išsiuntinėta į visas Irako provincijų sostines.

Repriza

...liaudis urmu šaukia ant senato, senatas ant liaudies, žmonės lyg be galvų laksto gatvėmis, uždarinėja parduotuves, visi... tekinomis...

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, IV skyrius

2004 M. GEGUŽĖS 12–14 D.

Atėjo sutemos. Praėjo trys valandos. Tuoj po devintos gavau dar vieną nuotaikingą elektroninį laišką iš štabo viršininko Basroje, jis rašė, kad italai jį nuolat išsamiai informuoja. Jam buvę nepaprastai malonu iš jų sužinoti, jog šiąnakt provincijoje viskas „ramu" ir „tylu", jis viliąsis, kad galėsiu pailsėti. Anot jo, Amaroje reikalai daug prastesni. Nedelsdamas atsakiau, kad čia ne itin „ramu" ir „tylu". Per pastarąsias dvi valandas į Laikinąją koalicinę vadovybę buvo paleista dvidešimt granatsvaidžio šūvių, šešios granatos sprogo mūsų teritorijoje. Paskutinės dvi nukrito per dvidešimt metrų nuo mūsų pastato, šalia valgyklos. Greitojo reagavimo pajėgos dar nekrustelėjo. Užbaigdamas pasakiau, kad, šiaip ar taip, esu tikras, jog „italai jus nuolat išsamiai informuoja apie padėtį ir apie savo veiksmus šio pavojaus akivaizdoje".

Apsaugos komanda jau dvi valandas buvo ant stogo, paleido į maištininkus daugybę šūvių. Iš štabo viršininko atsakymo negavau. Kažkas padavė man ginklą, bet grąžinau jį, nes norėjau susikaupti ir kaip nors išprašyti paramos iš Bagdado. Sušaukiau į kiemą komandų vadus dar vieno pasitarimo. Geoffas perskaitė iš bloknoto:

– Per pastarąsias trisdešimt minučių į šiaurės rytinį kampą pataikė vienas aštuoniasdešimt vieno milimetro minosvaidžio šaudmuo, du pataikė už teritorijos ribų, trys granatsvaidžio granatos – į stogo kraštą, o kiti šešiasdešimties milimetrų minosvaidžio šaudmenys – į priešakinį taką, todėl manau, kad maištininkai tebelaiko šaudymo sekėją ant ligoninės stogo.

– Ar vartų sargybiniai sveiki? – paklausiau.

– Vienas nesunkiai sužeistas.

– O kuo pataikyta į kompiuterių kambarį? – paklausiau.

– Tikriausiai aštuoniasdešimt dviejų milimetrų minosvaidžio šaudmeniu, taip spėju.

– Ar galite eiti su manimi? – paklausiau jo. Įėjome į kompiuterių kambarį, viduje buvo šiek tiek tyliau nei lauke, bet ne per labiausiai. Patalpa buvo plastiko ir medžio nuolaužų maišalynė. – Regis, ir šitas įėjo per oro kondicionierių.

– Tuomet spėju, kad šauta iš granatsvaidžio, ne iš minosvaidžio. Rytoj pamėginsime paieškoti šaudmens.

Vėl išėjome į kiemą. Staiga pasigirdo būdingas dunkstelėjimas, kažkas sušuko „atlekia“, ir mes nėrėme į priedangą. Geoffas ir toliau mums aiškino:

– Garsas buvo didesnio nei aštuoniasdešimt dviejų milimetrų. Bet jie vėl neapskaičiavo nuotolio. Jie nori mus prispausti, suvaryti į pastato kampą, o tada – lips per sieną. Todėl ir turim laikyti ant stogo penkiasdešimtojo kalibro kulkosvaidį.

– Sere, dabar mums reikia aviacinės paramos, – pasakė vienas amerikietis. – Atakos lėktuvas kaipmat juos sutvarkytų. To šūdo neėsim. Juk nesunku sunaikinti minosvaidžio poziciją. Aš ir pats susigundysiu vadovauti tai prašiktai atakai, jei italai negali.

– Kas dar? – nusijuokiau.

– Viskas.

– Gerai, – pasakiau ir apibendrinau: – Taigi, nuo dvidešimt trečios į mus pataikė didelis minosvaidžio sviedinys šiaurės rytuose,

šešiasdešimties milimetrų šaudmenys – ant tako, todėl gali būti, jog jie turi šaudymo sekėjų. Keturios granatsvaidžių granatos, taip pat ir ta, įlėkusi į kompiuterinę. Vienas vartų sargybinis sužeistas. Žuvusiųjų nėra. Visi atsiskaitė. Priemonės: mums nedelsiant reikia patrulių arba aviacinės paramos minosvaidžių pozicijoms likviduoti. Dabar stengsiuosi gauti JAV karių pagalbą.

Mobiliojo ryšio tinklas neveikė, nepavyko atkurti ir interneto ryšio, tad susisiekti su Bagdadu galėjau tik „Thuraya" palydoviniu telefonu. Tam reikėjo „nusitaikyti tiesiai į dangų", kitaip tariant, stovėti lauke. Taigi, raportuoti skambinau užsidėjęs šalmą ir apsivilkęs neperšaunamąją liemenę. Tash – Bagdade atsiliepusi Andy Bearparko pavaduotoja – tikriausiai išgyveno dar sunkesnę naktį negu aš. Tuo pat metu, kai skambinau pranešti apie apšaudymą minosvaidžiais ir išsireikalauti pažadą, kad gausime aviacinę paramą, ji tvarkė skambučius dėl mažesnių išpuolių Amaroje, Samavoje, Kerbeloje ir Nedžefe.

Man ir vėl nepasisekė prikalbinti italų imtis kovos manevrų už teritorijos ribų. Italų vadas, anąsyk pažadėjęs, kad „šį kartą duosime atsaką, lengvu taikiniu nebūsime", vis labiau siuto. Jis negalėjo man aiškiai pasakyti, kodėl greitojo reagavimo pajėgos vis tiek atsisako likviduoti minosvaidžio poziciją. Maždaug apie vidurnaktį Barbara Contini kariškių telefonu susisiekė iš konferencijos Bagdade. Ji prižadėjo, kad jei reikėsią, sieksianti per Berlusconi priversti italų generolą, jog tas įsakytų greitojo reagavimo pajėgoms pulti.

Užlipęs laiptais į viršų pataikiau į patį ginčo įkarštį tarp italų vado ir amerikiečių apsaugos komandos vadovo. Jie stovėjo kambaryje, kurio lange žiojinti apskrita skylė ir žymė ant sienos liudijo, kad vienas „Control Risks Group" vaikinų tik per plauką išliko gyvas. Italas pagaliau sutiko pasiųsti savo šarvuočius į gatves ir apšaudyti minosvaidžio poziciją, bet norėjo, kad filipiniečių sargybiniai atkeltų užtvarą prie išorinio įvažiavimo.

– Jokiu būdu, – prieštaravo amerikietis. – Mano vaikinai neturi neperšaunamųjų liemenių. Pažiūrėkit, kur tie vartai. Iki jų nuo mūsų šimtas penkiasdešimt metrų apšviesto kelio. Mus mato iš visų pusių. Vaikinai bėgs tiesiai į ugnį, maištininkai paprasčiausiai nukeps juos, vos jie žengs žingsnį.

– Kas nors gi turi atidaryti vartus, – aiškino italas, – nenoriu, kad mano kariai liptų iš mašinų. Noriu, kad jie sklandžiai nuvažiuotų visą kelią nuo čia, be sustojimų.

– Patys turėsit atsidaryti vartus.

– Čia jūsų darbas, – atsakė italas. – Šitas darbas priklauso jums ir filipiniečiams. Tam ir esat pasamdyti.

– Tai savižudybė, – prieštaravo amerikietis.

Gal dėl to, kad buvau nemiegojęs dvi naktis, o gal kad jaučiausi per mažai prisidedąs, jau norėjau pats pasisiūlyti atidaryti užtvarą. Bet susivokiau, kad tai nuskambėtų labai absurdiškai. Padėkojau visiems ir pasiūliau, kad italai paskolintų filipiniečių sargybiniams neperšaunamųjų liemenių. Filipiniečiai galėtų pasislėpti už važiuojančių šarvuočių, tad be priedangos liktų vos kelias sekundes.

Amerikietis ėmė prieštarauti, bet pasakiau, kad šįsyk palaikau italus, tas darbas priklausąs apsaugos komandai. Trumpai šnektelėjau su juo akis į akį, jis sutiko. Pranešiau tai italams, dabar laukėme, kol šarvuočiai išvažiuos ir padarys šiam reikalui galą. Reikėjo apvažiuoti minosvaidžio poziciją ir, paleidus ugnį maištïninkams iš nugaros, nuginti juos. Spėjome, kad iš minosvaidžių šaudo vos kelios dešimtys sadrininkų, italų šarvuočiai savo pajėgumu būtų nepalyginamai pranašesni už juos. Visada tai buvo laikoma įprastine procedūra. Jei Amaroje į mus būdavo paleidžiami minosvaidžių sviediniai, britai tuojau pat pasiųsdavo kovos patrulius, todėl maištininkai retai kada iššaudavo daugiau kaip keturis sviedinius, nes vos iššovę turėdavo bėgti. Na, o čia mus apšaudyti buvo labai lengva. Praėjusią naktį į mus pataikė bemaž šimtas minosvaidžių

šaudmenų ir granatsvaidžių granatų, ir šią naktį jau artėta prie to skaičiaus.

Italų šarvuočių atsaką stebėjome nuo stogo. Iš pradžių vienas filipiniečių sargybinių, apsivilkęs italų neperšaunamąją liemenę, iššoko pro teritorijos vartus ir pasileido ilgu taku, nuo stogo driokstelėjo dengiamoji ugnis. Artinantis šarvuočių kolonai, sargybinis atkėlė vartus, o mašinoms pravažiavus vėl uždarė užtvarą. Jam pasiekus cementinę sargybos būdelę, italų kolona jau lėkė pagrindiniu keliu, į abi puses laidydama ugnį. Triukšmas buvo siaubingas, turbūt mirtinai išgąsdino visus, kas buvo gatvėse. Maždaug už penkių šimtų metrų kolona privažiavo žiedinę sankryžą, staiga per radijo ryšį pasigirdo spygtelėjimas – skubiai perduota žinutė. Tada kolona apsuko žiedą ir pasileido atgal būstinės link. Filipinietis vėl nubėgo taku atidaryti užtvaros, sadrininkai nuo ligoninės stogo paleido į jį ugnį. Jis gūžėsi slėpdamasis už pravažiuojančių mašinų, paskui pašoko, uždarė užtvarą ir susilenkęs zigzagais parlėkė į būstinę. Ją pasiekė, kai ką tik suvažiavę italai jau bėgo į pastatą. Amerikiečių ir britų sargybiniai susižvalgė.

– Po galais, ar gali patikėti? – paklausė vienas jų ir pažvelgė į laikrodį. – Jie nuvažiuoja iki žiedo, iššaudo viską, ką turi, šaudo į orą, apsisuka ir grįžta. Trisdešimt sekundžių. Jie buvo išvažiavę trisdešimt sekundžių.

Tą naktį tai buvo paskutinis kartas, kai italai išvažiavo už teritorijos ribų. Jiems grįžus, vėl prasidėjo minosvaidžių ugnis.

Taip italai visiškai neteko savo kolegų amerikiečių ir britų saugos samdinių pagarbos. Kai kurie italų kariai buvo narsūs – matėme, kaip jie bėgo į minosvaidžių ugnį parnešti sužeistų draugų, daugelis norėjo pulti maištininkus, tačiau jų vadovybė nesiryžo apšaudyti minosvaidžių pozicijų.

Tuoj po vidurnakčio pas mane užėjo amerikietis samdinys – didžiulis juodabarzdis, pravardžiuojamas Euru, jis juokėsi nesustodamas.

Valandų valandas jis stovėjo ant stogo po atvira minosvaidžių ugnimi, paklausiau, kas atsitiko.

– Matote, Rory, – atsakė jis, – ten ant stogo tikras puikumėlis. Arba italai šaudo į visus, ką pamato, – ką tik mačiau, kaip jie šovė į mašiną, kuri norėjo pravažiuoti gatve, – arba jie nieko nedaro. Chaosas. Va, ką tik – tas Sadro šiknius bėga link mūsų su granatsvaidžiu, aš šaukiu tam italui prie „penkiasdešimto kalibro“: „Šauk į jį.“ O italas nieko nedaro. Tai tas šiknius paleidžia granatą. Driokst. Trenkiasi į „Hesco“ apsauginę sieną. Didžiausias sprogimas, po galais. Irakietis nubėga už kampo ir vėl išlenda su kitu šaudmeniu, maždaug už šimto jardų nuo mūsų. Aš vėl šaukiu tam italui: „Šauk.“ Ir vėl tas kulkosvaidininkas nieko nedaro. Irakietis paleidžia dar vieną raketą, granata pataiko į vieną mūsų mašiną. Pokšt. Mašina liepsnoja. Aš perbėgu per stogą ir tiesiog, atsiprašant, nustumiu italą nuo ginklo. Jis maždaug: „Ei, ei.“ O aš tik užrikau: „Jūrų ruonis“, ir nusitvėriau ginklą. Tada ir pamačiau, kur bėda. Tas vyrukas aplink susikrovė tokią aukštą smėlio maišų sieną, kad jo ginklas tegali šaudyti keturiasdešimt penkių laipsnių kampu į orą.

Mūšio kakofonijoje kiekvienas skirtingo kalibro ginklas skambėjo kitu balsu: piktai amsėjo, spragsėjo, pratisai urzgė ir kartais galingai suriaumodavo, šiuos balsus skleidė 7,62 milimetro kalibro užpuolikų ginklai, 5,56 milimetro sargybinių ginklai, „penkiasdešimto kalibro“ kulkosvaidis ant stogo, granatsvaidžiai, „Panzerfaustas“ ir trijų skirtingų kalibrų minosvaidžiai. Nė vienas iš mūsų nebuvo girdėjęs tokio triukšmo. Bet, matyt, nė vieno šis patyrimas nesutrikdė. Viskas vyko sklandžiai – sargyba ir asmens sargybiniai aptardavo įvykdytas užduotis ir vykdė įsakymus. Pranešimai apie padėtį buvo aiškūs.

Minosvaidžių ir granatsvaidžių šaudmenys beveik be pertrūkių skriejo iš trijų pusių. Labiausiai siutino, kad dabar maištininkai įsitvirtino poziciją ant stogo kraigo, vos už trijų šimtų jardų nuo mūsų pastato, ir ramiausiai leido minosvaidžių ugnį.

Šiuolaikinėje Vakarų kariuomenėje nebuvo įprasta valandų valandas sėdėti apšaudomiems minosvaidžių, paprastai galėdavai tikėtis, kad minosvaidžio poziciją sutvarkys patruliai, lėktuvas ar priešbaterinė ugnis. Nė vienam iš mūsų – net dvidešimt dvejus metus kariuomenėje ištarnavusiems kareiviams – iki šiol nebuvo tekę nuolankiai sėdėti šitaip bombarduojamiems. Istoriniu požiūriu tatai buvo niekai – keli šimtai sviedinių ir dvi bemiegės naktys vargu ar galėjo kontūzyti, vis dėlto džiaugiausi, kad nebereikia galvoti, kaip nuraminti savo būstinės civilius darbuotojus.

Vyrai ant stogo atrėmė užpuolikus, niekas neperlipo per dygliuotą vielą, nė vienas mūsų nežuvo per apšaudymą. Tačiau buvo nukauta daug irakiečių. Artėjant aušrai tapo aišku, kad maištininkai mus lenkia neišmanymu. Jie pradėjo leisti šaudmenis su delsikliais ir keistomis aliuminio tūtomis – užtaisydavo ginklus bet kuo, kas pasitaikydavo po ranka, o apyaušriu puolimas liovėsi, spėjome, kad jiems baigėsi amunicija. Matyt, nesitikėjo, kad jiems bus leista tęsti mūsų apšaudymą be galo. Tad užuot atsigabenę tūkstantį sviedinių ir sunkesniųjų minosvaidžių, kurių Sadro judėjimas turėjo kaimyninėse provincijose, ir palaidoję mus po griuvėsiais, panaudojo, ką prisirankioję.

Jau buvo visiškai išaušę, kai septynios penkiolika atskriejo šaudmuo – pirmasis ilgiau kaip po pusvalandžio, paskui vėl viskas nutilo. Išėjau apžiūrėti mūsų teritorijos, o vėliau sušaukiau pasitarimą, kad įvertintume padarytą žalą. Reikėjo, kad atvažiuotų nuotekų sunkvežimis – negilios mūsų nuotekų duobės jau liejosi per kraštus, mums grėsė ligos. Ant žvyro mėtėsi granatsvaidžio šaudmenų galvutės. Pramušę valgyklos stogą minosvaidžių šaudmenys nulėkė iki miegamųjų. Du asmens sargybiniai savo lovų čiužiniuose rado giliai susmigusius šrapnelius. Vienas minosvaidžio šaudmuo sužlugdė viltis, kad galėsime naudotis pagrindiniu elektros šaltiniu. Iš čiaupų nebetekėjo vanduo, nes jį varė elektrinis siurblys, o generatorius naktį sustojo. Kadangi nebuvo kaip nuleisti vandens,

tualetai atrodė siaubingai. Generatorių pataisėme, bet mums stigo kuro, todėl uždraudžiau naudoti ventiliatorius bei oro kondicionierius ir dieną deginti šviesas. Italai iki šiol neatvežė vandens, gailėjausi, kad tada nepaprašiau Aleemo jo nupirkti.

Kai ir antrą naktį italai negynė mūsų teritorijos, tegalėjau padaryti išvadą, kad jiems įsakyta nesiimti kovos veiksmų. Nasirija virto miestu vaiduokliu. Visi sėdėjo užsidarę namuose, tik Sadro nereguliariosios pajėgos atvirai puikavosi ir šoko gatvėse, taip pat ir keletas policininkų, matyt, einančių išvien su sadrininkais. Mums nedelsiant reikėjo gauti pažadą, kad turėsime aviacinę paramą arba karių, pasirengusių pulti. Norėjau gauti amerikiečių arba britų karių kuopą, antraip teks uždaryti būstinę, nes visiškai negalėjome dirbti. Paprastai sekmadieniais pas mus susirinkdavo minia interesantų, pasirašinėdavome sutartis, ruošdavomės rinkimams, tęsdavome plėtros projektus. Bet per pastarąsias dvi dienas pas mus niekas neapsilankė. Būstinę boikotavo net vertėjai. Jei miestas uždarytas, o mes negalėjome dirbti, nebuvo prasmės laikyti atidarytos būstinės – su per kraštus besiliejančia kanalizacija ir pliekiamą minosvaidžių ugnies. Mėginau išaiškinti Bagdadui, kad mums reikalinga tokia kariškių parama, kuri nugintų užpuolikus ir atkurtų įprastą miesto gyvenimą:

> „Jei galėtume gauti tokią paramą, ši vieta galėtų tęsti darbą ir užbaigti dvylikos milijonų dolerių vertės plėtros programas, įgyvendinti penkių tūkstančių darbo vietų planą, tęsti labai reikalingą policijos reformą ir po septynių savaičių garbingai ir konstruktyviai perduoti valdžią irakiečiams.“

Į italų bazę sraigtasparniu atvyko Barbara. Nusiunčiau jai kelias žinutes, pasakiau, kad nevažiuotų pas mus į būstinę. Dešimtą penkiolika ant tilto sutratėjo „penkiasdešimto kalibro“ kulkosvaidis, o tada įvažiavo karabinieriai ir šokte iššoko iš mašinų. Visi buvo labai

susijaudinę dėl ką tik, važiuojant per tiltą, patirto susišaudymo. Vienas karabinierius buvo sužeistas. Tuomet atsidarė vienas šarvuotis, ir išlipo Barbara. Vienas vyresniųjų asmens sargybinių taip persigando pamatęs, kad į būstinę atvyko dar vienas civilis, kai ką tik šitaip pavojingai juos evakavome, kad, mano didžiai nuostabai, pravirko.

Popietė praėjo tykiai. Dar sykį sulaukėme patikinimo, kad aviacinę paramą gausime. Vakare nereguliariosios pajėgos pradėjo ataką, minosvaidžiais apšaudė ne mus, o italų bazę. Maištininkai geriau nusitaikydavo ir per pirmąjį apšaudymą nukovė italų kareivį. Italai pasitraukė iš bazės. Dabar Sadro nereguliariųjų pajėgų nariai vaikštinėjo su operatoriumi, o šis filmavo, kaip džiūgaudami jie supuola vidun, aptinka automobilius, maisto davinius ir net šiek tiek amunicijos. Paskui italų bazėje įsirengia minosvaidžio poziciją ir vėl pradeda leisti į mus ugnį. Dvi naktis praktikavęsi nustatyti nuotolį, pirmuosius penkis šaudmenis jie labai dailiai nutupdė šiaurės rytiniame mūsų teritorijos kampe. Buvau nemiegojęs šešiasdešimt penkias valandas, todėl su komandų vadais paskutinį kartą patikrinau teritoriją, paskambinau į Bagdadą pranešti apie padėtį, paprašiau, kad mane pakeltų po pusvalandžio, ir atsiguliau.

Užmerkęs akis išgirdau, kaip kažkas spyrė į mano duris futbolo kamuolį. Norėjau nekreipti dėmesio, bet garsas pasikartojo – odinis kamuolys trenkėsi į betoną ir atšokęs atsimušė į medines duris: dunkst, dunkst. Pamaniau, kad to tikrai per daug – italai nieko neveikia, ir vos atsigulu pamiegoti, į mano duris ima spardyti futbolo kamuolį. Pirmą kartą per tris dienas tikrai įniršau, išlėkiau laukan. Bet kiemas buvo visiškai tuščias. Neišgirdau nė garso. Dar ne visai išsibudinęs ne iškart suvokiau, kad labai keista, jog po tiek valandų apšaudymo stojo visiška tyla. Vėl atsiguliau ir vos užmerkęs akis išgirdau futbolo kamuolio trinktelėjimą. Vėl atplėšiau duris. Šįkart garsą tebegirdėjau. Užbėgau ant stogo, ten ir pamačiau triukšmo šaltinį – „AC-130 Specter“ atakos lėktuvą: ratu sukantį „Hercules“, prikimštą vaizdo įrangos, leidžiančios jo įgulai matyti visus

maištininkus prie minosvaidžių, ir turintį keturiasdešimties milimetrų pabūklą, kuriuo galima po vieną juos iššaudyti iš oro, per dešimties tūkstančių pėdų atstumą.

Minosvaidžiai nebešaudė. Atakos lėktuvas skraidė visą naktį, o aš miegojau dunksint jo pabūklui. Jis šaudė žmones, stovinčius minosvaidžių pozicijose ir bėgančius. Vertėjas atpažino savo gatvėje gulintį vieno Sadro dvasininko kūną. Pabudus kitą rytą, miestas bruzdėjo, visos krautuvės ir mokyklos buvo atidarytos, vertėjai ir valytojai vėl stovėjo prie durų. Maištą, kokio jo būta, numalšino vienas lėktuvas. Paskambinau į Bagdadą pasakyti, kad, jeigu jie galėtų užtikrinti aviacinę paramą, palaikytume įprastą miesto gyvenimą ir turėtume veikiančią valdybą.

Dienų dienas nesirodžiusi, provincijos vyresnybė atkako urmu. Nedelsdami išreiškė pasipiktinimą – dabar, kai nereguliariosios pajėgos jau pasitraukė, daugelis maištininkų išvyko iš miesto ir grįžo į savo namus, išvarginti trijų dienų kovos bei atakos lėktuvui daug jų nukovus ir rimtai sužeidus keturiolika. Jie skundėsi, kad buvo išplėšta Mokslo kolegija ir dalis muziejaus, taip pat keli nuosavi namai Zeituno gatvėje. Muziejaus bibliotekoje sudegė penki tūkstančiai knygų. Mokyklos buvo priverstos užsidaryti labai svarbiu metu – rengiantis egzaminams.

Barbara pasiūlė surengti taikos eitynes. Provincijos tarybos pirmininkas nesutiko. Jis sakė, kad žmonės nesusirinks, o Aukščiausioji Irako islamo revoliucijos taryba (SCIRI) pasinaudos šia galimybe ir surengs smurtinį išpuolį prieš Sadrą. Barbara pasakė, esą, Di Karas garsėja narsa bei atkaklumu ir pasiūlė paremti demonstraciją lėšomis.

Taryba atsakė surengsianti demonstraciją kitą rytą ir pasiūlė paskelbti sadrininkus smerkiantį pareiškimą. Kurį laiką jau atrodė, kad vėl suvaldysime padėtį, Barbara vylėsi, kad to pakaks įtikinti Žaliąją zoną neuždaryti valdybos. Bet jau buvo per vėlu, iš Bagdado atėjo galutinis nutarimas – vieta uždaroma.

Visą rytą su „Control Risks Group“ komanda naikinome dokumentus, į krūvą nešėme kompiuterinę įrangą, o šalia jos krovėme padegamąsias granatas – ruošėmės akimirkai, kai pagaliau apleisime šią vietą. Paskui laužėmės į gyvenamuosius vagonėlius: norėjome surinkti darbuotojų kambariuose paliktus vertingiausius daiktus. Neturėjome raktų, todėl išspardėme duris ir gesintuvais išdaužėme langus – gan gerai praleidome laiką. Paskui į kuprinę sukišau, kas tilpo iš mano daiktų, paskutinį kartą apžvelgiau savo miegamąjį ir padėjau kuprinę į krūvą, laukiančią evakuacijos.

Prieš pat atvažiuojant sunkvežimiui, priėjo vienas britas, „Control Risks Group“ komandos asmens sargybinis, ir padėkojo už „tikrą vadovavimą“, bet tikrieji didvyriai buvo jie. Jie stovėjo prie kulkosvaidžių ant stogo, neleido priešui įsisiautėti, stebėjo apšaudymą ir patarė prašyti patrulių bei aviacinės paramos. Visą tą laiką jie elgėsi taip, kaip ir derėjo elgtis – apgalvotai, racionaliai, dalykiškai. Sudėjus kartu, jų karinė patirtis sudarė kelis šimtus metų, jie išmanė daug daugiau nei aš. Man tereikėjo šypsotis, ramiai elgtis, surinkti juos kas pusę valandos, išklausyti, pasitikslinti, apibendrinti ir jų nuomonę perduoti Bagdadui. Šiek tiek vėliau nugirdau vieną kanadietį generolą sakant, kad samdomi kariškiai viso labo samdiniai, kurių ištikimybe pasikliauti negalima. Pasakiau jam, kad šie samdiniai rizikavo gyvybėmis stodami prie ginklų, kuriuos apleido kareiviai. Šimtas tokių samdinių būtų atkūrę tvarką provincijoje.

Tą vakarą pažadėtojo evakuacijos konvojaus aštuntą valandą, kaip tikriausiai buvo galima spėti, nebuvo nė ženklo. Nei dešimtą. Galiausiai jis atvyko vienuoliktą penkiolika. Susodinome likusius darbuotojus ir išvažiavome – šįsyk į mašinas nepasipylė šūviai, o tuoj po vidurnakčio paskambinau į Bagdadą pranešti, kad saugiai atvykome į Talilą.

Paskutinės dienos

...daug kas manė ir tebemano, kad viską šiame pasaulyje valdo likimas ir Dievas, o žmonės savo protu negali nieko ištaisyti ir neturi kuo pasipriešinti.

– Niccoló Machiavelli, *Valdovas*, XXV skyrius

2004 M. GEGUŽĖS 15–30 D.

Paskutinės mano dienos Irake buvo tikras chaosas. Britų karių kuopai, pasirengusiai pakeisti italus Nasirijoje, nebuvo leista atvykti. Sakoma, Berlusconi pareiškus, kad provincijos sostinės perdavimas kitai šaliai jam būsiąs pernelyg didelis pažeminimas. Taip būsią pripažinta, kad italai negali atlikti savo užduoties, ir turėsią pasitraukti iš Koalicijos. Niekas nenorėjo prarasti trečios didžiausios sąjungininkų jėgos. Todėl mums nebuvo leista grįžti į būstinę. Mano viršininkai pasakė, esą, kad ir kokį darbą dirbau, jis nevertas mano gyvybės. Labai slogus teiginys, rodantis, kaip iš tikrųjų mes vertinome šį darbą. Paprieštaravau, kad mano pareiga tvarkyti du milijonus gyventojų turinčią provinciją, bet atsakymo nesulaukiau.

Taigi, senoje irakiečių bazėje, dykumoje tarp Nasirijos ir Ūro zikurato, laikinai atidarėme nutriušusią bazę. O mūsų senoji būstinė buvo visiškai išplėšta. Buvau numatęs tą vietą perleisti provincijos tarybai, taip ir buvo sutarta. Tačiau, užuot gavusi gerai aprūpintą būstinę su kompiuterine įranga ir virtuvėmis, taryba gavo tuščius, išsprogdintus griuvėsius.

Pasimatyti su manimi atvyko provincijos valdytojo padėjėjas. Parūpinau, ko jis norėjo, – parengimo programą jo darbuotojams, bet pasakiau, kad, mano manymu, jis elgėsi gėdingai.

Daug dokumentų buvo sunaikinta per evakuaciją. Praradome mažiausiai savaitę mūsų programų eigos laiko, tad Ginnie ir Sam – dvi britės iš mūsų kariškių civilinių reikalų komandos – dirbdavo po septyniolika valandų per parą, norėdamos užbaigti dešimties milijonų dolerių vertės projektų ataskaitas. Britų pulkininkas Basroje pareiškė, kad šį darbą turėjo atlikti civiliai ir liepė joms nutraukti jį. Pasakiau, kad nebeturiu darbuotojų ir tik jos gali padėti užbaigti reikalus provincijoje. Jis atsakė, kad tai mano bėdos, o kariškiai čia esą ne tam, kad rankiotų šukes. Buvau priverstas prašyti generolą jas palikti. Norėjau išmokėti paskutinio mėnesio algą vietos vertėjams ir valytojams, bet Basra nesutiko pervesti lėšų iki mėnesio galo, kai jau visi būtume išvykę. Baiminausi, kad, jei laikysiuosi jų nurodymų, vietos darbuotojams taip ir liks nesumokėta, tad ir vėl turėjau prastumti savo prašymą kreipdamasis į aukštesniuosius pareigūnus.

Per kitas kelias savaites vienas po kito išvyko mūsų darbuotojai, iš mūsų didelės civilių komandos galiausiai likome tik mudu su Barbara. Vienas irakietis rangovas atėjęs pas mane tvirtino, kad esame jam skolingi šimtą tūkstančių dolerių už vandens įrenginius. Žinoma, pradinė įmoka jam buvo mokama keturis mėnesius prieš man atvykstant į Nasiriją ir agregatus jis pastatė, tačiau nebuvo reikiamų dokumentų. Mėginau surasti ką nors, kas dirbo tuo metu, kada buvo sudaryta sutartis, bet visi išsisukinėjo. Galų gale pats užpildžiau blanką šimtui tūkstančių dolerių, jame pasirašiau kaip „pareigūnas, atsakingas už neoficialų įsipareigojimą". Iš pradžių neradau nieko, kas jį patvirtintų antru parašu.

Tada persikėlėme pas italus Talilo bazėje. Kelis vakarus praleidau su italų specialiosiomis pajėgomis bei *carabinieri paracadutisti* ir juos pamėgau. Jie buvo susimūriję krosnis picai kepti. O šiaip valgydavau valgykloje. Mane, kaip britą, pusryčiai liūdindavo – džiūvėsiai ir į skaidrią plėvelę įvyniotas raguolis. Pietūs ir vakarienė būdavo puikūs.

Ėjo paskutinė mano savaitė, stovėjau mėgindamas apsispręsti, ar valgyti folijoje keptą upėtakį, ar veršieną su makaronais, kai pastebėjau – kaip ir visi italų kareiviai – į valgyklą įeinančią nuostabią šviesiaplaukę civiliniais drabužiais. Turėjau praeiti pro ją pasiimti plastikinės šakutės. Labai nustebau, kai ji man nusišypsojo. Aš irgi kvailai išsiviepiau. Tada ji tarė: „Rory“, ir supratau, kas ji tokia.

Marie-Helene sutikau Uzbekistane, kai man buvo dvidešimt penkeri. Savaitę drauge keliavome, o skrisdamas namo beveik visą kelią kūriau apie ją eiles. Bet ji neatsakė į mano elektroninius laiškus, tad galiausiai lioviausi jai rašęs. Šalia sėdėjo jos vaikinas Micah Garenas, kurio nepažinojau. Jie kūrė dokumentinį filmą apie archeologinius plėšimus, daugiausia dėmesio skyrė mano bičiuliui Abdului Amirui al-Hamdani, dantiraščių skaitytojui įdubusiais skruostais, vadovaujančiam archeologijos įstaigai. Kitaip negu aš ar dauguma Irake dirbusių žurnalistų, jie keliavo po visą šalį be jokios apsaugos, nuduodavo esą arabai, nors nė vienas gerai nemokėjo arabiškai. Regis, jie nesuvokė, kad rizikuoja daug labiau, nei vertėtų dėl jų filmo.

Vienoje Bagdado gatvėje Micah nusipirko naują, Sadro būstinės išleistą DVD. Filmas vadinosi „Laikinosios koalicinės vadovybės puolimas Nasirijoje“. Sadras per savaitę filmą sumontavo ir išplatino. Jis prasidėjo ilgais Sadro II religiniais pamokslais, vėliau jame pasirodė sadrininkai, jie spietėsi šalutinėse gatvėse prie mūsų būstinės ir mojavo kalašnikovais. Vos vienas kitas dangstė veidą, tad pažinau daug žmonių, kurie buvo lankęsi mano valdyboje. Buvo nufilmuota, kaip jie rengia minosvaidžių pozicijas ir leidžia sviedinius į mūsų būstinę. Vienas šaudžiusiųjų vos nepersišovė galvos – įdėjęs šaudmenį, mėgino pasižiūrėti per vamzdį vidun. Bet šiaip, regis, jie gerai leido laiką. Operatorius tai priartindavo, tai atitolindavo mūsų stogo ir kabančios Irako vėliavos vaizdą. Filmo pabaigoje sadrininkai užgrobia italų bazę ir, prasiskynę kelią per paliktas atsargas, vėl mus iš ten apšaudo. Būti maištininku neabejotinai buvo smagiau

nei irakiečiu policininku. Trise – Micah, Marie-Helene ir aš – vakarieniavome, vakarienę sutrukdė tik vienos italų palapinės gaisras.

Už būstinės sienų nebeturėjome autoriteto. Politikai tvirtino, kad dabartiniai policijos vadovai bendradarbiavo Sadrui rengiant išpuolį. Tomis dienomis, kai buvome apgulti, majoras Dakhilas – šiaurinės Nasirijos vadas – buvo pastebėtas patruliuojantis su Sadro nereguliariosiomis pajėgomis, nusimetęs uniformą jis vilkėjo juodą arabišką apdarą. Nusikaltimų kontrolės centro majoras Ali pastarąsias dvi dienas su sadrininkais gurkšnojo arbatą ir išdalijo jiems patrulių automobilius.

Parašiau televizijai kalbą, kurioje sakiau: „Nasirijos gyventojai, pasirinkite. Čia jūsų kraštas. Ar norite būti valdomi grupelės neraštingų banditų, kurie tyčiojasi iš jūsų policininkų, uždaro jūsų krautuves ir mokyklas, griauna jūsų ekonomiką, ar norite pasinaudoti ateities galimybėmis? Rinkitės patys." Valstybinės televizijos kompanijos, kurią finansavo Laikinoji koalicinė vadovybė, direktorius atsisakė transliuoti kalbą. Įsakiau jam tą padaryti. Jis vėl atsisakė. Liepiau italams jį suimti. Jie atsisakė. Dabar jau buvo aišku, kad nebepajėgiame priversti žmonių vykdyti mūsų valios, Koalicija nebegalėjo palaikyti tvarkos, todėl norėjau atvesti į tarnybą irakiečius, galinčius tą padaryti.

Paraginau provincijos tarybą ir valdytoją išrinkti penkiasdešimt naujų policijos pareigūnų. Provincijos tarybos pirmininkas sutiko atleisti dabartinį policijos viršininką ir į jo vietą paskirti su Iranu susijusių SCIRI / Badro brigadų vadą. Šis didžiulis, du šimtus svarų sveriantis vyras anksčiau buvo senosios kariuomenės specialiųjų pajėgų karininkas.

Nors simpatizavau su Iranu susijusioms grupuotėms, suvokiau, kaip pavojinga valdžios struktūrose sutelkti jų per daug. Dabartinis Samavos valdytojas buvo iš Badro, taip pat ir laikinasis Basros valdytojas bei Amaros policijos viršininkas. Jei paskirtume Badro

pareigūną Nasirijos policijos viršininku, ši su Iranu susijusi grupuotė ir jos ginkluotosios pajėgos įtvirtintų savo valdžią keturiose pietinėse provincijose. Tačiau, mano manymu, dabar Di Kare tik šis žmogus galėjo suvaldyti policiją. Tad nurodžiau jo vardą provincijos tarybai. O ji, mano nuostabai, atmetė šią kandidatūrą pasidavusi Sadro spaudimui, nors prieš tai, regis, ją rėmė.

Parašiau laišką, kupiną didingo Jungtinių Tautų rezoliucijų daugiažodiškumo, ir pridėjau antspaudų; jame pranešiau, kad, remdamasis savo įgaliojimais ir t. t., paskyriau minėtą asmenį policijos viršininku. Taryba vėl nesutiko jo patvirtinti. Liepiau naujajam viršininkui tiesiog eiti į policijos būstinę ir perimti valdžią. Nenoromis jis įvykdė šį perversmą, o provincijos taryba blokavo oficialų jo patvirtinimą iš Bagdado. Spėliojau, kiek jis išsilaikys poste.

Lyderiai

Mano namą, pastatytą teisiųjų, parvertė ant šono kaip sodo tvorą.

– Rauda Urimui, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. BIRŽELIO 1–28 D.

Turėjau užbaigti įvairius reikalus, kurie liko nebaigti dėl minosvaidžių atakų. Svarbiausiasis buvo neišspręsta problema dėl šeicho Ali Zeidi Al Rafai mieste, o ypač – jo kankinto tarybos nario atvejis. Paprašiau provincijos valdytoją pirmininkauti visų Al Rafai lyderių – genčių šeichų, mokyklų direktorių, valdžios atstovų, policijos viršininko, mečečių pamokslininkų – susirinkimui. Dalyvavo ir šeichas Talebas – makiaveliškasis Beni Rikaabo šeichas.

Susirinkome erdvioje provincijos valdytojo būstinėje.

– Tai žeminanti gėda Al Rafai miestui, – pradėjau aš. – Jūsų miestas turi šimtą trisdešimt tūkstančių gyventojų ir demokratiškai išrinktą tarybą – išrinktą jūsų gyventojų. Bet šeichas Ali Zeidi su saujele jaunų draugų įeina į jūsų tarybos pastatą, išveja tarybos narius lauk, vieną jų pagrobia ir kankina, daro, ką nori, ir išeina. Vietos policija, turinti bemaž keturis šimtus pareigūnų, nedaro nieko.

Trumpam stojo tyla.

– Siūlau, – pasakė vienas aukštesniųjų dvasininkų, – surengti kitus rinkimus ir išrinkti naują tarybą.

– Nieko nebus, – atsakiau, – šeichas Ali Zeidi paprasčiausiai užpuls naująją tarybą ir viskas prasidės iš naujo.

– Nagi, šeiche Talebai, – kreipiausi į jį, – mėnesių mėnesius kartojote, kad turėdamas išteklių galėtumėte palaikyti saugumą Al Rafai. Dabar turite tokią galimybę. Kas jums reikalinga? Ką galėčiau jums duoti?

– Negaliu atsakyti už šeichą Ali Zeidi. Jis ne iš mūsų genties.

– Vis dėlto, šeiche Talebai, – pasakiau, – keturiasdešimt penki procentai Al Rafai gyventojų priklauso jūsų genčiai, o kiti keturiasdešimt – šeicho Arkano Shweilatui. Kartu jums priklauso aštuoniasdešimt penki procentai gyventojų. Drauge neabejotinai esate pajėgūs pasipriešinti šeichui Ali Zeidi.

– Ne. Bijau, kad ne, – atsakė šeichas Talebas. – Tegalime tvarkyti savo gentis.

Prašnekau apie nebaudžiamumą ir įstatymų viršenybę, o baigdamas pridūriau:

– Ar leisite dvidešimt kažkelerių metų žmogui tvarkyti jūsų bendruomenę, šaudyti gatvėse granatsvaidžiais, kankinti tarybos narius? Ir nieko nedarysite?

– Seidai Rory, – pasakė mokyklos direktorius, – šeicho Ali Zeidi gyvenimas buvo sunkus. Jo tėvas mirė, kai jis dar buvo mažas. Jo brolis žuvo per susirėmimą, jis kartais nesivaldo. Gal galėtume paprasčiausiai pamiršti šį reikalą?

Jie puikiai suprato, ką kalbėjau apie teisingumą ir įstatymo viršenybę. Ir žinojo, kad šeichas Ali Zeidi padarė nusikaltimą, bet niekas nenorėjo prisiimti atsakomybės. Nors Ali Zeidi buvo jaunas ir linkęs smurtauti, jis buvo dvasininkas, todėl žmonės rodė jam pagarbą. O sadrininkai buvo pavojingi, žmonės netikėjo, kad sugebėtume juos apginti. Afganistane visuomet atsirasdavo kas nors, – dažnai trys, – kas mušdavosi į krūtinę ir sakydavo, kad jis čia viršininkas, bet tuo metu Nasirijoje žmonės netroško politinės valdžios. Net šeichas Ali Zeidi.

Pasakiau paskutinę didingą kalbą siūlydamas sandorį: pirma, jie suims Ali Zeidi, o tada surengsiu rinkimus. Jie parodytų savo

drąsą, mes – savo protingumą ir orumą, ir į Al Rafai grįžtų tvarka. Akimirką atrodė, kad palenkiau juos į savo pusę. Entuziastingai linkčiodami galvas ir šypsodami aptarinėjo šį naują didvyrišką sumanymą.

– Tuomet suimsime jį, seidai Rory, – pasakė šeichas, – o paskui surengsime rinkimus.

Bet niekada to nepadarė.

Per paskutinį mėnesį nutiko ir šis tas gero. Atgabenta daug įrangos savivaldybei – kai ką pirko Laikinoji koalicinė vadovybė, kai ką paaukojo Italijos kompanijos, Barbara ją išdalijo per didelę ceremoniją miesto centre. Be to, pagaliau buvo pradėta darbo programa – vyrai raudonais kombinezonais užtvindė miestą. Pirmiausia jie turėjo rausvai perdažyti senus kovinius tankus, kurie stovėjo parkuose kaip atminimas. Ir galų gale atsirado galimybė skirti daugiau lėšų sargybiniams bei Ūro zikuratui. Pasakiau archeologijos įstaigos vadovui, kad Sadro vadas ir toliau tvirtina neturįs atsiprašyti dėl kilusių riaušių. Archeologijos vadovas į tai atsakė:

– Asilas nepažįsta smarvės, asilas nepažįsta muilo, – sena, keturių tūkstančių metų senumo patarlė, rasta vienoje Ūro šukėje.

Be to, per profesinę sąjungą buvo įgyvendintas „Princo fondo“ profesinio lavinimo projektas. Velso princas, sykį perskaitęs straipsnį apie mano darbą Amaroje, atsiuntė man laišką, kuriame siūlė rengti jaunų bedarbių vyrų mokymus ir suteikti jiems naujų galimybių, siekiant ištraukti juos iš ginkluotų grupuočių gniaužtų. Kreipėmės į profesinę sąjungą ir „Di Karo sūnus“ – nevyriausybinę organizaciją, kurią sudarė įvairių specialybių vidurinės klasės atstovai. Kartu parengėme programą, pagal kurią per mėnesį būdavo priimama du šimtai penkiasdešimt jaunuolių, mokoma dailidės amato, sporto, raštingumo, šiek tiek naudotis kompiuteriu ir pažindinama su kviestinių lektorių mintimis bei pilietinės visuomenės idėjomis. Mes nupirkome visą sunkią dailidės darbams reikalingą įrangą.

Šis projektas buvo brangus, bet turbūt geriausias iš mano matytųjų. Nasirija mielai priėmė šį sumanymą, arabų žiniasklaida jį paviešino, Nasirijoje lankėsi visi vietos lyderiai ir sakė kalbas, o iki tol silpusi profesinė sąjunga rado naują tikslą. Apsilankę pamatėme prie sąjungos milžinišką iškabą: „Princo Čarlzo mokymo draugija“. Programos vadovai iškabino ją nepagalvoję, o sąjungos pirmininkas pats išvijo kelis vyrus, reiškusius nepasitenkinimą dėl angliško vardo. Berniukai (vilkintys kombinezonus su išsiuvinėtu užrašu „Čarlzas“) buvo linksmi, veiklūs ir sumanūs ir jau sulaukdavo pasiūlymų dirbti dailidėmis ir statybų versluose.

Galiausiai aplankiau tą vietą, kurioje dar neseniai stovėjo mano didžiausias mudifas. Tai buvo vienas pirmųjų visiems gerai matomų mūsų projektų. Tėvai atsivesdavo vaikus jo pažiūrėti. Daugelio manymu, jis buvo svarbus mūsų pagarbos tradicinei kultūrai simbolis, taip pagerbėme ir išsaugojome ypatingą, didelio meistriškumo reikalaujančią jo statybos tradiciją.

Specialiai šiam statiniui Abu Mthenna buvo padaręs fasado langus iš įstrižai perkryžiuotų nendrių pluošto. Iš lauko jie atrodė glaudžiai supinti, bet viduje prieš šviesą virto tamsių deimantų pinučiais, viršutiniame penkiakampiame lange buvo šimtas penkiasdešimt septyni ryškūs baltos šviesos apskritimai. Vieną ilgą popietę suskaičiavau šviesos skridinėlius kiekviename lange – apatiniuose languose trylika eilių po dvylika, o virš jų lygiašonis trikampis: vienuolika, devyni, septyni, penki, trys, vienas. Iš viso aštuoni šimtai vienas šviesos skritulėlis.*

Tačiau sadrininkai mudifą sudegino. Paliko tik juodas išdegusios žolės stačiakampis parko pakraštyje. Sunku patikėti, kad šitokia katedra taip visiškai išnyko.

* Mat kiekviename stačiakampyje dar buvo septynios eilės po dvylika ir dar keturios prie gaubto stogo. (Aut. past.)

Paskutinės dienos Amaroje

Kaip sunku liaudžiai, įpratusiai gyventi valdomai valdovo, paskui išsaugoti laisvę, jeigu ją atsitiktinai gauna, <...> *rodo begalė pavyzdžių, kuriuos randame skaitydami senovės istorijos veikalus.*

– Niccoló Machiavelli, *Samprotavimai apie pirmąją Tito Livijaus dekadą*, Pirma knyga, XVI skyrius

Amara

Mes, Laikinoji koalicinė vadovybė, 2004 m. birželio 28 d. perdavėme aukščiausiąją valdžią Irako vyriausybei. Amaroje nebuvo formalios perdavimo ceremonijos. Nebuvo ir Kute. Net Bagdade tas buvo atlikta skubotai ir tyliai. Per tą laiką, kol buvome apgulti, Amarą apėmė chaosas. Ištisas savaites Molly ir jos komandą naktimis maištininkai apšaudydavo minosvaidžiais, nors greitas britų dalinių atsakas priversdavo juos bėgti ir maištininkai retai kada paleisdavo daugiau kaip tris ar keturis sviedinius. Pelkynės Princas susivienijo su Sadro būstine, matyt, pamiršęs ankstesnį savo troškimą išguiti sadrininkus. Dabar jie tebuvo nacionaliniai sąjungininkai, susivieniję prieš Badro brigadas, turinčias ryšių su Iranu. Princas apsilankė Nedžefe pas Muqtadą, vizitas buvo plačiai nušviestas, o Bremeriui pareiškus nepasitenkinimą, atsistatydino iš Valdančiosios tarybos Bagdade.

Penktadienio rytą, kai Nasirijoje buvome apšaudomi minosvaidžiais, Amaroje britų kariai gavo perspėjimą apie pasalą Madžare, į pietus nuo Amaros. Surengę atsaką nukovė dvidešimt, sunkiai sužeidė devynis, nesunkiai – aštuonis. Kūnus nuvežė į Abu Nadžio britų bazę.

Kitą rytą provincijos valdytojas Riyadhas, Pelkynės Princo brolis, paskelbė, kad bazėje britai nužudė dvidešimt kalinių. Pelkynės Princas viešai pareiškė, neva britai Abu Nadžyje ne tik nužudę kalinius, bet ir – kaip kad visuomet sakydavo – išlupę akis, tą pats matęs. Jis pagrasino surengsiąs demonstraciją prieš Laikinąją koalicinę vadovybę. Miesto ligoninių gydytojai, duodami interviu arabų žiniasklaidai, sakė, kad nužudytieji tikrai mirę per vieną naktį, o jų rankos buvo nukapotos.

Britų pulkininkas nusiuntė kūnus į Madžaro ligoninės lavoninę, tikėdamasis įrodyti, kad nebuvo jokios egzekucijos ar sudarkymų. Madžaro policijos viršininkas, kuris buvo iš Badro, susitiko su Princu lavoninėje. Princas apkaltino jį perspėjus sąjungininkus apie pasalą ir esant atsakingą už tų vyrų, kurie buvo iš Princo genties, žūtį. Kilo įnirtingas ginčas, kuris pasibaigė išsitraukus pistoletus. Policijos viršininkas buvo nušautas lavoninėje. Daugelis tvirtino, kad mirtinąjį šūvį paleido provincijos valdytojas Riyadhas.

Provincijos taryba skilo į dvi dalis: vienoje pusėje atsidūrė islamistai, susiję su Iranu, bei nuosaikieji dvasininkai, kitoje – Pelkynės Princas ir sadrininkai. Laikinoji koalicinė vadovybė prispyrė išduoti arešto orderį, o Molly paskelbė, kad Riyadhas laikinai nušalinamas nuo provincijos valdytojo pareigų. Paskui, birželio 28 d., Molly perdavė valdžią provincijos tarybai ir uždarė Laikinosios koalicinės vadovybės būstinę Amaroje. Kitą dieną Riyadhas grįžo į savo valdybą ir vėl pradėjo eiti valdytojo pareigas.

Gavau nuosaikiųjų dvasininkų Abu Mustafos ir Abu Muslimo elektroninius laiškus, jie prašė pagalbos. Tačiau nebeturėjome teisinių galių kištis. Riyadhas atleido iš tarybos su Iranu susijusias partijas ir nuosaikiuosius dvasininkus, sudarė sandėrį su sadrininkais ir įtikino vidaus reikalų ministrą panaikinti arešto orderį. Tada provinciją apėmė tikras antikoalicinis maištas. Nuo Korėjos karo laikų nė vienas britų dalinys nepatyrė tiek išpuolių, kiek ši britų kovinė grupė. Žuvo daug maištininkų. Nuotraukose mačiau irakiečių

kūnus, tysančius prie vis dar tuščio baseino. Britai sakėsi parodę irakiečiams, kad maištininkai būsią nukauti. Kita kovinė grupė nematė prasmės ginti mūsų pastato miesto centre. Šuo Tigras buvo išvežtas į Britaniją kaip gyvas pulko talismanas. Būstinė buvo apleista, perleista irakiečių policijai ir išplėšta. Kai kurių irakiečių nuomone, tai buvęs pažangus žingsnis. Kiti kalbėjo, esą, nereguliariosios Sadro pajėgos išvijo britus lauk.

Perdavimas

Mano galios buvo atimtos iš manęs.

– Rauda Urimui, apie 2000 m. pr. Kr.

2004 M. BIRŽELIO 28 D., PIRMADIENIS

Nasirijoje perdavimo ceremoniją surengėme prie Ūro zikurato. Pasveikinęs atėjusiuosius palydėjau juos į vietas ir atsistojau už kitų. Barbara ir trys generolai stovėjo ant pakylos atsisukę į kameras. Apsidairiau ieškodamas kitų mūsų darbuotojų, bet prisiminiau, kad visi jau išvykę. Už manęs ant kėdžių sėdėjo tarybos nariai, policijos pareigūnai ir archeologijos įstaigos vadovas. Jis žiūrėjo į naująjį, mūsų padarytą informacinį zikurato stendą. Barbara, stovėdama nugara į mane, itališku akcentu pradėjo lėtai skaityti mano jai parašytą kalbą:

> „Provincijos valdytojau, provincijos tarybos nariai, šeichai, vadovai, generole Stewartai, generole Spagniolo, generole Dalzini, kolegos, įpėdiniai, bičiuliai. Šį vakarą stovime prie Ūro zikurato, pirmosios pasaulio civilizacijos centre.
>
> Per šimtą metrų nuo mūsų guli dantiraščių lentelės, surašytos raidynu, kuris čia sukurtas prieš penkis tūkstančius metų, – aštuoniasdešimt penkios kartos iki Italijoje, Britanijoje ar Amerikoje pradėta rašyti... Kiek tolėliau yra seniausias pasaulyje teismas ir namas, kuriame gimė Abraomas. Ši vieta yra civilizacijos žmogaus gimtinė, mūsų miestietiško gyvenimo ir filosofijos pamatai.“

Per tarpus pirmoje eilėje mačiau į mus atsisukusius muzikantus ir kavaleristų eilę. Jie vilkėjo glaudžiais išeiginiais švarkais, virš kaklaskarių raudonavo sukaitę veidai. Vėjyje plazdėjo mėlynos jų iečių vėliavėlės, bet dešimtpėdžiai kotai atrodė įmūryti į žemę.

Saddamas Husseinas taip pat rengdavo ceremonijas Babilone ir Ūre. Jis irgi prisimindavo šumerus. Stovėjome zikurato šventyklos kieme, prie vienintelių jo laiptų, kryžkelėje tarp senojo kelio į uostą ir kelio, vedančio į teismus ir rūmus. Tikriausiai šią vietą kasmet praeidavo dešimtys tūkstančių nuo tada, kai 3000 m. pr. Kr. čia prasidėjo pirmosios statybos. Tačiau vis tiek nežinome beveik nieko tikra – kokią religiją išpažinta šioje šventykloje ar kokias apeigas čia rengta.

Atsisukau ir pamačiau, kad sadrininkas valdytojo padėjėjas žiūri į mane iš savo vietos. Jis kilstelėjo ir pridėjęs ranką prie krūtinės linktelėjo man. Nebuvau pamiršęs paskutinio mūsų kivirčo, vis dar pykau ant jo, bet pridėjau ranką prie krūtinės ir taip pat jam linktelėjau.

Barbara iš lėto, rūpestingai skaitė jai sunkiai suprantamą anglišką tekstą. Zeidas vertė po sakinį. Prastai jį girdėjau ir negalėjau pasakyti, ar jis labai iškraipo prasmę:

> „Ši patirtis, įgyta dirbant petys petin, pakeitė mus visus: kiekvienas mūsų – nesvarbu, italas, britas, irakietis ar amerikietis – parsinešime į savo namus trupinėlį šios patirties, trupinėlį supratimo. Niekuomet nebebūsime, kokie buvome.
>
> Čia, greta zikurato, kurio sodriaspalves plytas prieš keturis tūkstančius metų surišo tie du reikšmingi jūsų šalies simboliai – pelkių nendrė ir jūsų naftos bitumas, noriu jums padėkoti."

Jiems ėmus ploti, Barbara pasisuko ir pakvietė mane ant pakylos. Generolai susispaudė, kad galėčiau atsistoti tarp jos ir provincijos

valdytojo. Ji paklausė, ar norėsiu ką nors pasakyti, papurčiau galvą. Valdytojas pradėjo savo kalbą. Jis padėkojo Barbarai ir man, kad šitiek nuveikėme provincijos labui, ši diena esanti didi, bet ir sunki, sakė jis.

Jam baigus, užgrojo Parašiutininkų pulko dūdų orkestras, aš atsistojau ramiai, o generolai atidavė pagarbą. Dulkėtame ore gęstančioje šviesoje triskart suskardėjo ragai, tada pagal taktą rodančius kapotus orkestro vadovo judesius užgrojo ir visas orkestras. Ir anąsyk, 1997 m., buvojau perdavimo ceremonijoje Honkongo stadione, pamaniau, kaip keista, kad, dabar taip trumpai pabuvę, išgyvenę apsiaustį, pabėgę iš būstinės, šiaip taip užbaigę programas, inscenizuojame iškilmingą kolonijos perdavimą. Vis dėlto susirinkę irakiečiai atrodė patenkinti, tarsi ir jie norėtų pabūti aktoriais imperijos žlugime. Kariuomenės orkestras grojo aštuoniolikto amžiaus koncertą trimitui, jis skambėjo tarsi koks *intermezzo* kūrinėlis – nei džiugiai, nei liūdnai, nei pergalingai, nei kaip pabaigos giesmė. Valdytojas palietė mano ranką, bet nesuspaudė, tik lengvai laikė suėmęs.

Sugrojus pirmą melodiją, trumpai stojo tyla. Italų karininkai išėjo į priekį, ketindami mus palydėti prie zikurato laiptų, provincijos valdytojas pasitraukė leisdamas pirma generolą Stewartą, bet šis paprieštaravo:

– Ne, šiandien jūsų diena, valdytojau.

Galiausiai jie drauge ėmė lipti laiptais. Vėl užgrojo trimitai, ir mes kvailokai nužygiavome muzikos ritmu. Ant laiptų, abiejose pusėse iki pat viršaus, išsirikiavo ietininkai – žiūrėjo tiesiai prieš save, stovėjo ramiai, priešais save laikydami ietis.

Aš žengiau greta Nasirijos tarybos vadovo seido Ibadi, paklausiau, kaip jis jaučiasi.

– Labai liūdna, seidai Rory, – atsakė. – Nerimauju. Viskas žlugs – pamatysit. Jūs nesuprantat, kokios pavojingos šitos grupuotės. Darote didelę klaidą, kad išvykstate. Dar gerokai per anksti. Per

kelias savaites čia kils pilietinis karas, o italai nieko negalės padaryti. Mums visiems ši diena liūdna.

Ir provincijos valdytojas pašnibždomis buvo sakęs kažką panašaus.

Atsisveikinau su Marie-Helene ir Micah. Paprašiau saugotis keliaujant be palydos, padėtis darėsi vis pavojingesnė. Pasakiau Marie-Helene draugui, kad nenoriu įsijungęs CNN pamatyti jį sakantį: „Raginu amerikiečių karius pasitraukti iš Irako." Patariau įsigyti kaklo įtvarą, kad jie negalėtų nukirsti jam galvos. Jis susijuokė.

Po šešių savaičių Micah, apsuptas ginkluotų vyrų su kufijomis, televizijos ekrane ragino amerikiečių karius pasitraukti. Sadro nereguliariosios pajėgos jį pagrobė Nasirijoje. Grasino nukirsią galvą po keturiasdešimt aštuonių valandų. Marie-Helene organizavo didžiulę jo vadavimo kampaniją, pasinaudojo visomis pažintimis ir spaudė visus, ką galėjo. Aš suskambinau visiems, kuriuos tik pažinojau Nasirijoje. Provincijos valdytojas ir Sadro atstovas Adnanas prisiekinėjo, kad viskas būsią gerai:

– Jis bus paleistas rytoj.

Tariau sau, kad tai viso labo irakiečių melas man nuraminti. Pagrobus Micah, kitą dieną buvo pagrobtas Georges'as Malbrunot, „Figaro" korespondentas, su kuriuo sėdėjau prie baseino Bagdade. Micah buvo paleistas po dešimties dienų, Georges'as – po devynių mėnesių. O Marla, jauna kalifornietė, apsistojusi mano kambaryje pirmąją naktį Bagdade, žuvo pakelėje sprogus bombai.

Tuo metu nežinojau, kas nutiks mano bičiuliams, bet tikėjau, kad seidas Ibadi teisus ir provincijoje tik dar giliau įsišaknys džiunglių įstatymai. Kad ir bus rengiami rinkimai ar skiriamos lėšos plėtrai, šiame krašte vis tiek nesusikurs tinkamai funkcionuojanti valstybė. Policija neturės jokių galių, pareigūnai bus visiškai korumpuoti, sumušimai, prievartavimai ir žmogžudystės taps įprastu dalyku. Paslaugų teikimas nutrūks. Saugumo neliks. Užsienio slaptųjų tarnybų įtaka stiprės. Paplis reketas. O Nasirijos gatvėse,

dabar apšviestose trūkinėjančia kelių žibintų šviesa, ir visoje provincijoje maniau kilsiant nepaliaujamą pilietinį karą – ne tarp didelių grupuočių, bet tarp mažų vietinių grupelių, kurios yra ir mafija, ir gentys, ir politinės partijos; tokio smurto nesugebės suvaldyti nei policija, nei italai, o žmonės bus bejėgiai užkirsti tam kelią.

Apėję aikštelę zikurato viršūnėje, aukštieji asmenys nulipo žemyn į šiaurės pusę. Aš pasilikau viršuje ir žiūrėjau, kaip jie leidžiasi prie fotografų ir televizijos kamerų. Pasisukęs į rytus pamačiau apskritą biblinio tvano duobę. Vėl atsigręžęs į pietus pamačiau amerikiečių lauko virtuvę ir kelis Husseino bunkerius, o darsyk pasisukęs į dešinę – raudoną saulės kamuolį, tik palietusį tuščios dykumos horizontą.

Dabar su manimi ant stogo stovėjo Adnanas Sherife, valdytojo pavaduotojas Abbasas, Salmanas Duffaras ir Asadas, blankiame dangaus fone aiškiai matėsi jų figūros. Arti jų praskrido du kariniai sraigtasparniai, valdžios perdavimo proga laidydami signalines raketas. Vyrai žiūrėjo į mane; kai atsisukęs žengiau link jų, visi nusišypsojo. Sraigtasparniai nuskrido ir pradingo iš akių, likome ant plokštumos visiškai vieni, per šimtą pėdų nuo žemės, toli apačioje plytėjo dykuma, o saulė krito už horizonto, stovėjome drauge – Salmanas, kurio šešis brolius nužudė Husseinas ir kuris buvo tremtyje Irane, Abbasas, Danijos pilietis, artimas Dawos partijai, aš, Adnanas, senojo režimo laikais dirbęs valstybės tarnautoju, ir Asadas, kuris gėrė ir lakstė paskui merginas, bet buvo artimas Sadro valdybai, kovojančiai prieš kitus ir mane. Pamaniau, kažin ar po metų kuris bus gyvas. Vis dėlto stovėjome ant to stogo tarsi seni iškylaujantys draugai. Tada jie apkabino mane, pabučiavo ir nusijuokė, lyg visa būtų kokia puiki linksmybė.

Pasiteiravo, kaip laikausi, atsakiau tuo pačiu. Jie niekuomet nebuvo užlipę į zikuratą – statinys buvo uždarytas ir Husseino laikais, ir dabar, kadangi atsidūrė Karinių oro pajėgų bazės teritorijoje. Paklausė, ar zikurato viduje kas nors yra. Atsakiau, kad jis vienalytis, ne tuščiaviduris, kaip piramidė, ir, nukėlęs vieną plytą, ištraukiau iš

jas rišančio mišinio pilkšvą pelkių nendrės stiebą. Padalijau jį išilgai ir padaviau kiekvienam po juostelę, sakydamas, kad joms keturi tūkstančiai metų – esančios maždaug iš to laiko, kai gyveno poetas karalius Šulgi.

Kai jau buvo beveik sutemę, pasiūliau leistis žemyn. Asadas – vienas išpuolio prieš mūsų būstinę vadų – pasakė:

– Mums jūsų trūks. Provincijoje visi jus žino ir žavisi. Žinome, kaip sunkiai dirbote. O, kad galėtumėte likti. Jūs mūsų didvyris.

– Ką jūs kalbat, Asadai? Kodėl prieš penkias savaites laidėte minosvaidžių sviedinius ir norėjote nužudyti mane?

– Ak, seidai Rory, – šyptelėjęs atsakė jis, – visai nenorėjau tuo jūsų įžeisti.

Pabaigos žodis

Nanna, tu, kurio skvarbus žvilgsnis ištiria širdis, tebūna žmonės, kentę tą blogio audrą, tyri prieš tave... Nanna, savo atstatytame mieste tebūsi deramai šlovinamas.

– Rauda Urimui, apie 2000 m. pr. Kr.

2005–2006 M.

Irako rinkimų dieną, 2005 m. sausio 30-ąją, praėjus septyniems mėnesiams, kai buvo perduota valdžia, sutikau Abu Mustafą, jis ir vėl pasveikino mane farsi kalba, norėdamas priminti, kad kadaise Princas kaltino mus esant Irano šnipais. Jis nesikūprino, nešlubčiojo, bet buvo išbalęs, dvasininko turbanas laisvai apsuktas apie galvą, o ne kietai surištas. Niekada nebuvau matęs jo taip apsirengusio.

– *Shlonak*, šeiche? – paklausiau.

– *Al hamdulillah.*

– Kokia saugumo padėtis, šeiche?

– *Inshallah*, reikalai geri.

– Labai apgailestauju – sužinojau apie jūsų nelaimę.

– *Shukran.*

– Ar jaučiatės geriau?

– *Al hamdulillah.*

– Kas nutiko?

– Ėjau iš mečetės Amaros turguje, o du ginkluoti vyrai tykojo. Buvo tamsu, nes nėra elektros, – jis sumirkčiojo – iki šiol tebekaltino mane dėl elektros stygiaus Amaroje. – Jie šovė į mane. Trys kulkos pataikė čia, čia ir čia, – dūrė triskart pagrečiui pilvo dešinėje.

– Ar žinote, kas tai padarė?

– Ne, nežinau. Su visais gerai sutariu.

Nors buvome pažįstami aštuoniolika mėnesių, tiek tepasakė. Tegalėjau spėlioti, ar išpuolis įvyko kariaujant gaujoms, ar keršyta už jo pakurstytą žmogžudystę, ar užpuolimas kaip nors susijęs su Irano slaptąja tarnyba, o gal jį paprasčiausiai surengė sadrininkai arba Princas.

– Galbūt, – atlyžo jis, – tai dėl to, kad kritikavau korupciją.

Koalicija provincijos tarybai tiesiai į rankas buvo davusi du milijonus dolerių vietos plėtros investicijoms. Šeichas sakė tarybą išvogus juos. Taryba tvirtino jį patį pavogus dešimtis tūkstančių dolerių, kuriuos buvo gavęs iš Koalicijos interneto kavinėms rengti, varguolių drabužiams pirkti bei dalyti per ramadaną ir jo mečetei remontuoti. Dabar jis turėjo gauti lėšų iš vienos plėtros agentūros „politinio dalyvavimo projektui" vykdyti – jame numatyta pažindinti kaimo vietovių gyventojus su Konstitucija. Labai džiaugiausi, kad projektas bus finansuojamas. Šeichas tebesilaikė į visuomenę orientuotų, nuosaikių islamiškų politinių pažiūrų, rėmė laisvą spaudą, pripažino rinkimų rezultatus ir smerkė smurtą.

– Nors į jus buvo pasikėsinta, vis tiek šypsotės, – pasakiau.

– Visada šypsosimės, kad ir kas nutiktų, – atsakė ir dar plačiau nusišypsojo. – Ateitis, – dar pridūrė šeichas, – bus taiki, *inshallah.*

O tada, tarsi prisiminęs, iškėlė smilių ir dukart jį sulenkė – jo galiukas, balsavus tą rytą, buvo suteptas violetiniais dažais.

Per rinkimus sadrininkai, Dawa ir su Iranu susijusios partijos pietuose susirinko bemaž visus balsus ir gavo daugumą vietų naujuosiuose šalies parlamentuose. Di Kare mano bičiulį provincijos valdytoją pakeitė žmogus iš Badro brigadų, susijusių su Iranu, o Badro vadas buvo išrinktas ir kitoje pietų provincijoje Mutanoje. Basroje valdytoju tapo nuosaikesniojo Fadhile sparno sadrininkas. Tad jau 2005 m. pavasarį sąjungininkų okupuotą Pietų Iraką kontroliavo nebe jų pajėgos. Irakiečiai nenorėjo mumis pasitikėti ar dirbti drau-

ge, dėl šio bendradarbiavimo stygiaus sąjungininkai neįgyvendino beveik nieko, ką norėta įgyvendinti, o jų pastangos gero vardo jiems beveik nepelnė. Nors dislokuota tūkstančiai karių, investuota dešimtys milijonų į būtiniausias paslaugas, nors įgyvendintas ne vienas įspūdingas atkūrimo projektas, pradėtos ambicingos policininkų rengimo ir „tinkamo valdymo bei pilietinės visuomenės" ugdymo programos, Koalicija Pietų Irake turėjo maža politinės įtakos.

Kai 2005 m. kovą grįžau į Amarą dalyvauti naujos, demokratiškai išrinktos provincijos tarybos susirinkime, kuriame turėjo būti išrinktas naujas Maisano valdytojas, beveik neradau duomenų apie mūsų projektus ir iniciatyvas. Nė vienas užsienietis nebuvo dirbęs Amaroje su Molly ar manimi. Mano amžininkus Lengvuosius pėstininkus pakeitė Karališkasis Velso princesės pulkas, o jį – Velso gvardiečiai. Šie jau rengėsi išvykti, juos pakeisti turėjo Stafordšyro pulkas, ir jau buvo numatyta, kad jį pakeis Karališkieji škotų dragūnų gvardiečiai. Vos per dvejus metus provincijos vadovybė bus turėjusi reikalų su septyniomis skirtingomis britų kovinėmis grupėmis. Dauguma kareivių nė nežinojo, kad provincijoje kadaise dirbta civilių. Naujoji britų kovinė grupė tvirtino, esą, iki jiems atvykstant beveik nieko nenuveikta. Jie leido suprasti, kad pirmieji pradėjo teikti paramą irakiečių žinyboms, įgyvendino didelio masto atkūrimo projektus, ėmėsi spręsti eilių prie degalinių klausimą, vykdyti darbo programas.

Neskaitant „nuosaikiųjų" Abu Mustafos, Abu Muslimo ir Abu Ivano iš komunistų partijos, nė vienas žymus senosios tarybos asmuo nebuvo perrinktas. Neliko krikščionių, sabėjų ar sunitų atstovų. Nebuvo šeichų ar provincijos miestų merų, o naujieji politikai beveik nesidomėjo kaimo reikalais. Pelkynės Princo grupuotė buvo išstumta, nors Princas turėjo vietą Nacionalinėje Asamblėjoje Bagdade. Riyadhas neatėjo perduoti valdžios savo įpėdiniui. Naujosios taisyklės reikalavo, kad ketvirtadalis narių būtų moterys, bet visos

dėvėjo visą kūną gobiančias juodas abajas ir nekalbėjo. Keli nariai aprėkė mano kolegę britę, kad ši neprisidengusi galvos. Regis, žmonės nebe taip troško sietis su sąjungininkais. Priėjau prie seido Issos, jaunojo mero iš Pelkynų arabų Beni Hašimo kaimo, bet jis pažvelgė tarsi nepažinodamas manęs.

Partija, kurią rėmė nereguliariosios Sadro pajėgos, gavo triskart daugiau balsų, nei antra daugiausia balsų surinkusi partija. Žmogus, išvadinęs mane Hitleriu ir vadovavęs daugeliui išpuolių prieš britų karius, tapo tarybos nariu. Su Iranu susijusios SCIRI / Badro grupuotės pateko antros, o Badro vadas Abu Maythamas, tebedirbantis policijos viršininku, ir toliau traukė policijon tūkstančius savo šalininkų. Sadro būstinės vadovas, – jaunas išsilavinęs politikas, priklausantis sadrininkų judėjimo politiniam sparnui nusikaltėlių mieste Madžare, kur Karališkųjų pajėgų karo policininkams buvo įvykdyta egzekucija ir surengta pasala, – išrinktas valdytoju, surinkęs devyniasdešimt procentų balsų. Kiti kandidatai buvo nežinomi, niekur nesireiškę ekscentrikai; nė vienas rimtas kandidatas neiškėlė savo kandidatūros provincijoje.

Sakydamas inauguracijos kalbą, naujasis Maisano valdytojas sadrininkas sąmoningai vengė pasveikinti mane ir pulkininką. Per mėnesį jis atleido senuosius žinybų vadovus, išvadinęs juos baathistais, ir pakeitė juos savo vyrais. Jis paskelbė nebeleisiąs irakiečių policininkams patruliuoti su Koalicijos pajėgomis. Badro vadą, policijos viršininką Abu Maythamą, išvadino bedieviu ir mėgino jį nuversti. Išpuolių prieš sąjungininkus padaugėjo.

Mums išėjus iš Maisano rinkimų, naujasis britų pulkininkas pasiteiravo mano nuomonės. Sustojome kieme priešais valdytojo būstinę ir senąją mūsų valdybą, kur naujieji tarybos nariai prieš metus buvo sukėlę riaušes. Atsakiau, kad viskas surežisuota. Mano manymu, sadrininkai įbaugino visus žmonių pasitikėjimą turinčius lyderius ir įkalbėjo juos nedalyvauti rinkimuose.

– Surežisuota? – piktai atšovė jis. – Niekas nesurežisuota. Valdytojas yra nuosaikus, mąstantis, protingas technokratas. Jis pasisako prieš korupciją.

Labai nustebau, kad kariškiai, lig šiol laikę mane pernelyg artimą sadrininkams, dabar leido suprasti, jog esu iš anksto neigiamai prieš juos nusistatęs. Šalia pulkininko stovintys jo karininkai, rodos, pyko kaip ir pulkininkas. Jie tikėjo šiuo naujuoju valdytoju ir rėmė jį.

– Visi pasisako prieš korupciją, iki būna išrinkti, – atsakiau.

– Jis kalba nuoširdžiai, – paprieštaravo pulkininkas, jo vertėjas irakietis pabrėžiamai palinkčiojo galva. – Žinau, kodėl taip kritiškai kalbate. Nes nebeliko jūsų tarybos – nukaršusių šeichų ir dvasininkų tarybos, kurie išvogė šimtus tūkstančių dolerių, kaip kad šeichas Rahimas.

– Šeichas Rahimas gynė mus nuo minios, kai ši grupė žmonių ir šis naujasis valdytojas leido į mus minosvaidžių ugnį. Ši partija nori mus išguiti.

– O mes mielai keliausime, jei jie nori, kad išvyktume. Jums tiesiog gėda dėl savosios tarybos, ir ne be reikalo. Visi žino, kad jūsų išrinkta Amaros taryba buvo korumpuota. Bevertė. Visiškai susikompromitavusi.

Mano prognozės, darytos per valdžios perdavimo ceremoniją, nepasitvirtino. Miestuose nesigrūmė nedidelės nusikalstamos grupuotės. Policininkų skaičius išaugo keturgubai, įsigyta sunkesniųjų ginklų, o kelyje, kas penkis šimtus jardų įrengus kontrolės punktus, užtikrintas kiek didesnis saugumas. Didelės nusikalstamos genčių grupuotės neteko galių. Labai sumažėjo automobilių ir žmonių grobimų bei kontrabandos mastai, išnyko Basros krautuvių reketas. Valstybė funkcionavo. Tik dvi jėgos tebebuvo už įstatymo ribų – su Iranu susijusios Badro nereguliariosios pajėgos ir sadrininkai. Kita vertus, dabar jos sudarė išrinktąją valdžią, o jų vadovybė kontroliavo savo šalininkus.

Naujoji šalies pietų valdžia buvo autoritariška, remiama nereguliariųjų pajėgų, ji palaikė griežtas islamo socialines normas. Sadro nereguliariosioms pajėgoms užpuolus Basros universiteto Inžinerijos fakulteto iškylos dalyvius, pagrobus kelis studentus ir gatvėje įvykdžius studentės egzekuciją (nes ji mūvėjo džinsais), Basros valdytojas užtarė nereguliariųjų pajėgų veiksmus. Pasak jo, iškyla buvusi „nedoroviška", mat vyrai ir moterys sėdėjo drauge. Naujoji valstybė daug kuo panėšėjo į Irano provincijas, valdomas konservatyviausios valdžios, nors čia valdžioje nebuvo dvasininkų.

Ne tokią valstybę sąjungininkai tikėjosi sukurti. Per daugiau kaip keturiolika tiesioginio valdymo mėnesių, iki valdžios perdavimo, jie stengėsi užkirsti kelią tokios valstybės susikūrimui. Sąjungininkai nesutiko šariato konstituciškai įtvirtinti „įstatymų šaltiniu". Jie investavo į religines mažumas ir moterų centrus, rėmė kaimus ir Pelkynų arabų grupuotes, finansavo nevyriausybines organizacijas ir kūrė „atstovaujančiąsias institucijas", turinčias skleisti tolerantiškos, „modernios" Irako visuomenės viziją. Vylėmės sukūrę galimybę burtis ir eiti į valdžią progresyvioms grupėms. JAV vadovaujama administracija atsisakė dirbti su Sadro nereguliariosiomis pajėgomis, tęsė ilgą kovą su jų maištininkais ir stengėsi apriboti Badro vietų skaičių provincijų tarybose. Tačiau kaip tik šios tamsios praeities grupuotės, remiamos neaiškaus plauko šalininkų, laimėjo rinkimus. Naujoji valstybė buvo reakcinga, smurtinga, nepakanti moterims bei religinėms mažumoms ir nebendradarbiavo su Koalicija.

Vieni irakiečiai baisėjosi naujaisiais savo lyderiais – daugelis jų dvidešimt metų išdirbo slaptaisiais Irano agentais ar teturėjo teologijos seminarijoje įgytą išsilavinimą. Kiti žmonės buvo taip įbauginti, kad traukėsi iš Irako. Tačiau 2005 m. gruodžio rinkimuose milžiniška persvara jie ir vėl nubalsavo už konservatyviąsias islamistines partijas.

Padėka

Ši knyga buvo sumanyta Carro žmogaus teisių centre, Harvardo universiteto Johno F. Kennedy valstybinio valdymo mokykloje. Esu dėkingas direktoriui Michaelui Ignatieffui už kilniaširdiškumą, kantrybę ir išmintingus patarimus dėl knygos, visiems centro darbuotojams, ypač Tiawanui Gongloe, Samanthai Power, Imranui Qureshi, Fernande Raine, Matthiasui Risse ir Sarah Sewall, iš kurių daug išmokau, bei Gregui Carrui. Man pasisekė, kad sumanymą galėjau aptarti ir platesnėje Kembridžo bendruomenėje su Nassim Assefi, Noah Feldmanu, Emily Finer, Catherine Lu, Roy Mottahedeh, Jacqueline Newmyer, Jessica Olin, Rogeriu Owenu ir Indrani Sen, o moksliniais klausimais visada išsamiai patardavo Katie Paintin ir Amy Rogers.

Man grįžus į Škotiją, Stephenas Brownas, Joy de Menil ir Patrickas Mackie kantriai, aukodami laiką, siūlydami savo taisymus pavertė padriką rankraštį knyga, o Leo Carey ir Naomi Goulder įkvėpė mane tęsti darbą. Už pastabas dėl Koalicijos esu dėkingas Catherine Day ir Charlotte Morris, o už teksto įžvalgas – Jamesui Astillui, Gillie Green, Fredui Robartsui, Jennifer Scott ir Kate Steuart-Fothringham. Mano agentė Clare Alexander, Flip Brophy, Nicholas Blake'as ir Jasonas Cooperis iš „Picador" bei Stacia Decker ir Becky Saletan iš „Harcourt" kantriai laukė man delsiant, peržiūrėjo ir labai patobulino tekstą. Colinas Thubronas pateikė galutines taktiškas ir išmintingas kritines pastabas.

UAB „Baltų lankų" leidyba
Kęstučio g. 10, LT-08116 Vilnius
leidykla@baltoslankos.lt
www.baltoslankos.lt

Spausdino UAB „AJS spaustuvė"
www.ajs.lt

Tiražas 2 000 egz.

2003 m. šios knygos autorius Rory Stewarta:
tratoriaus pavaduotoju Maisano provincijoj
valdžios struktūrą, galinčią veiksmingai dirt
vincijoje. „Pelkynės Prince“ nuosekliai v
mėnesių, praleistų Irake, laikotarpis: R. Stew
valandas diskutuodavo susitikimuose su šei
bei verslininkais, mėgindami spręsti kasdien
paramą ir užkirsti kelią riaušėms bei antpuoliams. Jie organizavo mokyklų, klinikų ir ligoninių atstatymo darbus ir kūrė naujas darbo vietas. Nors pastangos buvo didelės, padėtis keitėsi sunkiai.

Pelkynės Princas septyniolika metų vadovavo partizaniniam karui prieš Saddamą Husseiną Maisane, o dabar buvo pasirengęs kovoti už naująjį sąjungininkų Iraką. Šį vardą žinojo net ką tik atvykę iš Baltųjų rūmų JAV respublikonų administracijos paskirtieji asmenys, dėvintys medvilnines kelnes, tiek giliai įklimpę Žaliojoje zonoje, kad nieko nebuvo girdėję apie provinciją, iš kurios Princas buvo kilęs.

Tai gyvas, vaizdingas, įtaigus pasakojimas apie Irako žmones bei jų gyvenimą netikrumo sąlygomis, pastangas atkurti ūkį ir korumpuotų klanų kovą dėl valdžios.

Rory Stewartas (Rori Stiuartas, gim. 1973 m.) – daugelio straipsnių, esė ir kelių knygų autorius, gimė Honkonge, vaikystę praleido Malaizijoje, Vietname ir Škotijoje. Oksforde studijavo istoriją ir filosofiją. Vėliau dirbo Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministerijoje ir tarnavo ambasadoje Indonezijoje, dirbo Balkanuose ir Irake. Publikacijos apie Vakarų politiką Irake ir Afganistane R. Stewartui pelnė tarptautinį pripažinimą – jis laikomas autoritetingu regiono ekspertu.

Viršelio iliustracija © Nik Wheeler/CORBIS

ISBN 978-9955-23-337-4

9 789955 233374 >

www.baltoslankos.lt